

**NBP – JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW**

**NBP – ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO**



UDC 343.98

ISSN 0354-8872

ACADEMY OF CRIMINALISTIC AND POLICE STUDIES, BELGRADE – THE REPUBLIC OF SERBIA  
KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA, BEOGRAD – REPUBLIKA SRBIJA

# NBP

JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW

ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO

KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA  
Beograd, 2015

## **Publisher**

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 196, Cara Dušana Str., Zemun

## **EDITORIAL BOARD**

Professor Milan Škulić, PhD, President  
skulic@ius.bg.ac.rs

Professor Wang Shiquan, PhD, President of the China Criminal Police University  
Professor Gorazd Meško, PhD, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor  
gorazd.mesko@ffv.uni-mb.si

Associate Professor Jozef Metenko, PhD, Police Academy in Bratislava  
jmetenko@hotmail.com

Professor Slobodan Jovičić, PhD, Faculty of Electric Engineering, University of Belgrade  
jovicic@etf.rs

Professor Sima Avramović, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade  
sima@ius.bg.ac.rs

Professor Milan Žarković, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade  
mizarko@yubc.net

Professor Saša Mijalković, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade  
sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs

Professor Boban Milojković, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade  
boban.milojkovic@kpa.edu.rs

Associate Professor Saša Milojević, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade  
sasa.milojevic@yahoo.com

Assistant Professor Zorica Vukašinović - Radojičić, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, zorica.vr@kpa.edu.rs

## **EDITORIAL COUNCIL**

Editor-in-Chief

Professor Dragana Kolarić, PhD  
dragana.kolaric@kpa.edu.rs

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Crime-investigation and Forensics Editor

Professor Radovan Radovanović, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

radovan.radovanovic@kpa.edu.rs

Police and Security Editor

Professor Đorđe Đorđević, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

djordje.djordjevic@kpa.edu.rs

## **ENGLISH LANGUAGE EDITOR AND PROOF-READER**

Dragoslava Micovic

## **SERBIAN LANGUAGE EDITOR AND PROOF-READER**

Jasmina Milić

Printed by

Public Enterprise Official Gazette, Belgrade

Impression

300 copies

## **PDF VERSION OF THE JOURNAL**

[www.kpa.edu.rs](http://www.kpa.edu.rs)

Published three times a year

## TABLE OF CONTENTS

### Original Scientific Papers

#### **Branislav Ristivojević**

THE INFLUENCE OF VALUE JUDGEMENTS ABOUT THE EXISTENCE OF FREE WILL IN PROSTITUTION ON SHAPING CRIMINAL JUSTICE RESPONSE TO HUMAN TRAFFICKING .....	1
--	---

#### **Bojan Milisavljević**

THE IMMUNITY OF STATE OFFICIALS FROM FOREIGN CRIMINAL JURISDICTION .....	17
---	----

#### **Mladen Bajagić**

INTELLIGENCE AND SECURITY SYSTEM OF REPUBLIC OF ARGENTINA .....	31
--	----

#### **Veljko Delibašić**

AGREEMENT ON TESTIFYING BY A CONVICTED PERSON .....	47
---	----

#### **Radoslav Gaćinović**

ORIGINS OF POLICE IN MODERN STATE.....	67
--	----

### Review Papers

#### **Damir Juras**

DISCIPLINARY RESPONSIBILITY OF POLICE OFFICERS IN THE SERBIAN REPUBLIC.....	83
--	----

#### **Nenad Milić**

SOME POSSIBILITIES OF SPATIAL ANALYSIS OF CRIMES IN POLICE WORK.....	99
---	----

#### **Darko Dimovski, Ivan Ilić**

VIOLENCE IN SPORTS IN THE REPUBLIC OF SERBIA – THE EXAMPLE OF THE JURISDICTION OF THE HIGHER COURT IN NIS.....	119
---	-----

#### **Saša Milojević, Bojan Janković, Vladimir Cvetković**

PREDICTION MODEL OF EFFECTIVE STUDIES AT THE ACADEMY OF CRIMINALISTIC AND POLICE STUDIES .....	135
---	-----

## **Professional Papers**

**Ilija Jovanov**

RETURN TO THE ORIGINAL MEANING  
OF THE TERM SOVEREIGNTY ..... 149

**Jelena Jovičić**

THE POSITION OF PARLIAMENT IN STATE OF EMERGENCY  
AND STATE OF WAR WITHIN CONSTITUTIONAL SYSTEM  
OF THE REPUBLIC OF SERBIA ..... 163

**Gordana Nikolic**

JUVENILE OFFENDERS IN CONNECTION WITH DRUG ABUSE ..... 173

**Izдаваč**  
Kriminalističko-poličijska akademija, Beograd, Cara Dušana 196, Zemun

**IZDAVAČKI ODBOR**  
Prof. dr Milan Škuljić, predsednik  
[skulic@ius.bg.ac.rs](mailto:skulic@ius.bg.ac.rs)

Prof. dr Wang Shiquan, predsednik Kineskog kriminalističko-poličijskog Univerziteta

Prof. dr Gorazd Meško, redovni profesor Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Mariboru  
[gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si](mailto:gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si)

Prof. dr Jozef Metenko, vanredni profesor Policijske akademije u Bratislavi  
[jmetenko@hotmail.com](mailto:jmetenko@hotmail.com)

Prof. dr Slobodan Jovičić, redovni profesor Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Beogradu  
[jovicic@etf.rs](mailto:jovicic@etf.rs)

Prof. dr Sima Avramović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu  
[sima@ius.bg.ac.rs](mailto:sima@ius.bg.ac.rs)

Prof. dr Milan Žarković, redovni profesor Kriminalističko-poličijske akademije, Beograd  
[mizarko@yubc.net](mailto:mizarko@yubc.net)

Prof. dr Saša Mijalković, redovni profesor Kriminalističko-poličijske akademije, Beograd  
[sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs](mailto:sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs)

Prof. dr Boban Milojković, redovni profesor Kriminalističko-poličijske akademije, Beograd  
[boban.milojkovic@kpa.edu.rs](mailto:boban.milojkovic@kpa.edu.rs)

Prof. dr Saša Milojević, vanredni profesor Kriminalističko-poličijske akademije, Beograd  
[sasa.milojevic@yahoo.com](mailto:sasa.milojevic@yahoo.com)

doc. dr Zorica Vukašinović - Radojičić, docent Kriminalističko-poličijske akademije, Beograd  
[zorica.vr@kpa.edu.rs](mailto:zorica.vr@kpa.edu.rs)

### **IZDAVAČKI SAVET**

Glavni i dogovorni urednik  
Prof. dr Dragana Kolarić  
[dragana.kolaric@kpa.edu.rs](mailto:dragana.kolaric@kpa.edu.rs)  
Kriminalističko-poličijska akademija, Beograd

Urednik kriminalističko-forenzičke oblasti  
Prof. dr Radovan Radovanović  
Kriminalističko-poličijska akademija, Beograd  
[radovan.radovanovic@kpa.edu.rs](mailto:radovan.radovanovic@kpa.edu.rs)

Urednik policijsko-bezbednosne oblasti  
Prof. dr Đorđe Đorđević  
Kriminalističko-poličijska akademija, Beograd  
[djordje.djordjevic@kpa.edu.rs](mailto:djordje.djordjevic@kpa.edu.rs)  
LEKTOR I KOREKTOR ZA ENGLESKI JEZIK  
Dragoslava Micovic  
LEKTOR I KOREKTOR ZA SRPSKI JEZIK  
Jasmina Miletić

Štampa  
JP „Službeni glasnik“, Beograd  
Tiraž  
300 primeraka  
PDF VERŽIJA ČASOPISA  
[www.kpa.edu.rs](http://www.kpa.edu.rs)  
Izlazi tri puta godišnje

## SADRŽAJ

### Originalni naučni radovi

#### **Branislav Ristivojević**

UTICAJ VREDNOSNIH STAVOVA O POSTOJANJU SLOBODE VOLJE U PROSTITUCIJI NA OBLIKOVANJE KRIVIČNOPRAVNE REAKCIJE NA TRGOVINU LJUDIMA .....	1
--	---

#### **Bojan Milisavljević**

KRIVIČNOPRAVNI IMUNITET PREDSTAVNIKA DRŽAVE.....	17
--	----

#### **Mladen Bajagić**

OBAVEŠTAJNO-BEZBEDNOSNI SISTEM REPUBLIKE ARGENTINE .....	31
--	----

#### **Veljko Delibašić**

SPORAZUM O SVEDOČENJU OSUĐENOGL.....	49
--------------------------------------	----

#### **Radoslav Gaćinović**

KORENI NASTANKA POLICIJE U MODERNOJ DRŽAVI .....	69
--	----

### Pregledni radovi

#### **Damir Juras**

DISCIPLINSKA ODGOVORNOST POLICIJSKIH SLUŽBENIKA U REPUBLICI SRPSKOJ .....	85
--	----

#### **Nenad Milić**

NEKE MOGUĆNOSTI ANALIZE GEOPROSTORNE DISTRIBUCIJE KRIVIČNIH DELA U RADU POLICIJE .....	101
---	-----

#### **Darko Dimovski, Ivan Ilić**

NASILJE U SPORTU U REPUBLICI SRBIJI – PRIMER PODRUČJA VIŠEG SUDA U NIŠU .....	121
--	-----

#### **Saša Milojević, Bojan Janković, Vladimir Cvetković**

MODEL PREDIKCIJE EFEKTIVNOG STUDIRANJA NA KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKOJ AKADEMIJI U BEOGRADU.....	137
--	-----

## **Stručni radovi**

### **Ilija Jovanov**

POVRATAK KA IZVORNOM ZNAČENJU POJMA SUVERENITETA .....151

### **Jelena Jovičić**

POLOŽAJ PARLAMENTA ZA VREME VANREDNOG I RATNOG  
STANJA U USTAVNOM SISTEMU REPUBLIKE SRBIJE .....165

### **Gordana Nikolić**

MALOLETNI UČINIOCI KRIVIČNIH DELA  
U VEZI SA OPOJNIM DROGAMA .....175



UDK: 343.97:176.5  
Originalni naučni rad

# UTICAJ VREDNOSNIH STAVOVA O POSTOJANJU SLOBODE VOLJE U PROSTITUCIJI NA OBLIKOVANJE KRIVIČNOPRAVNE REAKCIJE NA TRGOVINU LJUDIMA<sup>1</sup>

Branislav Ristivojević<sup>2</sup>

Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu

**Sažetak:** Polazeći od neraskidive veze koja postoji između trgovine ljudima i prostitucije, autor u radu istražuje pitanje uticaja vrednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima. Dva moguća odgovora na to pitanje stvaraju i dve modela kriminalnopolitičke reakcije na trgovinu ljudima. Autor kritikuje prvi, koji ne priznaje slobodu volje, zato što pored inkriminisanja trgovine ljudima kao načina na koji se priprema seksualna eksploracija drugog lica on propušta da inkriminiše i eksploraciju samu po sebi. To je kriminalnopolitički neprihvatljivo jer se protivi logici instituta idealnog prividnog sticaja koji postoji između više faza u izvršenju kriminalne delatnosti. Drugom modelu (u kojem se priznaje mogućnost postojanja slobode volje) autor prebacuje da bi morao da bude dosledan ideji na kojoj počiva, a to je sloboda volje. Ako se neko lice nađe u mehanizmu trgovine ljudima svojom slobodno izraženom voljom, u tom slučaju krivičnog dela ne sme da bude i trgovinu ljudima treba dekriminalizovati na isti način na koji ne bi trebalo kažnjavati ni prostituciju u koju neko uđe slobodnom voljom. U slučaju kada slobode volje nema, trgovinu ljudima treba tretirati kao pripremanje ili pokušaj silovanja, kao što se polni čin u kojem nema slobode tretira kao silovanje. U oba slučaja potreba za postojanjem krivičnog dela trgovine ljudima ne postoji.

**Ključne reči:** trgovina ljudima, kriminalna politika, prostitucija, krivično pravo, prividni idealni sticaj, sloboda volje, pripremanje.

---

1 Ovaj rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Biomedicina, zaštita životne sredine i pravo“ broj 179079 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

2 Vanredni profesor, rbrane@pf.uns.ac.rs

## Uvod

Tako složena i više značna pojava kao što je trgovina ljudima razvila je, prvo u nauci, pa zatim i u zakonodavstvima, različite stavove o načinu postupanja sa njom. Ona je neraskidivo povezana sa pojmom prostitucije,<sup>3</sup> pa zato ne treba da iznenađuje to što su osnovni kriminalnopolitički stavovi o trgovini ljudima uobičeni posredstvom vrednosnog doživljaja odnosa između tih dvaju pojava. Raznovrsni kriminalnopolitički stavovi ne mogu da vode istim zakonodavnim rešenjima.

Zadatak ovog rada je da proveri kakvi ti ishodi mogu da budu na teorijskom planu i da li narušavaju zdravu logiku postojećih dobroproverenih krivičnopravnih instituta. Tako će se u prvom delu rada opisati osnovni vrednosni stavovi o prostituciji koji su odlučni za kriminalnopolitičku reakciju zakonodavaca na trgovinu ljudima. Zatim će se izvesti zaključak da je osnovni kamen razdora ovih stavova pitanje slobode volje u prostituciji. Drugim rečima, svi vrednosni stavovi o prostituciji formiraju se u odgovoru na ovo pitanje. Sasvim je jasno da može da ih bude samo dva jer ovo pitanje može da ima samo dva odgovora: slobode volje u prostituciji ili ima ili nema. Nakon toga, u drugom delu rada, analiziraće se dva teorijska modela krivičnog prava koji nastaju u prisustvu dva moguća odgovora na pitanje slobode volje u prostituciji. Oni će se dovesti u vezu sa dobro proverenim institutima krivičnog prava, kao što su pripremanje krivičnog dela i idealni prividni sticaj, kako bi se pokazalo koji od ovih teorijskih modela je kriminalnopolitički prihvatljiv, a koji nije. Na kraju će se izvesti kritika sadašnjeg dominantnog kriminalnopolitičkog stava koji je bio odlučan u formulisanju postojeće međunarodnopravne i unutrašnje reakcije na trgovinu ljudima. Ispostaviće se da je onaj teorijski kriminalnopolitički model koji je odredio način i oblik savremene reakcije na trgovinu ljudima, neprihvatljiv.

### 1. Osnovni stavovi o slobodi volje u prostituciji

Iako se sve psihičke kategorije kod čoveka mogu gradirati i stepenovati, time se ona bića koja su stvarala ideoološke odnosno vrednosne postavke o slobodi volje u prostituciji nisu opterećivala. Glavni nosioci ovih stavova podelili su se u dve grupe, oštro suprotstavljene.<sup>4</sup> Prema jednima slobode volje u prostituciji nema. Prema drugima ove slobode ima, ili bolje reći može da bude. A od slučaja do slučaja se može ispitati da li je slobode bilo ili ne.

---

<sup>3</sup> O ulozi koju je imala prostitucija u formiranju pojave trgovine ljudima i inicijalne kriminalnopolitičke reakcije na nju videti: B. Ristivojević, *Mit o trgovini ljudima u međunarodnom krivičnom pravu*, Novi Sad, 2015, u štampi.

<sup>4</sup> Sim pravi razliku između tri feminističke pozicije prema prostitutuciji: radikalnu, liberalnu i materijalističku. Između drugih dvaju skoro da nema razlike jer obe dozvoljavaju slobodu volje da se prostitucija odabere kao posao. G. Simm, Negotiating the United Nations Trafficking Protocol: Feminist Debate, *Australian Yearbook of International Law*, 2004, p. 137–138.

## 1.1. Vrednosni stavovi radikalnih feministica

Vrednosni stav radikalnih feministica u prostituciji vidi polno osnovanu prinudu muškaraca nad ženama. Sloboda ličnosti i seksualnost kod žena angažovanih u prostituciji je negirana<sup>5</sup> odnosno nema je. Sledstveno ovome, sva prostitucija je prinudna i zato je treba sankcionisati. Radikalni feministi u prostituciji vide silovanje ili, još češće, seksualno ropstvo. Njihova logična posledica jeste kriminalizacija, ne samo prostitucije, nego i trgovine ljudima kao načina na koji se završava u prostituciji. Nisu usamljena mišljenja u nauci da su ovi stavovi oblikovali međunarodno pravno uređenje trgovine ljudima.

Zagovornici ovih stavova se dele u dve grupe. Prve u nauci nazivaju abolicionisti, i oni se zalažu za zabranu iskorišćavanja prostitucije drugih. Vremenom se razvila posebna vrsta prve grupe čiji se nosioci zovu neoabolicionisti i koji se zalažu da se kriminalizuje samo potražnja za seksualnom uslugom, a ne i ponuda.<sup>6</sup> Druge u nauci nazivaju prohibicionisti jer se zalažu za potpunu zabranu prostitucije.

Vrednosni stav neoabolicionizma pretočen je u kriminalnopolitičku reakciju prvo u Škotskoj,<sup>7</sup> a u kontinentalnoj Evropi u Švedskoj.<sup>8,9</sup> U ovim državama krivičnim zakonodavstvom je sankcionisano, ne prostituisanje, već korišćenje usluga prostitutki odnosno ponuda klijenta.<sup>10</sup> Na njih su se ugledali Norveška, Island i delimično Finska.<sup>11</sup> Neke varijante ovakvih zakonodavnih rešenja usvojile su Južna Koreja i Južnofačka Republika.<sup>12</sup> Slično ideji potpune zabrane prostitucije, u pitanju je američki izum koji se izvozi po svetu iako je u mestu porekla imao polovičan uspeh. Razlog za to je što stvara dodatne troškove

5 Stavovi radikalnih feministica podrobno su izloženi u: K. Miriam, Stopping The Trafficking in Woman: Power, Agency and Abolition in Feminist Debate over Sex-Trafficking, *Journal of Social Philosophy*, No. 1, 2005, p. 1-17.

6 N. Jakobsson; A. Kotsadam, The Law and Economics of International Sex Slavery: Prostitution Laws and Trafficking for Sexual Exploitation, *European Journal of Law and Economics*, No. 1, 2013, p. 90-91.

7 K. Lebov, Human Trafficking in Scotland, *European Journal of Criminology*, No. 1, 2010, p. 79.

8 Švedska je 1999. godine donela Zakon o zabrani nasilja nad ženama, koji, između ostalog, sadrži odredbu o zabrani kupovanja seksualnih usluga. Pokušaj je kažnjiv po odredbama 23. glave švedskog KZ-a. Potpuno o ovome u: G. Ekberg, The Swedish Law that Prohibits the Purchase of Sexual Services: Best Practises for Prevention of Prostitution and Trafficking of Human Beings, *Violence Against Women*, No. 10, 2004, p. 1187-1218.

9 Celokupno šesto poglavje Švedskog KZ-a u zvaničnom prevodu na engleski može se naći na internet stranici švedskog ministarstva pravde. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3926/a/47455>, 18. februar 2012. godine.

10 Karavej primećuje da društveni (klasni) položaj utiče na činjenicu da žrtve trgovine ljudima često bivaju formalno osuđene, dok se muškarci koji izvlače korist iz ovog odnosa uglavnom ne pojavljaju u sudovima. Ovo je posledica klasnog pristupa nosiocima glavnih uloga u odnosu prostitutka-mušterija. „Mušterije su često ugledni i legitimni pripadnici društva dok su prostitutke siromašne i ostrakizovane od društva kao nemoralne.“ N. Caraway, Human rights and Existing Contradictions in Asia-Pacific Human Trafficking Politics and Discourse, *Tulane Journal of International and Comparative Law*, No. 2, 2006, p. 302.

11 U Finskoj je zabranjeno samo korišćenje seksualnih usluga lica koje su žrtve seksualne trgovine. U praksi ta odredba se odnosi na korišćenje seksualnih usluga žrtava trgovine ljudima i prostitutki koje imaju posrednika. M. Viuhko, Human Trafficking for Sexual Exploitation and Procuring in Finland, *European Journal of Criminology*, No. 1, 2010, p. 64.

12 S. Jeffreys, Prostitution, Trafficking and Feminism: An Update of Debate, *Women's Studies International Forum*, No. 4, 2009, p. 319.

prostitutkama da bi se uspešno bavile svojim zanatom. Ono gde je ova kriminalna politika bila uspešna jeste skretanje pažnje javnosti na polno osnovano podvajanje u praktičnom sprovodenju normative koja se odnosi na prostitutuciju. Dobro je poznato da se u praksi uglavnom kažnjavaju prostitutke, a ne i klijentela, što je novo rešenje promenilo.<sup>13</sup>

Ideja iza ovih kriminalnopolitičkih stavova nije složena. Oni su kritikovali uobičajen pristup prostitutuciji koji podrazumeva njenu zabranu, najčešće u vidu prekršaja protiv javnog reda i mira. Tako pravosuđe svoju snagu usmerava samo ka prostitutkama. Angažovani u ovoj profesiji nemaju zaštitu države, pa traže zaštitu makroa. To ih čini sve više izloženim i podložnim svodnicima i na kraju slabim prema njihovim ucenama i zahtevima. Tako se rađa zavisnost prema organizatorima.<sup>14</sup> Na kraju lica angažovana u prostitutuciji gube slobodu, što je preduslov za pojavu trgovine ljudima. Tako, smatraju zagovornici ovih stavova, klasičan, represivni, kriminalnopolitički pristup prostitutuciji podstiče trgovinu ljudima. Stoga, smatraju neoabolicionisti, treba zabraniti kupovanje seksualnih usluga, tako što će se pritisak pravosuđa usmeriti prema klijentima jer su oni jača strana u odnosu sa prostitutkama i ne treba im zaštita.<sup>15</sup> Jasno se vidi kako vrednosni stavovi prema kojem je svaki vid prostitutucije prinudan, generišu inkriminacije kojim se sankcioniše ponuda prostitutkama i kako izjednačavaju prostitutuciju sa seksualnim iskorišćavanjem.<sup>16</sup> Ovi stavovi nisu potpuno neosnovani. Nauka je potvrdila da postoji veza između strogog normativnog pristupa prostitutuciji i obima pojave trgovine ljudima.<sup>17</sup> Međutim, uopšte nije potpuno i do kraja razjasnila kakva je ova veza niti koji je još faktori oblikuju.

## 1.2. Vrednosni stavovi umerenih feministica

Vrednosni stavovi umerenih feministica nalaze se na drugom kraju spektra. Već je rečeno da oni priznaju da sloboda volje kod prostitutucije može da postoji. Problem sa prostitutucijom vide u stigmatizaciji koje društvo čini ovoj profesiji licemerjem i duplim moralnim standardima. Logična posledica ovog stava jeste pravljenje razlike između prinudne i dobrovoljne prostitutucije. Dobrovoljna prostitutucija je prema njima seksualni rad, a prinudna je seksualno iskorišćavanje. Oni se zalažu za dekriminalizaciju prostitutucije, jer u njoj vide vrstu rada, i njeno pravno regulisanje.<sup>18</sup> Najčešći naziv za njih je *libertarijanci* jer priznaju slobodu volje u prostitutuciji. Ovakvi vrednosni stavovi vode postojanju razlike između prostitutucije i seksualnog iskorišćavanja.

---

13 S. A. Law, Commercial Sex: Beyond Decriminalisation, *Southern California Law Review*, No. 3, 1999–2000, p. 569.

14 L. Cao, Note: Illegal Traffic in Woman: A Civil RICO Proposal, *Yale Law Journal*, No. 6, 1987, p. 1305–1306.

15 Ovo je zaklučak švedskog ministarstva rada koje je bilo predlagač Zakona o zaštiti žena od nasilja, čiji je deo bio i zabrana kupovanja seksualnih usluga. G. Ekberg, *Opus citatum*, p. 1188.

16 Ekberg piše da je ovim zakonom Švedska zvanično proglašila prostitutuciju vidom muškog seksualnog nasilja nad ženama i decom. *Ibidem*, p. 1189.

17 Jakobson i Kotsadam smatraju da je veza takva da se obim prostitutucije smanjuje. N. Jakobsson; A. Kotsadam, *Opus citatum*, p. 102.

18 Otuda ih u nauci nazivaju i *regulatorci*.

Najtipičniji pokušaj da se vrednosni stav umerenih feministica formuliše kao pravo jeste uređenje prostitucije na način na koji je to uradila Holandija<sup>19</sup> i mnoge druge zemlje. Činjenica da neki vidovi prostitucije i dalje izmiču uređenju govori da pokušaj nije potpuno uspešan,<sup>20</sup> što vodi podeljenim naučnim mišljenjima o tome koliko je on efikasan. Manje argumenata i logičke praznine u tvrdnjama imaju oni koji tvrde da je potpuno neuspešan.<sup>21</sup> Na primer, da li ima potrebe da se u zemlji sa regulisanim prostitucijom poput Holandije neko u nju uvlači protiv svoje volje? Jedini razuman argument zagovornika ovog stava jeste da se korisnici usluga prostitutki, ali i one same, po prirodi stvari zalažu za tajnost i da zato ne žele da uđu u zakonite tokove ovog zanimanja.<sup>22</sup> Ali to ni izbliza ne važi za sve prostitutke i korisnike prostitucije, već samo za njenu najelitniju formu. Ovom zakonodavnom pristupu prebacuje se prigovor, koji da nije duhovit ne bi bio vredan pomena, da država koja ga primeni postaje *supermakro*.<sup>23</sup> Jači su argumenti onih koji tvrde suprotno, pri čemu je najsnažniji onaj već iznet, koji kaže da kriminalizacija prostitucije vodi snaženju organizovanog kriminala koji ga reguliše umesto države<sup>24</sup>.

Pitanje koje sve posledice mogu da se pojave kao neželjen ishod pravnog uređenja prostitucije zasluguje posebnu analizu iz sfere sociologije, kojoj nije posvećen ovaj rad. Međutim, jedan veoma zanimljiv stav siromašne korisnice socijalne pomoći iz Nevade u SAD koja se protivi ozakonjenju prostitucije vredi da se citira:

„Ako bude zakonita (*prostitucija*), socijalno će nas (ako želimo socijalnu pomoć) naterati (*siromašne žene*) da radimo kao prostitutke“.<sup>25</sup>

19 Za dobar pregled stanja u oblasti prostitucije sa posebnim osvrtom na trgovinu ljudima u Holandiji videti: D. Zaitch; R. Staring, Trends and Policies on Woman Trafficking in the Netherlands, *Crime and Justice International*, No. 101, 2007, p. 6–22.

20 Holandija je to pokušala 2000. godine legalizacijom određenih vidova prostitucije upravo sa ciljem da se izbori sa trgovinom ljudima. Prostitucija kod kuće, prostitucija preko interneta i poslovna pratnja ostali su izvan zakona. C. Rijken; L. van Krimpen, The Introduction of Quality Labels in the Prostitution Sector as a Means to Combat Trafficking in Human Beings, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, No. 1, 2008, p. 61, 83.

21 Tiefenbrum tvrdi da je „zaštita žrtava prinudne prostitucije u ovim državama neadekvatna“. Štaviše, „u Holandiji i Nemačkoj je povećan broj slučajeva trgovine ljudima.“ S. Tiefenbrum, Saga of Susannah – A U. S. Remedy for Sex trafficking in Woman: The Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000, *Utah Law Review*, No. 1, 2002, p. 113. Ovaj drugi stav nije potkrepljen statističkim istraživanjem; L. Kelly, You Can Find Anything You Want: A Critical Reflection on Research on Trafficking in Persons Within and Into Europe, *International Migrations*, No. 1–2, 2005, p. 254.

22 C. Rijken; L. van Krimpen, *Opus citatum*, p. 66–67.

23 F. Vuijst, The Netherlands: Super Pimp?, *Vrij Netherlands Weekly*, apr. 30. 2005, navedeno prema: J. Berman, The Left, the Right, and the Prostitute: The Making of U.S. Antitrafficking in Persons Policy, *Tulane Journal of International and Comparative Law*, No. 2, 2006, p. 276.

24 „Kriminalizacija prostitucije vodi ka sve većoj moći kriminalaca.“ A. D. Jordan, Human Rights or Wrongs: The Struggle for a Right-Based Response to Trafficking in Human Beings, *Gender and Development*, No. 1, 2002, p. 31.

25 S. A. Law, *Opus citatum*, p. 601.

## 2. Kakve posledice ostavljaju stavovi o slobodi volje u prostituciji na krivičnopravno regulisanje trgovine ljudima?

Skoro da ne postoje istraživanja<sup>26</sup> ova dva pristupa odnosu prostitucije i trgovine ljudima i vezi koja između njih postoji čija bi svrha bila da pokaže koji od njih ima bolji ishod u suzbijanju trgovine ljudima. Iz malog broja onih koje su urađena može se izvesti oprezan zaključak da postoji jedna nedovoljno osvetljena veza između pomenutih činilaca, odnosno da države s politikom zabrane prostitucije imaju manji obim prijavljenih slučajeva trgovine ljudima. Međutim, pomenuta istraživanja ukazuju na to da postoji čitav niz činilaca koje postojeće naučne metode ne znaju kako da uzmu u obzir. Stoga je i dalje nedostizna definitivna ocena da kriminalna politika zabrane prostitucije smanjuje obim trgovine ljudima.<sup>27</sup> Na primer, Švedska, koja je prva u kontinentalnoj Evropi zabranila kupovanje seksualnih usluga, nakon početnog šoka koji je izazvan ovom zabranom i anomalija u istraživanjima, sada prijavljuje „uravnotežen“ broj slučajeva trgovine ljudima odnosno obim trgovine ljudima se niti smanjuje niti povećava.<sup>28</sup>

Već je rečeno da ključna vododelnica oko koje se razilaze kriminalnopolitički pristupi trgovini ljudima jeste da li je dobrovoljna prostitucija moguća ili ne? Da li se ljudi slobodno odlučuju da se njome bave ili su na to primorani? Odgovori na ovo pitanje ostavljaju različite posledice na krivičnopravno regulisanje trgovine ljudima. Drugim rečima, moguće je spram ovih odgovora ubličiti dva modela krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima, koji će ovde biti razmotreni.

### 2.1. Kako bi krivično pravo trebalo da izgleda pod pretpostavkom da nema slobode volje u prostituciji?

U slučaju zauzimanja negativnog stava na pitanje slobode volje u prostituciji, odnosno ako u njoj nema slobode volje, onda je svaki akt prostitucije učinjen pod prinudom. Pošto je akt prostitucije nesumnjivo obljuba ili barem nedozvoljena polna radnja, a prema ovim stavovima još i prinudan, onda je ona sa stanovišta krivičnog prava, nesumnjivo silovanje. To što je on u ekonomskom smislu privredno iskorišćavanje prostitucije, nevažno je za krivično pravo. Zagovornici ovih stavova idu još dalje i kažu da i kada se na prvi pogled čini da ima pristanka na učešće u prostituciji, supremacija muškaraca nad ženama u društvu je tolika da oni izazivaju efektivan pristanak žena na prostituisanje. U ovakovom socijalnom i polnom okruženju pristanak na prostituisanje u praksi ne može se smatrati izrazom slobode volje.<sup>29</sup> Ako se prihvati ovakav vrednosni stav, onda je sasvim normalno da ga, kao akt silovanja, treba zabraniti krivičnim pravom. Svaki akter tog čina je pasivni subjekat silovanja. U tom slučaju ima smisla razmotriti da li i trgovinu ljudima, kao prethodnu fazu u izvršenju tako shvaćenog silovanja,

---

26 Jedna od boljih je: C. Seo-Young, *et al.*, Does Legalised Prostitution Increase Human Trafficking?, *World Development*, Vol. 41, 2013, p. 67–82.

27 *Ibidem*, p. 75–76.

28 G. Ekberg, *Opus citatum*, p. 1209.

29 J. Berman, *Opus citatum*, p. 279.

takođe treba inkriminisati. Uloga krivičnog prava kao mehanizma suzbijanja trgovine ljudima pod ovim pretpostavkama mogla bi da bude opravdana i kriminalnopolitički razložna, a sadašnje uređenje krivičnopravne borbe s trgovinom ljudima moglo bi da bude ispravno. Da bi se donela ovakva konačna ocena, moralo bi da se odgovori na sledeće kriminalnopolitičko pitanje: da li bi trebalo kažnjavati za pripremanje silovanja? Naravno da bi u tom slučaju trebalo razmotriti sve klasične ograde koje se postavljaju kažnjavanju za pripremanje krivičnog dela.<sup>30</sup>

## 2.2. Kako bi krivično pravo trebalo da izgleda pod pretpostavkom da ima slobode volje u prostituciji?

Ako je sloboda volje u prostituciji moguća, odnosno ako postoji dobrovoljna prostitucija, tada krivičnopravni tretman trgovine ljudima mora da bude takav da ustanovi razliku između prinudne i dobrovoljne prostitucije. Ovo stoga što, od slučaja do slučaja, slobode volje može da bude, ali i ne mora. Za ovaj stav je važno je da ona može da postoji. U slučajevima gde je nema, postoji prinudna prostitucija. Ona bi morala da bude podvrgнутa postavkama navedenim u prethodnom delu rada, a to znači da bi morala da bude tretirana kao silovanje, a trgovina ljudima bi mogla da bude pripremanje za takvo silovanje. U slučajevima gde je ima, postoji dobrovoljna prostitucija. Ona bi bila jedina moguća forma prostitucije i ne bi trebalo da povlači za sobom krivičnu odgovornost jer se korisnik usluge prostitutke u takvom aktu može pozvati na pristanak povređenog kao osnov isključenja protivpravnosti<sup>31</sup>. Za ovaj model krivičnog prava nevažno je da li je dobrovoljna prostitucija regulisana pravom ili nije, važno je da nije zabranjena. Komparativno gledano, ovo je najčešće stanje u zakonodavstvima. Kriminalnopolitički bi trebalo da se kažnjava trgovina ljudima u svrhu prinudne prostitucije zato što je takva prostitucija silovanje, a trgovina ljudima je jasno pripremanje za takvo silovanje. Međutim, trgovina ljudima za onu prostituciju koja je dobrovoljna ne bi trebalo da bude kažnjiva. Bilo bi potpuno nelogično, iz ugla jedne dobro osnovane politike suzbijanja kriminaliteta, da se kažnjava trgovina ljudima kao ranija faza u kriminalnoj delatnosti a da se ne kažnjava kasnija faza, sama dobrovoljna prostitucija. Dobro fundirane politike suzbijanja kriminaliteta rade upravo suprotno. One svaku narednu fazu u izvršenju krivičnog dela snažnije sankcionisu. Inače, moglo bi da se desi da učinci delu prolaze lakše ukoliko nastave sa kriminalnom delatnošću.<sup>32</sup> Sasvim jasno, ovako nešto bi bilo nelogično jer bi podsticalo kriminalitet.<sup>33</sup> Učesnici u krivičnom delu bi se podsticali da što

30 Više o tome: Z. Stojanović, *Krivično pravo – Opšti deo*, Beograd, 2013, str. 220–222.

31 Raspravljavajući o prinudnoj prostituciji kao jednom od oblika zločina protiv čovečnosti Quénivet kaže da je sve stvar odluke da li ima ili nema slobodne volje kod žena koje se upuštaju u prostituciju. Ukoliko je ima onda korisnik usluge žena može da se pozove na pristanak kao „odbranu“. N. Quénivet, The Dissonance Between the United Nations Zero Tolerance Policy and the Criminalisation of Sexual Offences on the International Level, *International Criminal Law Review*, No. 3, 2007, p. 673.

32 Đ. Lazin, *Prividni idealni sticaj krivičnih dela*, Beograd, 1982, str. 90–91. Pišući o odnosu težine prividnog i glavnog dela kod prividnog idealnog sticaja Lazin kaže da je „...kriminalno-politički neprihvatljiva situacija da lakše krivično delo isključuje teže“. *Ibidem*, str. 35.

33 Pri svemu tome Lazin dozvoljava izuzetnu mogućnost da je glavno delo lakše od prividnog,

brže prelaze u kasnije faze kriminalne delatnosti jer bi tako obezbeđivali stanje u kojem bi se iskupili od odgovornosti za učešće u prethodnoj fazi.

### **3. Koji od ova dva kriminalnopolička pristupa je ispravan?**

Delimična kritika ova dva pristupa je data prilikom njihovog obrazlaganja. Ipak, svako ko hoće da pruži konačan odgovor na ovo pitanje mora, sasvim jasno, da zauzme stav o slobodi volje u prostituciji.

#### **3.1. Da li ima slobode volje u prostituciji odnosno da li postoji prinudna prostitucija?**

Prinudna prostitucija sa stanovišta krivičnog prava ne postoji jer nema posebnog zaštitnog objekta u takvom aktu. Pri tome se ne spori da ona može da postoji faktički u stvarnosti, odnosno može da postoji prinudan seksualni čin koji neko naplaćuje. Međutim, to je silovanje, ali ne prinudna prostitucija. Ako bi neko lice bilo silovano, a izvršilac tog čina je prinudu iskoristio da još nekom licu naplati učešće u istom, ta činjenica ne menja ništa u vezi s narušenom polnom slobodom silovanog lica. Ne postoji pravo ili sloboda koji su dodatno narušeni kod silovanog lica u ovakovom slučaju. Ko god želi da tvrdi drugačije mora da dokaže da silovano lice ima neko ljudsko pravo ili slobodu da ne bude materijalno iskorišćeno silovanjem, pa da to hipotetično pravo ili sloboda budu zaštitni objekat ovog hipotetičnog krivičnog dela. Treba ponoviti da u stvarnosti neko lice može da bude prinuđeno da se prostituiše protiv svoje volje. Međutim, pitanje da li je pored silovanja siledžija još i materijalno iskoristio taj čin poslednje je što ima na umu.

Drugačije od ovoga ne može da bude jer se u pojam prostitucije nužno umeće sloboda volje. Prosto rečeno, prostitucija je razmena novca i seksa saglasnim izjavama dvaju volja.<sup>34</sup> Ovde treba skrenuti pažnju na stavove iznete u, sada već klasičnom, delu koje najneposrednije uređuje ovu temu, Milovom *O slobodi*:

„Svako je društvu samo u toliko odgovoran za svoje ponašanje, u koliko se to i drugih tiče. U onome što se njega samog tiče, svako je samostalan, pravno neograničen. Svako je sam svoj gospodar nad sobom samim, nad svojim telom, nad svojom dušom“<sup>35</sup>

Odnos klijenta i prostitutke je odnos koji se samo njih tiče. Zašto bi se društvo upetljavalо u odnos koji dotiče samo njihove interese, naravno, ukoliko su se saglasili oko sadržaja tog odnosa? Ukoliko nema ove saglasne izjave, onda je

---

i u takvim slučajevima savetuje, iz gore navedenih razloga, da se ide na čist sticaj dva dela. Ovu mogućnost on vidi kod supsidijariteta. *Ibidem*, str. 34–35. Problem koji Lazin ne uviđa jeste taj da supsidijaritet postoji i kod odnosa pripremanja krivičnog dela i dovršenog krivičnog dela, a nije jasno kod kojeg krivičnog dela bi njegovo pripremanje moglo biti teže od dovršenja?

<sup>34</sup> „Žene dozvoljavaju da budu iskorišćavane na ovaj način jer su očajne za poslom i za begom iz njihovih osiromašenih domovina.“ U: Smartt, Human Trafficking: Simply a European Problem?, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, No. 2, 2003, p. 168.

<sup>35</sup> Dž. S. Mil, *O slobodi*, London, 1869, str. 9.

opisani seksualni čin silovanje i tu ništa ne menja činjenica da li je bilo ili nije bilo kakve materijalne protivusluge. Iz ovog razloga svaki faktički čin prinudne prostitucije treba vrednovati u krivičnopravnom smislu kao silovanje, a čin prinude da bi se neko lice dovelo u takvo stanje kao pokušaj silovanja. Kao zaključak može se ponoviti da takvog hipotetičnog krivičnog dela kao što je *prinudna prostitucija* sa stanovišta krivičnog prava ne može da bude. Ne isključuje ovaj stav faktičku mogućnost da postoji prinuda koja ima svrhu da se finalizuje u aktu prostitucije, upravo kao što je Protokol zamišljen u slučajevima prinude kao načina izvršenja trgovine ljudima. Međutim, takav akt nije trgovina ljudima, već pokušaj silovanja, zato što upotreba prinude da bi se neko silovao jeste, prosto rečeno, silovanje. Pridavati takvom činu neko novo krivičnopravno značenje i pretvarati ga u novo krivično delo, nepotrebno je ako je on već dobro razređen u krivičnom pravu.

To znači da je prvi teorijski model krivičnog prava, koji je izgrađen pod pretpostavkom da nema slobode volje u prostituciji odnosno da je svaka prostitucija prinudna, neprihvatljiv, a drugi je prihvatljiv.

### **3.2. Značaj razgraničenje prinude i pristanka u polnom činu za pitanje slobode volje u prostituciji**

Ovi zaključci važe samo u slučaju da se mogu razgraničiti prinuda i pristanak u polnom činu. U nauci postoje i nisu usamljeni stavovi da je potpuno ili delimično nemoguće da se razdvoje pristanak i prinuda kod polnog čina,<sup>36</sup> ili bar da je veoma teško.<sup>37</sup> Ovi stavovi tesno korespondiraju sa stavom da nema slobode volje u prostituciji kao neka vrsta njegove zamene. Njegovi nosioci uviđaju nelogičnost stava da nema slobode volje u prostituciji, ali pokušavaju da ga funkcionalno zamene stavom da, iako je ima, ona ne može da se razdvoji od neslobode odnosno prinude. Čini da su ovi stavovi odlučno uticali na formulisanje odredaba Protokola o trgovini ljudima. O uticaju rečenog kriminalnopolitičkog stava na formulisanje odredbe trgovine ljudima govori izjednačavanje više različitih oblika načina izvršenja radnje ovog krivičnog dela koje vrši odredba Protokola, gde su u istu ravan smešteni apsolutna sila, s jednog kraja spektra potencijalnih načina izvršenja radnje, i davanje i primanje novca, s drugog kraja. Prvi način u potpunosti poništava slobodu volje kod čoveka, a drugi je, upravo suprotno, u potpunosti afirmiše. Protokol na ovaj način vrši pomenuto izjednačavanje, po svemu sudeći nadahnut kriminalnopolitičkim stavom da je nemoguće izvršiti pomenuto razgraničenje. O tome govore i odgovarajuće odredbe Protokola koje negiraju važenje pristanka na nameravano iskoriscavanje koje pasivni subjekt može da dà aktivnom subjektu krivičnog dela. Pošto su na taj način ovi stavovi postali zvanična kriminalna politika, potrebno je izjasniti se o njima.

---

36 I. Yen, Of Vice And Men: A New Approach To Eradicating Sex Trafficking By Reducing Male Demand Through Educational Programs And Abolitionist Legislation, *Journal of Criminal Law & Criminology*, No. 2, 2008, p. 665.

37 N. Quénivet, *Opus citatum*, p. 672.

### **3.3. Kritika nadmoćnog modela krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima**

Ako je tačno da se ne može razgraničiti prinuda od pristanka kod polnog čina, pravilan zaključak koji bi trebao da bude izведен iz ove postavke je upravo suprotan od onog koji izvlače međunarodni i domaći legislatori koji se ugledaju na njega. Ne da ne treba zabraniti svaki polni akt s prostitutkom (inkriminacijama koje koristi npr. švedski zakonodavac), pa tako i pripremanje za taj čin (trgovina ljudima), nego upravo suprotno, svaki treba dozvoliti. Ako je tačno da ne može da se napravi razlika između polnog čina s pristankom i onog koji je prinudan, ali se pristaje na činjenicu da neki jeste sloboden, onda nijedan čin ne sme da se inkriminiše. Opasnost u koju bi nas dovelo ovo učenje bila bi da se naruše neka od osnovnih načela krivičnog prava, na primer, načelo legitimnosti i načelo krivice, na štetu onih koji se u polni čin upuštaju slobodnom voljom.

Ponašanje koje je u sferi slobodne volje i koje ni na koji način ne izlazi u javnost već ostaje privatno, mi neopravданo proglašavamo krivičnim delom i upućujemo ljudima društveno-etički prekor. U sferu ljudske seksualnosti država treba da ima upliva samo u dva slučaja. Prvi je kada je sloboda odlučivanja o stupanju u seksualni odnos narušena. Legitimno je proglašavati krivičnim delom samo ono ponašanje u sferi seksualnosti gde je narušena slobodna volja. Drugi slučaj je kada je ljudska seksualnost izašla iz privatne sfere i prešla u javnu. Čak i kada je dobrovoljan seksualni čin između neposrednih učesnika u njemu, nelegitimno je javnost prinudit da učestvuje u njemu kao posmatrač (egzibicionizam, parade homoseksualaca i slično). Kod dobrovoljnog seksualnog čina u zamenu za novac, ova pitanja se ne postavljaju. Niti su prostitutke prinuđene da se bave prostitucijom (nema prinudne prostitucije), niti žele da rade svoj posao javno (u najvećem broju slučajeva). I na sam seksualni čin i na tajnost postoji pristanak pa je besmisleno takvo ponašanje kriminalizovati. Pitanje je da li se ponašanja u sferi seksualnosti koja su dobrovoljna mogu izbeći? Da li se od čoveka prosečnih sposobnosti može očekivati da se uzdrži od dobrovoljnog seksualnog čina? Tako nešto, čini se, u hrišćanskoj kulturi kojoj pripada većina Evropljana može se tražiti samo od natprosečnih i izuzetnih, odnosno od zavetovanih na podvig devstvenosti – monaha. Prosečan čovek u pomenutoj kulturi nema urođene niti obrazovanjem razvijene mehanizma duha koji bi bila svakodnevna barijera oživotvoravanju seksualnog nagona sa partnerom koji je sa tim saglasan.

S druge strane, ukoliko seksualni čin nije dobrovoljan, onda postoji prinuda, a prinuda u seksualnom činu jeste, kako je već nekoliko puta rečeno, silovanje, a ne prinudna prostitucija. Silovanje, nesumnjivo, treba kriminalizovati.

Potpuna razrada ideje da se inkriminiše ponuda za stupanje u odnos s prostitutkom zato što nema sigurnog metoda da se utvrdi kada je prihvata ponude rezultat slobodne odluke, vodi zaključku, koji je još nelogičniji, da treba inkriminisati i upražnjavanje takvog odnosa, jer kako smo pokazali, svaka naredna faza u izvršenju kriminalne delatnosti mora da bude kažnjiva više od prethodne. Ovako nedorečen pristup pitanju slobode volje u prostituciji (ali i u sferi polnosti uopšte) ostavio je posledice u švedskom zakonodavstvu i svim drugim koja su se ugledala na njega. Izmenama KZ-a iz 1998. godine uvedeno je krivično delo

kojim se kažnjava ponuda za stupanje u polni odnos sa prostitutkom (pripremanje za stupanje u polni čin), ali ne i upražnjavanje takvog polnog odnosa (vršenje polnog čina), što je, kako smo pokazali, kriminalnopolitički neprihvatljivo. Da li se švedski zakonodavac uzdržao od daljih izmena u KZ-u zato što je bio svestan ovog problema nije poznato, ali ostaje činjenica da nije išao u dalje zakonodavne zahvate kod ovog krivičnog dela.

Kriminalnopolitički snažan, suzbijajući pristup prostituciji i, dosledno tome, trgovini ljudima kao pripremanju za prostituciju, može da odvede društvo koje se za njega opredeli u sasvim drugu krajnost. Preširoko i sveobuhvatno normiranje sfere seksualnosti npr. seksualnog iskorišćavanja ili seksualne zloupotrebe, može da izazove masu novih neželjenih ili nerazumnih socijalnih pojava.<sup>38</sup> Stvara se realna opasnost da se inkriminiše i dobrovoljni seksualni čin, što bi, kako smo objasnili, bilo nerazumno.<sup>39</sup> Potiskuje se trgovina ljudima još više na društvenu marginu, gde je povećan rizik od gubljenja slobode prostitutki i samim tim njihove eksploracije, što je svakako neželjeno i kod zagovornika oštrog i represivnog pristupa ovim pojавama.<sup>40</sup> Takođe se povećava obim nasilnog kriminaliteta i pojačava se stigmatizovanje prostitucije kao pojave.<sup>41</sup> Treba istaći kao veoma važno da se pojačavanjem represivnog pristupa prostituciji i trgovini ljudima otežava njihovo razlikovanje i razdvajanje.<sup>42</sup> Još je teže stanje s trgovinom ljudima zbog presađivanja organa. Ovde je pristanak povređenog skoro pravilo.<sup>43</sup>

## Zaključak

Savremeno krivičnopravno uređenje trgovine ljudima obeleženo je kriminalnopolitičkim stavom koji je baziran na ideološkom, političkom i iznad svega vrednosnom doživljaju neraskidive veze ove pojave i prostitucije. Ovi vrednosni stavovi podeljeni su oko pitanja da li postoji sloboda volje u prostituciji. Svaki od odgovora na ovo pitanje, a mogu da budu samo dva, oblikuje odgovarajući broj teorijskih modela krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima. Analizirajući oba, zaključili smo da onaj od njih koji negira postojanje te slobodne volje jeste oblikovao veći deo postojeće krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima.

38 Za zaokruženo viđenje problema i grešaka američke politike izvoza zabrane prostitucije po svetu videti: E. C. M. Kinney, Appropriations for the Abolitionists: Undermining Effect of the U.S. Mandatory Anti-Prostitution Pledge in the Fight Against Human Trafficking and HIV/AIDS, *Berkeley Journal of Gender, Law and Justice*, 2006, p. 158-194.

39 J. Berman, *Opus citatum*, p. 293; D. Otto, Making Sences of Zero-Tolerances Policies in Peacekeeping Sexual Economies, objavljeno u: *Sexuality and the Law Feminist Engagements*, Routledge London, 2007, navedeno prema: N. Quénivet, *Opus citatum*, p. 668, footnote 62.

40 J. Berman, *Opus citatum*, p. 293.

41 N. Jakobsson; A. Kotsadam, *Opus citatum*, p. 102.

42 Ovakvi stavovi su posledica radikalnih feminističkih pogleda na problem koji uzrok, kako trgovine ljudima, tako i prostitucije vidi u muškom nasilju nad ženama. J. Berman, *Opus citatum*, p. 270-271. Ukoliko bi ova postavka bila tačna, njena logična posledica bi bila već pomenuti zaključak da nema razlike između prostitucije i trgovine ljudima.

43 Mejer piše da su priče o otmici ljudi zbog oduzimanja organa „više urbane legende nego bilo šta blisko istini“. S. Meyer, Trafficking in Human Organs in Europe: A Myth or an Actual Threat?, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, No. 2, 2006, p. 227-228.

Bez obzira u kojoj varijanti postoji ovaj stav, da li u onoj koja potpuno negira pomenutu slobodu, ili onoj koja kaže da je nemoguće napraviti razliku između slobode i neslobode volje u prostituciji, on je kriminalnopolitički pod velikim znakom upita. Krivičnopravna reakcija na trgovinu ljudima, kao načinu na koji neko priprema eksploataciju drugog lica u prostituciji (ili na drugom radu) kada do te eksploatacije zaista i dođe, po logici instituta idealnog prividnog sticaja, čini tu reakciju na ranije faze nepotrebnim. Različite faze u izvršenju krivičnog dela (pripremanje, pokušaj, dovršeno delo) nalaze se u odnosu prividnog idealnog sticaja po odnosu supsidijariteta. Tako i trgovina ljudima kao pripremanje za eksploataciju, i eksploatacija sama po sebi, stoje u istom odnosu. Krivičnopravna reakcija na eksploataciju čini nepotrebnom reakciju na trgovinu ljudima. Međutim, za tako nešto potrebno je inkriminisati eksploataciju kao krivično delo. U onim državama koje to nisu uradile, a Srbija je jedna od njih, sadašnja koncepcija krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima kriminalnopolitički je neprihvatljiva jer sankcioniše raniju fazu u izvršenju kriminalne delatnosti, a ne sankcioniše kasniju. Takva zakonodavna rešenja stimulišu kriminalitet jer ubrzavaju njegovo izvršenje. Kriminalac je stimulisan da što brže prelazi faze u izvršenju kriminalne delatnosti kako bi što pre došao do poslednje koja nije pokrivena inkriminacijom pa sledstveno tome nema ni krivične odgovornosti.

Postoje dve mogućnosti za rešavanje ovog problema. Prva leži u ispravljanju greške od koje polazi ova kriminalnopolitička koncepcija. To znači demistifikaciju verovanja da ne postoji slobodna volja u prostituciji (kada je u pitanju seksualna eksploatacija) i priznavanje stvarnosti u kojoj ona postoji. Druga leži u inkriminisanju seksualne eksploatacije.

Drugo rešenje je oslikano na primerima Švedske i drugih zemalja koje su inkriminisale ponudu prostitutki kao krivično delo. Ono je skoro nemoguće dosledno sprovesti. Dosledno razvijanje logike da nema slobode volje u prostituciji moralo da vodi inkriminisanju i poslednje faze u toj hipotetičkoj „kriminalnoj delatnosti“. To znači da bi, pored inkriminisanja ponude prostitutki za pružanje njenih usluga, i konzumiranje prihvata te ponude, odnosno upražnjavanje seksualnog čina sa njom, moralo da bude inkriminisano. Ni jedan zakonodavac koji je sledio ovaj put nije ga prešao do njegovog logičkog kraja. Verovatno zato što su svesni da osnovni vrednosni stav ove kriminalnopolitičke postavke nije tačan i da bi u toj situaciji inkriminisali dobrovoljni seksualni akt, što bi bilo krajnje besmisленo. Takođe bi se postavilo pitanje odgovornosti same prostitutke.

Prvo rešenje, koje podrazumeva priznavanje slobode volje u prostituciji, vodilo bi dekriminalizaciji trgovine ljudima kao vida pripremanja za eksploataciju prostitucije (kada u njoj postoji slobodna volja). Kada u njoj ne bi bilo slobodne volje, onda bi, po logici svakog urednog krivičnog zakonika koji spaja obljudbu i prinudu u krivično delo, trgovina ljudima bila pripremanje ili pokušaj silovanja (u zavisnosti od toga koliko je prinuda daleko od obljube). To rešenje bi konačno eliminisalo potrebu za krivičnim delom trgovine ljudima.

## Literatura

1. Berman, J.; The Left, the Right, and the Prostitute: The Making of U.S. Antitrafficking in Persons Policy, *Tulane Journal of International and Comparative Law*, No. 2, 2006.
2. Cao, L.; Note: Illegal Traffic in Woman: A Civil RICO Proposal, *Yale Law Journal*, No. 6, 1987.
3. Caraway, N.; Human rights and Existing Contradictions in Asia-Pacific Human Trafficking Politics and Discourse, *Tulane Journal of International and Comparative Law*, No. 2, 2006.
4. Ekberg, G.; The Swedish Law that Prohibits the Purchase of Sexual Services: Best Practises for Prevention of Prostitution and Trafficking of Human Beings, *Violence Against Women*, No. 10, 2004.
5. Jakobsson, N.; Kotsadam, A.; The Law and Economics of International Sex Slavery: Prostitution Laws and Trafficking for Sexual Exploitation, *European Journal of Law and Economics*, No. 1, 2013.
6. Jefreys, S.; Prostitution, Trafficking and Feminism: An Update of Debate, *Women's Studies International Forum*, No. 4, 2009.
7. Lebov, K.; Human Trafficking in Scotland, *European Journal of Criminology*, No. 1, 2010.
8. Jordan, A. D.; Human Rights or Wrongs: The Struggle for a Right-Based Response to Trafficking in Human Beings, *Gender and Development*, No. 1, 2002.
9. Kelly, L.; You Can Find Anything You Want: A Critical Reflection on Research on Trafficking in Persons Within and Into Europe, *International Migrations*, No. 1-2, 2005.
10. Kinney, E. C. M.; Appropriations for the Abolitionists: Undermining Effect of the U.S. Mandatory Anti-Prostitution Pledge in the Fight Against Human Trafficking and HIV/AIDS, *Berkeley Journal of Gender, Law and Justice*, 2006.
11. Law, S. A.; Commercial Sex: Beyond Decriminalisation, *Southern California Law Review*, No. 3, 1999-2000.
12. Lazin, Đ.; *Prividni idealni sticaj krivičnih dela*, Beograd, 1982.
13. Meyer, S.; Trafficking in Human Organs in Europe: A Myth or an Actual Threat?, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, No. 2, 2006.
14. Mil, Dž. S.; *O slobodi*, London, 1869, str. 9.
15. Miriam, K.; Stopping The Trafficking in Woman: Power, Agency and Abolitionist Feminist Debate over Sex-Trafficking, *Journal of Social Philosophy*, No. 1, 2005.
16. Quénivet, N.; The Dissonance Between the United Nations Zero Tolerance Policy and the Criminalisation of Sexual Offences on the International Level, *International Criminal Law Review*, No. 3, 2007.
17. Ristivojević, B.; *Mit o trgovini ljudima u međunarodnom krivičnom pravu*, Novi Sad, 2015, u štampi.

18. Rijken, C.; Van Krimpen, L.; The Introduction of Quality Labels in the Prostitution Sector as a Means to Combat Trafficking in Human Beings, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, No. 1, 2008.
19. Seo-Young, C.; et al; Does Legalised Prostitution Increase Human Trafficking?, *World Development*, Vol. 41, 2013.
20. Simm, G.; Negotiating the United Nations Trafficking Protocol: Feminist Debate, *Australian Yearbook of International Law*, 2004.
21. Smartt, U.; Human Trafficking: Simply a European Problem?, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, No. 2, 2003.
22. Stojanović, Z.; *Krivično pravo – Opšti deo*, Beograd, 2013.
23. Tiefenbrum, S.; Saga of Susannah – A U. S. Remedy for Sex trafficking in Woman: The Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000, *Utah Law Review*, No. 1, 2002.
24. Viuhko, M.; Human Trafficking for Sexual Exploitation and Procuring in Finland, *European Journal of Criminology*, No. 1, 2010.
25. Zaitch, D.; Staring, R.; Trends and Policies on Woman Trafficking in the Netherlands, *Crime and Justice International*, No. 101, 2007.
26. Yen, I.; Of Vice And Men: A New Approach To Eradicating Sex Trafficking By Reducing Male Demand Through Educational Programs And Abolitionist Legislation, *Journal of Criminal Law & Criminology*, No. 2, 2008.

## THE INFLUENCE OF VALUE JUDGEMENTS ABOUT THE EXISTENCE OF FREE WILL IN PROSTITUTION ON SHAPING CRIMINAL JUSTICE RESPONSE TO HUMAN TRAFFICKING

**Branislav Ristivojevic**

Faculty of Law, University of Novi Sad

**Summary:** Starting from the unbreakable bond that exists between human trafficking and prostitution, the author explores in the paper the issue of the influence of value judgments about the existence of free will in prostitution on shaping criminal justice responses to human trafficking. Two possible answers to this question also create two models of criminal-political responses to human trafficking. The author criticizes the first one, which does not recognize the freedom of will, because besides the incrimination of human trafficking as a way of preparing for the sexual exploitation of another person, it fails to incriminate the exploitation itself. This is criminally-politically unacceptable because it is against the logic of the institute of ideal fictitious joinder of offences that exists between several stages of

criminal activity. The author blames the second model (in which the possibility of the existence of free will is admitted) that it would have to be consistent with the idea on which it is based up on and that is the freedom of will. If the person is found to be in the mechanism of human trafficking based on its freely expressed will, in this case there shall not be a criminal offense and human trafficking should be decriminalized in the same way that one should not penalize prostitution under persons own free will. In case when there is no free will, human trafficking should be treated as a preparation for or an attempted rape, as well as the sexual intercourse in which there is no freedom should be treated as rape. In both cases, the need for a criminal offense of human trafficking does not exist.

**Keywords:** human trafficking, criminal policy, prostitution, criminal law, joinder of crimes, free will, conspiracy.



UDK: 341.462.1  
Originalni naučni rad

## KRIVIČNOPRAVNI IMUNITET PREDSTAVNIKA DRŽAVE

Bojan Milisavljević<sup>1</sup>

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

**Sažetak:** Autor se bavi razvojem pravila o krivičnopravnom imunitetu najviših predstavnika države na međunarodnom planu. Posebna pažnja usmerena je na praksu Međunarodnog suda pravde, ali i rad Komisije za međunarodno pravo koja ovo pitanje obrađuje nekoliko godina. Jedan od važnih pokazatelja jeste i praksa država koja pokazuje da postoji jasan konsenzus o potrebi da najviši predstavnici države budu izuzeti od nadležnosti drugih država. Podvlači se običajni karakter takvih pravila, a nova praksa Međunarodnog suda pravde, kao i nacionalnih sudija, ukazuju da je povećan broj sporova država u vezi primene imuniteta na unutrašnjem planu. Detaljno su analizirani i izuzeci od primene ovog pravila, a pogotovo u slučaju međunarodnih zločina kada je opravданo pozivanje na odgovornost. Autor je, analizirajući ovaj institut, došao do zaključka da se radi o procesnoj pravnoj prirodi, ali i da je neophodno uvesti precizne kriterijume u pogledu *ratione personae* domaćaja krivičnopravnog imuniteta.

**Ključne reči:** krivičnopravni imunitet predstavnika države, Međunarodni sud pravde, Komisija za međunarodno pravo.

### Uvod

Moderna međunarodna zajednica počiva na ideji preuzetoj iz prirodnog prava, a to je pravna jednakost njenih subjekata.<sup>2</sup> Ovo načelo je utkano u Povelju

---

<sup>1</sup>Vanredni profesor, bojan@ius.bg.ac.rs.

<sup>2</sup>H. Kelsen, The Principle of Sovereign Equality of States as a Basis for International Organization, The Yale Law Journal, Vol. 53, No. 2, Mar., 1944, str. 207–220, F. Hazel, The Law of State Immunity, Oxford International Law Library, 2003, str. 41–42.

Ujedinjenih nacija<sup>3</sup> i tada je pravno konstituisano. Kao jedno od pitanja koje je povezano sa jednakosću država, u skladu sa maksimom *par in parem non habet imperium*, može se prepoznati i potreba da se najvišim predstavnicima države priznaju krivičnopravni imuniteti. Već je poznato da diplomatski predstavnici poseduju puni krivičnopravni imunitet, i to je deo opštег običajnog prava, ali je postalo veoma važno odrediti pitanje krivičnopravnog imuniteta najviših predstavnika države. Međunarodni sud pravde delimično se bavio ovim pitanjem u slučaju *Lotus* kada je razmatrao tužbu Francuske protiv Turske zbog procesiranja njenog komandanta broda.<sup>4</sup> Zbog toga je ovo pitanje došlo na dnevni red pomoćnog organa Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Tako je još 1948. godine došlo do stavljanja na dnevni red pitanja „Nadležnost nad stranom državom“.<sup>5</sup> Nedugo posle toga došlo je do usvajanja „Opštih principa međunarodnog prava iz Statuta Tribunalu u Nirnbergu i presuda ovog suda“ od strane Komisije za međunarodno pravo, gde je zaključeno da čak i najviši predstavnici države i drugi zvaničnici mogu da odgovaraju za međunarodne zločine.<sup>6</sup> Ovo pravilo je i kasnije nalazilo svoje mesto u radu Komisije za međunarodno pravo, i to u nacrtu akta o zločinima protiv mira i bezbednosti čovečanstva, gde se u članu 7 podvlači ista obaveza.<sup>7</sup>

## 1. Novi rad Komisije za međunarodno pravo

Komisija za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija je na svom 58. zasedanju donela odluku da uvrsti u dnevni red pitanje „Krivično pravni imunitet predstavnika države“. Već 2008. godine specijalni izvestilac je podneo prvi izveštaj na ovu temu.<sup>8</sup> Pošto je to bio tek početak pravne analize ovog pojma logično je da su se u startu kandidovala konceptualna pitanja počev od pravnih izvora imuniteta državnih zvaničnika, preko razgraničenja pojmove imuniteta, jurisdikcije, krivičnopravne jurisdikcije, odnos između imuniteta i jurisdikcije to jest nadležnosti. Zatim se postavila potreba razgraničenja imuniteta *ratione personae*, to jest koji državni predstavnici uživaju krivično pravni imunitet, i *ratione materie* – u kojim slučajevima oni uživaju imunitet. Pošto je u novije vreme došlo do razvoja međunarodnog krivičnog prava, ovo pitanje je od realne važnosti jer postavlja jasnu granicu između unutrašnje nadležnosti država i prihvatanja imuniteta druge države<sup>9</sup> koji se ovde reflektuje preko imuniteta

---

3 Videti: član 2 Povelje, tačka 1. Organizacija počiva na načelu suverene jednakosti svih svojih članova.

4 The Case Of The S.S. "Lotus" Publications Of The Permanent Court Of International Justice Series A. No. 70 September 7th, 1927.

5 United Nations publication, Sales No. 1948.V.1 (I), para. 50.

6 Videti: Yearbook of the International Law Commission, 1950, vol. II, str. 375.

7 „The official position of an individual who commits a crime against the peace and security of mankind, even if he acted as head of State or Government, does not relieve him of criminal responsibility or mitigate punishment“. Yearbook of the International Law Commission, 1996, vol. II, str. 26.

8 Preliminary report on immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction, Roman Anatolevich Kolodkin, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixtieth session, 2008.

9 B. Milisavljević, Imunitet države u međunarodnom pravu – osrvt na rad Komisije za međunarodno pravo, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, Beograd, 2014, str. 21–33.

njenih najviših državnih predstavnika. Pošto je pitanje imuniteta država od nacionalnih jurisdikcija takođe na dnevnom redu Komisije za međunarodno pravo, potrebno je ukazati i na tačke povezivanja i uslovjenost ove oblasti sa širim pitanjem imuniteta države u unutrašnjim porecima drugih država. Pored toga krivičnopravni imunitet predstavnika države ne obuhvata pitanje diplomatskog imuniteta koji sa sobom nosi apsolutni krivičnopravni imunitet. Kao jedan od pomoćnih i relevantnih izvora za rad Komisije za međunarodno pravo poslužio je i rad Instituta za međunarodno pravo, a posebno u rezoluciji ovog Instituta iz 2001. godine pod nazivom „Imunitet od nadležnosti i izvršenja šefa države i vlade po međunarodnom pravu“. U navedenoj rezoluciji se prihvata izuzeće od nadležnosti unutrašnjih sudova bilo koje države, dok su lica na navedenim funkcijama, ali i posle za dela koja su vršila u službenom svojstvu. Iz toga bi se moglo zaključiti da se apsolutni imunitet prihvata dok traje funkcija na kojoj se nalaze, a da se trajanje imuniteta produžava *pro futuro*, ali samo za dela koja se vrše u sklopu službene dužnosti, što može stvoriti probleme u praksi.<sup>10</sup> Prema navodima rezolucije imunitet je ograničen i *ratione materie* u smislu međunarodnih zločina.

S druge strane, brojni međunarodni ugovori prihvataju pravila da se najvišim predstavnicima država moraju priznati imuniteti zbog prirode funkcije na kojoj se nalaze. To su Konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. godine, Konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine, Konvencija o specijalnim misijama iz 1969. godine, Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina protiv međunarodno zaštićenih lica uključujući i diplomatske agente iz 1973. godine, Konvencija o predstavljanju država u međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera iz 1975. godine, Konvencija o jurisdikcionom imunitetu države i njene imovine iz 2004. godine. Ovi međunarodni akti, svaki za svoje potrebe i na svoj način, obrađuju uža i načelna pitanja u vezi imuniteta šefa države i drugog povezanog osoblja, ali ne daju odgovore na brojna pitanja koja se mogu javiti sa tim u vezi, a na koja je samo okvirno ukazano u prethodnom tekstu. Zbog toga odredbe iz ovih instrumenata mogu predstavljati smer u kome se kreće *opinio iuris* u pogledu imuniteta šefa države u širem smislu, a drugi element se može potražiti u praksi bilo međunarodnih ili unutrašnjih sudova.<sup>11</sup> Pravni izvori koji su relevantni za položaj šefa države i druge visoke zvaničnike, jesu svakako i unutrašnji propisi država. Brojne države preciziraju pravni položaj ovih lica na svojoj teritoriji. Tako neke države njihov položaj izjednačavaju sa položajem šefova diplomatskih misija.<sup>12</sup> S druge strane, tamo gde ne postoji propisi unutrašnjeg prava, dolazi do direktnе primene pravila međunarodnog prava sa pozivom da se radi o običajnom pravu.<sup>13</sup>

Priznavanje krivičnopravnog imuniteta predstavnicima drugih država podrazumeva, s jedne strane, posledicu delovanja imuniteta države, a s druge

---

10 Yearbook of the Institute of International Law, vol. 69 (2000–2001), pp. 680–692. Rapporteur J. Verhoeven, [www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/2001\\_van\\_02.en.pdf](http://www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/2001_van_02.en.pdf).

11 Videti: Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium) , Judgment of 14 February 2002, I.C.J. Reports 2002.

12 Preliminary report... *op. cit.*, 2008, str. 19–20.

13 Certain Criminal Proceedings in France (Republic of the Congo v. France): Document CR 2003/21 (translation), Monday 28 April 2003 at 4 p.m., para. 32.

strane, izuzeće od domaćaja unutrašnjih organa drugih država. Takva pozicija je dobrom delom i rezultat potrebe da se pruži neophodna pravna sigurnost najvišim državnim predstavnicima kada vrše javnopravne funkcije i da bi mogli da ih nesmetano vrše, što se odnosi i na slučajevе prekoračenja nadležnosti državnih organa.<sup>14</sup> Prirodno je da najviši predstavnici države budu relaksirani od krivične nadležnosti drugih država.

Krivičnopravni imunitet predstavnika države podrazumeva oslobođanje od domaćaja izvršne i sudske jurisdikcije druge države.<sup>15</sup> Može se reći da je opšte pravilo na međunarodnom planu da postoji krivičnopravni imunitet državnih predstavnika, ali da on ne bi mogao da bude apsolutan u smislu *ratione materie*. Tako se može reći da on postoji pred nacionalnim organima, ali da se ne bi mogao odnositi na međunarodna krivična dela. Tako se u odluci Međunarodnog suda pravde zaključuje: „Krivičnopravni imunitet predstavnika države i individualna krivična odgovornost su odvojeni pojmovi. Krivičnopravni imunitet je proceduralne prirode, dok je pitanje individualne odgovornosti suštinske prirode.“<sup>16</sup> Kao potvrda ovakvog stava Suda može se uzeti činjenica da je isticanje krivičnopravnog imuniteta neophodno u prvim fazama eventualnog postupka i ono dovodi do automatskog obustavljanja daljeg toka postupka. Dakle državni organi su dužni da odmah po utvrđivanju te činjenice prekinu dalji tok postupka, ukoliko im nije bilo poznato da se radi o predstavniku druge države. Zbog toga se takvi osnovi za obustavljanje postupka nalaze u procesnim zakonima država, a ne u zakonima koji predviđaju posebna krivična dela.<sup>17</sup>

Kao jedno od nezaobilaznih pitanja kod krivičnopravnog imuniteta nameće se koji je krug lica obuhvaćen time. To se naziva krivičnopravni imunitet *ratione persone*.<sup>18</sup> Opšte konstrukcije koje taj krug lica definišu kao najviši predstavnici države, nisu od velike pomoći. Tako se izraz šef države u literaturi tumači u širem smislu pa on obuhvata upravo predstavnike najviše državne vlasti. Oni bi trebalo da imaju imunitet u krivičnopravnom smislu za sve akte koje preduzimaju.<sup>19</sup> U smislu *ratione materie* svi ostali državni zvaničnici bi trebalo da uživaju funkcionalni imunitet za dela koja su vršili u službenoj dužnosti. Tako je Međunarodni sud pravde u slučaju Naloga za hapšenje zaključio da vi svakako krivičnopravni imunitet za sva dela, dakle i za privatnopravne akte, morao da obuhvati šefa države, ministra spoljnih poslova i šefa vlade.<sup>20</sup> Za ovakve najviše predstavnike države nema nikakve dileme pa je ispravan zaključak: „Za šefa države (misli se na sve tri kategorije lica) pozicija je jasna prema međunarodnom pravu. Šef države personifikuje suverenu državu, a imunitet koji poseduje zasnovan je na statusu koji ima.“<sup>21</sup> S druge strane, mora se odvojeno posmatrati

14 M. Tomonori, The individual as beneficiary of State immunity: problems of the attribution of ultra vires conduct, *Denver Journal of International Law and Policy*, vol. 29 (Summer/Fall, 2001), str. 261.

15 Preliminary report... *op. cit.*, str. 30.

16 *Arrest Warrant* case, I.C.J. Reports 2002, str. 25, para. 60.

17 Takav je recimo slučaj sa Ruskom federacijom, prema podacima iz Preliminary report... *op. cit.*, 2008, str. 32.

18 A. Cassese, *International Criminal Law* (New York: Oxford University Press, 2003), str. 265–273.

19 Preliminary report... *op. cit.*, 2008, str. 37.

20 *Arrest Warrant* case, *op. cit.*, str. 39.

21 Rosalyn Higgins, *After Pinochet: developments on Head of State and ministerial immunities*,

pitanje odgovornosti i pripisivosti akata državi. Tu bi se moglo podvući da se zvanični akti koje preduzimaju ove kategorije lica, po pravilu, pripisuju državi, a privatnopravni akti, za koje su takođe zaštićena ova lica, ne bi se mogli pripisati državi u smislu odgovornosti za štetu.<sup>22</sup>

Kao jedna samostalna kategorija u smislu *ratione personae* predstavnika države koji su izuzeti od krivičnopravne jurisdikcije drugih država navode se diplomatski predstavnici, konzularni predstavnici i predstavnici pri međunarodnim organizacijama. Pravni osnov za njihovo izuzeće nalazi se u kodifikovanim aktima iz oblasti diplomatskog prava. Radi se o tipičnim spoljnim organima kod kojih se ovo izuzeće od jurisdikcije razvilo veoma rano putem običajnog prava. Ovde postoje i neke razlike *ratione loci* kada se radi o diplomatskim i konzularnim predstavnicima i najvišim državnim zvaničnicima. Radi se o tome da je krivičnopravni imunitet diplomatskim i konzularnim predstavnicima priznat samo na teritoriji države gde su akreditovani, dok je najvišim predstavnicima države to priznato u svim državama na svetu. Kada je reč o predstavnicima pri međunarodnim organizacijama pravilo je da oni imaju takav imunitet na teritorijama svih država članica. S druge strane, Međunarodni sud pravde je napravio jasnu razliku u pogledu kruga lica koja potпадaju pod najviši stepen krivičnopravnog imuniteta kada je zaključio: "da država nema obavezu da priznaje takav imunitet službeniku Ministarstva spoljnih poslova i da se tu ne može raditi o povredi norme međunarodnog prava već samo o delovanju protivnom učitivosti u međunarodnoj zajednici."<sup>23</sup> Da li je uopšte moguće povući jasnu granicu između lica koja jesu najviši predstavnici države pa su automatski i nosioci krivičnopravnog imuniteta? Da li je to određeno međunarodnim pravom ili nam tu pomažu i norme unutrašnjeg prava? Prilično razumno je u takav krug lica uključiti i sve druge resorne ministre kada deluju prema drugim državama u okviru sopstvenih nadležnosti. Poći od suprotne premise značilo bi da ostali ministri mogu biti procesirani, pa bi to veoma otežalo svaku njihovu aktivnost koja je zvanična i usmerena prema drugim državama (pregovori, potpisivanje ugovora iz njihovih nadležnosti, zvanične posete...).<sup>24</sup> Da bi se umanjila svaka mogućnost od posrednog uticanja na najviše predstavnike vlasti, kao što je to slučaj i sa diplomatskim agentima, članovi porodice su takođe izuzeti od krivičnopravnog imuniteta drugih država.<sup>25</sup> Težište ovog rada će ipak biti na krivičnopravnom imunitetu takozvanih nediplomatskih predstavnika države, jer je imunitet diplomatskih predstavnika nesporan i već jasno etabiran u međunarodnom običajnom pravu.

Drugi izveštaj specijalnog izvestioca usledio je ubrzo posle osnovnih pojmoveva koji su uspostavljeni i precizirani prvim izveštajem.<sup>26</sup> Već na samom početku

The Incorporated Council of Law Reporting Annual Lecture, 2006, str. 12, [www.lawreports.co.uk](http://www.lawreports.co.uk).

22 Preliminary report... *op. cit.*, 2008, str. 45.

23 I.C.J. Reports 2002, str. 139, para. 1.

24 Preliminary report... *op. cit.*, 2008, str. 62.

25 P. G. Hart, The function of State and diplomatic privileges and immunities in international cooperation in criminal matters: the position in Switzerland, *Fordham International Law Journal*, 1999–2000, No. 23, str. 1335.

26 Second report on immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction, Roman Anatolevich Kolodkin, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-second session, 2010.

ukazano je na velikom značaju ove teme što se može videti na osnovu istupanja predstavnika država pred Šestim pravnim komitetom Generalne skupštine. Pored toga kao nesporan dokaz da se radi o aktuelnom pitanju nameću se postupci pred Međunarodnim sudom pravde koji su manje ili više povezani sa pitanjem krivičnopravnog imuniteta predstavnika države.<sup>27</sup> Sve to jasno ukazuje da se radi o pitanjima koja su prisutna u trenutnim odnosima država i implicira praktičnu potrebu da se što pre formulisu makar osnovne smernice za praksu država, kako bi se izbegli sporovi koji opterećuju međusobne odnose. Na aktuelnost pitanja upućuje i doktrina jer se pojavljuje sve veći broj radova koji se bave pitanjem krivičnopravnog imuniteta najviših državnih zvaničnika.<sup>28</sup> Koliko je ovo pitanje važno za međudržavne odnose pokazuje činjenica da je samo u periodu od 1990. do 2008. godine bilo 65 pokušaja zasnivanja nacionalnih jurisdikcija prema najvišim državnim predstavnicima, od toga je deset puta bilo pokušaja da se zasnuje krivična jurisdikcija prema bivšim šefovima država posle silaska sa funkcije.<sup>29</sup> Samo je nekoliko slučajeva rezultiralo i povlačenjem imuniteta u praksi. Tu se navodi procesiranje bivšeg predsednika Čada u Senegalu<sup>30</sup> i visokog vojnog predstavnika Argentine u Španiji.

Međunarodni sud pravde se bavio imunitetom državnih zvaničnika u slučaju Džibuti protiv Francuske iz 2008. godine i zaključio da bi svim državnim zvaničnicima, kada preuzimaju radnje po službenoj dužnosti, trebalo priznati pun krivičnopravni imunitet.<sup>31</sup> Pred Komisijom za međunarodno pravo određivanje krivičnopravnog imuniteta *ratione materie* dovodi se u vezu sa pojmom pripisivosti.<sup>32</sup> Tako se u komentaru na član 4. Nacrta pravila o odgovornosti država konstatuje da je u smislu pripisivosti relevantno delovanje državnog organa u zvaničnom svojstvu, a ne i činjenica da li je on izašao iz okvira nadležnosti, to jest delovao *ultra vires*.<sup>33</sup> Za postojanje krivičnopravnog imuniteta nije od značaja da li su akti preuzeti u smislu *de iure imperii* ili *de iure gestionis* kao što je to slučaj sa jurisdikcionim imunitetom države. Tu se razdvajaju imunitet države koji neće postojati kada se deluje *de iure gestionis*,

27 The case Concerning questions relating to obligation to prosecute or extradite (Belgium v. Senegal), The case Concerning jurisdictional immunities of the State (Germany v. Italy), The case Concerning certain criminal proceedings in France (Republic of the Congo v. France).

28 Prosecuting Heads of State, ed. by E. I. Lutz and C. Reiger. Cambridge Univ. Press, 2009. G. Buzzini, Lights and Shadows of Immunities and Inviolability of State Officials in International Law: Some Comments on the Djibouti v. France Case, *Leiden Journal of International Law*, 22 (2009), str. 455–483.

29 Second report... *op. cit.*, 2010, str. 7.

30 <http://www.africa-union.org/root/au/Conferences/Past/2006/July/summit/summit.htm>.

31 Case concerning certain questions of mutual assistance in criminal matters (Djibouti v. France ), Judgment of 4 June 2008, para. 196.

32 A. E. Boyle, State Responsibility and International Liability for Injurious Consequences of Acts not Prohibited by International Law: A Necessary Distinction?, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 39, 1/1990, 1 – 26; J. Crawford, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility*, Cambridge University Press, 2002, Nacrt Konvencije o odgovornosti države u međunarodnom pravu, Komisija za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija Official Records of the General Assembly, Fifty – sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.1), 2001, J. A. Hessbruegge, *The Historical Development of the Doctrines of Attribution and Due Diligence in International Law*, N.Y.U. J. Int'l. L. & Pol. 2003–2004, B. Milisavljević, Pripisivost kao uslov odgovornosti države u međunarodnom pravu, *Analji Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, br. 2, 2012, str. 185 – 207.

33 Second report... *op. cit.*, 2010, str. 15.

i krivičnopravni imunitet predstavnika države koji će imati imunitet i kada preduzima radnje *de iure gestionis* jer deluje u zvaničnom svojstvu i u ime organa države koju predstavlja.<sup>34</sup>

Kada se govori o krivičnopravnom imunitetu postavlja se pitanje u kom obimu se on prostire i da li može da obuhvati i isključenje svedočenja najviših državnih predstavnika u drugim postupcima. Stiče se utisaka da bi jedino dolazilo u obzir voljno prihvatanje svedočenja, a da bi svaki drugi način bio neprihvatljiv jer bi podrazumevalo nametanje nadležnosti prema najvišim predstavnicima. Na toj liniji kreće se i rezon Međunarodnog suda pravde u slučaju *Pitanja međunarodnopravne pomoći u krivičnim stvarima*.<sup>35</sup> Svako dopuštanje da se vrši jurisdikcija nad najvišim državnim zvaničnicima bez odricanja od imuniteta bilo bi nedopustivo, a preduzimanje radnji da bi se takve radnje sprovele protiv volje lica potpuno neprihvatljive. Isključenje krivične nadležnosti obuhvata sve mere koje se preduzimaju u sklopu nekog postupka, tako da obuhvataju ne samo postupanje sudskih organa, već i tužilaštva i policije. Pored toga nikakve prinudne mere ne mogu biti preduzete u sklopu činjenice da se ne mogu sprovoditi radnje u postupku koje bi inače bile prihvatljive.<sup>36</sup> Pored sudskih postupaka ovakvi stavovi su dominantni i u doktrini i obuhvataju i zaključak da nikakvi propisi unutrašnjeg prava ne mogu da derogiraju takve međunarodne norme.<sup>37</sup>

## 2. Izuzeci od apsolutnog imuniteta

Kao razumni izuzeci od apsolutnog krivičnopravnog imuniteta mogu se navesti mogućnosti da se i najviši državni zvaničnici ipak pojave kao odgovorni za međunarodna krivična dela. Kao jedan praktični razlog navodi se činjenica da se izvršenje takvih dela ne može smatrati obavljanjem posla u službenoj dužnosti od strane najviših predstavnika (ove se ipak stavlja rezerva zločina genocida i agresije koji po svojoj definiciji podrazumevaju prisustvo šire državne politike i s toga mogu biti preduzeti i u sklopu obavljanja službenih aktivnosti). S druge strane, kao što se akti državnih organa mogu pripisati državi, tako se i odgovornost može pripisati predstavnicima države u slučaju međunarodnih krivičnih dela. Ovde se radi o opšteštenim aktivnostima koje su usmerene protiv međunarodne zajednice kao celine i zbog toga su takve norme višeg stepena obaveznosti od procesnih normi koje izuzimaju najviše predstavnike države.<sup>38</sup> Takva procesna norma, je pored toga, usmerena kao obaveza prema državama, a ovde se radi o primeni mera univerzalne nadležnosti prema licima za koja se prepostavlja da su izvršila međunarodne zločine.<sup>39</sup> Procesna norma o izuzeću

34 Second report... *op. cit.*, 2010, str. 16.

35 The case *Concerning Certain Questions of Mutual assistance in Criminal Matters, Djibouti v. France, Judgment, para. 170.*

36 Second report... *op. cit.*, 2010, str. 24.

37 M. Frulli, Immunities of persons from jurisdiction. In: *The Oxford companion to international criminal justice*, 2009, str. 369.

38 European Court of Human Rights Judgment of 21 November 2001, Case of Al-Adsani v. The United Kingdom (App No. 35763/97), <http://hudoc.echr.coe.int>.

39 International Law Association, Committee on International Human Rights Law and Practice, Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offence,

od nacionalne jurisdikcije država u pogledu krivičnog gonjenja je koncipirana u smislu ravnopravnih odnosa država, dok se kod povreda međunarodnih krivičnih dela radi o kršenju materijalnih normi ustanovljenih u interesu svih država sveta. Pored toga ovde se radi o *ius cogens* normama koje su vrhovne norme opštег međunarodnog prava pa zbog toga imaju apsolutnu vrednost.<sup>40</sup> Potreba da najviši državni predstavnici ne budu izuzeti od odgovornosti za međunarodne zločine vidi se i iz izveštaja o radu Šestog pravnog komiteta.<sup>41</sup>

Izvan ovog osnova za potencijalnu odgovornost najviših predstavnika države neki autori pa i Institut za međunarodno pravo prihvataju mogućnost da predstavnici države posle okončanja funkcije ipak mogu biti podvrgnuti nacionalnoj krivičnoj jurisdikciji ako se radi o delima koja su bila usmerena na sticanje lične koristi, a nisu nikako u sklopu zvanične funkcije koju su obavljali.<sup>42</sup> Ovakvi stavovi su još uvek na nivou *de lege ferenda* i ne mogu biti razumno branjeni niti opravdani jer bi u praksi mogli dovesti do brojnih zloupotreba. Jedna od formalnih državnih aktivnosti koja je slična iznad navedenoj jesu i pokušaji da se spreči i sankcionise korupcija na međunarodnom planu i to u okviru Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije iz 2003. godine<sup>43</sup> i sličnih regionalnih akata. Ovi akti ne pominju direktno mogućnost odgovornosti najviših predstavnika države već pozivaju države na sprečavanje koruptivnih aktivnosti i uspostavljanje normi, kao i saradnje država koje bi to omogućile.

### 3. Procesni aspekti imuniteta

U prethodnom delu teksta je već ukazano na pravnu prirodu krivičnopravnog imuniteta predstavnika države i on je opredeljen kao procesno pitanje. On se kao relevantan pojavljuje već na početku nekog postupka, i po pravilu ima za posledicu, izuzeće od jurisdikcije državnih organa prema predstavniku države. Na to je ukazao i Međunarodni sud pravde u postupku oko Imuniteta specijalnog izvestioca za ljudska prava.<sup>44</sup> Iako se ovde radi o imunitetu predstavnika međunarodne organizacije Sud je podvukao pravnu prirodu ovog imuniteta kao procesnog i ukazao na njegovu opštu prihvaćenost. Pored toga u najvećem broju slučajeva ovaj imunitet se javlja kao prethodno pitanje. Pošto je jasno da se radi o procesnom pitanju ukoliko se u nekom postupku pojavi u bilo kom svojstvu visoki državni predstavnik pravilo je da o tome bude obaveštena njegova država.<sup>45</sup> Ipak Međunarodni sud pravde je drugačije tumačio ovu obavezu u

---

London Session (2000), str. 14, <http://www.ila-hq.org>.

40 B. Milisavljević, Normativni ili pravno stvarajući ugovori u međunarodnom pravu, *Pravna riječ (časopis za pravnu teoriju i praksu)*, br. 20, 2009, str. 741–751.

41 A/CN.4/588, para. 161.

42 Institute of International Law ,Immunities from Jurisdiction and Execution of Heads of State and of Government in International Law, Vancouver session, 2001, [www.idi-iil.org](http://www.idi-iil.org), Article 13.

43 [http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications\\_unodc\\_convention-r.pdf](http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-r.pdf).

44 Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, advisory opinion ICJ Reports 1999, para. 63.

45 Third report on immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction, Roman Anatolevich Kolodkin, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-second session, 2011, str. 8.

slučaju Džibuti protiv Francuske pa je zaključio da je obaveza na pozivanje na imunitet obaveza države koja želi da zaštići svog službenika.<sup>46</sup> To je u skladu sa opštim pravilom da je nosilac imuniteta država, a ne pojedinac koje egzistira u diplomatskom pravu. Ovo pravilo bi moglo biti tumačeno u skladu sa *ratione persone* imunitetom, tako da bi se postupak automatski morao obustaviti kada je reč o najvišim predstavnicima druge države, a kada se radi o zvaničnicima na nekim nižim pozicijama tada bi se mogla tražiti reakcija njihove države. Takav je bio slučaj sa rezonovanjem Suda u slučaju spora Džibuti i Francuska, gde se radilo o funkcionalnom imunitetu predstavnika države. Upravo na toj liniji se kretala argumentacija profesora Alana Pelea koji je zastupao interes Francuske kada je rekao da se kod najviših državnih zvaničnika uvodi prezumpcija pozivanja na imunitet, dok bi se kod nižih državnih zvaničnika to rešavalo od slučaja do slučaja, ali svakako ne bi postojalo apsolutno dejstvo imuniteta kao u prvom slučaju.<sup>47</sup> Zbog svega navedenog deluje razumno da u svakom slučaju stoji obaveza obaveštavanja u vezi toga da se neki zvanični predstavnik druge države pojavljuje u bilo kom svojstvu u vezi nekog krivičnog postupka, a da dalja sudbina zavisi od postupanja država u recipročnim odnosima. Razlog za ovakav zaključak je činjenica da se ne zna uvek i ne može se znati kakva su faktička ovlašćenja nekog predstavnika države u konkretnom slučaju jer to može bitno da odstupa od njegove formalne pozicije u smislu hijerarhije državnih organa. To se može saznati samo preko unutrašnjeg funkcionisanja organa države čiji je to lice službenik.<sup>48</sup>

Svako eventualno povlačenje imuniteta zavisi samo od države čije je to lice službenik. Ovde se može povući znak jednakosti sa povlačenjem imuniteta u smislu diplomatskog prava.<sup>49</sup> Ovlašćenje za povlačenje i sama procedura zavisi od unutrašnjih propisa svake države pojedinačno, tako da se razlikuje od države do države. Ono što je nesumnjivo jeste da, pošto se radi o veoma osetljivom i važnom pitanju, postoji potpuni konsenzus da svako povlačenje mora biti izričito i nespororno.<sup>50</sup> Zbog toga su neprihvatljivi svaki pokušaji da se uvede prepostavljeni povlačenje imuniteta koje zagovaraju pojedini autori.<sup>51</sup> Pored toga i Međunarodni sud pravde je stao na takvo stanovište kada je, s jedne strane, stavio obaveze država po konvencijama koje se tiču suzbijanja međunarodnih krivičnih dela i sa druge strane krivični imunitet najviših predstavnika država. Sud je ovde zaključio da saradnja u smislu ekstradicije i drugih radnji u postupku nikako ne može da bude iznad običajne norme u vezi punog krivičnog imuniteta državnih predstavnika.<sup>52</sup> Situacija je potpuno drugačija kada država zahteva

46 Case Concerning Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters (Djibouti v. France), ICJ Reports, Judgment, 2008, para. 196.

47 Case Concerning Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters (Djibouti v. France), Oral Proceedings, CR 2008/5, 25 January 2008, p. 51, para. 77.

48 Third report... *op. cit.*, 2011, str. 19.

49 Konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. godine, član 32, Konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine, član 45, Konvencija o specijalnim misijama iz 1969. godine, član 41.

50 *Yearbook of international law commission*, 1958, vol. II, str. 99.

51 U tom smislu kritiku iznosi i sledeći autor. V. Koivu, Head-of-State Immunity v. Individual Criminal Responsibility under International Law, *Finnish Yearbook of International Law*, vol. XII (2001), str. 318.

52 Arrest Warrant case, I.C.J. Reports, Judgment, 2002, para. 59.

pravnu pomoć druge države da bi sama procesirala nekog svog visokog državnog zvaničnika. Tada se pružanje takve pravne pomoći neće smatrati povredom običajne norme o imunitetu državnih predstavnika jer postupak vodi država njegovog državljanstva.

Postojanje krivičnog imuniteta najviših državnih predstavnika nikako ne utiče na eventualnu građansku odgovornost države prema drugoj državi. To samo znači nemogućnost zasnivanja unutrašnje jurisdikcije prema najvišim predstavnicima, ali akti takvog predstavnika se pripisuju državi kao takvoj. Izuzeće od individualne odgovornosti ne znači i odricanje od odgovornosti države.

## Zaključak

Pitanje krivičnopravnog imuniteta iako na prvi pogled deluje ne toliko važno zbog svoje procesne prirode, u odnosima država postaje sve važnije što se vidi na osnovu postupaka koji se vode pred Međunarodnim sudom pravde i po tome što se Komisija za međunarodno pravo trudi da uobiči osnovna pravila vezana za njega. Nema sumnje da je krivičnopravni imunitet predstavnika države danas deo običajnog prava, ali su neka pitanja i dalje otvorena i u tome se i vidi uloga koju Komisija za međunarodno pravo danas ima.

U narednom periodu potrebno je uspostaviti jasnije okvire kada se radi o imunitetu *ratione personae*, dakle koji državni predstavnici imaju imunitet u smislu ranga i pozicije na kojoj se nalaze. U ovom radu je ukazano na neka moguća rešenja u smislu *de lege ferenda*. Kao posebno važno pitanje nameće se i preciziranje izuzetaka od krivičnopravnog imuniteta predstavnika države koja se nesporno javlja kod najtežih međunarodnih zločina. Krivičnopravni imunitet je procesnopravne prirode i zbog toga je veoma važno uspostaviti jasne pravne norme koje će sprečiti svaku zloupotrebu od strane država, a ipak omogućiti da odnosi između država funkcionišu na ravnopravnim osnovama. Veoma je važno istaći da imunitet obuhvata sve radnje u postupku prema licu koje je njime zaštićeno, a da nema sumnje da deluje automatski, dakle bez potrebe pozivanja samo u slučaju najviših državnih predstavnika.

## Literatura

1. Boyle, A.; *State Responsibility and International Liability for Injurious Consequences of Acts not Prohibited by International Law: A Necessary Distinction?*, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 39, 1/1990.
2. Cassese, A.; *International Criminal Law*, Oxford University Press, New York, 2003.
3. Crawford, J.; *The International Law Commission's Articles on State Responsibility*, Cambridge University Press, 2002,
4. Frulli, M.; Immunities of persons from jurisdiction. In: *The Oxford companion to international criminal justice*, 2009.

5. Hart, P. G.; The function of State and diplomatic privileges and immunities in international cooperation in criminal matters: the position in Switzerland, *Fordham International Law Journal*, 1999–2000, No. 23.
6. Hazel, F.; The Law of State Immunity, Oxford International Law Library, 2003.
7. Hessbruegge, J. A.; *The Historical Development of the Doctrines of Attribution and Due Diligence in International Law*, N.Y.U. J. Int'l. L. & Pol., 2003–2004.
8. Higgins, R.; After Pinochet: developments on Head of State and ministerial immunities, *The Incorporated Council of Law Reporting Annual Lecture 2006*, [www.lawreports.co.uk](http://www.lawreports.co.uk);
9. Kelsen, H.; The Principle of Sovereign Equality of States as a Basis for International Organization, *The Yale Law Journal*, Vol. 53, No. 2, Mar., 1944;
10. Koivu, V.; Head-of-State Immunity v. Individual Criminal Responsibility under International Law, *Finnish Yearbook of International Law*, vol. XII (2001).
11. Lutz, E. I., Reiger, C.; *Prosecuting Heads of State*, Cambridge Univ. Press, 2009.
12. Buzzini, G.; Lights and Shadows of Immunities and Inviolability of State Officials in International Law: Some Comments on the Djibouti v. France Case, *Leiden Journal of International Law*, 22, 2009.
13. Tomonori, M.; The individual as beneficiary of State immunity: problems of the attribution of ultra vires conduct, *Denver Journal of International Law and Policy*, vol. 29 (Summer/Fall, 2001).
14. Milisavljević, B.; Normativni ili pravno stvarajući ugovori u međunarodnom pravu, *Pravna riječ* (časopis za pravnu teoriju i praksu), br. 20, 2009.
15. Milisavljević, B.; Pripisivost kao uslov odgovornosti države u međunarodnom pravu, *Analji Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, br. 2, 2012.
16. Milisavljević, B.; Imunitet države u međunarodnom pravu – osvrt na rad Komisije za međunarodno pravo, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, Beograd, 2014.

### **Presude Međunarodnog suda pravde i drugih sudskih tela**

1. Case Concerning Certain Questions of Mutual Assistance in Criminal Matters (Djibouti v. France), ICJ Reports, Judgment, 2008.
2. European Court of Human Rights Judgment of 21 November 2001, Case of Al-Adsani v. The United Kingdom (App No. 35763/97), <http://hudoc.echr.coe.int>.
3. The case Concerning questions relating to obligation to prosecute or extradite (Belgium v. Senegal),
4. The case Concerning jurisdictional immunities of the State (Germany v. Italy), The case Concerning certain criminal proceedings in France (Republic of the Congo v. France).
5. I.C.J. Reports 2002, str. 139, para. 1.
6. Arrest Warrant case, I.C.J. Reports 2002.

7. Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium) , Judgment of 14 February 2002, I.C.J. Reports 2002.
8. The Case Of The S.S. "Lotus" Publications Of The Permanent Court Of International Justice Series A. No. 70, September 7th, 1927.

### **Dokumenti Ujedinjenih nacija i Instituta za međunarodno pravo**

1. Yearbook of the Institute of International Law, vol. 69 (2000–2001)
2. Rapporteur J. Verhoeven, [www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/2001\\_van\\_02\\_en.pdf](http://www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/2001_van_02_en.pdf).
3. Povelja Ujedinjenih nacija.
4. United Nations publication, Sales No. 1948.V.1 (I).
5. Yearbook of the International Law Commission, 1950, vol. II.
6. Yearbook of the International Law Commission, 1996, vol. II.
7. A/CN.4/588, para. 161.
8. Yearbook of international law commission, 1958, vol. II.
9. Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, advisory opinion ICJ Reports 1999.
10. International Law Association, Committee on International Human Rights Law and Practice, Final Report on the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offence, London Session (2000), str. 14, <http://www.ila-hq.org>.
11. Nacrt Konvencije o odgovornosti države u međunarodnom pravu, Komisija za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija Official Records of the General Assembly, Fifty – sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.1), 2001.
12. Preliminary report on immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction, Roman Anatolevich Kolodkin, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixtieth session, 2008.
13. Second report on immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction, Roman Anatolevich Kolodkin, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-second session, 2010.
14. Third report on immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction, Roman Anatolevich Kolodkin, Special Rapporteur, International Law Commission, Sixty-second session, 2011.
15. Certain Criminal Proceedings in France (Republic of the Congo v. France): Document CR 2003/21 (translation), Monday 28 April 2003.

### **Konvencije**

1. Konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. godine, član 32.
2. Konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine, član 45.
3. Konvencija o specijalnim misijama iz 1969. godine, član 41.

### Internet sajtovi

1. [http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications\\_unodc\\_convention-r.pdf](http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-r.pdf).
2. <http://www.africa-union.org/root/au/Conferences/Past/2006/July/summit/summit.htm>)

## THE IMMUNITY OF STATE OFFICIALS FROM FOREIGN CRIMINAL JURISDICTION

**Bojan Milisavljevic**

Faculty of Law, University of Belgrade

**Summary:** The author deals with the development of rules of criminal immunity of the highest representatives of the state at the international level. The criminal immunity of state representatives has emerged from the rules on equality of States and is associated with the maxim *par in parem non habet imperium*. Special attention is given to the practice of the International Court of Justice, and the work of the International Law Commission, which deals with this issue for several years. The author has presented the resolution of the Institute of International Law, which deals with the immunity of the official representatives of the state. As one of the important indicators is the practice of States which shows that there is a clear consensus on the need for the highest state representatives are exempt from the jurisdiction of other States. The paper discusses the similarities and differences in terms of criminal immunity of diplomatic representatives and high state representatives. Underlines the customary character of such rules, a new practice of the International Court of Justice, as well as national judges, indicating that the increased number of disputes concerning the application of state immunity internally. The pointed on exemptions from the application of this rule, especially in the case of international crimes where justified calling to account. The author has analyzed the institute came to the conclusion that it is procedural legal nature, but that it was necessary to introduce precise criteria in terms of *ratione personae* of the reach of criminal immunity. The author has attempted to establish clear criteria in terms of differentiating the state representatives who have full criminal immunity of senior officials who have only functional immunity. The author concluded that the issue of the immunity of a State official from foreign criminal jurisdiction should, in principle, be considered at an early stage of the judicial proceedings, or earlier still, at the pretrial stage, when a State exercising jurisdiction takes

a decision on adopting criminal procedure measures precluded by immunity against an official. The author also concluded that it is generally accepted that the authority to waive a State official's immunity lies with the State and not with the state official. With respect to the withdrawal of immunity of state representatives there is a complete correspondence with the withdrawal of immunity of diplomatic representatives. A general conclusion about the waiver of immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction could be phrased approximately as follows: when applied to a serving Head of State, Head of Government or minister for foreign affairs, a waiver of immunity should be explicitly stated. The author concludes that the issue of criminal immunity of state representatives does not affect the question of state responsibility. State responsibility is established at the international level, and immunity operates in internal order.

**Keywords:** criminal law immunity of state representatives, the International Court of Justice, the International Law Commission.

UDK: 351.86(82)  
351.74/.75(82)  
Originalni naučni rad

## OBAVEŠTAJNO-BEZBEDNOSNI SISTEM REPUBLIKE ARGENTINE

Mladen Bajagić<sup>1</sup>

Kriminalističko-poličijska akademija, Beograd

**Sažetak:** Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistemi predstavljaju jedan od najznačajnijih subjekata sistema nacionalne bezbednosti svih modernih država u svetu. Razlog tome, kao i stalnom reformisanju njihovog delokruga, rada, organizacije i pravaca strateškog delovanja, jeste jačanje aktuelnih globalnih pretnji bezbednosti, koje i trenutno ugrožavaju i nacionalnu bezbednost samih država i međunarodnu bezbednost. Imajući u vidu preventivnu ulogu obaveštajno-bezbednosnih sistema na obaveštajno-informativnom i bezbednosnom planu u borbi protiv tih pretnji, sve države nastojeći u korak sa aktuelnom bezbednosnom stvarnošću XXI veka, prilagođavajući sopstvene obaveštajne i bezbednosne potencijale zahtevima vremena. U ovom radu se upravo istražuju i kritički analiziraju nastanak, istorijski razvoj, organizacija, strateške smernice i delokrug rada obaveštajno-bezbednosnog sistema Republike Argentine, države od izuzetnog značaja za region Latinske Amerike, ali i svet u celini, jer je Argentina danas sigurno značajna regionalna sila i respektabilan saveznik na globalnom planu u rešavanju gorućih bezbednosnih problema.

**Ključne reči:** Republika Argentina, nacionalna bezbednost, obaveštajna aktivnost, obaveštajno-bezbednosne ustanove, obaveštajno-bezbednosni sistemi.

<sup>1</sup> Dr Mladen Bajagić, redovni profesor Kriminalistiko-poličijske akademije u Beogradu. Ovaj rad je rezultat realizovanja dva naučnoistraživačka projekta: 1. „Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. 179045), realizuje Kriminalističko-poličijska akademija u Beogradu (2011–2014), a čiji je rukovodilac prof. dr Saša Mijalković, i 2. „Upravljanje policijskom organizacijom u sprečavanju i suzbijanju pretnji bezbednosti u Republici Srbiji“, koji finansira i realizuje Kriminalističko-poličijska akademija u Beogradu – ciklus naučnih istraživanja 2015-2019. godine.

## Uvod

Istraživanje savremenih obaveštajno-bezbednosnih sistema u svetu zahteva prethodno znanje o prirodi i funkcionisanju političkog sistema države čiji se sistem istražuje i analizira, jer je politički sistem okvir koji obezbeđuje ustavne, zakonske i druge pretpostavke, neophodne za organizaciju sistema nacionalne bezbednosti, time i obaveštajno-bezbednosnog sistema svake savremene države. Naime, od toga da li je u pitanju predsednički, parlamentarni, ili kombinacija ovih sistema, zavisi mnoštvo pitanja vezanih na funkcionisanje sistema nacionalne bezbednosti. Primera radi, to su pitanja *ko rukovodi sistemom* (predsednik države ili premijer), *kakvi su oblici kontrole rada obaveštajno-bezbednosnih ustanova* od strane izvršne vlasti, i *na koji način su rešena pitanja koordinacije svih poslova* od značaja za uspešno i efikasno funkcionisanje obaveštajno-bezbednosnog sistema između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. To je slučaj i kod Republike Argentine (zvanično Argentinska Republika – *República Argentina, Nación Argentina*).

Republika Argentina se nalazi u Južnoj Americi, i po veličini teritorije je druga južnoamerička država (posle Brazila) i osma u svetu. Argentina ima oko 42 miliona stanovnika, zauzima površinu od 2.766.890 km<sup>2</sup> (97% Evropljani; 3% Mestici, Ameridijani/domoroci i Azijati) i proteže se između Atlantskog okeana na istoku i jugu i planinskog venza Andi na zapadu. Graniči se sa Čileom, Paragvajem, Bolivijom, Brazilom i Urugvajem.<sup>2</sup> Glavni grad Argentine je Buenos Ajres (*Buenos Aires*), a zvanični jezik je španski.<sup>3</sup> Republika Argentina je federalna ustavna republika i predstavnička demokratija, sa predsedničkim sistemom vlasti.<sup>4</sup> Federalna vlast je regulisana Ustavom Argentine (*Constitución Nacional de la Nación Argentina*) kao najvišim pravnim dokumentom zemlje, kroz tzv. sistem „kontrole i ravnoteže“ (*checks and balances*) između tri grane vlasti: zakonodavne, izvršne i sudske.<sup>5</sup> Zakonodavnu vlast čini dvodomni Nacionalni Kongres (*Congreso de la Nación*), sastavljen od Senata (*El Senado*), koji ima 72 mesta (svake šeste godine se biraju na opštim izborima, a jedna trećina se menja svake druge godine), i Predstavničkog doma (*Cámara de Diputados de la Nación Argentina*), koji ima 257 mesta (biraju se po proporcionalnom sistemu na opštim izborima svake četvrte godine, a polovina se bira svake druge godine). Kongres je nadležan da donosi zakone, objavljuje rat, odobrava ugovore, itd. Nosilac izvršne vlasti (ujedno i šef države) jeste predsednik Argentine. Predsednik se bira

2 Republika Argentina i danas polaže pravo na prekookeanske teritorije Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske (Folklandska Ostrva ili Malvine) i ostrva Južna Džordžija i Južna Sendvička Ostrva. Argentina smatra i da joj pripada 969.464 km<sup>2</sup> teritorije na Antarktiku, pod imenom „Argentina Antartika“. Čile i Ujedinjeno Kraljevstvo takođe polažu pravo na ovu teritoriju.

3 Uporedi: *Republic of Argentina, Public Administration Country Profile*, Division for Public Administration and Development Management (DPADM), Department of Economic and Social Affairs (DESA), United Nations, January 2004.

4 O osobenostima federalizma u Argentini opširnije: M. Ardanaz, M. Leiras, M. Tommasi; *The Politics of Federalism in Argentina: Implications for Governance and Accountability*, Department of Research and Chief Economist, Columbia University and Inter-American Development Bank, Universidad de San Andrés, IDB Working Paper Series No. IDB-WP-327, June 2012.

5 *Constitución de la Nación Argentina*, Publicación del Bicentenario, Buenos Aires: Corte Suprema de Justicia de la Nación, Biblioteca del Congreso de la Nación, Biblioteca Nacional, 2010.

na neposrednim izborima svake četiri godine, i ima pravo jednog uzastopnog reizbora.<sup>6</sup> On je predsednik Vlade, imenuje sve njene članove, komandant je oružanih snaga, ima moć veta prilikom usvajanja budžeta i drugih zakonskih akata, itd. Vlada (Kabinet ministara), kao organ izvršne vlasti, ima 15 ministarstava za: unutrašnje poslove i transport; spoljne poslove; odbranu; ekonomiju; pravdu i ljudska prava; bezbednost; rad, zapošljavanje i socijalnu sigurnost; prosvetu; nauku, tehnologiju i inovacije; zdravlje, socijalni razvoj, planiranje i komunalne usluge; industriju; poljoprivredu; i turizam. Sudski sistem čine Vrhovni sud i niži savezni sudovi.<sup>7</sup>

## 1. Istorijski razvoj i organizacija obaveštajno-bezbednosnog sistema

Savremeni obaveštajno-bezbednosni sistem Argentine razvijao se postepeno, zajedno sa razvojem države i njenih institucija, a u njegovom razvoju je posebno značajan period posle pada više diktatorskih režima i vojnih hunti.<sup>8</sup> Tek posle poraza u Falklandskom ratu (*Falklands war / Guerra de las Malvinas / Guerra del Atlántico Sur*) od Velike Britanije 1982. godine, u Argentini su početkom 1983. godine raspisani prvi demokratski izbori, kada se uspostavlja federalna parlamentarna demokratija sa predsedničkim sistemom vlasti. Reforma prethodnog sistema bezbednosti izvršena je razdvajanjem civilnih i vojnih obaveštajno-bezbednosnih funkcija, kroz usvajanje matičnih zakona o organizaciji, delokrugu rada obaveštajno-bezbednosnih ustanova, i nadzoru i kontroli zakonitosti delovanja svih članica obaveštajno-bezbednosnog sistema.<sup>9</sup> Iako se smatra da je civilni deo obaveštajno-bezbednosnog sistema Argentine (*Sistema de Inteligencia Nacional – SIN*) tada bio potčinjen predsedniku države, što se shvata kao bitan domet reforme, činjenica da je predsednik vrhovni komandant oružanih snaga ga stavlja u poziciju potpunog vladara i vojnog dela tog sistema, čime su umanjeni reformski rezultati u oblasti organizacije obaveštajno-bezbednosnih poslova.

Od 1983. do 2001. godine usmeravajuće, rukovodeće i koordinirajuće funkcije obaveštajno-bezbednosnog sistema uz predsednika vršio je *Nacionalni obaveštajni centar* (*Central National de Inteligencia – CNI*), osnovan 1972. godine, predsedničkim izvršnim dekretom (*Executive Decree 337/46*).<sup>10</sup> Uz CNI, ključnu ulogu u realizaciji obaveštajnih poslova imao je *Državni obaveštajni*

6 Predsednik se bira na izborima zajedno sa potpredsednikom države.

7 Uporedi: *Constitución de la Nación Argentina, op. cit.*

8 Najpoznatiji vladari su bili Huan Peron i njegova supruga Izabela, koji su od 1949-1983. godine držali zemlju u stanju sistemske stahovlade; Uporedi: F. Turner; J. E. Miguens, *Juan Peron and the Reshaping of Argentina*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press., 1983.

9 G. Hannah, G., K.A. O'Brien, and A. Rathmell; *Intelligence and Security Legislation for Security Sector Reform*, RAND, Santa Monica, 2005, p. 32; M. Milošević; Z. Srećković, *Bezbednosne službe sveta*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2010, str. 539; K.L. Lerner, B.W. Lerner (eds), *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security* (Vol. III), Gale Group, Inc., a division of Thomson Learning, Inc., New York, 2004.

10 Argentine Intelligence Agencies, dostupno na: [www.JJTorres.com](http://www.JJTorres.com) – 2009, 5. 2. 2014.

sekretariat (*Secretaria de Inteligencia de Estado – SIDE*), osnovan 1946. godine pod prvobitnim nazivom *Državna koordinacija za informacije* (*Coordinación de Informaciones de Estado – CIDE*).<sup>11</sup> Reformom izvršne vlasti 1956. godine i usvajanjem Izvršne uredbe predsednika Pedra Arambura (*Executive Decree 776/56 of 20*) definisan je dalji razvoj SIDE, a tajnim zakonom br. 20.195/73 od 28. 2. 1973. godine definisani su misija, funkcije, i druga pitanja od značaja za rad SIDE.<sup>12</sup> Konačno, Izvršnom uredbom br. 416 od 13. 5. 1976. godine (period vladavine Horhe Rafaela Vidala) SIDE menja naziv u SIDE.<sup>13</sup>

SIDE je imao sledeće funkcije: 1) formulisanje nacionalnog obaveštajnog plana; 2) utvrđivanje i sprovođenje obaveštajnog programa i budžeta; planiranje i realizacija obaveštajnih aktivnosti u cilju pribavljanja i analize informacija, i izrada nacionalnih obaveštajnih i kontraobaveštajnih procena; 3) koordinacija aktivnosti i delovanja nacionalnog obaveštajno-bezbednosnog sistema i saradnja sa stranim obaveštajnim agencijama; 4) koordinacija poslova iz oblasti unutrašnje bezbednosti i nacionalne odbrane, i bezbednosna zaštita državnih zvaničnika; 5) saradnja sa drugim federalnim organima i pokrajinskim vladama neophodna za izvršavanje sopstvenih funkcija; 6) izrada strateških nacionalnih obaveštajnih procena i obaveštajnih planova; 7) priprema godišnjih izveštaja o obaveštajnim aktivnostima za potrebe Zajedničke komisije za kontrolu obaveštajnih agencija Nacionalnog kongresa (*la Comisión Bicameral de Fiscalización de los Organismos y Actividades de Inteligencia del Congreso de la Nación*); 8) obaveštajna obuka i specijalizacija osoblja koje je zaposleno u obaveštajno-bezbednosnom sistemu, u okviru *Nacionalne obaveštajne škole* (*la Escuela Nacional de Inteligencia – ENI*); 9) obezbeđivanje strateških vojnih obaveštajnih podataka za potrebe Ministarstva odbrane; i 10) uspostavljanje saradnje (primena agenturnog metoda – op. a.) sa fizičkim licima i pravnim subjektima u cilju ispunjavanja svojih funkcija. SIDE je imao tri podsekretarijata. Prvi podsekretarijat A – za unutrašnji obaveštajni rad (*Subsecretaria A de Inteligencia Interior*), imao je četiri direkcije: a) Direkciju za unutrašnje obaveštavanje, b) Direkciju za rukovođenje unutrašnjim operacijama; c) Direkciju za pravosudne/krivične istrage; d) Kontraobaveštajna direkcija; e) Direkciju za odnose sa javnošću. Podsekretarijat B – za spoljni obaveštajni rad (*Subsecretaria B de Inteligencia Exterior*), je imao sledeće celine: a) Direkcija za spoljni obaveštajni rad, i b) Direkcija za prikupljačke operacije u inostranstvu. Podsekretarijat C – za podršku (*Subsecretaria C de Apoyo*) bio je zadužen za logistiku, komunikacije, a unutar njega je delovala i Divizija za specijalne operacije (*la División Especial de Operaciones*).<sup>14</sup> U istom periodu je u okviru vojske delovala Vojna obaveštajna služba (*Inteligencia Militar*), odgovorna za

11 Pre osnovana CIDE za nacionalni obaveštajni rad su bile nadležne: Predsednički Odsek za informisanje (*División de Informaciones – DI*); i dve vojne obaveštajne službe: Vojnoobaveštajna služba (*Servicio de Inteligencia del Ejército - SIE*), i Pomorska obaveštajna služba (*Servicio de Inteligencia Naval – SIN*).

12 Ovaj tajni zakon je poznat i kao „tajna uredba“, br 1.792/73 (*Secret Decree No 1.792/73*); dostupno na: <http://www.eyespymag.com/intelargentina.htm>, 4. 2. 2014.

13 Executive Decree No. 416, on 13 May 1976; Isto.

14 Argentina, In *Eye Spy Intelligence Magazine*, 2007, dostupno na: <http://www.eyespymag.com/ARGENTINA.pdf>, pp. 4–5, 5. 2. 2014; O razvoju organizacije SIDE vidi još: F. F. Balestra, Tavares a Democratic Control of Argentina,s Intelligence Community, dostupno na: <http://www.law.harvard.edu/programs/criminal-justice/argentina.pdf>, 27. 2. 2014.

operativni, taktički i strateški obaveštajni rad u cilju planiranja i vođenja vojnih operacija, i za elektronsku špijunažu (TECHINT u svim njegovim vidovima).<sup>15</sup>

Za organizaciju, razvoj i funkcionisanje obaveštajno-bezbednosnog sistema Argentine su ključna tri zakona: Zakon o obaveštajnoj reformi br. 25.520 iz 2001. godine (*Inteligencia en la Argentina La ley 25.520 – Ley de Inteligencia Nacional*); Zakon o unutrašnjoj bezbednosti br. 24059 iz 1992. godine (*Ley de Seguridad Interior – Ley N° 24.059*), i Zakon o nacionalnoj odbrani br. 23554 iz 1988. godine (*Ley de Defensa Nacional – Ley N° 23554*). Pored ovih zakona, važeći propisi koji detaljnije regulišu organizaciju, položaj i delovanje obaveštajno-bezbednosnih ustanova Argentine su: Dekret br 950 od 2002 (*Decree No. 950*), kojim se detaljnije razrađuju odredbe Zakona iz 2001. godine, i Dekret br 1088 iz 2003. godine (*Decree No. 1088*), kojim se odobravaju drugi podzakonski akt koji se odnose na obaveštajno osoblje.<sup>16</sup> Za delovanje obaveštajno-bezbednosnih ustanova Argentine značajan je i Zakon o zaštiti ličnih podataka (*Argentina Personal Data Protection Act 2000*).<sup>17</sup>

Poslednja i ključna reforma obaveštajno-bezbednosnog sistema Argentine izvršena je usvajanjem Zakona o obaveštajnoj reformi br. 25.520 iz 2001. godine, kojim se SIDE transformiše u *Obaveštajni sekretarijat (La Secretaría de Inteligencia – SI)*, civilnu spoljnu obaveštajnu ustanovu.

Prema Zakonu br. 25.520, uspostavljen je nacionalni obaveštajno-bezbednosni sistem Argentine (SIN). Zakon definiše tri ključne oblasti nacionalne obaveštajne aktivnosti: spoljnu, kriminalističku i vojnu. Spoljna obaveštajna aktivnost tiče se planiranja, prikupljanja i analize obaveštajnih informacija o pretnjama, rizicima, i sukobima, koji mogu ugroziti spoljnu i unutrašnju bezbednost.<sup>18</sup> Kriminalistički obaveštajni rad je u funkciji istraživanja kriminalnih aktivnosti koje ugrožavaju privredni sistem i negativno utiču na život, slobodu i imovinu građana, na njihova prava. Strategijska vojna obaveštajna aktivnost obuhvata pripremu obaveštajnih planova, prikupljanje obaveštajnih informacija i proizvodnju obaveštajnih saznanja o mogućnostima i slabostima vojnih potencijala drugih zemalja čije su aktivnosti od interesa za nacionalnu odbranu države, i za potrebe strateškog planiranja vojnih aktivnosti. Posebno značajno poglavlje Zakona je poglavlje o zaštiti prava i sloboda građana, u kome se definišu načini narušavanja tih prava (samo uz sudski nalog i odobrenje). Naglasak je na zabrani prisluškivanja komunikacija i povrede privatnih i službenih prostorija bez odobrenja nadležnog suda. Zakonom se забранјује и политичко организовање и деловање припадника

15 Ibid.; O tehničkom metodu opširnije u: M. Bajagić; Uloga i značaj tehničkog metoda (Technical Intelligence) u prikupljanju obaveštajnih informacija (kumulativna vojnotehnička informacija), Beograd, Vojnotehnički institut, Vol. 46, Br. 3, str. 1–108.

16 E. E. Este'vez, *Executive and Legislative Oversight of the Intelligence System in Argentina*, In: H. Born; L. K. Johnson, *Who's Watching the Spies: Establishing Intelligence Service Accountability*, Potomac Books, Inc., Washington D.C., 2005, pp. 161–179.

17 *Argentina Personal Data Protection Act 2000*, The Senate and The House of Representatives, Of the Argentine Nation in Congress, dostupno na: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan044147.pdf>, 27. 2. 2014.

18 Ley de Inteligencia Nacional (Ley 25.520), Título I (Principios Generales, Articulo 1, 2), Se Sesiones del Congreso Argentino, En Buenos Aires, A Los Veintisete Del Mes Del Noviembre Del Ano Dos Mil Uno, Sancionada: Noviembre 27 de 2001, Promulgada: Diciembre 3 de 2001.

obaveštajnih službi.<sup>19</sup> Prema Zakonu, obaveštajno-bezbednosni sistem Argentine (*Sistema de Inteligencia Nacional – SIN*) podeljen je u civilni i vojni sektor.

Civilni sektor/deo obaveštajno-bezbednosnog sistema čine:

1) pod rukovodstvom Kancelarije predsednika *Obaveštajni sekretarijat (SI)*, unutar čije globalne strukture deluju: a) *Direkcija za pravosudni nadzor (Dirección de Observaciones Judiciales – DOJ)*, b) *Nacionalna obaveštajna škola (Escuela Nacional de Inteligencia – ENI)*, c) *Federalna služba za suzbijanje narkotika (Servicio Federal de Lucha contra el Narcotráfico – SEFECONAR)* i d) *Obaveštajna služba Žandarmerije Argentine (Inteligencia de la Gendarmería Nacional Argentina)* ili *Obaveštajna služba nacionalne žandarmerije (Servicio de Inteligencia de la Gendarmería Nacional – SIGN)*, kao deo Obaveštajne direkcije Nacionalne žandarmerije;

2) unutar Ministarstva unutrašnjih poslova (*Secretaría de Seguridad Interior*): a) *Nacionalna kriminalističko-obaveštajna direkcija (La Dirección Nacional de Inteligencia Criminal – DNIC)*; b) *Obaveštajna služba Federalne policije Argentine (Inteligencia de la Policía Federal Argentina)*; c) *Obaveštajni ograničeni Policijski Buenos Ajresa (Inteligencia de la Policía Bonaerense – SIPBA)*; d) *Obaveštajna služba pomorske prefekture Argentine (Inteligencia de la Prefectura Naval Argentina – SIPN)*;

3) unutar Ministarstva ekonomije *Finansijsko obaveštajno odeljenje (Unidad de Inteligencia Financiera – UIF)*; i

4) unutar Ministarstva pravde: a) *Obaveštajna služba federalnih kaznenopopravnih ustanova (Inteligencia del Servicio Penitenciario Federal)* i b) *Obaveštajna služba Policije aerodromske bezbednosti (Inteligencia de la Policía de Seguridad Aeroportuaria)*.

Vojni deo obaveštajno-bezbednosnog sistema čini *Nacionalna direkcija za strategijski vojnoobaveštajni rad (La Militar Dirección Nacional de Inteligencia Estratégica Militar – DNIEM)*, centralna krovna obaveštajno-bezbednosna ustanova, koja objedinjava rad sledećih službi: a) *Obaveštajno odeljenje združenog generalštaba oružanih snaga (Jefatura de Inteligencia del Estado Mayor Conjunto de las Fuerzas Armadas – J-2)*; b) *Obaveštajna služba mornarice (Servicio de Inteligencia Naval – SIN)*; c) *Obaveštajna služba ratnog vazduhoplovstva (Servicio de Inteligencia de la Fuerza Aérea – SIFA)*; d) *Vojna obaveštajna služba (Servicio de Inteligencia del Ejército – SIE)*; i e) *Vojni obaveštajni centar (Central de Reunión de Inteligencia Militar – CIM)*.<sup>20</sup>

Obaveštajno-bezbednosnim sistemom Argentine rukovodi predsednik preko Kancelarije predsednika, koja je nadležna za definisanje strateških smernica i ciljeva obaveštajne politike, i koordinaciju i usmeravanje rada obaveštajno-bezbednosnog sistema u celini. Predsednik je odgovoran za definisanje nacionalne obaveštajne politike i strateških ciljeva obaveštajno-bezbednosnog sistema. Predsednik imenuje sekretara za obaveštajni rad u rangu ministra koji mu pomaže u izvršavanju ovih zadataka. Sekretar za obaveštajni rad je nadležan za celokupni

19 Ibid.

20 Uporedi: Ibid.; J. R., Rial, Organismos de Inteligencia en América Latina, In: *Inteligencia y seguridad: Revista de análisis y perspectiva*, Nº 5/2008-2009, pp. 69-91.

obaveštajno-bezbednosni sistem (SIN), Obaveštajni sekretarijat (SI), i glavni je savetnik predsednika za obaveštajni rad. Jedno od ključnih ovlašćenja sekretara za obaveštajni rad jeste pravo da pismeno zahteva sudska odobrenja za presretanje komunikacija za obaveštajne i kontraobaveštajne potrebe, koje realizuje Direkcija za pravosudni nadzor (DOJ) unutar SI<sup>21</sup> Ministar za bezbednost, pravdu i ljudska prava odgovoran je za Nacionalnu kriminalističko-obaveštajnu direkciju (DNIC), a ministar odbrane rukovodi Nacionalnom direkcijom za strategijski vojnoobaveštajni rad (DNIEM).<sup>22</sup>

Parlamentarna rada obaveštajno-bezbednosnog sistema poverena je *Zajedničkoj komisiji oba doma Nacionalnog Kongresa za kontrolu rada obaveštajnih službi* (*Congreso de la Nación la Comisión Bicameral de Fiscalización de los Organismos y Actividades de Inteligencia*). Komisija je zadužena za nadzor i kontrolu rada svih subjekata obaveštajno-bezbednosnog sistema (SIN), u skladu sa Ustavom, zakonima i drugim pravnim propisima.<sup>23</sup> Pored kontrole ispunjavanja svih opštih smernica i strateških ciljeva Nacionalne obaveštajne politike, Komisija vrši i nadzor poštovanja ljudskih prava od strane obaveštajno-bezbednosnih službi (čl. 31 i 32 Zakona). U tom cilju svi subjekti SIN-a dužni su da obezbede sve informacije neophodne za rad ove Komisije, u čiju nadležnost spadaju: 1) razmatranje, analiza i realizacija Nacionalnog obaveštajnog plana (*del Plan de Inteligencia Nacional*); 2) razmatranje godišnjeg izveštaja SI o obaveštajnoj delatnosti; 3) priprema godišnjeg izveštaja Komisije Nacionalnom kongresu o proceni aktivnosti, funkcionisanja i organizaciji SIN-a, nadzornim i kontrolnim aktivnostima Komisija, preporukama za poboljšanje rada SIN-a; 4) davanje mišljenja o nacrtima zakona o obaveštajnim aktivnostima; 5) pritužbama od strane građana i pravnih lica o zloupotrebljavanju ili krivičnim delima koje počine obaveštajne službe; 6) kontrola nastavnog plana Nacionalne obaveštajne škole (ENI), itd.<sup>24</sup> Komisija ima pravo i da zahteva od Direkcije za pravosudni nadzor (DOJ) izveštaje o nadzoru telekomunikacija od strane bilo koje agencije koja deluje unutar SIN-a. Komisija je dužna da štiti sve informacije koje dobija od subjekata SIN-a i ne sme obelodaniti javnosti ništa o svom radu što bi moglo ugroziti aktivnost obaveštajnih službi ili uticati na nacionalnu bezbednost i odbranu Republike Argentine. Komisija je nadležna i da: kontroliše trošenje budžeta predviđenog za funkcionisanje SIN-a; razmatra sva pitanja koja se tiču finansijskih i materijalnih troškova SIN-a; i nadgleda saradnju svih obaveštajnih ustanova koje deluju unutar SIN-a, u skladu sa važećim Zakonom. Posebno značajna oblast rada Komisije jeste kontrola tajnog budžeta obaveštajnih službi. U tom cilju Komisija može da učestvuje u diskusiji o državnom budžetu koji je za izvršnu vlast predložio kongresni Odbor za budžet, koji je obavezan da dostavi Komisiji svaki svoj dokument, naročito iznose odobrene ili potrošene od strane obaveštajnih agencija i tajne dodatke, kao podatke o pojedinim rashodima.

---

21 Ley de Inteligencia Nacional (Ley 25.520), Articolo 21.

22 *Intelligence Legislation Model – Argentina*, The Argentinean National Intelligence Law, 2001, and the Regulation of the National Intelligence Act, 2002, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2011.

23 G. Hannah, K. A. O'Brien, A. Rathmell; *Intelligence and Security Legislation for Security Sector Reform*, p. 33.

24 *Ibid.*, Título VIII - Control Parlamentario (Articulo 33).

Zajednička komisija ima i zakonska ovlašćenja da vrši efektivnu demokratsku kontrolu nad obaveštajnim sektorom. Konačno, sve obaveštajne agencije Argentine su u obavezi da dostavljaju Komisiji, na njen zahtev, svoje unutrašnje pravilnike, doktrinu delovanja, kao i aktuelnu organizacionu i funkcionalnu strukturu (član 35). Zajednička komisija ima četrnaest članova – sedam imenuje Veće poslanika, a sedam Senat. Predsednik, dva potpredsednika i sekretar Komisije biraju se iz redova članova Komisije, sa mandatom od dve godine, uz predviđene rotacije.

Pripadnici obaveštajnih agencija Argentine, kao i zaposleni u drugim vladinim agencijama, mogu biti procesirani za eventualne nezakonite radnje preduzete u toku obavljanja svojih dužnosti. To se obično odnosi tajnu kontrolu pismenih pošiljki/pošte, prisluškivanje telefonskih razgovora i drugih oblika komunikacije, ugrožavanje prava građana i njihove lične imovine, kao i drugih ilegalnih aktivnosti / tajnih akcija. Ipak, sudski nadzor obaveštajnih aktivnosti u Argentini je prilično ograničen, jer Argentina nema jasno definisane pravne akte koji bi se bavili osetljivim pitanjima vezanim pre svega za tajne obaveštajne aktivnosti i pitanja koja se odnose na osetljive i poverljive informacije. Štaviše, poznato je i nekoliko slučajeva da je, prilikom istraga o takvim tajnim aktivnostima, došlo do krivičnog gonjenja onih koji su ustupili osetljive tajne podatke sudskim organima. Zato je česta praksa da se profesionalna lica obaveštajnih agencija, koja se nađu u prilici da ih sudski organi pozivaju u cilju kontrole zakonitosti rada obaveštajnih agencija, pozovu na zakonsku i profesionalnu obavezu čuvanja poverljivih informacija.<sup>25</sup>

## 2. Civilne obaveštajno-bezbednosne ustanove Argentine

### Obaveštajni sekretarijat (La Secretaría de Inteligencia – SI)

Obaveštajni sekretarijat (SI) jeste sukcesor obaveštajno-bezbednosnih ustanova CIDE i SIDE. Delokrug rada, nadležnost i druga pitanja od značaja za delovanje SI definisana su Zakonom o obaveštajnoj reformi br. 25.520 iz 2001. godine. Osnovne funkcije i ciljevi SI u skladu sa ovim zakonom jesu: 1) zaštita opštег blagostanja društva i očuvanje individualnih i kolektivnih prava, uz poštovanje principa zakonitosti, integriteta i objektivnosti; 2) uočavanje, tumačenje, procena i predviđanje pretnji kojima se mogu ugroziti teritorijalna celovitost i pojedinačna i kolektivna bezbednost, u funkciji zaštite vitalnih nacionalnih interesa; 3) pružanje pomoći vlasti u donošenju odluka o različitim oblastima koje se tiču kapaciteta i ranjivosti stranih entiteta koji mogu sprečiti ostvarenje nacionalnih ciljeva; 4) promocija i jačanje saradnje između svih subjekata nacionalnog obaveštajno-bezbednosnog sistema u cilju razmene obaveštajnih saznanja i zajedničkog delovanja na planu zaštite nacionalne bezbednosti; 5) formulisanje Nacionalnog obaveštajnog plana; 6) koordinacija funkcionalnih odnosa sa različitim subjektima sistema; 7) prikupljanje obaveštajnih informacija i izrada obaveštajnih procena o značajnim događajima, akterima i procesima u inostranstvu; 8) istraživanje međunarodnog terorizma, transnacionalnog organizovanog kriminala, posebno nedozvoljene trgovine

<sup>25</sup> F. F. Balestra, *Towards a Democratic Control of Argentina's Intelligence Community*, op. cit., p. 34.

narkoticima i oružjem, kao i drugih pretnji bezbednosti (kompjuterski kriminal, piraterija, falsifikovanje novca); 9) koordinacija izrade programa obuke kadra obaveštajno-bezbednosnog sistema u saradnji sa Nacionalnom obaveštajnom školom (ENI); 10) priprema godišnjeg izveštaja o obaveštajnim aktivnostima za potrebe kongresne Komisije za kontrolu rada obaveštajnih službi; 11) ustupanje Ministarstvu odbrane obaveštajnih saznanja neophodnih za realizaciju strateškog vojnoobaveštajnog rada. Obaveštajnim sekretarijatom rukovodi funkcijer u rangu ministra, direktno podređen predsedniku i njegovim telima.<sup>26</sup>

Prema Zakonu iz 2001. godine, SI je zadužen i za sledeće specifične poslove:

- formulisanje Nacionalnog obaveštajnog plana, kao što je propisano Zakonom 25.250;
- koordinacija funkcionalnih odnosa sa različitim članovima Nacionalnog obaveštajnog sistema (SIN),
  - saradnja sa drugim delovima vlade u cilju pružanja informacija i obaveštajnih podataka za potrebe otkrivanja i neutralizacije potencijalnih terorističkih akata;
  - proizvodnja pravovremenih obaveštajnih saznanja o različitim događajima i akterima u regionu i u svetu, koji se tiču nacionalnih interesa i nacionalne bezbednosti Argentine;
  - istraživanje međunarodnog terorizma, trgovine droga i krijumčarenja oružja u svetskim okvirima;
  - prikupljanje obaveštajnih saznanja u regionu u cilju prognoziranja važnih događaja i procesa;
  - davanje odgovora o svojim aktivnostima na sve zahteve Komisiji Nacionalnog kongresa za kontrolu rada obaveštajnih ustanova, a u skladu sa odredbama Zakona 25.520;
  - saradnja sa pravosudnim sistemom i pružanje istom neophodnih informacija vezanih za borbu protiv zločina kao što su šverc, organizovani kriminal, pranje novca, utaja poreza, itd.;
  - asistiranje u različitim istragama koje nalože pravosudni organi u oblasti kriminala, posebno u slučajevima otmica, šverca, trgovine drogom, piraterije u oblasti informacionih tehnologija, falsifikovanja novca, itd.;
  - definisanje planova i izvršavanje programa obuke specijalizacije zaposlenih u SI, drugim članicama SIN-a, i zaposlenih u drugim delovima državne uprave, itd.<sup>27</sup>

Shodno ovim zakonom definisanim obavezama, glavne oblasti interesovanja SI su: 1) međunarodni terorizam, uključujući terorističke akcije usmerene i protiv Argentine; 2) verski fundamentalizam; 3) organizovani kriminal, uključujući mafiju, nosioce trgovine drogom, krijumčarenja oružja i falsifikovanja dokumenata; 4) sporazumi o slobodnoj trgovini (MERCOSUR), zone slobodne trgovine od Amerike preko Azije do Evropske unije, i analiza međunarodnih ekonomskih ugovora o slobodnom tržištu; 5) ilegalne migracije; 6) proliferacija oružja za masovno uništenje (nuklearnog, hemijskog i biološkog); 7) ekološki problemi koji se mogu smatrati rizicima po nacionalnu bezbednost Argentine; 8)

---

26 *Ibid.*; Argentine Intelligence Agencies ([www.JJTorres.com](http://www.JJTorres.com) – 2009).

27 Ley de Inteligencia Nacional (Ley 25.520), Articolo 13.

nacionalna i inostrana naučna dostignuća; 9) razvoj zvanične politike u Južnom Atlantiku, uključujući posebno argentinski deo Antarktika i Falklandska ostrva; i 10) politička situacija u velikim latinoameričkim i evropskim državama u cilju identifikacije mogućih kriza i nestabilnih događaja koji mogu izazvati direktne ili indirektne posledice po nacionalne interese Argentine.

SI je organizovana u tri podsekretarijata (*Subsecretarías*):

1) Podsekretarijat za unutrašnji obaveštajni rad (*Subsecretaría de Inteligencia Interior*), koji je odgovoran za prikupljanje i ustupanje obaveštajnih saznanja na unutrašnjem planu; organizovan je u sledeće direkcije: a) Direkcija za unutrašnji obaveštajni rad (*Dirección de Inteligencia Interior*), b) Direkcija za interne prikupljačke aktivnosti (*Dirección de Reunión Interior*), c) Direkcija za pravosudni nadzor (*Dirección de Observaciones Judiciales*) ovlašćena za primenu tehničkog metoda, d) Direkcija za kontraobaveštajni rad (*Dirección de Contrainteligencia*) zadužena za kontrašpijunažu i druge kontraobaveštajne poslove i e) Direkcija za socijalne komunikacije (*Dirección de Comunicación Social*), zadužena za prikupljanje i analizu informacija iz otvorenih izvora;

2) Podsekretarijat za spoljni obaveštajni rad (*Subsecretaría de Inteligencia Exterior*), odgovoran za prikupljanje obaveštajni saznanja u inostranstvu; unutar njega deluju dve direkcije: a) Direkcija za spoljne obaveštajne prikupljačke aktivnosti (*Dirección de Reunión Exterior*), zadužena za prikupljanje obaveštajnih saznanja o činjenicama i procesima u svetu od znanja za spoljnu politiku Argentine i saradnju sa stranim obaveštajnim agencijama, i b) Direkcija za spoljno obaveštavanje (*Dirección de Inteligencia Exterior*), odgovorna za strateški analitički i procenjivački spoljni obaveštajni rad, sa posebnim usmerenjem na sledeće oblasti: međunarodne političke, ekonomske i opšte društvene procese, transnacionalni organizovani kriminal i međunarodni terorizam, i širenje oružja za masovno uništenje; te poslove unutar Direkcije obavlja *Divizija za istraživanje međunarodnog terorizma i transnacionalnog organizovanog kriminala*;

3) Podsekretarijat za logistiku (*Subsecretaría de Apoyo de Inteligencia*), odgovoran za osoblje, logistiku, komunikacije i obradu podataka; unutar njega deluje više direkcija za navedene oblasti rada.

U realizaciji poslova i zadataka iz zakonom definisanog delokruga rada SI primenjuje sve savremene metode obaveštajnog rada: agenturni metod, tehnički metod, i metod saradnje, kao i savremene naučne metode neophodne za izradu završnih obaveštajnih saznanja. Od januara 2001. godine SI je, kao reformisana agencija, prekinuo tradicionalno dobre odnose sa CIA iz vremena SIDE, jer je obelodanjeno nekoliko afera vezanih za odnose te službe sa CIA stanicom u Buenos Ajresu.

U radu SI posebno se izdvaja *Direkcija za pravosudni nadzor* (DOJ), ovlašćena za presretanje komunikacija na zahteve sudskih organa. Kao deo SI, DOJ je poznat i pod imenom „Divizija 84“, „Ojota“ ili „Ojo“ (engl. Eye), što znači „oči“ i upućuje na sve vrste elektronskog (audio i vizuelnog nadzora) – elektronsku špijunažu. Dakle, DOJ deluje kao specijalizovana elektronska (kontra)obaveštajna služba, koja pomoću tehničkih prikupljačkih obaveštajnih disciplina sprovodi nadzor nad bezbednosno interesantnim licima u Argentini.<sup>28</sup>

28 Uporedi: Ley de Inteligencia Nacional (Ley 25.520), *op. cit.*

Pod jurisdikcijom SI kao zasebne celine deluju i sledeće ustanove: 1) Nacionalna obaveštajna škola (ENI); 2) Federalna služba za suzbijanje narkotika (SEFECONAR); i 3) Obaveštajna služba nacionalne žandarmerije (SIGN).

*Nacionalna obaveštajna škola (ENI)* predstavlja nacionalnu obaveštajnu akademiju zaduženu za obrazovanje, edukaciju, specijalizaciju, instruktažu i zapošljavanje osoblja u SI (pre toga u SIDE). Osnovana je Izvršnom uredbom br. 17/1967 (*Executive Decree N° 17/1967*). Pored klasične nastave, kroz svestrane studijske programe, ENI pruža i usluge kroz organizaciju *online* kurseva i predavanja na daljinu za agente SI i druge argentinske obaveštajno-bezbednosne ustanove. Diplome sa ENI-ja dobijaju overu (akademsko priznanje) od strane Narodnog univerziteta „La Plata“ u Buenos Airesu. ENI organizuje i studijske razmene studenata sa stranim državama u cilju jačanja veza i saradnje sa stranim obaveštajnim agencijama, ima biblioteku od 7.000 knjiga, a preko internet stranice nudi *online* kurseve za sve regije i pokrajine Argentine. Obaveštajna obuka je, posle regrutovanja kandidata za agente ili obaveštajce, izvođena još u vreme SIDE upravo u okviru ENI-ja, i obuhvatala je detaljnu edukaciju u oblasti obaveštajnog rada (opšti obaveštajni rad, klasična špijunaža / agenturni metod i elektronske obaveštajne aktivnosti) i analitičkih sposobnosti kandidata, pre nego što su dobijali status obaveštajca ili agenta. Savladavane su raznovrsne tehnike i veštine, poput tajnog otvaranja brava, tajnog fotografisanja, metoda infiltracije, održavanja veze, itd. Takođe, sprovedena je i temeljna praktična obuka iz poznavanja i korišćenja vatrengoružja, poznavanja borilačkih veština i drugih veština potrebnih za izvođenje tajnih akcija.

*Federalna služba za suzbijanje narkotika (SEFECONAR)* osnovana je 1991. godine Izvršnom uredbom br. 711 (*Executive Decree N° 717 of April 18, 1991*). SEFECONAR je nastala po uzoru na američku agenciju DEA, kao specijalizovana obaveštajna agencija za suzbijanje narkotika.

Treća ustanova unutar SI je *Obaveštajna služba nacionalne žandarmerije* (SIGN), koja je deo Obaveštajne direkcije Nacionalne žandarmerije Argentine.

### **3. Obaveštajno-bezbednosne ustanove Ministarstva unutrašnjih poslova**

#### **Nacionalna kriminalističko-obaveštajna direkcija (La Dirección Nacional de Inteligencia Criminal – DNIC)**

Nacionalna kriminalističko-obaveštajna direkcija (DNIC) predstavlja specijalizovanu federalnu obaveštajno-kriminalističku agenciju, koja deluje kao članica obaveštajno-bezbednosnog sistema (SIN) i organizacioni deo Ministarstva unutrašnjih poslova. Osnovana je 1992. godine Zakonom o unutrašnjoj bezbednosti 24.059 (*Ley de Seguridad Interior, Ley N° 24.059*), kao Nacionalna direkcija za unutrašnji obaveštajni rad (*Dirección Nacional de Inteligencia Interior – DNII*).<sup>29</sup> Zakonom o obaveštajnoj reformi 25.520 (čl. 47 i 48) DNII je 2001. godine transformisan u današnji DNIC. Prvobitno, prema Zakonu 24.059, DNII

<sup>29</sup> Ley de Seguridad Interior – Ley N° 24.059, Secretaria de Seguridad Interior, Buenos Aires, 1992.

je u pogledu misije bio zamišljen kao federalna agencija Ministarstva unutrašnjih poslova zadužena za stratešku koordinaciju u usmeravanje svih operacija Obaveštajne službe Savezne policije, Nacionalne žandarmerije i Obaveštajne službe pomorske prefekture. Prema čl. 9 Zakona br. 25.520 iz 2001. godine, DNIC je definisan kao specijalizovana federalna kriminalističko-obaveštajna agencija, koja ima sledeće odgovornosti:

- formulisanje odgovarajuće politike u oblasti unutrašnje bezbednosti, razvijane planova i doktrine i sprovođenje operativnih akcija u cilju zaštite unutrašnje bezbednosti, uz savete koje dobija od Saveta za unutrašnju bezbednost (*Consejo de Seguridad Interior*);
- direktna koordinacija aktivnosti drugih obaveštajno-bezbednosnih ustanova u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova;
- realizacija strateških poslova iz oblasti kriminalističko-obaveštajnog rada u cilju istraživanja svih oblika kriminala koji ugrožavaju nacionalnu bezbednost;
- utvrđivanje organizacije, doktrine, raspoređivanja, obuke i opremanja Federalne policije, Policije aerodromske bezbednosti, Nacionalne žandarmerije i Obalske straže;
- informisanje ministra unutrašnjih poslova o svim pitanjima koja se odnose na unutrašnju bezbednost;
- planiranje, koordinacija i nadzor sudskih procesa, podrška tim procesima, kao i podrška ostvarivanju saradnje između policijskih institucija i njihovih operacija;
- nadzor, koordinacija i saradnja sa stranim obaveštajnim službama u skladu sa važećim međunarodnim ugovorima i konvencijama čiji je Argentina potpisnik.<sup>30</sup>

DNIC je zadužen i za uspostavljanje i delovanje jedinstvene krivične obaveštajne mreže (*de la Red Unificada de Inteligencia Criminal – REDUNIC*) koja predviđa koordinirane akcije raznih obaveštajnih službi, snaga nacionalne bezbednosti i federalne policije u okviru njihovih organizacionih i tehnoloških mogućnosti.

*Obaveštajna služba Federalne policije Argentine (Inteligencia de la Policía Federal Argentina)* jeste specijalizovana obaveštajna agencija Federalne policije Argentine koja ima slične funkcije i delokrug rada kao američki FBI. Zadužena je za istraživanje svih oblika kriminala i drugih pretnji bezbednosti iz nadležnosti federalne policije i njenih teritorijalnih organizacionih delova.<sup>31</sup>

*Obaveštajni ogranci Policije Buenos Ajresa (Inteligencia de la Policía Bonaerense – SIPBA)* jeste unutrašnja obaveštajna agencija, i deluje kao operativni obaveštajni ogranci Policije provincije Buenos Ajresa pod rukovodstvom Ministarstva unutrašnjih poslova. Zadužena je za prikupljanje obaveštajnih saznanja o svim pretnjama bezbednosti i izvorima ugrožavanja koji se odnose na opštu, odnosno javnu bezbednost Buenos Ajresa, i za prevenciju svih oblika kriminala kojima se narušava bezbednost provincije i njenih građana.

*Obaveštajna služba pomorske prefekture Argentine (Inteligencia de la Prefectura Naval Argentina – SIPN)* jeste specijalizovani obaveštajni ogranci pomorske

---

30 Uporedi: *Ibid.*, Articulo 17.

31 Argentina, In: *Eye Spy Intelligence Magazine*, 2007, *op. cit.*

prefekture Argentine. Služba u različitim organizacionim oblicima postoji još od 1756. godine, kada su osnovane prve argentinske lučke kapetanije sa policijskim funkcijama vezanim za bezbednost lučke plovidbe i bezbednost pomorskih luka. Od 1951. godine služba je delovala u okviru Nacionalne pomorske prefekture, pod nazivom *Odeljenje za informacije i bezbednost*, da bi kroz još par transformacija dobila sadašnji organizacioni izgled i funkcije. Pored operativnih obaveštajnih zadataka, SIPN je predstavljao i savetodavno telo Federalne vlade, zaduženo za prikupljanje, analizu i integraciju obaveštajnih saznanja iz svoje nadležnosti (bezbednost teritorijalnih i unutrašnjih voda, pomorskih luka i transporta, istraživanje kršenja pomorskih trgovinskih sporazuma kojima pripada i Argentina – MERCOSUR, itd.).

#### **4. Obaveštajno-bezbednosne ustanove Ministarstva pravde**

*Obaveštajna služba federalnih kaznenopopravnih ustanova (Inteligencia del Servicio Penitenciario Federal)* jeste specijalizovana obaveštajno-bezbednosna agencija Federalnih kaznenopopravnih ustanova, zadužena za prikupljanje obaveštajnih informacija o različitim oblicima ugrožavanja bezbednosti tih ustanova, kao i bezbednost zaposlenih u njima i lica koja se nalaze na odsluženju kazni zatvora.

*Obaveštajna služba Policije aerodromske bezbednosti (Inteligencia de la Policía de Seguridad Aeroportuaria)* jeste obaveštajni ograničeni Policijske aerodromske bezbednosti, koja izvršava specijalizovane obaveštajne zadatke vezane za bezbednost aerodroma, zaposlenih na njima i putnika. U spektru njenog interesovanja posebno su pretnje koje se tiču ugrožavanja aerodromske bezbednosti od strane terorističkih entiteta, kao i teški oblici organizovanog kriminala, posebno trgovina drogom, trgovina ljudima i ilegalne migracije.

*Finansijsko obaveštajno odeljenje Ministarstva pravde (la Unidad de Información Financiera)* zaduženo je za istraživanje svih finansijskih aktivnosti i transakcija u cilju sprečavanja pranja novca i odvraćanja od njega u okviru organizovanih kriminalnih aktivnosti, i sprečavanja sumnjivih finansijskih transakcija kojima se mogu podržati terorističke operacije.

#### **5. Vojne obaveštajno-bezbednosne ustanove**

**Nacionalna direkcija za strategijski vojnoobaveštajni rad  
(La Militar Dirección Nacional de Inteligencia  
Estratégica Militar – DNIEM)**

Nacionalna direkcija za strategijski vojnoobaveštajni rad (DNIEM) jeste strategijska vojna obaveštajna agencija Argentine i jedan od ključnih subjekata nacionalnog sistema bezbednosti (SIN). Osnovana je Zakonom o obaveštajnoj reformi 25.520 2001. godine. Iako se radi o agenciji koja pripada resornom ministarstvu odbrane, dakle resorna je služba, DNIEM je ipak obaveštajna agencija nacionalnog nivoa/značaja. Osnovna funkcija DNIEM-a je proizvodnja

strateških, operativnih i taktičkih obaveštajnih saznanja za potrebe planiranja i rukovođenja ratnim operacijama, kao i za realizaciju Strateškog nacionalnog obaveštajnog plana.<sup>32</sup> Shodno tome, DNIEM je ovlašćen da savetuje resornog ministra o svim pitanjima koja se odnose na izvršavanje njegovih funkcija, i to: integraciju nacionalnog obaveštajnog plana, definisanje plana obaveštajnih aktivnosti o realizaciji obaveštajnih prikupljačkih poslova i obaveštajne analize u domenu odbrambenog strateškog obaveštajnog rada; izradu plana za vođenje strateških obaveštajnih operacija vojske; obezbeđenje obaveštajnih saznanja značajnih za dalji razvoj vojnih nacionalnih potencijala Argentine; modernizaciju vojnog obaveštajnjog sektora u cilju olakšavanja realizacije politike odbrane i rukovodnih zadataka resornog ministarstva, itd.

*Obaveštajno odeljenje združenog generalštaba ružanih snaga (Jefatura de Inteligencia del Estado Mayor Conjunto de las Fuerzas Armadas – J-2)* jeste federalna vojna obaveštajna agencija koja objedinjava rad drugih vojnih obaveštajnih ustanova (SIE, SIN, SIFA). Na operativnom nivou i u okviru Zajedničkog štaba oružanih snaga Argentine (*Estado Mayor Conjunto de las Fuerzas Armadas – EMACON*) deluje zamjenik šefa obaveštajne službe (J-2), čije su funkcije da pomogne i savetuje načelnika Zajedničkog štaba u pripremi planova, programa i politike o pitanjima koja se odnose na vojne obaveštajne aktivnosti neophodne za razvoj vojne strategije i usmeravanje i usklađivanje napora u realizaciji strateškog vojnog obaveštavanja i zajedničkog jedinstvenog vojnog planiranja i strateškog komandovanja.

*Vojna obaveštajna služba (Servicio de Inteligencia del Ejército – SIE)* deluje kao Vojna obaveštajna sekција argentinske vojske, deo je J-2 i o svom radu direktno izveštava DNIEM. U svojoj organizaciji ima nekoliko specijalizovanih obaveštajnih grupa koje deluju detaširane u različite kompanije i druga pravna lica.

*Obaveštajna služba mornarice (Servicio de Inteligencia Naval – SIN)* jeste obaveštajna agencija argentinske ratne mornarice. Kao deo J-2, SIN je pod jurisdikcijom Glavnog štaba mornarice. Zadužena je za prikupljanje obaveštajnih saznanja o svim pitanjima od interesa za očuvanje borbene gotovosti mornarice, kao i zaštite njenih ukupnih materijalnih, borbenih i ljudskih potencijala.

*Obaveštajna služba ratnog vazduhoplovstva (Servicio de Inteligencia de la Fuerza Aérea – SIFA)* predstavlja obaveštajnu agenciju ratnog vazduhoplovstva argentinske vojske, Deo je Glavnog štaba ratnog vazduhoplovstva i zadužena je za prikupljanje obaveštajnih saznanja od značaja za ratno vazduhoplovstvo Argentine.

*Vojni obaveštajni centar (Central de Reunión de Inteligencia Militar – CRIM)*, uključujući i odeljenje G-2 Glavnog štaba Armije i Vojni centar za obaveštajnu kolekciju (CRIM), deluje u svim armijskim centrima i trupnim jedinicama. CRIM je suštinski nasledio strukturu i delokrug rada Armijskog obaveštajnjog bataljona 601 (*Batallón de Inteligencia 601*), koji je rasformiran 2000. godine, jer je tokom svog postojanja bio umešan u mnoge političko-kriminalne afere, sve do aktivnog učešća u unutrašnjim državnim prevratima i drugim oblicima tajnih akcija.<sup>33</sup>

---

32 Uporedi: *Ley Defensa nacional, Ley 23.554*, Ministerio de Seguridad, Buenos Aires, 1988, Articolo 14, 15; *Ley de Inteligencia Nacional (Ley 25.520)*, *op. cit.*, Articolo 2, 6, 10.

33 Argentina, In: *Eye Spy Intelligence Magazine*, 2007, *op. cit.*

## Literatura

1. Ardanaz, M., Leiras, M., Tommasi, M.; *The Politics of Federalism in Argentina: Implications for Governance and Accountability*, Department of Research and Chief Economist, Columbia University and Inter-American Development Bank, Universidad de San Andrés, IDB Working Paper Series No. IDB-WP-327, June 2012.
2. Bajagić, M.; *Uloga i značaj tehničkog metoda (Technical Intelligence) u prikupljanju obaveštajnih informacija (kumulativna vojnotehnička informacija)*, Beograd, Vojnotehnički institut, Vol. 46, Br. 3, str. 1–108.
3. Balestra, F. F.; Towares a Democratic Control of Argentina's Intelligence Community, dostupno na: <http://www.law.harvard.edu/programs/criminal-justice/argentina.pdf>, 27. 2. 2014.
4. Born, H.; Johnson, L. K.; *Who's Watching the Spies: Establishing Intelligence Service Accountability*, Potomac Books, Inc., Washington D.C., 2005.
5. Hannah, G., O'Brien K.A., Rathmell, A.; *Intelligence and Security Legislation for Security Sector Reform*, RAND, Santa Monica, 2005.
6. Lerner, K.L., Lerner B.W. (eds); *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security* (Vol. III), Gale Group, Inc., A Division of Thomson Learning, Inc., New York, 2004.
7. Milošević, M., Srećković, Z.; *Bezbednosne službe sveta*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2010.
8. Turner, F., Miguens, J. E.; *Juan Peron and the Reshaping of Argentina*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press., 1983.
9. Rial, J. R.; Organismos de Inteligencia en América Latina, *Inteligencia y seguridad: Revista de análisis y prospectiva*, Nº 5/2008–2009, pp. 69–91.
10. Argentina, *Eye Spy Intelligence Magazine*, 2007, Internet 5. 2. 2014, <http://www.eyespymag.com/ARGENTINA.pdf>.
11. *Argentine Intelligence Agencies*, dostupno na: [www.JJTorres.com](http://www.JJTorres.com) – 2009, 5. 2. 2014.
12. Secret Decree No 1.792/73; dostupno na: <http://www.eyespymag.com/intelargentina.htm>, 4. 2. 2014.
13. Argentina Personal Data Protection Act 2000, The Senate and The House of Representatives, Of the Argentine Nation in Congress, dostupno na: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan044147.pdf>, 27. 2. 2014.
14. *Constitución de la Nación Argentina*, Publicación del Bicentenario, Buenos Aires: Corte Suprema de Justicia de la Nación, Biblioteca del Congreso de la Nación, 2010.
15. Executive Decree No. 416, 13 May 1976; dostupno na: <http://www.eyespymag.com/intelargentina.htm>, 4. 9. 2014.
16. Intelligence Legislation Model – Argentina, The Argentinean National Intelligence Law, 2001 and the Regulation of the National Intelligence Act, 2002, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2011.

- 
17. Ley de Inteligencia Nacional (Ley 25.520), Título I (Principios Generales, Articulo 1, 2), Se Sesiones del Congreso Argentino, En Buenos Aires, A Los Veintisete Del Mes Del Noviembre Del Ano Dos Mil Uno, Sancionada: Noviembre 27 de 2001, Promulgada: Diciembre 3 de 2001.
  18. Ley de Seguridad Interior, Ley N° 24.059, Secretaria de Seguridad Interior, Buenos Aires, 1992.
  19. Ley Defensa Nacional, Ley 23.554, Ministerio de Seguridad, Buenos Aires, 1988.
  20. *Republic of Argentina*, Public Administration Country Profile, Division for Public Administration and Development Management (DPADM), Department of Economic and Social Affairs (DESA), United Nations, January 2004.

## INTELLIGENCE AND SECURITY SYSTEM OF REPUBLIC OF ARGENTINA

**Mladen Bajagic**

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

**Summary:** Republika Argentina je postepeno razvijala i programski i organizaciono osavremenjivala obaveštajno-bezbednosni sistem, koji danas u svetskim/globalnim razmerama predstavlja respektabilan obaveštajno-bezbednosni aparat, sposoban da se po najvišim standardima i na visokom strategijskom i operativnom planu efikasno suprotstavi svim savremenim pretnjama bezbednosti. Iako u pojedinim periodima razvoja Argentina nije imala sve potrebne attribute demokratske države (vreme vojnih hunti), i tada je polagala značajnu pažnju sveobuhvatnom razvoju obaveštajno-bezbednosnih potencijala. Kroz istraživanje obaveštajno-bezbednosnih potencijala Argentine u ovom radu, primenom više naučnih metoda i metodskih postupaka (istorijski, pravni i sociološki metod, analiza sadržaja, komparativni metod itd.), uočene su mnoge opšte karakteristike, ali osobenosti u razvoju i organizaciji obaveštajnih i bezbednosnih poslova. Temelj ovog istraživanja u metodološkom smislu bila je kritička i sveobuhvatna analiza političko-pravnih dokumenata (strategija, zakona, uredbi) koji se odnose na organizaciju obaveštajno-bezbednosnog sistema, zakonom utvrđenog delokruga rada, nadležnosti, ovlašćenja i organizacije obaveštajno-bezbednosnog sistema, kao i pojedinih primera iz prakse. Generalno, danas u Argentini deluje snažan i organizovan obaveštajno-bezbednosni sistem, sačinjen od više obaveštajno-bezbednosnih ustanova, od kojih se posebno ističu: Obaveštajni sekretarijat (*La Secretaría de Inteligencia – SI*), Nacionalna kriminalističko-obaveštajna direkcija (*La Dirección Nacional de Inteligencia Criminal – DNIC*) i Nacionalna direkcija za strategijski vojnoobaveštajni rad (*La Militar Dirección Nacional de Inteligencia Estratégica Militar – DNIEM*). Ove ustanove u pravom smislu predstavljaju „kostur“ nacionalnog obaveštajno-bezbednosnog sistema, koji je i prva linija zaštite nacionalne bezbednosti Argentine.

## SPORAZUM O SVEDOČENJU OSUĐENOGL

**Veljko Delibašić<sup>1</sup>**

**Sažetak:** U radu se obrađuje sporazum o svedočenju osuđenog, pri čemu se ukazuje da je u pitanju novi institut, koji je preuzet iz anglosaksonskog prava. Posle uvodnog dela, detaljno se obrađuje zaključenje sporazuma, odnosno ko i pod kojim uslovima može zaključiti sporazum, a ko ne može. Zatim se ukazuje na sadržaj sporazuma o svedočenju osuđenog i precizira se ko odlučuje o njemu, uz navođenje koje odluke i iz kojih razloga se donose. Posebna pažnja posvećena je ispitivanju osuđenog saradnika i dokaznoj vrednosti iskaza osuđenog saradnika uz upozorenje da sud mora ispoljiti dodatnu opreznost prilikom ocene njegovog iskaza jer postoji povećana opasnost od lažnog svedočenja. U delu rada koji se odnosi na vezanost suda za odluku o prihvatanju sporazuma ukazuje se na jedan broj pravno tehničkih i formalnih nedostataka u zakonskom rešenju. Tako, primera radi, navodi se da zakonodavac propisuje da rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju osuđenog obavezuje sud prilikom donošenja odluke o krivičnoj sankciji u ponovljenom postupku (koji je regulisan čl. 470–481), a uopšte se ne radi o tom postupku, već o postupku za ublažavanje kazne (koji je regulisan čl. 557–561). Takođe, skreće se pažnja i na aktuelne i na potencijalne probleme u praksi, uz navođenje načina na koji bi se uočeni problemi mogli rešiti. Poslednji deo rada su zaključna razmatranja, u kojima se konstatiše opravdanost postojanja ovog instituta, nakon čega se potencira način na koji bi se uočeni problemi mogli rešiti u cilju što bolje i efikasnije primene.

**Ključne reči:** osuđeni saradnik, svedočenje osuđenog, sporazum, kooperativni svedok, *plea bargain*.

---

<sup>1</sup> Dr Veljko Delibašić, advokat iz Beograda, veljkodelibasic@open.telekom.rs

## Uvod

U dva velika pozitivnopravna krivičnoprocesna sistema spadaju: 1) kontinentalno-evropski sistem i 2) anglosaksonski ili adverzijalni krivičnoprocesni sistem. Savremeno krivičnoprocesno pravo se karakteriše sve izrazitijom konvergencijom elemenata iz dva velika svetska krivičnoprocesna sistema, što je posledica kako opštih globalističkih tendencija, tako i svesti o potrebi ugrađivanja u pojedine pravne sisteme onih elemenata koji su potencijalno efikasni i korisni, nezavisno od toga da li potiču iz jednog ili drugog velikog krivičnoprocesnog sistema. Tako na primer, danas mnogi kontinentalno-evropski krivični postupci sadrže i neke elemente adverzijalnih postupaka, za šta je svakako najtipičniji institut okončanja postupka na temelju sporazuma tužioca i okrivljenog o priznanju krivice (*plea bargain*, odnosno *deal*), što je dovelo i do tvrdnji nekih autora o postojanju svojevrsne zaraze ovim krivičnoprocesnim institutom u evropskim zemljama (*plea bargain infection*).<sup>2</sup> Obrnuto i mnogi adverzijalni krivični postupci prihvataju neka rešenja iz kontinentalno-evropskih procedura, a posebno u vezi sa davanjem većih ovlašćenja javnom (državnom) tužiocu. Ovakva konvergencija, iako svakako opravdana, ipak ima svoje granice, koje se u bitnoj meri moraju zasnivati i na prisutnoj pravnoj tradiciji određene države. Nije jednostavno, a po pravilu nije ni opravdano, da se jednom pravnom sistemu koji već ustaljeno pripada određenom velikom tipu krivičnog postupka, veštački kaleme dominirajući elementi iz drugog tipa, jer to može dovesti do ogromnih praktičnih problema, a pre svega, do nesnalaženja subjekata postupka u novom krivičnoprocesnom ambijentu, što onda, dovodi do neefikasnog ili nepravičnog, odnosno i neefikasnog i nepravičnog krivičnog postupka.<sup>3</sup>

Jedna od zajedničkih karakteristika krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regionala u poslednjih desetak godina jeste izuzetno intenzivan rad na njihovoj reformi. Kao rezultat takvog njihovog obeležja sve ove države dobole su ne samo nove zakонике o krivičnom postupku, već su neki od ovih zakonskih tekstova pretrpeli jednu, a poneki i više izmena i dopuna. Ciljevi reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regionala su višestruki i gotovo podudarni, a među njima je ključni cilj stvaranje normativne osnove za efikasniji krivični postupak.<sup>4</sup>

Institut koji svakako doprinosi efikasnijem krivičnom postupku jeste i sporazum o svedočenju okrivljenog, odnosno osuđenog koji uvodi naš Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine.<sup>5</sup> Međutim, ne radi se o novom institutu, jer sličan procesni subjekt sa veoma slikovitim nazivom, „krunski svedok“ (*crown witness*) već tradicionalno postoji u nekim uporednim krivičnoprocesnim zakonodavstvima (na primer, u Nemačkoj *Kronnenzeuge*), a pored njega, u uporednom krivičnom procesnom pravu postoje i drugi slični procesni mehanizmi, koji se svode na podsticanje odgovarajuće kooperativnosti lica koja

2 V. Bajović, *Sporazum o priznanju krivice, uporedno-pravni prikaz*, Beograd, 2009, str. 125.

3 M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014, str. 15.

4 S. Bejatović, Pojednostavljenе forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regionala, u: *Pojednostavljenе forme postupanja u krivičnim stvarima, regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, Beograd, 2013, str. 11.

5 *Službeni glasnik RS*, br. 72 od 28. septembra 2011, 101 od 30. decembra 2011, 121 od 24. decembra 2012, 32 od 8. aprila 2013. i 45 od 22. maja 2013.

i sama mogu da budu krivično gonjena, ili se već krivično gone, ukoliko pristanu da svojim svedočenjem doprinesu osudi nekog drugog okrivljenog koji po oceni nadležnih organa predstavlja veću opasnost.<sup>6</sup>

Praksa svedočenja u zamenu za ublažavanje kazne ima korene u ranom običajnom pravu (*common law*) kada su engleski sudovi dozvolili da optuženi svedoče protiv saučesnika u zamenu za ublažavanje kazne ili pomilovanje nakon osude. Američki pravni sistem je prihvatio ovu tradiciju, gde sporazumi tužioca sa okrivljenim imaju značajnu ulogu.<sup>7</sup> Dakle, praksa korišćenja usluga „pokajnika“ nije nova. Tako je u Italiji sedamdesetih godina XX veka „pokajništvo“ (*pentitismo*) bilo široko korišćeno u obračunu države sa terorizmom i pokazalo se kao jedno od najboljih sredstava borbe protiv manjih zatvorenih i tajnih kriminalnih bandi. Tada su se javili i prvi prigovori zbog korišćenja ovakvih sredstava od strane države, koji su bili zasnovani na etičkim razlozima. Smatralo se da nije moralno koristiti ovakva dokazna sredstva zbog uplitanja nosilaca državne vlasti u dogovore sa manjim kriminalcima kako bi se došlo do većih. Izdajnik se nagrađuje manjom kaznom od zasluzene zato što je „kooperativan“. Ovakvi prigovori su vremenom polako slabili jer se prečutno podrazumevalo da, kada se radi o tako opasnim oblicima kriminalne delatnosti kakvi su terorizam i organizovani kriminal, ne treba zalaziti u tako suptilne moralne dileme kakve su razmatranje osnova za favorizovanje kriminalaca koji su u moralnom pogledu gori od onih koje potkazuju. Danas su u opticaju mnogo ozbiljnije i to pre svega pravne dileme o „pokajništvu“.<sup>8</sup>

Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. uređuje srpski krivični postupak pretežno na adverzijalan način, ali uz istovremeno razvijanje i jačanje nekih tipičnih inkvizitorskih elemenata, što ukupno čini prilično čudnu krivičnoprocesnu kombinaciju, kojom se poprilično odstupa od naše dosadašnje višedecenijske, pa donekle i viševekovne tradicije. Jedan od osnovnih adverzijalnih elemenata u ovom zakoniku jeste stvaranje vrlo širokih mogućnosti za zadobijanje tzv. kooperativnih svedoka, u vidu okrivljenih/osuđenih koji dobijaju status okrivljenog saradnika, odnosno osuđenog saradnika, na temelju sporazuma s javnim tužiocem.<sup>9</sup>

Sporazum o svedočenju osuđenog predstavlja novi institut u našem krivičnoprocesnom pravu, a potreba za ovakvom vrstom sporazuma koji je prisutan u uporednom pravu pojavila se u praksi, prvenstveno tužilaštva posebne nadležnosti. Naime, uočeno je da značajne podatke u postupcima protiv izvršilaca krivičnih dela organizovanog kriminala i ratnih zločina mogu pružiti i lica koja su već pravnosnažno osuđena (osuđeni saradnik). Međutim, imajući na umu da je postupak protiv ovih lica već pravnosnažno okončan, postavilo se pitanje njihovog motivisanja za svedočenje. Zakonodavac rešenje ovog problema pronalazi u novoj vrsti sporazuma, koji je nazvan „sporazum o svedočenju osuđenog“.<sup>10</sup>

6 M. Škulić, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2007, str. 525–526.

7 D. Leimbach, Minimizing the risk of injustice in cooperation agreements, in: *The Dartmouth Law Journal*, Vol. VII:2, 2009, p. 174–175, <http://heinonline.org/HOL/License>, 5. 3. 2014.

8 Đ. Ignjatović; M. Škulić, *Organizovani kriminalitet*, Beograd, 2010, str. 77.

9 M. Škulić, Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka, u: *Crimen*, broj 2, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2013, str. 223.

10 G. P. Ilić, et al, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2012, str. 693.

## 1. Zaključenje sporazuma o svedočenju osuđenog

Sporazum o svedočenju osuđenog, slično kao i sporazum o svedočenju okriviljenog, predstavlja varijantu zadobijanja tzv. kooperativnog svedoka. U pogledu osuđenog koji sklapa ovaj sporazum, ovde je (s obzirom na to da je reč o licu koje je već pravnosnažno osuđeno) više naglasak na njegovom „svedočkom“ statusu (bez obzira na to što se ovde i formalno radi o učiniocu krivičnog dela), nego kada je u pitanju sporazum te vrste sa okriviljenim, koji se aktuelno krivično goni, a u pogledu kojeg, bez obzira na to što je u potpunosti priznao krivično delo, formalno važi i prepostavka nevinosti.<sup>11</sup>

Javni tužilac i osuđeni mogu zaključiti sporazum o svedočenju, ako je značaj iskaza osuđenog za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje krivičnih dela za koje je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti pretežniji od posledica krivičnog dela za koje je osuđen (član 327, stav 1). Lice koje sklopi ovakav sporazum s javnim tužiocem naziva se „osuđeni saradnik“. Kada je iskaz osuđenog u dovoljnoj meri bitan da bi se moglo prihvati da je njegov značaj pretežniji od posledica krivičnog dela za koje je osuđen, faktičko je pitanje koje se rešava u svakom konkretnom slučaju.

Saglasno rešenju koje je usvojeno, sporazum se može zaključiti i s licima koja su osuđena za druga krivična dela, a ne samo za krivična dela organizovanog kriminala ili ratnih zločina. Na taj način je u velikoj meri proširen krug lica koja mogu dobiti status osuđenog saradnika, a samim tim proširena je i mogućnost javnog tužioca da pribavi neophodan dokazni materijal za gonjenje učinilaca najtežih krivičnih dela.<sup>12</sup> U stvari, ona lica koja su učinila krivično delo organizovanog kriminala ili ratnih zločina, po pravilu, neće ni sklapati ovu vrstu sporazuma, nego će sklopiti sporazum o svedočenju okriviljenog, tako da u praksi treba očekivati da će se sporazum o svedočenju osuđenog češće sklapati upravo s licima koja su osuđena za druga krivična dela i u drugim postupcima. Izuzetak od ovog pravila biće slučaj kada okriviljeni sklopi sporazum o priznanju krivičnog dela, pa na osnovu tog sporazuma bude pravnosnažno osuđen, a zatim kao osuđeno lice sklopi sporazum s javnim tužiocem o svedočenju.<sup>13</sup> Iako se ovde može postaviti načelno pitanje da li se isto lice može dva puta „nagradi“, odnosno dva puta privilegovati, prvo kada sklapa sporazum o priznanju krivičnog dela, kada mu se po pravilu izriče blaža kazna od one koju bi dobio u redovnom postupku, a zatim i prilikom sklapanja sporazuma o svedočenju osuđenog, kad se njegovo svedočenje nagrađuje umanjenjem kazne ili oslobođenjem od kazne, treba prihvati da je to moguće jer zakonik takvu mogućnost ne zabranjuje, odnosno ne isključuje. Pri tome treba imati u vidu i da osnov po kome se okriviljeni „nagrađuje“ nije isti. U prvom slučaju, kada se sklapa sporazum o priznanju krivičnog dela, okriviljeni se „nagrađuje“ jer se odriće prava na suđenje čime se u dobroj meri štede finansijska sredstva države, a istovremeno se sudu i tužilaštvu omogućava da vreme koje bi utrošili na to suđenje iskoriste za obavljanje drugih poslova. S druge strane, kada je reč o sporazumu o svedočenju osuđenog, osnov

11 M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014, str. 342.

12 G. P. Ilić, *op. cit.*, str. 693.

13 Videti: Predmet Višeg suda u Beogradu, Posebno odeljenje K Po1 broj 56/2012.

za privilegovanje je u svedočenju osuđenog čime on u značajnoj meri pomaže tužilaštvu da brže i efikasnije reši konkretan predmet, pa se u suštini „nagrađuje“ pomoć koju osuđeni pruža.

Međutim, kao i kada je reč o ostalim vrstama sporazuma javnog tužioca i okrivljenog, sporazum se ne može zaključiti s licem koje je osuđeno kao organizator organizovane kriminalne grupe. Ovde zakonodavac svesno limitira javnog tužioca u izboru, kako bi se izbegle situacije u kojima bi se najodgovornijim licima, koja su organizovala izvršenje najtežih krivičnih dela, dala mogućnost da svedoče u postupcima protiv izvršilaca na nižim nivoima organizovanja, čime bi se obesmisnila priroda ovog instituta.<sup>14</sup> Donekle bi se moglo prigovoriti ovakvom rešenju u situaciji kada je u pitanju lice koje je organizovalo organizovanu kriminalnu grupu za vršenje, na primer, krivičnih dela teške krađe, a potrebno je da svedoči protiv organizovane kriminalne grupe koja je vršila krivična dela teškog ubistva. Takođe, za osuđenog saradnika ne može biti predloženo lice koje je pravnosnažno osuđeno na kaznu zatvora od četrdeset godina (član 327, stav 2). Iako bi i ova lica mogla svojim iskazom da pomognu u postupcima koji se vode protiv, na primer, opasnijih organizovanih kriminalnih grupa i za teža krivična dela od onih za koja su oni osuđeni, gde bi moglo da se potraži opravdanje da se i njima dozvoli mogućnost dobijanja statusa osuđenog saradnika, ovakvo zakonsko rešenje je dobro, jer bi suprotno u dobroj meri vredalo, između ostalog, i osećaj pravičnosti.

Prilikom zaključenja sporazuma osuđeni mora imati branioca (član 327, stav 3), i to od početka pregovora s javnim tužiocem, pa sve do donošenja odluke suda o sporazumu (član 74, tačka 8). Kada se govori o neophodnosti prisustva branioca prilikom zaključenja sporazuma, potrebno je naglasiti da se sporazum ne može smatrati pravnim poslom u kome učestvuju dve ravnopravne strane i koji se temelji na dobroj veri i na pravno valjanim i korektnim principima pregovaranja potpomognutim jasnim procedurama. Pojmovi: ugovor, sporazum, pregovaranje, ravnopravne strane ugovornice, jednakost oružja, ne odražavaju realnu životnu situaciju u okviru koje se odvija realizacija ovog instituta. U njegovoju osnovi se nalazi zakonski, institucionalni pritisak na osuđenog da prihvati zaključenje sporazuma. Pritisak proizilazi iz samog instituta, tako da reč „dobrovoljno“ koja se pominje u vezi s njim ima u suštini karakter floskule.<sup>15</sup> To su razlozi koji u punoj meri opravdavaju neophodnost obaveznog prisustva branioca prilikom zaključenja sporazuma. S tim u vezi treba reći da se u trenutku kada se pregovara o sporazumu, odnosno dok se ne pokrene postupak za ublažavanje kazne, protiv osuđenog lica ne vodi nikakav postupak, tako da se u suštini i ne radi o braniocu, već o advokatu koji prisustvuje fazi koja prethodi postupku za ublažavanje kazne osuđenom. Imajući u vidu da je predviđena obavezna odbrana do donošenja odluke suda o sporazumu, to dalje znači da nakon što je sud prihvatio sporazum o svedočenju osuđenog, on može ostati bez branioca, odnosno može se dogoditi da osuđeni u postupku za ublažavanje kazne učestvuje bez branioca, što svakako nije dobro. Iz tog razloga bilo bi bolje da je propisana obavezna odbrana od početka pregovora s javnim tužiocem o zaključenju sporazuma o svedočenju osuđenog pa sve do odluke suda u postupku za ublažavanje kazne.

14 G. P. Ilić, *op. cit.*, str. 693–694.

15 B. Simonović; V. Turanjanić, Sporazum o priznanju krivičnog dela i problem neistinitog priznanja, u: *Pravni život*, broj 9, tom II, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2013, str. 24.

Inače, sporazum o svedočenju se sačinjava u pisanom obliku i podnosi se sudu do završetka glavnog pretresa (član 327, stav 4). To znači da sporazum mora biti sklopljen i prihvaćen od strane suda pre nego što se završi glavni pretres u postupku u kome osuđeni saradnik treba da svedoči. Ovakvo rešenje je logično jer osuđeni saradnik mora svoj iskaz dati u prvostepenom postupku. Moglo bi se postaviti kao sporno pitanje da li ovaj sporazum može da se podnese i do završetka glavnog pretresa koji se drži nakon što je prvostepena presuda ukinuta i predmet vraćen na ponovno odlučivanje prvostepenom sudu. Imajući u vidu da se i u ovoj situaciji drži glavni pretres, treba prihvati stav da je to moguće.

S tim u vezi, postavlja se i pitanje da li bi ovakav sporazum mogao da se sklopi u postupcima koji se vode na osnovu rešenja donetog na osnovu zahteva za ponavljanje postupka. Kod odgovora na ovo pitanje treba praviti razliku između ponavljanja postupka iz razloga propisanih članom 473, kada bi bilo moguće da tužilac u ponovljenom postupku koristi osuđenog saradnika, od ponavljanja krivičnog postupka licu osuđenom u odsustvu, kada su moguće dve situacije. Ako se u postupku koji se ponavlja licu osuđenom u odsustvu, koristi osuđeni saradnik iz potpuno drugog postupka, nema smetnji da se koristi ovaj institut. Međutim, ukoliko bi se pojavila potreba da se koristi iskaz lica koje je osuđeno u istom postupku kao i lice kome se sudilo u odsustvu, institut osuđenog saradnika ne bi se mogao primeniti. Ovo zbog toga što se u ponovljenom postupku (samo kada se radi o ponavljanju krivičnog postupka licu osuđenom u odsustvu) saučesnik okrivljenog koji je već osuđen ne može saslušavati, niti se može suočiti sa okrivljenim (član 481, stav 2), već se upoznavanje sa sadržinom iskaza osuđenog saučesnika obavlja tako što se izvrši uvid u zapisnik o njegovom saslušanju, ili predsednik veća ukratko iznese njegovu sadržinu ili ga pročita (član 406, stav 1, tačka 5 i član 495, stav 1).

## 2. Sadržaj sporazuma o svedočenju osuđenog

Za razliku od ostale dve vrste sporazuma javnog tužioca i okrivljenog, sporazum o svedočenju osuđenog sadrži samo obavezne, a ne i fakultativne elemente. U tom smislu predviđeni su elementi koje svaki sporazum ove vrste mora da sadrži. Obavezni element sporazuma o svedočenju osuđenog jeste opis krivičnog dela koje je stavljeno na teret licu/ima u postupku u kojem je predviđeno svedočenje osuđenog saradnika (član 328, tačka 1). Ovaj element je nužan kako bi samim sporazumom bilo definisano u kom postupku i povodom kog krivičnog dela će osuđeni dati iskaz. S tim u vezi odmah se postavlja pitanje šta se podrazumeva pod *opisom krivičnog dela* *koje je predmet optužbe*, odnosno čiji opis treba da bude naveden (osuđenog ili tužioca). Pitanje je posebno aktuelno kada se sporazum sklapa neposredno nakon donošenja naredbe o sprovodenju istrage, u situaciji kada nisu prikupljeni svi dokazi. Osuđeni uvek ima „svoj“ pogled na krivično delo počevši od objašnjenja motiva, uslova i okolnosti koje su postojale prilikom izvršenja, pa do realnih radnji pojedinih lica (oštećenih, saučesnika, svedoka). Sasvim drugačiji pogled na činjenični sklop krivičnog dela može da ima tužilac. Neki put između njihova dva viđenja postoje bitne razlike. Ukoliko osuđeni i jeste učestvovao u izvršenju krivičnog dela, ili na drugi način ima saznanja o

činjenicama koje se utvrđuju, to ne znači da su njemu poznate sve okolnosti dela koje treba da uđu u „opis“. On objektivno često nije u mogućnosti da opazi sve elemente krivičnog dela čak i ako nisu postojali unutrašnji nepovoljni faktori koji utiču na njegovu sposobnost percepције, pamćenja i reprodukovanja. Prema tome, kada je u pitanju osuđeni, on može da iznese samo svoju verziju događaja, koja je uvek subjektivna, nepotpuna i manje ili više odstupa od objektivnog dešavanja.<sup>16</sup> Na drugoj strani, tužilac ima sliku o događaju na osnovu dokaza kojima raspolaže. Ukoliko se sporazum zaključi u ranijim fazama postupka, tužilac će imati manje dokaza na osnovu kojih će izgraditi svoju sliku događaja, odnosno i njegova verzija po pravilu odstupa od objektivnog događaja. Treba očekivati da će u praksi ovaj element sporazuma o svedočenju osuđenog biti dispozitiv optužnog akta u postupku u kome osuđeni saradnik treba da svedoči.

Imajući sve to u vidu, kao i činjenicu da se u postupcima u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti, po pravilu, radi o više okrivljenih kojima se na teret stavlja više krivičnih dela, a pri tome osuđeni ne mora, a najčešće i nema saznanja o svim okrivljenim i krivičnim delima koja su predmet optužbe, bilo bi prihvatljivo da se umesto *opisa krivičnog dela koje je predmet optužbe* precizira u kom postupku će osuđeni biti ispitan u svojstvu svedoka. Na taj način bi se ostavila mogućnost da se osuđeni saradnik, ukoliko se ukaže potreba za tim, u toku postupka ispita i o drugim krivičnim delima, koja nisu bila predmet sporazuma s javnim tužiocem. Treba naglasiti da i po sadašnjem rešenju nema smetnje da se osuđeni saradnik ispituje i o okrivljenima i krivičnim delima koja nisu bila predmet sporazuma. U tom slučaju osuđeni saradnik je dužan da kaže sve što mu je o tome poznato, jer se i na njega odnosi, kao i na sve ostale svedoke, obaveza da govori istinu i da ništa ne prečuti (član 95, stav 1).

Kako se ovde radi o osuđenom, sporazum ne sadrži priznanje, niti mogućnost da javni tužilac odustane od krivičnog gonjenja, jer se ovde ni ne radi o licu koje se krivično goni, već o osuđenom.<sup>17</sup> Umesto toga sporazum sadrži izjavu osuđenog da će dati iskaz o svemu što mu je poznato o krivičnom delu za koje je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti i da ništa neće prečutati, kao i da je upozoren da je njegova dužnost da govori istinu i da ne sme ništa da prečuti, odnosno da je upozoren da davanje lažnog iskaza predstavlja krivično delo. Takođe, osuđeni izjavljuje da je upozoren da će se od njega tražiti da pre svedočenja položi zakletvu i kako tekst zakletve glasi, kao i da se ne može pozivati na pogodnost oslobođenja od dužnosti svedočenja i oslobođenja od dužnosti odgovaranja na pojedina pitanja (član 328, tačka 2). Kao i kod sporazuma o svedočenju okrivljenog, i ovde je vidljiv hibridni karakter procesnog položaja ovog lica, imajući u vidu da i pored činjenice da svedoči, osuđeni saradnik nema sve one procesne garantije koje su obezbeđene za svedoka. Restriktivniji pristup na tom planu opravдан je drugačijom procesnom ulogom, jer za razliku od svedoka, koji iskaz daje ne očekujući bilo kakvu korist od toga, osuđeni saradnik to čini očekujući zauzvrat dogovorene pogodnosti, prvenstveno na planu ublažavanja izrečene krivične sankcije.<sup>18</sup>

<sup>16</sup> Ibid., str. 21–22.

<sup>17</sup> M. Škulić, *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije, novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine*, Beograd, 2013, str. 117.

<sup>18</sup> G. P. Ilić, *op. cit.*, str. 695.

Sledeći obavezni element je sporazum o vrsti i meri ili rasponu umanjenja kazne ili druge sankcije ili o oslobođenju od kazne osuđenog u slučaju davanja iskaza na glavnom pretresu u skladu s obavezama koje je preuzeo (član 328, tačka 3). Takođe, sporazum sadrži i izjavu javnog tužioca kojom se obavezuje da će u roku od 30 dana od dana pravnosnažnog osuđujućeg okončanja postupka u kojem je osuđeni dao iskaz u skladu sa preuzetim obavezama podneti zahtev da se osuđenom saradniku kazna ublaži u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku (član 328, tačka 4), kao i izjavu o odricanju stranaka i branioca od prava na žalbu protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma o svedočenju, kada je sud u potpunosti prihvatio sporazum (član 328, tačka 5). Na kraju, sporazum sadrži potpis javnog tužioca, osuđenog i branioca (član 328, tačka 6).

### **3. Odlučivanje o sporazumu o svedočenju osuđenog**

O sporazumu o svedočenju osuđenog odlučuje sudija za prethodni postupak, a ako je sporazum podnet суду nakon potvrđivanja optužnice, odluku donosi predsednik veća (član 329, stav 1). Podrazumeva se da odluku donosi суд koji je nadležan za suđenje u postupku u kojem osuđeni saradnik treba da svedoči. Rešenje o odbacivanju, prihvatanju ili odbijanju sporazuma o svedočenju osuđenog donosi se na ročištu na koje se pozivaju javni tužilac, osuđeni i branilac (član 329, stav 2). Prilikom donošenja rešenja суда o ovom sporazumu shodno se primenjuju odredbe zakonika koje se odnose na odbacivanje sporazuma o priznanju krivičnog dela, kao i o prihvatanju i odbijanju sporazuma o svedočenju okrivljenog (član 329, stav 3). U skladu s tim odredbama, do odbacivanja sporazuma o svedočenju osuđenog dolazi ako sporazum ne sadrži obavezne elemente. Sam odbačaj nije smetnja da stranke podnesu novi sporazum koji ne bi imao nedostatke zbog kojih je prethodni sporazum odbačen. Takođe, ako na ročište ne dođe osuđeni koji je uredno pozvan, a koji nije opravdao izostanak, суд će odbaciti sporazum. Ovakvo rešenje je logično, jer bez prisustva osuđenog nije moguće ispitati da li je on svesno i dobrovoljno prihvatio sporazum, s jedne strane, a svojim nedolaskom na ročište, s druge strane, osuđeni suštinski pokazuje da nije zainteresovan za sporazum, odnosno može se tumačiti da je on od sporazuma odustao.

Rešenje o prihvatanju sporazuma donosi суд ako utvrdi da je osuđeni svesno i dobrovoljno pristao da svedoči pod uslovima neophodnim za zaključenje sporazuma, da je u potpunosti svestan svih posledica zaključenog sporazuma, a posebno da se odriče prava na ulaganje žalbe protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma, kao i da je dogovoren umanjenje kazne ili druge sankcije ili oslobođenje od kazne osuđenog u skladu s krivičnim ili drugim zakonom. Treba reći da je za osuđenog, po pravilu, najvažniji deo sporazuma upravo dogovor o umanjenju kazne ili druge sankcije ili oslobođenje od kazne. S tim u vezi, s obzirom na to da taj dogovor mora biti u skladu s krivičnim ili drugim zakonom, postavlja se kao sporno pitanje da li je moguće da se ugovori umanjenje kazne koje bi dovelo do toga da osuđeni, nakon umanjenja, dobije kaznu koja je ispod zakonskog minimuma, odnosno ispod maksimalno ublažene kazne. Drugim

rečima, ako bi, na primer, za krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz člana 246 stav 1 Krivičnog zakonika neko lice bilo osuđeno na kaznu zatvora u trajanju od tri godine, što znači na minimalnu kaznu, koja se po zakonu ne može ublažiti ispod minimuma, da li bi se sa takvim licem uopšte mogao sklopiti sporazum o svedočenju, odnosno da li bi se moglo ugovoriti umanjenje takve kazne? Argumentovano bi se mogao braniti stav da se u tom slučaju ne bi moglo ugovoriti umanjenje kazne ispod zakonskog minimuma, jer bi to bilo u suprotnosti sa Krivičnim zakonikom. Međutim, suprotan stav bi mogao da se brani činjenicom da bi prilikom sklapanja ovakvog sporazuma moglo da se dogovori oslobođanje od kazne osuđenog, pa ako je moguće dogovoriti potpuno oslobođenje, nema razloga da se ne može ugovoriti i samo umanjenje. Takav stav za sada zauzima i sudska praksa, pa tako, na primer, Viši sud u Beogradu, Posebno odeljenje, za D. C. koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od sedam godina za krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246 stav 4 Krivičnog zakonika (dakle, kazna je ublažena maksimalno ispod zakonskog minimuma, koji je za ovo delo deset godina), prihvata sporazum o svedočenju osuđenog, u kome je dogovoren da se kazna umanji za tri godine i da, u stvari, osuđeni bude u zatvoru četiri godine za ovo krivično delo.<sup>19</sup>

Imajući u vidu da zakonodavac propisuje odgovarajuću primenu odredaba koje se odnose na odbijanje sporazuma o svedočenju okrivljenog, do odbijanja sporazuma o svedočenju osuđenog doći će u slučaju da sud utvrdi: a) da delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; b) da je krivično delo zastarelo, ili da je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje; v) da nema dovoljno dokaza za opravданu sumnju da je okrivljeni učinio delo koje je predmet optužbe; g) da nije ispunjen jedan ili više uslova neophodnih za prihvatanje sporazuma. Ovi uslovi se odnose na krivično delo koje je predmet rasprave u postupku u kome osuđeni treba da svedoči. S tim u vezi, nije jasno zašto bi se odbijao sporazum ako nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni učinio delo koje je predmet optužbe, jer upravo na osnovu ovog sporazuma tužilaštvo pokušava da dođe do dokaza s kojim bi potkreplilo optužbu. Kada se dogodi da delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti, ili da je krivično delo zastarelo, ili da je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje, treba reći da je tada izvesno da će se postupak obustaviti, odnosno doneti odbijajuća presuda, pa tužilac neće ni imati potrebu da sklapa sporazum o svedočenju sa osuđenim.

Odgovarajućom primenom odredaba koje se odnose na odbijanje sporazuma o svedočenju okrivljenog, kada rešenje o odbijanju postane pravnosnažno, sporazum o svedočenju osuđenog i svi spisi u vezi sa njim se uništavaju u prisustvu sudske komore koji je doneo rešenje i o tome se sastavlja zapisnik. Sudija koji je doneo takvo rešenje ne može učestvovati u daljem toku postupka. Nije sasvim jasno koji je *ratio legis* ovakvog rešenja, odnosno zašto sudska komora koji je doneo ovo rešenje ne može učestvovati u daljem toku postupka koji se i ne vodi protiv

<sup>19</sup> Videti rešenje o prihvatanju sporazuma Višeg suda u Beogradu, Posebno odeljenje Str. pov. Po1 broj 10/13 od 16. januara 2014. godine.

osuđenog s kojim se sklapao sporazum a koji je odbijen. Naime, iskaz osuđenog se po značaju ne razlikuje od iskaza bilo kojeg drugog svedoka, pa ako mu sudija ne pokloni veru, to svakako ne bi trebalo da bude razlog da se taj sudija isključi iz daljeg postupanja. Sasvim je drugačija situacija kod sporazuma o svedočenju okrivljenog, gde upravo lice protiv kojeg se vodi postupak mora u potpunosti da prizna krivično delo koje mu se stavlja na teret, pa je neophodno sprečiti da u daljem toku postupka sudi onaj sudija koji je „inficiran“ priznanjem samog okrivljenog datim u sklopu sporazuma.

#### **4. Ispitivanje osuđenog saradnika i dokazna vrednost iskaza osuđenog saradnika**

Nakon prihvatanja sporazuma o svedočenju osuđenog, on se može ispitati, kako u toku istrage, tako i na glavnom pretresu. U skladu s upozorenjem koje je dobio prilikom sklapanja sporazuma, od osuđenog saradnika će se tražiti da pre svedočenja položi zakletvu, a zatim će se upozoriti da je dužan da govori istinu i da ne sme ništa prečutati, kao i da se ne može pozivati na pogodnost oslobođenja od dužnosti svedočenja i oslobođenja od dužnosti odgovaranja na pojedina pitanja. Ovakvo rešenje je logično, jer za razliku od „običnog“ svedoka, koji svakako ima pravo da u određenim situacijama bude oslobođen dužnosti svedočenja ili odgovaranja na pojedina pitanja, osuđeni saradnika se za svoj iskaz nagraduje, pa je upravo ta činjenica jedan od razloga da mu se ova prava oduzmu.

Iako zakonik ne propisuje eksplisitno, osuđenog saradnika treba ispitivati odgovarajućom primenom pravila za ispitivanje svedoka, jer je kod njega i inače pretežniji „svedočki“ status, imajući u vidu činjenicu da on i nije okrivljen u postupku u kome svedoči. To dalje znači da će se osuđeni saradnik pozvati da iznese sve što mu je o predmetu poznato, a nakon toga, s obzirom na to da je njegovo ispitivanje predložilo tužilaštvo, osnovno ispitivanje obavlja tužilac. Posle toga, pravo da ga unakrsno ispitaju imaju okrivljeni i branilac, a po potrebi, osuđeni saradnik se može suočiti sa drugim svedocima ili okrivljenim.

Zakonik o krivičnom postupku ne sadrži posebna pravila u pogledu ocene iskaza koji je sudu dao osuđeni saradnik. Prilikom procene koji je stepen dokaznog kredibiliteta takvog iskaza, sud primenjuje opšta pravila koja se odnose na ocenu dokaza u krivičnom postupku, što se odnosi i na ocenu iskaza svih učesnika u postupku uopšte (okrivljeni, svedoci, veštaci, stručni savetnici), pa i na ocenu iskaza osuđenog saradnika, pri čemu se, pre svega, oslanja na načelo slobodne ocene dokaza.<sup>20</sup> Formalno posmatrano, sud nije dužan da ispolji neku dodatnu opreznost prilikom ocene iskaza osuđenog saradnika, odnosno procene njegove dokazne vrednosti, mimo uobičajenih zakonskih pravila koja se odnose na ocenu dokaza u krivičnom postupku. Sud dakle, prilikom ocene ovakvog dokaza postupa koristeći se opštim pravilima koja se i inače odnose na ocenu dokaza u krivičnom postupku.<sup>21</sup> Ipak, treba imati u vidu da sporazum između javnog

20 V. Delibašić, Sporazum o svedočenju okrivljenog, u: *Reforma krivičnog prava*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbija i Intermex, Kopaonik, 2014, str. 229.

21 M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014, str. 345.

tužioca i okrivljenog o njegovom svedočenju predstavlja jednu od najstarijih i najvećih opasnosti koja podstiče na lažno svedočenje.<sup>22</sup> Ovakva opasnost posebno postoji kada je u pitanju osuđeni, koji može da odluči da lažno svedoči, kako bi za sebe ostvario pogodnost koja se ogleda u smanjenju kazne ili druge sankcije ili oslobođenju od kazne. S tim u vezi, ovde se može postaviti posebno pitanje, kako treba da se ponaša branilac ako je potpuno siguran (na primer, osuđeni mu je to rekao) da osuđeni hoće lažno da svedoči da bi sebi izdejstvovao ublažavanje sankcije. Tada branilac treba da ga upozori da je lažno svedočenje krivično delo, da je po sporazumu o svedočenju dužan da govori istinu, da nije moralno nekoga lažno teretiti, kao i da to može dovesti do drugih problema (osveta, kontra lažno svedočenje i slično). Ukoliko i pored tih upozorenja osuđeni želi da sklopi sporazum o svedočenju osuđenog i da pri tome lažno svedoči, branilac koji je u potpunosti siguran u to ima puno pravo da uskrati dalje postupanje, s tim što prilikom otkazivanja punomoćja ne sme nikome da otkrije razloge zbog čega tako postupa. U suprotnom bio bi ugrožen odnos poverenja između branioca i okrivljenog, što je apsolutno nedopustivo.

Uz sve to, treba reći da u praksi nije uvek lako napraviti distinkciju između lažnog iskaza (koji predstavlja krivično delo) i netačnog iskaza (koji se svodi na slučajnu omašku svedoka usled nesavršenosti njegovog opažanja, pamćenja ili mana u reprodukciji sadržaja), tako da se u praksi svedoci veoma retko krivično gone zbog postojanja osnovane sumnje da su učinili krivično delo davanje lažnog iskaza. Svi ovi faktori postoje i u pogledu osuđenog saradnika, ali kod njega neko preventivno dejstvo moguće odgovornosti za krivično delo, ukoliko da lažan iskaz, ima manje dejstvo nego kod klasičnih svedoka, jer on nema potrebe da strepi od takve posledice (mada bi ona svakako nastupila i za njega ako bi dao lažan iskaz), s obzirom na to da bi za njega, u slučaju da se dokaže da nije ispunio svoje obaveze, nastupile znatno teže posledice, jer mu se kazna ne bi ublažila. Sve ovo ukazuje da sud u svakom slučaju mora obratiti dodatnu pažnju prilikom procene dokaznog kredibiliteta iskaza osuđenog saradnika, odnosno da mora u dodatnoj meri biti oprezan u odnosu na sticanje ubeđenosti o stepenu dokazne verodostojnosti takvog iskaza.<sup>23</sup>

Prilikom ocenjivanja iskaza klasičnih svedoka u krivičnom postupku, odnosno procene stepena njihove dokazne verodostojnosti, važnu ulogu za konkretnu procenu suda ima i konstatovanje da li svedok potencijalno ima ili nema određenih motiva za davanje lažnog iskaza. U dokaznom smislu su najbolji oni svedoci za koje je potpuno izvesno da su apsolutno neutralni, te da je teško zamisliti da imaju bilo kakav interes u krivičnom postupku, u odnosu na vrstu odluke suda, a posebno u pogledu odluke o krivici okrivljenog. Načelno, lica koja imaju interes da se donese odluka suda u ovom ili onom pravcu ne spadaju u pouzdane svedoke, pa su kao takvi ili oslobođeni dužnosti svedočenja (npr. određeni bliski srodnici, mada se njihovo oslobođenje temelji i na drugim razlozima a ne samo na njihovoj potencijalnoj dokaznoj nepouzdanosti), ili je sud iz zakonskih ili sudsko-psiholoških, odnosno taktičkih razloga, dužan da obrati posebnu pažnju na njihov iskaz, a u tu kategoriju spadaju npr. oštećeni krivičnim

22 D. Leimbach, Minimizing the risk of injustice in cooperation agreements, in: *The Dartmouth Law Journal*, Vol. VII:2, 2009, p. 179, <http://heinonline.org/HOL/License>, 5. 3. 2014.

23 M. Škuljić, *op. cit.*, str. 344.

delom (naročito kada su istovremeno i pasivni subjekt krivičnog dela), od kojih se u najvećem broju slučajeva ne može očekivati potpuna objektivnost i realnost. Za osuđenog saradnika nije sporno da ima interes da krivični postupak teče u određenom pravcu, te da je on, i terminološki posmatrano, u jednom posebnom „kooperativnom odnosu“, pre svega, s javnim tužiocem i otuda i njegov zakonski naziv osuđeni saradnik, tako da je tim pre potrebna dodatna opreznost suda prilikom dokazne ocene njegovog iskaza. Zahvaljujući tome što termin „saradnja“ inače nije uobičajen za krivičnu proceduru, gde se po pravilu strogo vodi računa o odvojenosti krivičnoprocesnih funkcija, tako da svaki subjekt ostvaruje svoja prava i dužnosti, bez potrebe za nekom posebnom saradnjom, koja može podrazumevati i određenu konfuziju procesnih funkcija, potrebno je da sud vrlo pažljivo dokazno vrednuje iskaz osuđenog saradnika, te da vodi računa da eventualno postojanje interesa tog subjekta da se dokaže kao saradnik, ne dovede do njegovog lažnog iskaza, ili iskaza kojim pravdajući sebe, neosnovano okrivljuje druge. Pored toga, treba imati u vidu i da termin „saradnja“ upućuje na najmanje dve strane koje međusobno sarađuju, pa se stoga mogu postaviti i pitanja: *S kim će sarađivati osuđeni saradnik i koji je motiv za takvu saradnju?* Ako se onda pode od logičnog odgovora da takav davalac iskaza sarađuje s onom stranom koja zastupa optužbu, a da je njegov osnovni motiv izbegavanje sopstvene odgovornosti za krivično delo, odnosno blaže kažnjavanje, sve to predstavlja jasnu osnovu za ispoljavanje posebne opreznosti u pogledu ocene njegovog iskaza kao dokaza.<sup>24</sup>

## 5. Vezanost suda za odluku o prihvatanju sporazuma

Nakon pravnosnažnog okončanja postupka, uz uslov da je reč o osuđujućoj presudi i da je osuđeni dao iskaz u skladu sa obavezama koje je sporazumom preuzeo, javni tužilac u roku od 30 dana podnosi zahtev za ublažavanje kazne (član 557), a ovakva obaveza za javnog tužioca proistiće iz izjave koju je dao prilikom sklapanja sporazuma o svedočenju osuđenog. S tim u vezi, u praksi se može pojaviti problem, na primer, ukoliko javni tužilac smatra da osuđeni nije ispunio svoju obavezu, pa iz tog razloga neće da podnese zahtev, ili jednostavno ako javni tužilac neće da postupi u skladu s obavezom iz sporazuma. Tada osuđeni ima jedino mogućnost da se prigovorom obrati neposredno višem javnom tužiocu, koji, eventualno, može da naloži nižem javnom tužiocu da postupak pokrene. Ovakav problem u praksi ne bi trebalo da se dogodi, jer bi takvo ponašanje javnog tužioca, ukoliko je ono neosnovano, kompromitovalo sam institut, i u dobroj meri obeshrabrilno druge potencijalne osuđene da sklapaju ovu vrstu sporazuma. Ipak, da bi se sprečili svi eventualni problemi, bilo bi bolje rešenje da je zakonodavac predvideo da osuđeni i njegov branilac pokreću postupak za ublažavanje kazne, a javni tužilac bi se u tom postupku pojavljavao kao stranka, čime bi mu u potpunosti bila ostavljena mogućnost da ukoliko smatra da osuđeni nije ispunio svoje obaveze to prezentuje sudu, koji bi doneo konačnu odluku. Time bi se izbegla opasnost da, zbog toga što javni tužilac ne želi da pokrene postupak, osuđeni, koji je ispunio svoju obavezu u celosti, bude oštećen.

<sup>24</sup> Ibid., str. 344–345.

O zahtevu za ublažavanje kazne odlučuje sud koji je sudio u prvom stepenu osuđenom saradniku (član 558), a pošto to ne mora biti isti sud koji je sudio u postupku u kome je osuđeni saradnik svedočio, postavlja se pitanje koji tužilac pokreće postupak, da li onaj koji je sklopio sporazum o svedočenju osuđenog i koji je postupao u postupku u kome je osuđeni svedočio ili tužilac koji postupa pred sudom koji o zahtevu treba da odluči, a koji uopšte i nije učestvovao u sklapanju sporazuma. Imajući u vidu da se stvarna nadležnost javnog tužioca određuje u skladu s odredbama zakonika koje važe za utvrđivanje stvarne nadležnosti suda (član 45), to bi trebalo da bude javni tužilac koji postupa pred sudom koji o zahtevu odlučuje. S tim u vezi, postavlja se pitanje da li je taj tužilac ovlašćen da ceni da li je osuđeni ispunio svoju obavezu u celosti, i ako jeste ovlašćen, kako on to može uraditi, ili to treba da radi tužilac koji je postupao u postupku u kome je osuđeni svedočio. Logično bi bilo da to proceni tužilac koji je sklopio sporazum i postupao u postupku u kome je osuđeni svedočio, a da zatim obavesti tužioca koji postupa pred sudom koji treba da odluči o zahtevu za ublažavanje kazne, kako bi taj tužilac mogao da postupi u skladu s obavezama iz sporazuma.

Ako o zahtevu za ublažavanje kazne odlučuje sud pred kojim osuđeni nije svedočio, može se postaviti pitanje, kako taj sud utvrđuje da li je osuđeni saradnik dao iskaz u skladu sa svojim obavezama. Ovde je problem ozbiljniji, jer za razliku od sporazuma o svedočenju okrivljenog, gde okrivljeni saradnik piše svojeručnu izjavu o onome šta će svedočiti, što u dobroj meri olakšava utvrđivanje da li je okrivljeni ispunio svoju obavezu, osuđeni samo izjavljuje da će reći sve što mu je poznato, a sud nema mogućnost da u potpunosti proveri da li je osuđeni to zaista i uradio. Pri tome, ako se ne radi o istom суду, onaj суд koji odlučuje morao bi da izvrši uvid u predmet u kome je osuđeni svedočio i da se uveri da je on svoju obavezu zaista u celosti izvršio. To u praksi može oduzimati puno vremena sudskom veću koje postupa po zahtevu za ublažavanje kazne (na primer, ako se radi o predmetu čiji spis sadrži više hiljada stranica). Iz tog razloga bi bilo bolje da o zahtevu odlučuje sud koji je sudio predmet u kome je osuđeni svedočio, jer je, između ostalog, taj sud i najpozvaniji da proceni da li je osuđeni zaista svedočio u skladu sa sporazumom koji je sklopio.

O zahtevu za ublažavanje kazne sud odlučuje u sednici veća, a pre donošenja odluke uzima izjavu od osuđenog saradnika (član 559). Ovde nije baš sasvim jasno kakvu izjavu sud uzima od osuđenog saradnika, odnosno o čemu on treba da iskazuje pred ovim sudom. Pri tome sud vrši uvid u rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju osuđenog, nakon čega presudom odbija ili usvaja zahtev za ublažavanje kazne. Sud će presudom odbiti zahtev ako utvrdi da osuđeni saradnik nije u potpunosti ispunio obaveze iz sporazuma o svedočenju (član 560), što će se u praksi retko dogoditi, jer ako osuđeni saradnik nije ispunio svoje obaveze javni tužilac neće ni podnosi zahtev za ublažavanje kazne. Iako zakonik ne precizira kada će sud usvojiti zahtev, što je svakako propust, već samo navodi da će to učiniti presudom i da će preinačiti pravnosnažnu osuđujuću presudu u pogledu odluke o kazni i osuđenom saradniku izreći kaznu u skladu sa dogовором из sporazuma o svedočenju osuđenog (član 561), podrazumeva se da će to učiniti ako utvrdi da je osuđeni saradnik ispunio svoje obaveze iz sporazuma i da je postupak u kome je on svedočio završen pravnosnažnom osuđujućom presudom.

I pored toga što zakonodavac postupak u kojem se zahteva ublažavanje označava kao postupak *ublažavanja kazne*, u ovom postupku, pored korekcije samo jedne vrste krivične sankcije (kazne), moglo bi doći i do zamene jedne krivične sankcije drugom, tako što bi, primera radi, umesto kazne zatvora bila izrečena uslovna osuda ili sudska opomena. Na ovakav zaključak i pored izvesne terminološke neusaglašenosti s čl. 557 do 561, upućuje upravo član 328 stav 1 tačka 3, imajući u vidu da se ovde govori o mogućnosti dogovaranja umanjenja kazne ili druge krivične sankcije. Treba reći da se radi prvenstveno o teorijskoj mogućnosti, jer zbog prirode ovog instituta i interesa koji osuđeno lice može imati, očekivano je da će sporazumi ove vrste biti zaključivani prvenstveno s licima osuđenim na zatvorske kazne relativno dužeg trajanja, pa će se i sporazumom, u najvećem broju slučajeva, dogovarati pokretanje postupka njenog ublažavanja.<sup>25</sup>

Iako ishod postupka ne mora uvek da zavisi od osuđenog saradnika, zakonodavac je aktiviranje obaveze javnog tužioca vezao isključivo za momenat donošenja osuđujuće presude (pravnosnažne). Tako je konačan ishod čitavog aranžmana za osuđenog saradnika u izvesnom smislu aleatornog karaktera. Ukoliko, na primer, okriviljeni u postupku u kojem okriviljeni saradnik svedoči umre i postupak zbog toga bude obustavljen, čak i ukoliko je osuđeni u potpunosti ispunio svoju obavezu, neće doći do pokretanja postupka za ublažavanje kazne. Treba imati u vidu da je reč o izuzetnim situacijama koje je unapred nemoguće predvideti, kao i da je reč o vanrednoj šansi za osuđenog, koja je i pored mogućnosti neplaniranog ishoda za njega atraktivna, jer uvek sa sobom nosi potencijal naknadnog poboljšanja njegovog položaja.<sup>26</sup> Uz to, treba reći i da se u praksi ovakva situacija gotovo nikada i neće dogoditi, jer osuđeni svedoči u postupcima u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti, gde je po pravilu više okriviljenih, tako da osuđeni saradnik svedoči protiv više okriviljenih, pa ukoliko neko od njih i umre u toku postupak, postoji mogućnost da se postupak završi pravnosnažnom osuđujućom presudom u odnosu na ostale okriviljene. Dakle, ideja zakonodavca je bila da isključi privilegovanje osuđenog saradnika pre svega u postupku koji je okončan oslobođajućom presudom. S tim u vezi, postavlja se pitanje da li će se pokrenuti postupak za ublažavanje kazne osuđenog saradnika ukoliko je doneta presuda u kojoj je neko od okriviljenih osuđen a neko oslobođen. Takođe, postavlja se pitanje i kako treba postupiti ukoliko je za neka dela okriviljeni osuđen a za druga oslobođen. Odgovor na ova pitanja zavisi od svakog konkretnog slučaja, ali bi kao osnov mogao da se zauzme stav da bi se ovaj postupak pokrenuo ako je okriviljeni osuđen za ona krivična dela u pogledu kojih je osuđeni saradnik svedočio, bez obzira na to što je u odnosu na neka druga dela oslobođen.

Rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju osuđenog obavezuje sud prilikom donošenja odluke o krivičnoj sankciji u ponovljenom postupku, pod uslovom da je osuđeni saradnik u potpunosti ispunio obaveze iz sporazuma (član 330). Ovde je zakonodavac napravio propust jer se ne radi o ponavljanju postupka koji je regulisan čl. 470–481, već je reč o jednoj vrsti postupka za preinačenje odluke o kazni, postupku za ublažavanje kazne koji je regulisan čl. 557–561, pa je u skladu s tim trebalo reći da rešenje o prihvatanju sporazuma obavezuje sud u postupku za ublažavanje kazne.

25 G. P. Ilić, *op. cit.*, str. 695–696.

26 *Ibid.*, str. 696.

S obzirom na to da sporazumom stranke manifestuju volju da se određena krivična stvar reši tako da među njima postoji saglasnost, izjavljivanje žalbe protiv odluke suda donete na osnovu sporazuma o svedočenju koji je u potpunosti prihvaćen, ne bi odgovaralo prirodi i ciljevima ovog instituta. Zato se stranke sporazumom obavezuju da neće izjavljivati žalbu protiv odluke donete po zahtevu za ublažavanje kazne kada je sud zahtev usvojio i doneo odluku na osnovu u njemu usaglašenog predloga (član 561).<sup>27</sup> Međutim, imajući u vidu da se sporazum može odnositi i na raspon u kome će se umanjiti kazna, odmah se postavlja pitanje na koji način će sud odrediti koliko će se kazna umanjiti. Problem je veći ako se ima u vidu da sud odlučuje u sednici veće i ne izvodi nijedan dokaz, pa ni onaj na osnovu kojeg bi se eventualno moglo odrediti koliko će se kazna umanjiti, kao i to da odluku donosi sud koji je sudio osuđenom u prvom stepenu, pa ukoliko to nije isti sud pred kojim je osuđeni svedočio onda taj sud nema neposredan uvid u ponašanje, odnosno svedočenje osuđenog. Kako su ovo dovoljni razlozi da se zaključi da bi u slučaju da je ugovoren raspon, sud upotrebio „odokativni“ metod da tačno odredi za koliko će se kazna umanjiti, što je nedopustivo, treba prilikom sklapanja sporazuma odrediti tačno za koliko će se kazna umanjiti. Takođe, ukoliko je ugovoren raspon kazne, pa sud doneše odluku s kojom osuđeni nije zadovoljan, trebalo bi propisati da mu je tada dozvoljeno da na takvu odluku izjavi žalbu.

Na kraju treba ukazati na još jedan potencijalni problem. Naime, postupak za ublažavanje kazne pokreće se u roku od 30 dana od pravnosnažnog okončanja postupka u kome je osuđeni svedočio. Pošto se radi o predmetima u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti, gde, po pravilu, ima više okriviljenih i u pitanju je ogroman dokazni materijal, što dovodi do dugog trajanja krivičnog postupka (nekoliko godina), može se dogoditi da osuđeni, čekajući pravnosnažno okončanje tog postupka kaznu izdrži u celosti. Iz tog razloga trebalo bi predvideti mogućnost da se osuđenom saradniku odloži ili prekine izdržavanje kazne zatvora, što po Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija nije moguće. Naime, odlaganje izvršenja kazne zatvora je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija propisano čl. 59, 69 i 70, dok je prekid izvršenja kazne zatvora regulisan čl. 132–138, koji ne dozvoljavaju takvu mogućnost za osuđenog saradnika da bi se sačekala pravnosnažnost postupka u kome je on svedočio. Slična je situacija ako je, na primer, sporazumom dogovoren da se kazna ublaži za pet godina a osuđenom je u trenutku nastupanja pravnosnažnosti osuđujuće presude u postupku u kome je svedočio ostalo još tri godine. Ukoliko bi tada sud koji odlučuje u postupku za ublažavanje kazne poštovao dogovor iz sporazuma, na šta ga obavezuje član 330, došlo bi se do besmislene situacije, u kojoj bi ispalo da je osuđeni saradnik proveo duže vremena u zatvoru nego što je trebalo. Tada bi to mogao da mu bude osnov za naknadu štete. Svakako da to nije bila intencija zakonodavca, pa bi taj problem trebalo preduprediti mogućnošću da se osuđenom saradniku izvršenje kazne zatvora odloži ili prekine.

27 G. P. Ilić, et al, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2012, str. 696.

---

## Zaključak

Sporazum o svedočenju osuđenog je varijanta zadobijanja tzv. kooperativnog svedoka, i predstavlja institut koji doprinosi efikasnjem krivičnom postupku. Javni tužilac i osuđeni mogu ga zaključiti ako je značaj iskaza osuđenog za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje krivičnih dela za koje je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti pretežniji od posledica krivičnog dela za koje je osuđen. Saglasno rešenju koje je usvojeno, sporazum se može zaključiti i s licima koja su osuđena za druga krivična dela, a ne samo za krivična dela organizovanog kriminala ili ratnih zločina. U stvari, ona lica koja su učinila krivično delo organizovanog kriminala ili ratnih zločina, po pravilu, neće ni sklapati ovu vrstu sporazuma, nego će sklopiti sporazum o svedočenju okrivljenog, tako da u praksi treba očekivati da će se sporazum o svedočenju osuđenog češće sklapati upravo s licima koja su osuđena za druga krivična dela i u drugim postupcima. Izuzetak od ovog pravila biće slučaj kada okrivljeni sklopi sporazum o priznanju krivičnog dela, pa na osnovu tog sporazuma bude pravnosnažno osuđen, a zatim, kao osuđeno lice sklopi sporazum s javnim tužiocem o svedočenju.

Formalno posmatrano, sud nije dužan da ispolji neku dodatnu opreznost prilikom ocene iskaza osuđenog saradnika, odnosno procene njegove dokazne vrednosti, mimo ubičajenih zakonskih pravila koja se odnose na ocenu dokaza u krivičnom postupku. Ipak, treba imati u vidu da sporazum između javnog tužioca i osuđenog o njegovom svedočenju predstavlja opasnost koja podstiče na lažno svedočenje, zato što osuđeni saradnik ima interes da krivični postupak teče u određenom pravcu jer on svoju privilegiju dobija samo ako se postupak u kome je svedočio završi pravnosnažnom osuđujućom presudom. Zato osuđeni može da odluči da lažno svedoči, kako bi za sebe ostvario pogodnost koja se ogleda u smanjenju kazne ili druge sankcije ili oslobođenju od kazne. Zbog toga sud mora obratiti dodatnu pažnju prilikom procene dokaznog kredibiliteta iskaza osuđenog saradnika, odnosno mora u dodatnoj meri biti oprezan u odnosu na sticanje ubedjenosti o stepenu dokazne verodostojnosti takvog iskaza. Drugim rečima, potrebno je da sud vrlo pažljivo dokazno vrednuje iskaz osuđenog saradnika, te da vodi računa da eventualno postojanje interesa tog subjekta da se dokaže kao saradnik ne dovede do njegovog lažnog iskaza.

Nakon pravnosnažnog okončanja postupka, uz uslov da je reč o osuđujućoj presudi i da je osuđeni dao iskaz u skladu sa obavezama koje je sporazumom preuzeo, javni tužilac u roku od 30 dana podnosi zahtev za ublažavanje kazne. U praksi se može pojaviti problem ukoliko javni tužilac neće da postupi u skladu s obavezom iz sporazuma. Tada osuđeni ima jedino mogućnost da se prigovorom obrati neposredno višem javnom tužiocu, koji, eventualno, može da naloži nižem javnom tužiocu da postupak pokrene. Ipak, da bi se sprecili potencijalni problemi, bilo bi bolje rešenje da je zakonodavac predviđao da osuđeni i njegov branilac pokreću postupak za ublažavanje kazne, a javni tužilac bi se u tom postupku pojavljivao kao stranka, čime bi mu u potpunosti bila ostavljena mogućnost da ukoliko smatra da osuđeni nije ispunio svoje obaveze to prezentuje суду, kako bi sud doneo konačnu odluku. Time bi se izbegla opasnost da osuđeni koji je ispunio svoju obavezu u celosti bude oštećen.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje da rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju osuđenog obavezuje sud prilikom donošenja odluke o krivičnoj sankciji u ponovljenom postupku, pod uslovom da je osuđeni saradnik u potpunosti ispunio obaveze iz sporazuma (član 330). Ovde je zakonodavac napravio propust jer se ne radi o ponavljanju postupka koji je regulisan čl. 470–481, već je reč o jednoj vrsti postupka za preinačenje odluke o kazni, postupku za ublažavanje kazne koji je regulisan čl. 557–561, pa je u skladu s tim trebalo reći da rešenje o prihvatanju sporazuma obavezuje sud u postupku za ublažavanje kazne.

Imajući u vidu da se sporazum može odnositi i na raspon u kome će se umanjiti kazna, nije jasno na koji način će sud odrediti koliko će se kazna umanjiti. Problem je veći ako se ima u vidu da sud odlučuje u sednici veće i ne izvodi nijedan dokaz, pa ni onaj na osnovu kojeg bi se eventualno moglo odrediti koliko će se kazna umanjiti, kao i to da odluku donosi sud koji je sudio osuđenom u prvom stepenu, pa ukoliko to nije isti sud pred kojim je osuđeni svedočio onda taj sud nema neposredan uvid u ponašanje, odnosno svedočenje osuđenog. Kako su ovo dovoljni razlozi da se zaključi da bi u slučaju da je ugovoren raspon, sud upotrebio „odokativni“ metod da tačno odredi za koliko će se kazna umanjiti, što je nedopustivo, treba prilikom sklapanja sporazuma odrediti tačno za koliko će se kazna umanjiti. Takođe, ukoliko je ipak ugovoren raspon kazne, pa sud doneše odluku s kojom osuđeni nije zadovoljan, trebalo bi propisati da mu je tada dozvoljeno da na takvu odluku izjavi žalbu.

Pored toga, postupak za ublažavanje kazne pokreće se u roku od 30 dana od pravnosnažnog okončanja postupka u kome je osuđeni svedočio. Pošto se radi o predmetima u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti koji dugo traju, može se dogoditi da osuđeni, čekajući pravnosnažno okončanje tog postupka, kaznu izdrži u celosti. Iz tog razloga trebalo bi predvideti mogućnost da se osuđenom saradniku odloži ili prekine izdržavanje kazne zatvora, što po Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija trenutno nije moguće.

## Literatura

1. *Službeni glasnik RS*, br. 72 od 28. septembra 2011, 101 od 30. decembra 2011, 121 od 24. decembra 2012, 32 od 8. aprila 2013. i 45 od 22. maja 2013.
2. Bajović, V.; *Sporazum o priznanju krivice, uporedno-pravni prikaz*, Beograd, 2009.
3. Bejatović, S.; Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona, u: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima, regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, Beograd, 2013.
4. Delibašić, V.; Sporazum o svedočenju okrivljenog, u: *Reforma krivičnog prava*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbija i Intermex, Kopaonik, 2014.
5. Ignjatović, Đ.; Škulić, M.; *Organizovani kriminalitet*, Beograd, 2010.
6. Ilić, G. P.; et al., *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2012.

7. Leimbach, D.; Minimizing the risk of injustice in cooperation agreements, in: *The Dartmouth Law Journal*, Vol. VII:2, 2009.
8. Simonović, B.; Turanjanin, V; Sporazum o priznanju krivičnog dela i problem neistinitog priznanja, u: *Pravni život*, broj 9, tom II, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2013.
9. Škulić, M.; Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka, u: *Crimen*, broj 2, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2013.
10. Škulić, M.; *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2007, str. 525–526.
11. Škulić, M.; *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014.
12. Škulić, M.; *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije, novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine*, Beograd, 2013.

## AGREEMENT ON TESTIFYING BY A CONVICTED PERSON

**Veljko Delibasic**

**Summary:** In the work it is discussed about one of the three possible agreements between the prosecutor and the defendant, agreement on testifying by a convicted, where a new institute is pointed out, taken from Anglo-Saxon law, representing a specific way of acquiring a ‘cooperative’ witness. After the introductory part, concluding an agreement is explained in detail, i. e. who and under which circumstances can conclude an agreement, and who cannot, with stating that it would be good to prolong the compulsory defense until the moment of making a decision about request for punishment mitigation. Then the contents of the agreement on testifying by a convicted is pointed out and it is specified who decides about it, stating which decisions are made and for which reasons. A special attention is given to questioning a cooperating convicted person and a proven value of his statement, with a warning that the court must be particularly careful when evaluating the statement because a greater danger of false statement exists. This danger is present because the cooperating convicted person will get an expected privilege as a mitigated punishment only if the trial where he testified ended with a final conviction, which makes him a witness especially interested in the outcome of the trial and therefore potentially unreliable. In the part of work related to the connection of the court to the decision

about accepting the agreement, a number of legally technical and formal shortcomings about legal solutions are pointed out. It is, for example, stated that the legislator prescribes that the solution about accepting the agreement on testifying by a convicted obliges the court when making a decision about a criminal sanction in a repeated procedure (regulated by act 470–481), and it is not referred to that procedure at all, but to the procedure for punishment mitigation (regulated by act 557–561). Also the attention is drawn to the actual and potential problems in practice stating the ways the noticed problems could be solved. One of the problems noticed is in the fact that the procedure for punishment mitigation is initiated within 30 days from the final conviction brought in the procedure where the cooperating convicted person testified. As there is a possibility that the cooperating convicted person had served the whole sentence or most of its part by then, he could, for that reason, be left without the privilege of punishment mitigation, therefore it is suggested that Law on the Execution of criminal Sanctions is changed in a way that the cooperating convicted person would be given an opportunity to postpone or interrupt serving of punishment until the procedure where he testified is validly completed. The last part of the work contains conclusive considerations where it is ascertained the justification of this institute, pointing out that its application is rather limited, after which the way the noticed problems could be solved is emphasized, with the aim of improved and more efficient application.

**Keywords:** cooperating convicted person, testifying by a convicted, agreement, cooperative witness, plea bargain.



UDK: 351.74/.75(091)  
Originalni naučni rad

## KORENI NASTANKA POLICIJE U MODERNOJ DRŽAVI

Radoslav Gaćinović<sup>1</sup>

Institut za političke studije, Beograd

*Ničega se ne plaši, od ničega ne strahuje  
jer najgore u strahu je sam strah.*  
Borislav Pekić

**Sažetak:** Uvažavajući naučni pristup u definisanju policije, njene osnovne karakteristike su: organizacija (policija kao posebno organizovana snaga); funkcionalnost (policija kao određena delatnost države i društva, državna funkcija, upravna funkcija, javna služba i dr.); formalnost (vezana za spoljašnji pravni izraz policije); materijalnost (upućuje na ciljeve i osnovnu sadržinu aktivnosti policije i njena pojedina obeležja koja se uzimaju kao njena *differentia specifika*); statičnost (policija kao institucija sa obeležjima zatvorenog sistema sa unapred nedvosmisleno utvrđenim položajem i ulogom u društvu); dinamičnost (policija kao otvoren društveni sistem koji je u stalnoj interakciji sa svojim okruženjem koje se menja i kojem se ona mora prilagoditi); policija kao organ vlasti (gleđanje na državu kao organizaciju sa monopolom fizičke prinude i policiju kao jedan od izvršnih organa državne uprave koji ima pravnu funkciju koja se sastoji u izdavanju opštih i pojedinačnih zapovesti i primeni prinude radi obezbeđenja neposrednog izvršavanja zakona i drugih propisa) i javna služba (naglašavanje socijalne funkcije savremene države i shvatanje policije kao organa neautoritativne prirode). Policija je, dakle, složeni sistem profesionalnog tipa koji je organizovan radi održavanja javnog reda i poretku u društvu i koji je u te svrhe snabdeven zakonskim ovlašćenjima i potrebnim sredstvima, uključujući i sredstva prinude.

**Ključne reči:** država, demokratija, policija, organizacija, prevencija.

---

<sup>1</sup> Naučni savetnik u Institutu za političke studije u Beogradu, gacinovicr@gmail.com

## Uvod

Istorija pokazuje da je policija jedna od najstarijih službi u ljudskom društvu, odnosno državi. Kao elementarni oblik društvene kontrole, policija je starija i od same države. Etimološki posmatrano, reč „policija“ (engleski – *police*, nemački – *polizei*, francuski – *police*) potiče od grčke reči *polis*, *politeia*, što označava upravu grada, državu, ustav. Znači da je iz samog termina *polis*, koji je označavao grad–državu, izvedeni pojam *politeia*, predstavljao čitavu državnu delatnost, zakonodavstvo, sudstvo i upravu. Taj termin je poslužio Rimljanim pa su koristili naziv *politeia*. U tom smislu za Aristotela *politeia* predstavlja idealni oblik državnog uređenja. Dakle, politika i policija nastaju iz termina *politeia*. Nema sumnje da su u čitavom razmatranju za Aristotela bili relevantni policijski zadaci. Te zadatke bi vršili organi kao što su astinomi, stražari, čuvari itd., pa se može zaključiti da između Aristotelovog stajališta – termina *politeia* u smislu zaštitne uloge – i naziva policije u savremenom značenju postoji divergencija. Inače, procesu nastanka grčke demokratije prethodili su kompleksni događaji na intelektualnom, kulturnom, trgovinskom, religioznom, kao i u drugim oblastima društvenog života.<sup>2</sup>

### 1. Neophodnost postojanja policije u ljudskom društvu

Sa raspadom feudalizma i nastankom građanske političke misli (od XV do XVIII veka) odbacuju se teološki pogledi na politiku i ona se posmatra i analizira kao društvena realnost. Međutim, naročito u ranoj fazi srednjeg veka, primenjivani su svi oblici nasilja, što je u suštini predstavljalo grub i primitivan oblik autokratskog političkog sistema. U kasnijem monarhističko-diktatorskom poretku, u kojem je suverena vlast jedina državna vlast, na veoma grub način su eliminisane i razbijene inicijative za demokratski razvoj društva. Ovo je bitno istaći jer je u konkretnom funkcionalanju organizovane fizičke represije u monarhističkim režimima i policija dobila posebnu ulogu sa značajnim organizacionim transformacijama. Naime, policija je imala svoju organizaciju po uzoru na vojnu organizaciju. Njena brutalnost i moć bile su oličene u strahovladi koja nije mogla da funkcioniše bez političke dominacije. Upravo je politička dominacija omogućila obuku stručnjaka za vojno-političku represiju i policijsku torturu najgrubljeg oblika. Taj oblik porekta u političkom smislu se obično naziva policijskom državom, koja organizacijom i modernim sistemom represije u odnosu na raniji period represiju ne umanjuje, nego je osmišljenim metodama umnožava i pojačava kroz fizičke i psihološke oblike terora. Fizička zlostavljanja od strane policije bila su imanentna tim društvenim odnosima sa svim vidovima obespravljenja i eksploracije radnika i seljaka. Ovaj model policijske organizacije bio je uslovljen potrebom za političkom represijom, pri čemu se državni aparat pojavljuje kao fundamentalni monopol primene sile. Uspostavljanjem tih odnosa, naročito u operativnom smislu, policija postaje jedan od osnovnih zaštitnika i ekskluzivni pratilac političke vlasti. Njena legitimnost određena je voljom vladara.

---

2 R. Masleša, *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo, 2001, str. 163.

U tadašnjim vladajućim autokratijama vladajuća elita se regrutovala prvenstveno na temelju filozofske antropologije, čiji su društveni ciljevi upućeni pre svega na to da se policijski aparat, kao „konstitucionalizovano nasilje“ sa normativnim propisima „pravne države“ (tj. nosilac zakonite sile), usmeri na zaštitu i posluži kao odbrambeni mehanizam protiv svih tendencija modernizacije njihovih društvenih struktura. Navedene činjenice jasno ističu da je politička vlast putem uspostavljenih rudimentarnih,<sup>3</sup> a kasnije efikasnije organizaciono uspostavljenih organa imala monopol legitimne primene nasilja. U ranom periodu policijsko nasilje je predstavljalo osnovni instrument državnog aparata, tako da već u srednjem veku dolazi do izbalansiranog odnosa između politike i policijskog operativnog delovanja. Zbog naraslih problema, vojne strukture su preduzimale odgovornost za održavanje unutrašnjeg reda i bezbednosti. Tako su se policijski poslovi u potpunosti izvršavali angažovanjem vojno-policajskih snaga. Međutim, početkom XVI veka, policija dobija svoje izvorno značenje (naročito u Francuskoj) i ulogu čiji je zadatak bio unutrašnja zaštita i nadzorna komponenta.<sup>4</sup>

Analizirano iz istorijske perspektive, u ovoj oblasti su značajan doprinos dali renesansni pisci: Makijaveli, Gvičardini (*Guicciardini*), Tomas Mor (*Thomas More*) i dr. Mor je, za razliku od religijskog shvatanja isticao da uzroci kriminaliteta leže u društvu, pa je u tom smislu predlagao da se ublaži sistem kažnjavanja koji je bio veoma surov i oštar. Pod uticajem empiričkih i racionalističkih pogleda, u tom periodu i krivično-pravna teorija dobija nove kvalitativne sadržaje. Sa empiričkim pogledom se prvenstveno mogu izdvojiti *shvatanja Hugo Grocijusa* (*Hugo Grotius – „De jure belli ac pacis“*), *Tomasa Hobsa* (*Thomas Hobbes – „Leviathan“*) i Ž. Ž. Rusoa (*J. J. Rousseau – „Discorso sulle scienze e sulle arti“*).<sup>5</sup> Gledišta koja su se temeljila na racionalističkim osnovama zastupao je i Čezare Bekarija (*Cesare Beccaria – „Delitti e delle Penne“*).<sup>6</sup>

Pojava i razvoj moderne nauke o upravi otvorili su prostor i za nastanak nauke o policiji. Promene koje su se odigrale tokom XVIII i XIX veka pod uticajem građanske klase, kao i razvoj političko-pravne teorije, rezultirale su naglašenim isticanjem građanskih prava. Pritom se može navesti nekoliko relevantnih zaključaka. Država se stavlja pod političku kontrolu kolektivnih tela koja predstavljaju opštekolektivnu volju građana. Putem principa narodnog suvereniteta (suverenog naroda) i jačanjem principa podele vlasti sprečava se apsolutizacija političke vlasti u odnosu na nosioca suvereniteta, kao i pretvaranje organa državne vlasti u pravnu državu, koji treba da rade na osnovu i u skladu sa zakonom, koje donose predstavnička tela. Stoga su i pažnju mislilaca tog vremena (Rusoa, Voltera, Monteskjea i dr.) privukli kriminalna politika, krivično pravosuđe i krivično zakonodavstvo.<sup>7</sup> Monteskje je pisao da „sloboda znači sigurnost, i nikad i nigde nije sloboda tako ugrožena kao u sudstvu“. U despotskim državama, zapravo, nema zakona. Onaj ko sudi, sam sebi donosi

3 Rudimentaran (lat. *Rudimentarius*) 1. biol. fig. koji je začetan, početni, prvobitni i 2. koji je nerazvijen, zakržljao (I. Klajn, M. Šipka, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad, 2006, str. 1096).

4 R. Masleša, *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo, 2001, str. 169.

5 R. Gaćinović, *Bezbednosna funkcija države*, Institut za političke studije, Beograd, 2012, str. 166.

6 Lj. Bavcon *Kaznenopravna zaštita države i njenog društvenog uređenja*, Globus, Zagreb, 1987, str. 28.

7 R. Gaćinović, *Bezbednosna funkcija države*, Institut za političke studije, Beograd, 2012, str. 167.

pravila. Iz ustavne prirode nove republikanske vladavine proizlazi da sudije moraju slediti slovo zakona, da su oni „usta zakona“. Kao odlučujući politički zahtev ističe se vladavina zakona, a ne ljudi, koju treba da sprovodi državni aparat na osnovu utvrđenih pravnih normi.<sup>8</sup> U ranijim periodima, a posebno u XVI i XVII veku, ovaj oblik policijske organizacije bio je prisutan u političkim režimima koje su karakterisali samovolja vlasti, oličena pre svega u izvršno-upravnim organima (policijska kontrola štampe, skupova, sastanaka, policijsko prislушкиvanje, praćenje građana, odsustvo pravnih normi koje su relevantne za ustavno-pravnu državu i dr.). Pomenutu ulogu policija je imala u režimima absolutne monarhije toga doba. Na osnovu svojih aktivnosti dobila je i naziv *politička policija* (tajna policija). Njena se osnovna uloga svodila na održavanje postojećeg poretku svim raspoloživim sredstvima prinude prema članovima zajednice. Celokupan upravni aparat policije koji u organizaciono-operativnom smislu nastoji da samostalno preduzima sveukupnu zaštitnu ulogu u državi, skupa sa vojskom, predstavlja piramidalnu organizacionu strukturu koja je odgovorna jedino monarhu. Takav oblik organizacije bio je uspostavljen i u Francuskoj. Još je francuski kralj Luj XIV svojim ediktom 1667. godine uspostavio *licute nant de police*, kojem je stavio u zadatak da objedini sveukupan policijski sastav i da njime rukovodi i usmerava ga u pravcu efikasnijeg izvršavanja bezbednosnih poslova. Tako je u ovoj zemlji u XVIII veku organizovana policija u centralizovanoj formi i izrađen prvi policijski ustav tzv. *Premier livre de matieres*. U tom periodu, a i kasnije, javljaju se prvi priručnici nauke o upravi i policiji (Nikolas Delamar – *Nicolas Delamare*; Žan Bodin – *Jean Bodin*, Žan Domat – *Jean Domat* i dr.), dok se u Nemačkoj razvija nauka o policiji, pa se osnivaju i posebne katedre u Pruskoj za proučavanje upravnog aparata. Policija je prema zemaljskom pravu iz 1794. godine definisana kao služba koja se brine za „održavanje javnog mira, sigurnosti i porekla“, kao i za „otklanjanje opasnosti koja preti javnosti ili njenim članovima“. Među autorima koji su u proučavanju filozofije države spominjali i organizaciju policije, posebno se ističe Hegel. U svojim razmatranjima nasledne monarhije, pored zakonodavne, sudske i izvršne vlasti (kao „apstraktnih“ momenata državne organizacije), razlikuje još i realnu vlast, koju deli na sudsку, policijsku, administrativnu, finansijsku, političku i dr.<sup>9</sup>

Pokušavajući da na području sistema potreba u okviru građanskog društva nađe integracijske težnje između posebnog i opštег, Hegel je nastojao da oblikuje građansko društvo u kojem bi značajnu ulogu imali integrativni procesi društva i pojedinaca. U središte svojih gledišta on postavlja institucije koje bi slobodu trebalo da upotpune svojim aktivnostima u cilju povezanosti objektivnog i subjektivnog. Institucije koje mogu ostvariti ovu ulogu jesu policija, pravosuđe

<sup>8</sup> U procesu stvaranja upravnih organizacija u okviru poslova policije, tj. prinudnog održavanja unutrašnjeg državnog uređenja i njegove odbrane, vrlo rado dolazi do izdvajanja specijalizovanih organa za očuvanje javnog reda i mira. Tako je, u periodu oblikovanja nauke o upravi u drugoj polovini XVIII veka, policija, pored vojske, predstavljala jedini oblik državne vlasti. To je period kada nastaje nauka o policiji. U „svim zemljama, a u nekim naročito uprava – policija je u početku bila organizovana kao instrument koji je dopuštao vladaru da nametne svoju volju podanicima koje nije mogao, ili nije htio da uveri, a posebno da ih prisili na podnošenje raznovrsnih tereta koji proizlaze iz vođenja javnih poslova“ (E. Pusić, *Društvena regulacija*, Globus, Zagreb, 1990, str. 59).

<sup>9</sup> R. Gaćinović, *Bezbednosna funkcija države*, Institut za političke studije, Beograd, 2012, str. 169.

i korporacije. Znači da policija, korporacije i pravosuđe, pored sistema potreba, zaokružuju bitne odrednice organizacije građanskog društva (*Die burgerliche Gesellschaft*).<sup>10</sup>

## 2. Nastanak policije u staroj Grčkoj i Rimu

Sve do XVIII i XIX veka termin „policija“ je imao potpuno drugačije značenje i bio je najbliži značenju grčke reči „politeja“, koja označava celokupno državno upravljanje u interesu države i građana, kao i poredak koji je iz takvog uređenja nastao (način života i unutrašnjeg uređenja društvene zajednice ili opšta stvar svih građana polisa),<sup>11</sup> budući da ima osnova za pretpostavku da su od ove reči Rimljani stvorili pojam *politia*.<sup>12</sup> Još u državama starog veka postojali su izvesni oblici policije. U starom Egiptu postojali su još početkom III milenijuma p. n. e. posebni službenici zaduženi za bezbednost u egipatskim provincijama, dok se policijska organizacija, koja se odnosila na čuvanje faraonskih i drugih grobova, prvi put pominje 1340. godine p. n. e. Ovu instituciju poznaju i stare civilizacije, odnosno domorodački Indijanci na američkom kontinentu. Tako su kod Asteka postojali komesari zaduženi za održavanje reda, a kod Inka policijski funkcioner je bio zadužen za deset porodica koje je danonoćno nadgledao. U staroj Grčkoj i Rimu u sastav policijskih formacija često su uzimani robovi, budući da su slobodni građani ovo zanimanje smatrali ponižavajućim. Policijsku delatnost u Atini obavljalo je više tela i organa. Delatnost nadzora nad strancima vršio je *poliarh*, a uličnu i trgovačku policiju je činilo nekoliko činovničkih grupa sa po deset članova. *Astinomi* su vodili brigu o stanju ulica, vršili nadzor nad građevinskim radovima, a imali su i pravo izricanja novčanih kazni za manje prestupe. Red na trgovima održavali su *ageronomi* koji su vodili računa i o tome da trgovci ne prodaju falsifikovanu robu. Od Peloponeskog rata obrazovani su i *peripoli*, stalni odred lako naoružanih ljudi, koji su vršili poslove pogranične straže.<sup>13</sup>

Pojavom rimske imperije ubrzan je proces diferenciranja državnih organa i funkcija. Po prvi put u istoriji nastala je država koja je oblast svoje vladavine proširila gotovo na čitav svet i takvu vladavinu održala u periodu od skoro hiljadu godina. Stepen društvene kompleksnosti koji je karakterisao rimsко društvo i državu ne može se porebiti ni sa jednom državom pre Rima. Izuzetan porast populacije (Rim u vremenu svog procvata dostiže brojku od milion stanovnika), veličina teritorije imperije, heterogena struktura stanovništva, veliki broj

10 E. Pusić, *Društvena regulacija*, Globus, Zagreb, 1990, str. 61.

11 Lj. Tadić, *Nauka o politici*, Rad, Beograd, 1988, str. 17.

12 Aristotel je u svojoj *Politici* pojam „politeja“ upotrebljavao da označi idealan oblik državnog uređenja na sredini između demokratije i oligarhije, u kojem su policijski zadaci koje vrše astinomi i drugi policijski organi samo jedan od neophodnih elemenata. Dakle, između termina „politeja“ shvaćenog na Aristotelov način i policije shvaćene u današnjem smislu ne postoji jednakost, o čemu govori i savremeni grčki termin za policiju: astinomija. (Aristotel, *Politika*, Kultura, Beograd, 1970, str. 215–216; B. Babović, *Policija u svjetskom poretku*, NEA, Beograd, 1997, str. 12–13. i B. Milosavljević, *Nauka o policiji*, Policijska akademija, Beograd, 1997, str. 3)

13 Isto, str. 403.

robova i ekonomsko-politička kompleksnost društvenih odnosa, nametnuli su potrebu formiranja složenog i razgranatog državnog aparata u kojem su poslovi održavanja javnog reda i mira zauzeli veoma značajno mesto.<sup>14</sup>

U prvoj fazi organizacije policije u starorimskoj državi izborni organi – *edili* – bili su zaduženi za održavanje javnog reda i mira, bezbednost na putevima i gašenje požara, u čemu su im pomagali pomoćnici i robovi kao policijska trupa. Reformama Oktavijana Avgusta (27. g. p. n. e – 14. g. p. n. e.) prvi put u istoriji stvorena je policija kao posebna profesionalna služba države. Glavni policijski organ postao je gradski prefekt (*praefectus urbi*), nadležan za Rim i bližu okolinu, koji je pored policijskih poslova brinuo i o gradskim komunalnim službama i vršio sudsku funkciju. On je imao pomoćnika – komandira noćne straže (*praefectus vigilum*), koju je činilo oko 1.000 ljudi, zaduženih za održavanje reda i obavljanje protivpožarnih dužnosti. Njemu su na raspolađanju bile i posebne policijske snage sastavljene od rimskih građana, tzv. *cohortes urbanae*, organizovane po vojnem principu i povezane sa pretorijanskom gardom, koja je, pored zaštite imperatora, imala i ulogu političke policije. Tip državne organizacije kakav je uveo Avgust trajao je bez značajnijih promena skoro četiri veka. Za vreme vladavine Trajana osnovana je posebna služba za otkrivanje i istraživanje zločina – *frumentariji*, koji su prvobitno služili kao vojnici zaduženi za ishranu svojih jedinica, da bi vremenom preuzeли posao prikupljanja informacija o raznim događajima u provincijama. *Frumentariji* su, zapravo, predstavljali tip političke policije čiji je uticaj jačao proporcionalno jačanju uloge i uticaja samog cara.<sup>15</sup> U državama srednjeg veka (od kraja V do početka XVI veka) došlo je do značajne regresije u odnosu na dostignuti stepen razvoja svih državnih institucija u starom veku. Ovo se odnosi i na policiju. Izuzetak od tog pravila je Vizantija koja se može smatrati legitimnom naslednicom Rimskog carstva i rimske državno-pravne i kulturne tradicije. Osnovno obeležje srednjovekovnog feudalnog uređenja bila je decentralizacija vlasti, odnosno prenošenje mnogih nadležnosti sa kralja na gospodare feudalnih poseda. Vrhovnim nosiocem vlasti smatrao se vladar, koji je uz to bio i vrhovni sopstvenik državne teritorije. Ovakav (patrimonijalni) tip vlasti Maks Veber definiše *kao tradicionalni, gde se vlast vrši na osnovu potpunog ličnog prava*.<sup>16</sup> Vladar, dakle, raspolaze teritorijom i ovlašćenjem da delove teritorije da na korišćenje članovima porodice, crkvi ili drugim licima – feudalcima, koji su vršili vlast nad teritorijom koja je bila u njihovoј nadležnosti i ujedno imali obavezu odazivanja na poziv vladara u rat.<sup>17</sup>

Od XV do XVIII veka u većini evropskih zemalja koje su na prelasku iz feudalizma u kapitalizam javljaju se apsolutističke monarhije na čijem su čelu apsolutni monarsi kojima su podređeni i vojska i snažna centralizovana uprava, za koju se koristi termin policija. Izuvez vojske, ostala unutrašnja uprava delila se na tzv. policiju sigurnosti, koja je obuhvatala ličnu i imovinsku sigurnost i red unutar zemlje, kao i propise o obezbeđenju sigurnosti u delovanju državnih organa, i tzv. policiju blagostanja, zaduženu za brigu o zdravlju, moralu, ishrani,

14 S. Nešković, *Bezbednost i reforme u Srbiji*, Institut za političke studije, Beograd, 2006, str. 77–78.

15 Isto, str. 79.

16 M. Veber, *Priveda i društvo*, tom I, Prosveta, Beograd, 1976, str. 183.

17 Kao tip patrimonijalne vlasti, feudalizam se pojavio u raznim oblicima. Veber uvodi podelu na feudalizam koji se zasniva na lenu i feudalizam koji se zasniva na prebendama. (Isto, str. 203. i dalje).

zemljoradnji, trgovini, zanatstvu, prosveti itd.<sup>18</sup> U Francuskoj su tada bile prisutne snažne centralističke tendencije, a policija se shvata veoma široko, jer pravosuđe, finansije i policija obuhvataju celokupnu delatnost države, izuzev odbrane. Policiju u užem smislu, odnosno policijske zadatke, obavljaju policijski komesari – kraljevi namesnici i služba strelaca – poljska straža (*marechaussee*) od koje će kasnije nastati žandarmerija. Sem toga, Luj XIV je 1667. godine stvorio i prvu modernu političku policiju. Za razliku od Francuske, Engleska se u ovom periodu držala svoje tradicije lokalne samouprave u kojoj su policijske zadatke obavljali izabrani lokalni policajci (*constable*), grofovijски (okružni) šerifi sa pomoćnim osobljem (*county forces*) i gradske policije. Dužnost imenovanja lokalnih policajaca postepeno prelazi na okruge i provincije, a javljaju se i eksperimenti sa uvođenjem plaćanja policije iz javnih prihoda i stvaranjem specijalnih policija (npr. rečna policija na Temzi).<sup>19</sup>

### 3. Koreni nastanka moderne policije

Velike ekonomске, društvene i kulturne promene krajem XVIII i početkom XIX veka (industrijska revolucija, socijalne revolucije itd.) primorale su apsolutne monarhije da postepeno ustupe mesto ustavnim, kako bi se delovanje uprave ukloilo u pravni poredak. Zatim dolazi do diferencijacije upravne strukture (na ministarstva), i profesionalizacije rada uprave koja se podređuje pravnoj i političkoj kontroli. Policijski zadaci postepeno se sužavaju na prevenciju i represiju kriminaliteta, održavanje reda i mira u društvu i na zaštitu poretka. Iz policijske nadležnosti izuzimaju se brojni zadaci upravne prirode i poveravaju se posebnim resorima. Policija, kao jedan od najvažnijih državnih organa, takođe doživljava značajne promene koje se tiču njenih zadataka, položaja, metoda rada i organizacije, mada su ideje pravne države najsporije prihvatanje upravo u ovoj oblasti. Na nužnost reforme policije uticali su i procesi urbanizacije, praćeni slabljenjem neformalnih mehanizama socijalne kontrole i porastom kriminaliteta, razvoj tržišta i saobraćaja i dr. Takođe, naučna i tehnološka revolucija donose mnogobrojne novine od kojih neke zahtevaju regulisanje i kontrolu (npr. razvoj prevoznih sredstava i usložnjavanje saobraćaja), a druge su primenjive na području policijskog rada. Pošto opšti obrazovni i kulturni nivo stanovništva napreduje, menja se i policijsko delovanje u pravcu demokratizacije, legitimizacije i opadanja uloge prinude.<sup>20</sup> Dakle, XVIII vek se smatra vekom nastanka moderne policije, čime se prelazi u drugu fazu razvoja policije. Kolevkom moderne policije smatra se Francuska, od koje većina evropskih zemalja (kao i neke vanevropske) preuzima osnovno uredjenje policije. Posle revolucije u Francuskoj, policijska ovlašćenja se najpre vraćaju gradskim vlastima, utoliko što birači imenuju policijske komesare, dok bataljoni nacionalne garde obezbeđuju javni red. Ministarstvo opšte policije se osniva 1796, a *Marechaussee* se reorganizuje pod imenom „Nacionalne žandarmerije“. Osim profilisanja dveju osnovnih policijskih

---

18 F. Taranovski, *Enciklopedija prava*, Geca Kon, Beograd, 1923, str. 378.

19 B. Milosavljević, *Nauka o policiji*, Policijska akademija, Beograd, 1997, str. 73–81.

20 S. Nešković, *Bezbednost i reforme u Srbiji*, Institut za političke studije, Beograd, 2006, str. 81.

organizacija (nacionalne bezbednosti i nacionalne žandarmerije), u XIX veku se uspostavlja i funkcionalna podela na sudske (koja istražuje krivična dela kao pomoći i izvršni organ pravosuđa) i opštu administrativnu (koja ima opšti zadatci da uspostavi javni red, bezbednost i javno zdravlje) policiju. Formiraju se i specijalne administrativne policije za pojedine upravne grane (sanitetska, pomorske, policija industrije i trgovine), zatim će tipične policijske poslove iz nadležnosti granskih policija preuzeti Ministarstvo unutrašnjih poslova i za njih će biti stvorene posebne službe, ili će granske policije nastaviti da postoje kao specijalizovane policijske organizacije (železnička, poštanska, turistička i slične policije).<sup>21</sup>

U Engleskoj se razvijao drugačiji model policije, koji je predstavljao uzor za zemlje anglosaksonske tradicije. Početkom XIX veka policija u ovoj zemlji dolazi u centar interesovanja zbog problema kojima je i funkcionalno i organizaciono bila neprilagođena. Stoga se, pre svega zahvaljujući Robertu Pilu (*Robert Peel*), pristupa prvo temeljnoj reformi londonske policije od koje se formira Metropolitenska policija (*Metropolitan Police Force*), čiji je šef podređen Ministarstvu unutrašnjih poslova. Za policajce se uvode redovna plata, jednake uniforme, sistem zvanja i poluvojni karakter organizacije, a kao načela za rad proglašavaju se: strogo poštovanje zakona, zabrana prekoračenja ovlašćenja, odgovornost, objektivnost, uglađenost, uslužnost i oslanjanje na građane. Sistem gradskih policija širom Engleske i Velsa standardizuje se aktom parlamenta iz 1835. godine, a sistem grofovijskih policija aktom iz 1856. godine. U Irskoj, kasnije Severnoj Irskoj, situacija je drugačija, pošto je 1787. godine osnovana klasična državna policija (*Royal Irish Constabulary, ili Royal Ulster Constabulary – RUC*), u kvazivojničkoj tradiciji, odgovorna posebnom ministru za Irsku, a koja predstavlja prvi model policije kolonijalnog tipa.<sup>22</sup>

Pojam „policija“ imao je kroz istoriju različita značenja, pre svega zato što se menjala uloga i organizacija policije u samom društvenom realitetu. Pojam „policija“ u XIV veku u Francuskoj, Nemačkoj i nekim drugim državama označava ukupnu državnu delatnost, i/ili, uže posebno uređeni državni poredak. U evropskim državama pojam „policija“ ušao je u širu upotrebu u XVIII veku, pri čemu je u absolutističkim monarhijama sa razvijenijom državnog organizacionog pod njim podrazumevana cela unutrašnja uprava (svi budući upravni resori, sem vojnog i resora spoljnih poslova) i unutrašnji državni poslovi, osim vojske i sudstva. Sa razvojem upravnih funkcija buržoaskih država i diferenciranjem većeg broja upravnih resora, pojam policije se postepeno sužava, tako da u XVIII i delom u XIX veku obuhvata još uvek relativno široko područje unutrašnje uprave, da bi pri kraju XIX veka, u funkcionalnom smislu, uključivao uglavnom poslove održavanja javnog reda i mira i suzbijanja kriminaliteta. Ovo se događa u vreme konačnog razdvajanja policijske delatnosti od delatnosti ostalih resora unutrašnje uprave.<sup>23</sup>

21 Isto, str. 82.

22 R. Gaćinović, *Bezbednosna funkcija države*, Institut za političke studije, Beograd, 2012, str. 169.

23 B. Milosavljević, *Nauka o policiji*, Policijska akademija, Beograd, 1997, str. 5.

#### 4. Razvoj policije u modernoj državi

Ni u XX veku pojam policije nije jednoznačno i dovoljno precizno utvrđen. Pod policijom se najčešće podrazumeva ogranač državne vlasti koji se stara o održavanju javnog poretka, lične i imovinske bezbednosti, zatim delatnosti te vlasti i osoblja u njenoj službi, kao i zgrada u kojoj se nalazi ta vlast.<sup>24</sup> U engleskom jeziku reč „policija“ označava: organizovane civilne snage za održavanje poretka, prevenciju i otkrivanje kriminaliteta i izvršavanje (sprovođenje) zakona (*law enforcement*); članove tih snaga; regulisanje i kontrolu u zajednici, specijalno u pogledu održavanja javnog poretka, sigurnosti, zdravlja, morala itd.; odeljenje vlade zaduženo za izvršavanje policijskih zadataka, posebno onih koji se odnose na održavanje poretka; bilo koju grupu ljudi koji su službeno zaduženi ili zaposleni radi čuvanja reda i izvršavanja zakona.<sup>25</sup> U francuskom jeziku policija predstavlja ogranač državne vlasti koji se stara o održavanju javnog poretka, ličnoj i imovinskoj bezbednosti; zgradu u kojoj su radne prostorije organa unutrašnjih poslova; sve agente te administracije.<sup>26</sup>

Međutim, i pored brojnih pokušaja, još ne postoji saglasnost u definisanju pojma „policija“, što je uzrokovan pre svega složenošću i dinamičnošću (razvojnošću) policije, kao i postojećom različitošću zadataka i organizacionih modela policije u pojedinim zemljama.<sup>27</sup>

Prvu modernu definiciju policije dao je engleski autor Maubi (R. I. Mawby), 1885. godine, po kojem je policija „onaj deo društvene organizacije koji se neposredno brine oko održavanja dobrog poretka, odnosno prevencije i otkrivanja povreda tog poretka.“<sup>28</sup>

Dosadašnje savremene definicije policije mogu se klasifikovati na sledeći način:<sup>29</sup> *normativističke* ili *funkcionalističke*, koje polaze od funkcije policije izvedene iz norme koja propisuje šta policija treba da radi i šta predstavlja; *koercivističke* (od engl. *coercion* – prinuda) u kojima je kriterijum prinude zamenjen kriterijum funkcije. Po ovim koncepcijama su sredstva policije, tj. njena legalna mogućnost da koristi silu, važnije od istorijski promenljivih ciljeva policije.<sup>30</sup>

S obzirom na to da je u funkcionalističkim definicijama mandat policije definisan *in abstracto* (odnosno da se ne može direktno primeniti na konkretnе uslove), kao i da je sama funkcija policije promenljiva, a da, s druge strane, koercivističke definicije naglašavaju pribegavanje sili koje je u radu policije izuzetak, a ne pravilo, javile su se koncepcije koje pokušavaju da pomire i spoje

24 M. Vujaklija, *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, 2003, str. 703.

25 *The Oxford Dictionary: A New English Dictionary on Historical Principles*, Oxford: Clarendon Press, 1933, Vol. VII, p.p. 1069/1070.

26 *Nova Larousse enciklopedija*, tom III, JRD, Beograd, 1999.

27 Ovo je svakako imao u vidu veliki poznavalac policije, francuski sudija Serž Fuster, koji je pisao pod pseudonimom Kazamajor (Casamayor), kada je konstatovao da „ništa nije tako fluidno i zbujujuće kao policija“ (La Police, Paris, Gallimard, 1973, p. 19).

28 R. I. Mawby, *Comparative policing issues: The British and American System in International Perspective*, Unwin Hyman, London, 1990, p. 2.

29 B. Babović, *Policija u svjetskom poretku*, NEA, Beograd, 1997, str. 17–20.

30 E. Bittner, *The Functions of the Police in Modern Society*, Cambridge, Mass: Oelgeschlager, Gun and Hain, Publishers, Inc, 1980, p. 46.

ova dva pristupa. Robert Rajner (*Robert Reiner*) spaja Skolnikovu (*Skolnick*) i Bitnerovu (*Bittner*) definiciju, a Lube del Bajl (*Loubet del Bayle*) definiše policijsku funkciju kao „funkciju koja je poverena određenim pripadnicima jedne grupe da, u ime kolektiviteta, sprečavaju i kažnjavaju kršenje pravila koja važe u grupi, i da, ako je potrebno, to čine prinudom koja uključuje i primenu sile“.<sup>31</sup>

Dejvid Bejli (*David Bayley*) u svojoj definiciji takođe uzima u obzir i funkciju i sredstva policije, utvrđujući da „policiju čine ljudi koje je određena grupa ovlastila da regulišu odnose između ljudi koristeći fizičku silu“. Bejli ističe tri suštinska elementa svoje definicije – *fizičku silu*, *unutrašnju upotrebu i kolektivno ovlašćenje* – i bliže određuje svaku od njih. Fizička sila je, prema Bejliju, jedinstveno obeležje policije i ono što policiju čini specifičnom nije sama upotrebe sile, već činjenica da je ona ovlašćena da to čini. Unutrašnja upotreba je karakteristika koja policiju razlikuje od vojske, jer čak i kada se vojska upotrebljava za održavanje unutrašnjeg reda, ona se upotrebljava kao policija. I na kraju, kolektivno ovlašćenje ukazuje na povezanost policije i društva iz kojeg ona crpi svoju legitimnost i od kojeg dobija ovlašćenje za svoje delovanje, a naročito za upotrebu fizičke sile. Pored toga, po njemu moderna policija podrazumeva još tri suštinske karakteristike: *javno* (odnosno državno, nasuprot privatnom), *specijalizaciju* i *profesionalizam*.<sup>32</sup>

Policija je, dakle, „*složeni sistem profesionalnog tipa koji je organizovan radi održavanja javnog reda i poretku u društvu i koji je u te svrhe snabdeven zakonskim ovlašćenjima i potrebnim sredstvima, uključujući i sredstva prinude*“.<sup>33</sup>

Pojava policije je deo procesa nastanka političkih preduslova civilizacije, pre svega vojno-političkih institucija vlasti. Naime, veći broj autora se slaže da se policija kao organizovana snaga javlja sa nastankom privatne svojine i države. Kada je reč o eventualnom postojanju policije pre države, treba istaći da postoji relativno mali broj, uglavnom antropoloških, studija koje se bave pitanjem postojanja izvesnih formi policije u društvima pre nastanka države. Tako su američki naučnici Švarc i Miler (*R. D Schwartz, J. C. Miller*) analizirali 51 primitivno društvo i ustanovili da većina njih, čak 29, nema bilo kakve forme policije, zaključivši da se policija pojavljuje u trenutku kada primitivna društva postaju složena, kompleksna.<sup>34</sup> Ključni faktori su porast populacije, podela rada, ekonomsko raslojavanje stanovništva i dr. Dakle, u početku su svi pripadnici zajednice bili zaduženi za obezbeđivanje poštovanja pravila ponašanja (kolektivno), da bi sa razvojem društva, samo ratnici reagovali na kršenje zabrana, posle čega se postepeno formiraju posebne individualne i kolektivne strukture zadužene za održavanje reda.<sup>35</sup>

Razvitak policije u modernoj državi determinisan je čitavim nizom spoljnih i unutrašnjih činilaca. Među *spoljnim činiocima* najznačajniji su: sistem izvršne vlasti koji reguliše ukupnu državnu upravu i vojsku, bezbednosne prilike, bezbednosne potrebe, bezbednosna politika, bezbednosni ciljevi i kulturološke,

31 J. L. Loubet del Bayle, *Questions sur les origins de la police*, Proces, No. 15–16, 1984.

32 D. Bayley, *Patterns of policing – A comparative international analysis*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1990, p. 7.

33 B. Milosavljević, *Nauka o policiji*, Policijska akademija, Beograd, 1997, str. 17.

34 R. D. Schwartz, J. C. Miller, *Legal Evolution and Societal Complexity*, American Journal of Sociology, 1964, vol. 70, pp. 159–169.

35 B. Milosavljević, *Nauka o policiji*, Policijska akademija, Beograd, 1997, str. 53–56.

privredne, socijalne, političke i druge prilike u kojima deluje. U svim demokratskim društvima uspešnost policije meri se i ceni kroz stanje bezbednosti u državi. Policija u svakoj državi predstavlja temeljni oslonac sistema bezbednosti, ali za stanje bezbednosti, ma kakvo ono bilo, policija sama ne snosi odgovornost. Na stanje bezbednosti u državi utiču, s jedne strane, negativne bezbednosne pojave koje se definišu kao protivpravna i asocijalna ponašanja u društvu. S druge strane, na stanje bezbednosti u državi utiču pozitivne bezbednosne pojave, a to su postupci policije i svih drugih u sistemskom sprečavanju nastojanja negativnih bezbednosnih pojava, kao i samozaštitno delovanje građana. Treba problemski postaviti i sveobuhvatno analizirati u kojoj meri neki od elemenata sistema nije ispoljavao očekivanu aktivnost u prevenciji i represiji kriminaliteta. Samo procenjivanje i ocena stanja bezbednosti, pri čemu se uzimaju u obzir i pozitivne i negativne bezbednosne pojave, jeste najpouzdaniji pokazatelj stvarnog stanja bezbednosti u državi. Ocenjivanje stanja bezbednosti samo na bazi statističkih pokazatelia daje rezultate samo na kraći rok, odnosno ti pokazateli često nisu odraz stvarnog stanja bezbednosti u državi, a posebno su u suprotnosti sa osećanjem bezbednosti koje građani imaju.

Stanje bezbednosti u državi predstavlja polazište za funkcionalno organizovanje policije, pri čemu važnu ulogu imaju veličina i broj stanovnika neke države, dužina i karakteristike državne granice, te ugroženost transnacionalnim i prekograničnim kriminalitetom i terorizmom. Unutrašnji činioci koji determinišu organizaciju policije prvenstveno su poslovi i zadaci koje ona mora da ostvari, organizacijski resursi kojima raspolaže (broj i struktura kadrova i sredstava, tehnika, tehnologija i metodologije rada, programi i planovi delovanja itd.).<sup>36</sup> *U određenju policije i njenih funkcija razlikuju se dva pristupa. Prvi pristup je klasičan i nalazi se u većem delu literature koja se bavi ovim pitanjima. Po ovom shvatanju policija je sistem posebnih organa unutrašnje uprave i njoj podređenih službenih lica, čiji je neposredni zadatak održavanje reda i mira u državi. Drugi pristup je savremeniji – on funkciju policije vidi kao brigu za održavanje mira, reda i sigurnosti, što sadrži odgovornost za garantovanje sigurnosti svim građanima, kako bi živeli u miru i kretali se slobodno gde god žele, bez straha od ugrožavanja njihove lične i imovinske sigurnosti. Razlika u pristupu između ova dva shvatanja jeste, pre svega, u isticanju bezbednosti građana. To ne znači da klasičan pristup ne vodi računa o sigurnosti građana, ali ga savremeni pristup stavlja na centralno mesto. Podela policije moguća je i prema poslovima kojima se bavi: na saobraćajnu policiju, policiju za suzbijanje poroka (narkomanija, alkoholizam, prostitucija, kocka i sl.), protivpožarnu policiju i policiju koja se bavi maloletničkim kriminalom. U poslednjoj deceniji XX veka većina zemalja je formirala policijske organizacije za borbu protiv organizovanog kriminala. Pored ovih službi, u nekim državama, u okviru unutrašnjih poslova, postoje i organizacione jedinice za zaštitu od elementarnih nepogoda i za intervencije u vanrednim okolnostima. U svim savremenim demokratijama, u skladu sa načelom vladavine prava, policija dobija strogo izvršnu ulogu, ona postaje izvršilac pravnih normi, s tim što je u svojoj delatnosti vezana pravnim normama i podvrgnuta pravnoj kontroli.*<sup>37</sup>

36 mr M. Pušaljić i mr M. Jelenski, *Poličijski sustavi – realizacija policijske funkcije kroz ustroj, Polic. Sigur. Zagreb, broj 1–2, str. 2–3.*

37 B. Milosavljević, *Nauka o policiji*, Policijska akademija, Beograd, 1997, str. 57.

*Funkcionisanje policije striktno je vezano za javni poredak i njegovo održavanje.*  
*Održavanje javnog poretka obuhvata:* prevenciju njegovog narušavanja, represije usmerene protiv narušavanja javnog poretka i stvaranje uslova za stabilizaciju i održavanje javnog poretka.

U širem smislu, javni poredak (političke institucije, ljudske i građanske slobode i njihova primena u praksi) ustanovljen je ustavom i zakonima jedne zemlje. U tom smislu javni poredak izjednačava se sa ustavnopravnim poretkom, odnosno sistemom političkih institucija. Svaka delatnost usmerena protiv ovako shvaćenog javnog poretka predstavlja protivpravnu delatnost, sa, najčešće, obeležjima krivičnog dela. Pod zaštitu javnog poretka spada i otklanjanje drugih smetnji za normalno funkcionisanje pravnog poretka (obezbeđenje izvršenja sudskih presuda, obezbeđenje javnih skupova, obezbeđenje saobraćaja na javnim putevima itd), što znači da je policijska delatnost usmerena na održavanje javnog reda. Zaštita javnog poretka obuhvata prinudno izvršenje zakona, održavanje pravnog poretka, zaštitu ljudskih života i imovine, i to kako od društvenih opasnosti, tako i od prirodnih nesreća, kao što su požari, poplave ili druge elementarne nepogode.<sup>38</sup>

Kakva će biti uloga policije u društvu, u velikoj meri zavisi od političkih odnosa. Ukoliko su politički odnosi prožeti netrpeljivošću, ili čak mržnjom, uloga policije postaje značajnija. I obrnuto, u društvu u kojem postoji veći stepen društvene kohezije uloga policije se smanjuje.

Državna policija, ili centralna policija, organizuje se na nivou centralnih državnih organa i nalazi se pod njihovom kontrolom. Obično se nalazi u nadležnosti ministarstva unutrašnjih poslova, a u nekim zemljama pojedine policijske organizacije se nalaze i u ministarstvu odbrane, kao što je žandarmerija. Pritom, kontraobaveštajna služba, namenjena za zaštitu države od spoljnog ugrožavanja, može biti organizovana kao deo opšte policije ili kao posebna služba. Sličan slučaj je i sa takozvanom političkom policijom, koja može biti u sastavu opšte policije ili samostalna služba. Organizaciono izdvajanje političke policije nosi dve opasnosti: ono je obeležje represivnog policijskog režima i stalni izvor opasnosti za promenu karaktera državne vlasti, pa i nosilaca državne vlasti. Najpoznatiji primer takve policije jeste Gestapo u nacističkoj Nemačkoj.<sup>39</sup>

Posebna hibridna policijsko-vojna struktura, koja na početku XXI veka postoji u većem broju evropskih zemalja, jeste žandarmerija. Ove jedinice namenjene su za primenu sile većih razmara prilikom obavljanja policijske delatnosti, kao i za vršenje terenske policijske službe u zemljama gde nije organizovana posebna lokalna policija. Žandarmerija je organizovana po vojnom principu i u većini zemalja nad njom nadležnost imaju i ministarstvo unutrašnjih poslova i ministarstvo odbrane, kao npr. u Italiji (karabinjeri), Francuskoj, Belgiji i drugim zemljama. U Srbiji, žandarmerija se nalazi u isključivoj nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova. Lokalnu policiju sačinjavaju policijske službe koje su formirane u sklopu sistema lokalnih organa vlasti i nalaze se pod nadzorom lokalnih organa. Policija se nalazi u središtu problema uspostavljanja ravnoteže

---

38 mr M. Pušaljić i mr M. Jelenski, *Polički sustavi – realizacija policijske funkcije kroz ustroj, Polic. Sigur.* Zagreb, broj 1–2, str. 51.

39 R. Marković. *Ustavno pravo i političke institucije*, IPD Justinian, Beograd, 2006, str. 388–402.

između upravljanja kao bitne funkcije države, i sloboda i prava građana. Pol Valeri (*Paul Valery*) smatra da je „policija najbolja slika društva. Ukoliko je društvo nasilno, nasilna je i policija. Ukoliko je društvo korumpirano, korumpirana je i policija.<sup>40</sup>

Uporedno proučavanje organizacije policije u čitavom svetu ne pokazuje da postoje velike razlike u njihovoj organizacionoj strukturi. Većina takvih organizacija je civilna po prirodi i u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova ili Ministarstva pravde. Samo je mali broj policija pod rukovodstvom Ministarstva odbrane i one su po prirodi poluvojne.

## Literatura

1. Masleša, R.; *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo, 2001.
2. Milosavljević, B.; *Nauka o policiji*, Policijska akademija, Beograd, 1997.
3. Schwartz, R. D., Miller, J. C.; *Legal Evolution and Societal Complexity*, American Journal of Sociology, 1964, vol. 70.
4. Milosavljević, B.; *Nauka o policiji*, Policijska akademija, Beograd, 1997,
5. Pušaljić, M., Jelenski, M.; *Policajski sustavi – realizacija policijske funkcije kroz ustroj*, Polic. Sigur. Zagreb, broj 1–2.
6. Verdel, Ž.; *Osnovi upravnog prava*, Narodna knjiga, Beograd, 1979,
7. Marković, R.; *Ustavno pravo i političke institucije*, IPD Justinian, Beograd, 2006.
8. Nešković, S.; *Bezbednost i reforme u Srbiji*, Institut za političke studije, Beograd, 2006.
9. Babović, B.; *Policija u svetskom poretku*, Cicero print, Beograd, 1997.
10. De Rover, C.; *To serve and to protect – Human Rights and Humanitarian Law for Police and Security Forces*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1998.
11. Bayley, D.; *Patterns of Policing, A Comparative International Analysis*, New York, Rutgers University Press, 1985.
12. Pušeljić, M., Jelenski, M.; *Policajski sustavi – realizacija policijske funkcije kroz ustroj*, Polic. Sigur. br. 1–2/2007, Zagreb, 2007.
13. Bayley, D.; *Patterns of Policing, A Comparative International Analysis*, New York, Rutgers University Press, 1985.
14. Vojinović, M.; *Policija u zajednici*, Bezbednost, br. 4/04.
15. Reiss, A.; *Reflexions sur les systemes de police et la cooperation policiere en Europe. Los cahiers de la securite interieure*, 1939, No. 13.
16. Babović, B.; *Policija u svetskom poretku*, Cicero print, Beograd, 1997.
17. Mawby, R. I.; *Comparative policing issues: The British and American System in International Perspective*, Unwin Hyman, London, 1990.

---

40 S. Nešković, *Bezbednost i reforme u Srbiji*, Institut za političke studije, Beograd, 2006, str. 76.

- 
18. Bittner, E.; *The Functions of the Police in Modern Society*, Cambridge, Mass: Oelgeschlager, Gun and Hain, Publishers, Inc, 1980.
  19. Loubet del Bayle, J. L.; *Questions sur les origins de la police*, Proces, No. 15–16, 1984.
  20. Vujaklija, M.; *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, 2003.
  21. *The Oxford Dictionary: A New English Dictionary on Historical Principles*, Oxford: Clarendon Press, 1933, Vol. VII, pp. 1069–1070.
  22. *Nova Larousse enciklopedija*, tom III, JRJ, Beograd, 1999.
  23. Veber, M.; *Privreda i društvo*, tom I, Prosveta, Beograd, 1976.

## ORIGINS OF POLICE IN MODERN STATE

**Radoslav Gacinovic**

Institute for Political Studies, Belgrade

**Summary:** History shows that police are one of the oldest services in human society or state. As elementary form of social control, police are older than the state itself. From the point of view of etymology, the word ‘police’ (English – police, German – polizei, French – police) comes from the Greek word polis, politeia, which means city administration, the state, the constitution. This means that from the very term ‘polis’, which meant city-state, the word ‘politeia’ was derived, which presented the entire state activity, legislation, judiciary and administration. This term was used by the Romans, who used the term ‘politeia’. For Aristotle the term ‘politeia’ represents an ideal form of state order. Therefore, politics and policy have originated from the term ‘politeia’. The term ‘police’ has had many meanings throughout history, primarily because the role and organization of the police within social reality were changing. In France, Germany and some other countries in the 14th century, the term ‘police’ meant the entire state activity and/or, in a narrower sense the particularly ordered state system. In the European countries the term ‘police’ came to be more widely used in the 18th century, while it meant the entire internal administration in the absolutist monarchies with the developed state organization. Even in the 20th century the term ‘police’ was not uniformly and sufficiently precisely defined. Most often it means the branch of state authority which takes care of maintaining of public order, personal and property security, then the activities of that authority and the personnel in their service, as well as the building where this authority is situated. Police are, therefore, the complex professional system which is organized to maintain public order and order in a society and which is vested with legal powers and required means, including the means of coercion.

Contemporary definitions of police so far can be classified in the following manner: normativist or funcionalist, which start from the function of police resulting from the norm which prescribes what the police should do and what they represent; coercivist (from English coercion), in which the criterion of coercion replaced the criterion of function. According to these conceptions the means used by the police, i.e. their legal possibility to use force, are more important than historically changing aims of policing.



UDK: 351.74.085(497.6)

Pregledni rad

## DISCIPLINSKA ODGOVORNOST POLICIJSKIH SLUŽBENIKA U REPUBLICI SRPSKOJ

Damir Juras<sup>1</sup>

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske

**Sažetak:** Autor u radu, uz navođenje stajališta pravne teorije i citiranje prakse Europskog suda za ljudska prava, daje prikaz zakonodavstva kojim se uređuje disciplinska odgovornost policijskih službenika u Republici Srpskoj. U zasebnim poglavljima obrađuju se: povrede dužnosti, disciplinske mjere, unutarnji i disciplinski postupak, odvojenost disciplinske i krivične ili prekršajne odgovornosti te suspenzija policijskih službenika. Zaključak je autora da je zakonodavac postojećim pravnim kvalifikacijama obuhvatio sva kršenja radne dužnosti, no da postojeći katalog disciplinskih mjerne omogućava individualizaciju kažnjavanja prema pojedinoj povredi dužnosti odnosno prema pojedinom počinitelju, radi čega autor predlaže propisivanje mjeru uvjetnog prestanka radnog odnosa. Prema stajalištu autora disciplinski postupak je uređen detaljno i jasno te omogućava brzu provedbu postupka i zaštitu prava policijskih službenika protiv kojih se postupak vodi. U odnosu na suspenziju policijskog službenika, prijedlog autora je da se fakultativna suspenzija uvjetuje i opravdanim očekivanjem da bi službeniku mogla biti izrečena mjeru prestanka radnog odnosa.

**Ključne riječi:** disciplinska odgovornost, disciplinski postupak, policijski službenik, radna dužnost.

---

<sup>1</sup> Dr sc. Damir Juras, damir.juras@xnet.hr. Autor u tekstu iznosi osobna stajališta.

## Uvod

Temeljni zadatak policije je da neposredno održava javni red i mir, osigurava državni poredak, sprječava društveno nedopuštena ponašanja, sudjeluje u otkrivanju počinitelja prekršaja i krivičnih djela, te da kao aparat prinude stoji na raspolaganju organima vlasti radi osiguravanja i ostvarivanja poštivanja njihovih odluka primjenom prinude<sup>2</sup>. Policijski službenici u Republici Srpskoj su osobe zaposlene u Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Srpske (dalje: Ministarstvo), koje su ovlaštene primjenjivati policijska ovlaštenja propisana Zakonom o policijskim službenicima<sup>3</sup> i postupaju kao ovlaštene osobe u skladu sa zakonima o krivičnom postupku Republike Srpske i Bosne i Hercegovine i drugim zakonima iz nadležnosti Ministarstva. U vršenju poslova i zadataka policijski službenici su dužni pridržavati se Ustava Republike Srpske i zakona donesenih u skladu sa Ustavom, postupati nepristrano, te štititi javni interes i osnovna ljudska prava i slobode. Policijski službenik je disciplinski odgovoran za povrede dužnosti propisane ZPS-om i povrede koje narušavaju interes i ugled Ministarstva i druge javne interese (čl. 2., 3. i 96. st. 1. ZPS-a). Disciplinska odgovornost je pravna odgovornost, odnosno odgovornost za narušavanje određene radno-pravne norme<sup>4</sup>.

Bitno je da se zakonom jasno propišu prava policijskih službenika kada se protiv njih vodi postupak zbog povrede dužnosti, a kako bi se izbjeglo njihovo šikaniranje zbog primjene policijskih ovlaštenja<sup>5</sup>. Pretpostavke disciplinske odgovornosti su: propisivanje povrede radne dužnosti; utvrđivanje disciplinskih tijela, disciplinskog postupka i disciplinskih mjera odnosno kazni; postojanje povrede radne dužnosti odnosno povrede radne discipline, pokretanje disciplinskog postupka od strane nadležnog tijela, vođenje disciplinskog postupka pred nadležnim disciplinskim tijelom i postojanje krivnje službenika za učinjenu povredu radne obvezе<sup>6</sup>. Pravna zabluda ne dolazi u obzir kao analogna osnova isključenja odgovornosti u disciplinskom pravu, jer su radnici dužni poznavati propise radne discipline, svoje obveze i odgovornosti, kao i propise o povredama radne discipline<sup>7</sup>.

### 1. Povrede dužnosti

Povrede dužnosti predstavljaju narušavanje posebnih dužnosti i ovlaštenja službenih osoba, te povredu integriteta službe od samih nositelja službenih ovlasti.<sup>8</sup> Dok nose odoru policijski službenici ne predstavljaju samo sebe, već i

2 S. Šegvić , *Obrana i unutarnji poslovi u ustavnopravnom sustavu Republike Hrvatske*, Split, 2000, str. 34.

3 Zakon o policijskim službenicima (dalje: ZPS), Službeni glasnik Republike Srpske, broj 20/14

4 Lj. Mitrović, *Disciplinska i materijalna odgovornost zaposlenih u organima unutrašnjih poslova, odnosno policijskim organima, u : Primena i ostvarivanje prava u oblasti radnog i privrednog zakonodavstva BiH*, Glosarijum, Beograd, 2009, str. 91.

5 D. Krašovec, *Pogodba o zaposlityi in odgovornost za delovne obveznosti*, Ljubljana, 2006, str. 27

6 Ž. Kulić; D. Vasiljević, *Radni odnosi u organima državne uprave*, Beograd, 2009, str.171.

7 Z. Čukić, *Disciplinska odgovornost zaposlenih, Sudska praksa*, br. 1/2006, Beograd, str.49

8 D. Milković, *Odgovornost službenika za povredu službene dužnosti, Radno pravo*, br. 6/2005, Zagreb, str. 58.

cijelu službu, a i izvan službe moraju se ponašati tako da ne naruše ugled službe i povjerenje građana u službu<sup>9</sup>.

Lakše povrede dužnosti su blaži oblik odstupanja od pravnih propisa i od načela na kojima se temelji obavljanje službene dužnosti odnosno one su kao takve blaži oblik povrede pravila struke. Lakše povrede dužnosti su: 1. nenošenje ili neispravno nošenje odore, naoružanja ili opreme, 2. nedolazak na posao u određeno vrijeme, neopravдан izostanak sa radnog mjeseta u toku radnog vremena ili odlazak sa posla prije kraja radnog vremena, 3. nesavjesno i neuredno čuvanje stvari, dokumenata i podataka, 4. neopravdano odsustvo sa poslova i zadatka u trajanju od jednog dana u jednom mjesecu, 5. izazivanje svađe i narušavanje međuljudskih odnosa na poslu, 6. neljubazno i nepristojno ponašanje prema rukovoditelju, radnim kolegama, drugim radnicima ili strankama, 7. nemaran odnos prema povjerenim stvarima ili radnim dužnostima koji za posljedicu nema težu povedu dužnosti, 8. neizvršavanje, nesavjesno, nepravovremeno ili nepažljivo izvršavanje poslova i zadatka, 9. izbjegavanje obveza koje se odnose na profesionalnu obuku i usavršavanje, 10. neovlašteno korištenje sredstava povjerenih radi izvršavanja poslova i zadatka, 11. radnja, odnosno propuštanje radnje kojom se onemogućava, ometa ili otežava izvršenje poslova i zadatka i 12. nepružanje stručne pomoći građanima u ostvarivanju njihovih zakonskih prava (čl. 97. ZPS-a). Lubarda<sup>10</sup> i Kolakušić<sup>11</sup> ističu da formulacija povrede dužnosti „neizvršavanje, nesavjesno, nepravovremeno ili nepažljivo izvršavanje poslova i zadatka“ nije dovoljno precizna, no Dedić i dr.<sup>12</sup>s pravom ukazuju kako je bitno da kod povrede radnih dužnosti postoji jasna prethodna određenost radnih dužnosti zaposlenika odnosno radnika u propisu, kolektivnom ugovoru, općem aktu poslodavca ili pak u ugovoru o radu, pa ukoliko su sve dužnosti unaprijed utvrđene, nije teško utvrditi da li određeni čin ili propust zaposlenika predstavlja ili ne predstavlja povedu tako utvrđenih radnih dužnosti.

Težim povredama dužnosti iz službeničkog odnosa se grublje povređuju uspostavljena pravila ponašanja službenika i mogu se ugroziti i širi interesi društva<sup>13</sup>. Teže povrede dužnosti i povrede koje narušavaju interes i ugled Ministarstva i druge javne interese su: 1. neopravdano odsustvo sa poslova i zadatka u trajanju od dva dana u istom mjesecu, 2. vršenje aktivnosti koje nisu u skladu sa interesima Ministarstva ili bez prethodnog odobrenja direktora, 3. ponašanje koje narušava ugled Ministarstva, 4. nepoduzimanje ili nedovoljno poduzimanje mjera u okviru dužnosti neophodnih za osiguranje objekata, osoba i povjerenih sredstava i stvari, 5. sprječavanje i ometanje građana ili pravnih osoba u ostvarivanju njihovih prava pri podnošenju podnesaka ili neodlučivanje po tim podnescima u zakonskom

9 O. Henning, Policijska etika, Upute za orijentaciju, *Izbor članaka iz stranih časopisa*, br. 4/1999, Zagreb, str. 248. i 250.

10 B. Lubarda, Disciplinska odgovornost i harmonizacija prava, *Pravo i privreda*, br.5-8/2001, Beograd, str. 247.

11 M. Kolakušić, Postupak radi povrede službene dužnosti državnih službenika i namještenika, te udaljenje iz službe (s osvrtom na policijske i sudske službenike), (online), dostupno na: <http://www.upravnisudrh.hr/radovi.html>, (03.03.2015.), 2006, str. 4.

12 S. Dedić; J. Gradaščević-Sijerčić, *Radno pravo*, Sarajevo, 2005, str. 324.

13 A. Ilić, Disciplinska i materijalna odgovornost državnih službenika u pravnom sistemu Republike Srbije (online), dostupno na: [www.teme.junis.ni.ac.rs/.../teme%201-2012-23%20lat.pdf](http://www.teme.junis.ni.ac.rs/.../teme%201-2012-23%20lat.pdf), (03.03.2015.), str.381.

roku, 6. nepoduzimanje ili nedovoljno poduzimanje mjera ili nepružanje pomoći drugom policijskom službeniku koji traži pomoć kada mu je pomoć neophodna za izvršavanje radnih dužnosti, 7. prikrivanje činjenica o načinu izvršavanja radne dužnosti ili upotrebi sile od drugog policijskog službenika koji je načinom izvršenja radne dužnosti ili upotrebom sredstava sile počinio težu povredu dužnosti, 8. činjenje ili nečinjenje koje vodi otkrivanju tajnih ili osobnih podataka suprotno važećim propisima, 9. samovoljno napuštanje dužnosti ili mjesto osiguranja određenog objekta, stvari ili osobe, 10. dolazak na posao u alkoholiziranom stanju i dovođenje u takvo stanje u toku radnog vremena, 11. korištenje opojnih droga i narkotičkih sredstava, 12. odbijanje bilo koje vrste testiranja i odbijanje izvršavanja provjere zdravstvenog ili psihofizičkog stanja, 13. sprječavanje, izbjegavanje, ometanje ili na drugi način odgađanje provođenja unutarnjeg ili disciplinskog postupka, lažno svjedočenje ili prikrivanje činjenica koje bi bile od značaja u postupku pred disciplinskim organima, 14. narušavanje javnog reda i mira posebno nepristojnim ili grubim ponašanjem, fizičkim napadom na drugoga na javnom mjestu ili bilo kojom radnjom kojom se narušava javni red i mir i tom radnjom narušava ugled Ministarstva, bez obzira na vrijeme i mjesto događaja, 15. druženje i kontakti sa osobama sklonim vršenju krivičnih djela ili prekršaja ili zadržavanje na mjestima njihovog okupljanja, 16. sprječavanje ili ometanje provođenja krivičnog ili drugog postupka pred nadležnim sudom, 17. davanje netočnih i nepotpunih podataka koji utječu na donošenje odluka nadležnih organa ili izazivaju druge štetne posljedice, 18. neopravdano odsustvo sa posla u trajanju od tri i više uzastopnih radnih dana ili ukupno pet radnih dana u toku jedne kalendarske godine, 19. zloupotreba korištenja bolovanja ili izbjegavanje izvanrednog liječničkog pregleda radi utvrđivanja sposobnosti za rad, 20. nezakonita upotreba sile, 21. zloupotreba službenog položaja ili ovlaštenja, 22. odbijanje izvršavanja naredbi izdanih u svrhu izvršavanja poslova i zadataka, 23. sudjelovanje u političkim aktivnostima koje nisu u skladu sa službom policijskog službenika, bilo za vrijeme ili izvan dužnosti, 24. vršenje diskriminacije pri vršenju dužnosti na temelju: rase, boje kože, spola, jezika, religije, političkog ili drugog opredjeljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla ili po bilo kojem drugom temelju, 25. nasilje na temelju spola, uznemiravanje na temelju spola i seksualno uznemiravanje u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, 26. bilo koja druga povreda dužnosti, koja istovremeno ima obilježja krivičnog djela za koje prema važećim propisima može biti izrečena kazna zatvora, 27. propuštanje rokova određenih za pokretanje i vođenje disciplinskog postupka od nadležnih disciplinskih organa, 28. neizricanje disciplinske mjere prestanka radnog odnosa kada je disciplinska mjera ZPS-om propisana kao obvezna i 29. davanje netočnih i nepotpunih podataka koji su od značaja za radno-pravni status u Ministarstvu (čl. 98. ZPS-a).

## 2. Disciplinske mjere

Disciplinske mjere jesu one zakonom propisane sankcije koje nadležno tijelo izriče službeniku za povredu dužnosti nakon provedenog postupka zbog povrede dužnosti. One se mogu podijeliti na: moralne (koje pogađaju samo ugled zaposlenika), profesionalne (koje pogađaju položaj zaposlenika u radnom

odnosu) i novčane (koje pogadaju imovinu, odnosno prihode zaposlenika)<sup>14</sup>. Kažnjavanjem počinitelja povreda dužnosti pojačava se unutarnju disciplinu i odgovornost za zlouporabe i loše izvršenje, te osigurava da svi policijski službenici poštuju svoje obveze<sup>15</sup>, te se onemogućava neminovno društveno izjednačavanje krivnje, odnosno nametanje odgovornosti službenicima koji uzorno obavljaju svoj posao<sup>16</sup>.

Za lakše povrede dužnosti mogu se izreći slijedeće disciplinske mjere: 1. pisana opomena, 2. novčana kazna u iznosu od 10% jedne osnovne mjesecne plaće policijskog službenika ostvarene u mjesecu koji je prethodio izricanju disciplinske mjere. Za teže povrede dužnosti mogu se izreći slijedeće disciplinske mjere: 1. novčana kazna u iznosu od 20% od osnovne mjesecne plaće policijskog službenika ostvarene u mjesecu koji je prethodio izricanju disciplinske mjere, a najduže šest mjeseci, 2. prestanak radnog odnosa (čl. 100. ZPS-a). Prestanak radnog odnosa je najteža sankcija jer tu nema nikakvog elasticiteta – nikakvog postrožavanja odnosno ublažavanja kazne<sup>17</sup>.

Komisija će disciplinski odgovornom policijskom službeniku izreći disciplinsku mjeru uzimajući u obzir težinu povrede dužnosti i njezine posljedice, olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, stupanj odgovornosti policijskog službenika, pobude i okolnosti pod kojim je povreda učinjena, držanje optuženog poslije učinjene povrede dužnosti, ranije izrečene disciplinske mjere, obiteljske prilike i druge okolnosti koje mogu biti od utjecaja za izricanje disciplinske mjere<sup>18</sup>. Ukoliko se utvrdi da je disciplinski optuženi<sup>19</sup> disciplinski odgovoran za težu povrodu dužnosti i povrede koje narušavaju interes i ugled Ministarstva i druge javne interese, a koje imaju obilježja korupcije, disciplinski optuženom izriče se disciplinska mjera prestanak radnog odnosa (čl. 35. st. 6. i čl. 37. Pravilnika o disciplinskoj odgovornosti policijskih službenika<sup>20</sup>). Ako policijski službenik u roku od dvije godine od dana konačnosti rješenja kojim mu je izrečena disciplinska mjera za lakšu povrodu dužnosti ne učini novu povodu, izrečena mjera se briše iz evidencije. Ako policijski službenik u roku od pet godina od dana konačnosti rješenja kojim mu je izrečena disciplinska mjera za težu povrodu dužnosti ne učini novu povodu, izrečena mjera se briše iz evidencije (čl. 107. ZPS-a). Brisanjem kazne, kao svojevrsnim načinom ostvarenja fikcije nekažnjavanosti, postiže se konačna reintegracija (rehabilitacija) kažnenog policijskog službenika<sup>21</sup>.

14 B. Benković, *Disciplinska odgovornost državnih službenika u pravu Republike Hrvatske i pravu Bosne i Hercegovine*, magistarski rad, Pravni fakultet, Sveučilište u Osijeku, Osijek, 2010, str.77.

15 F. Cardona, Liabilities and Discipline of Civil Servants (online), dostupno na: <http://www.sigmapweb.org/publicationsdocuments/37890790.pdf>, (03.03.2015.), str. 2.

16 M. Kolakušić, *Opus citatum*, str. 2.

17 G. Nikolić, *Disciplinska odgovornost državnih službenika*, magistarski rad, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2008, str. 185.

18 D. Simonović, Individualizacija disciplinske mjere, *Pravo i privreda*, br. 5–8/2001, Beograd, str. 282.

19 Disciplinski osumnjičeni je policijski službenik za kojeg postoje osnove sumnje da je počinio povodu dužnosti; disciplinski optuženi je policijski službenik protiv kojeg je pokrenut disciplinski postupak; disciplinski osuđeni je policijski službenik koji je konačnom ili pravomoćnom odlukom disciplinskog organa proglašen disciplinski odgovornim i izrečena mu je disciplinska mjera (čl. 2. st. 1. t. 7–9. Pravilnika).

20 Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti policijskih službenika (dalje: Pravilnik), Službeni glasnik Republike Srpske, broj 45/14

21 R. Bezbradica, Disciplinska odgovornost državnih službenika, *Radno i socijalno pravo*, br. 1/2007, Beograd, str. 196.

### 3. Unutarnji postupak

Unutarnji postupak podrazumijeva poduzimanje radnji od Jedinice za profesionalne standarde (dalje: Jedinica), neposrednog rukovoditelja ili druge ovlaštene osobe u cilju prikupljanja dokaza o povredama dužnosti, uključujući i povrede dužnosti sa obilježjem krivičnog djela, od prvog saznanja za povredu dužnosti koja se istražuje do pokretanja disciplinskog postupka. Unutarnji postupak inicira se na osnovu predstavke, prijave ili zahtjeva za provođenje unutarnjeg postupka. Unutarnji postupak inicira se kada Jedinica ili neposredni rukovoditelj, posredstvom sredstva informiranja, javnog pogovora, korespondencije između Ministarstva i drugih organa, dođu do saznanja da je moguće počinjena povreda dužnosti. Zahtjev za provođenje unutarnjeg postupka je pismena obavijest podnesena Jedinici od neposrednog, odnosno nadređenog rukovoditelja radnika o sumnji da je učinjena teža povreda dužnosti. Unutarnji postupak provodi se po službenoj dužnosti, bez obzira na to da li je podnositelj odustao od predstavke, prijave ili zahtjeva za provođenje unutarnjeg postupka i da li želi dalje surađivati. Unutarnji postupak za utvrđivanje težih povreda dužnosti pokrenut je kada načelnik Jedinice naloži provođenje postupka. Ukoliko se utvrdi da je riječ o lakšoj povredi dužnosti, unutarnji postupak provodi neposredni rukovoditelj ili osoba koju on ovlasti. U unutarnjem postupku za utvrđivanje lakših ili težih povreda dužnosti i povreda koje narušavaju interes i ugled Ministarstva i druge javne interese policijskom službeniku mora se omogućiti izjašnjavanje o činjenicama i dokazima koji ga terete, kao i omogućiti mu da iznese činjenice i dokaze koji mu idu u korist. Načelnik Jedinice, nakon što da suglasnost na izvještaj o provedenom unutarnjem postupku iz kojeg proizlaze osnovi sumnje da je policijski službenik učinio težu povredu dužnosti i povrede koje narušavaju interes i ugled Ministarstva i druge javne interese, izvještaj dostavlja glavnom disciplinskom tužitelju i Birou za žalbe i predstavke građana. Ako glavni disciplinski tužitelj, odnosno disciplinski tužitelj utvrdi da je riječ o lakšoj povredi dužnosti, izvještaj sa prijedlogom za izricanje disciplinske mјere se proslijeduje rukovoditelju osnovne organizacijske jedinice disciplinski osumnjičenog (čl. 2. st. 5., čl. 3., 9., 10., 13., 14. i 17. Pravilnika).

### 4. Disciplinski postupak

Disciplinski postupak se temelji na načelima: legaliteta, presumpcije nevinosti, „*in dubio pro reo*“, materijalne istine i hitnosti. Disciplinski postupak je hitan i provodi se bez odgađanja. Policijski službenik nije disciplinski odgovoran za povredu dužnosti ako ta povreda ili propust nije predstavljala povredu dužnosti u vrijeme kada je bila učinjena. Policijskom službeniku se ne izriče mјera teža od one koja je bila propisana u vrijeme kada je povreda učinjena. Policijski službenik se ne smatra disciplinski odgovornim za povrede dužnosti dok se konačnim rješenjem u disciplinskom postupku ne utvrdi njegova odgovornost. Sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja povrede dužnosti ili od kojih zavisi primjena neke odredbe Pravilnika disciplinski organ rješava odlukom na način koji je povoljniji za optuženog. Disciplinski organi koji sudjeluje u

disciplinskom postupku istinito i potpuno iznose i utvrđuju činjenice koje terete disciplinski optuženog, ali i one koje mu idu u korist (čl. 96. st. 2. i 3. ZPS-a, čl. 19. i 20. Pravilnika). Na pitanja disciplinskog postupka, koja nisu uređena ZPS-om i Pravilnikom, primjenjuju se odredbe propisa kojim se uređuje opći upravni postupak (čl. 46. Pravilnika). Zakon o općem upravnom postupku je procesni zakon sa vrlo razrađenim procesnim odredbama koji pruža dobru supsidijarnu procesnu osnovu za disciplinski postupak, jer sadrži odredbe koje osiguravaju pravilno i zakonito postupanje uz uvažavanje pravnih maksima zaštite prava i interesa stranke u postupku, utvrđivanje činjeničnog stanja procesno pravilnim izvođenjem dokaza kao i činjenično-pravnog zaključka, i stvaranja kvalitetne podloge za pravilnu primjenu materijalnog propisa<sup>22</sup>.

#### **4.1. Disciplinski postupak za lakšu povredu dužnosti**

Rukovoditelj osnovne organizacijske jedinice izriče mjeru za lakšu povredu dužnosti nakon provedenog unutarnjeg postupka ili nakon dostavljanja prijedloga za izricanje disciplinske mjere od strane Jedinice koja je provela unutarnji postupak i utvrdila lakšu povredu radne dužnosti. Disciplinsku mjeru za lakšu povredu dužnosti može izreći direktor policije policijskom službeniku organizacijskih jedinica kojima rukovodi i organizacijskih jedinica po njegovoj liniji rukovođenja. Disciplinsku mjeru za lakšu povredu dužnosti policijskom službeniku može izreći ministar (čl. 26. Pravilnika).

Zastara je pravna nemogućnost pokretanja i vođenja disciplinskog postupka protiv osnovano sumnjivog počinitelja povrede dužnosti. Zastarijevanje upozorava nadležna tijela na potrebu odgovornijeg i savjesnijeg obavljanja dužnosti u otkrivanju i kažnjavanju počinitelja povreda dužnosti, kako ne bi protekao zakonski rok u kojem se postupak može pokrenuti i voditi. Pokretanje disciplinskog postupka zbog lakše povrede dužnosti zastarijeva u roku od 30 dana od dana saznanja za izvršenu povredu dužnosti, a najduže u roku od 90 dana od dana izvršenja povrede. Vođenje disciplinskog postupka za lakšu povredu dužnosti zastarijeva u roku od tri mjeseca od dana pokretanja disciplinskog postupka (čl. 105. st. 1. i 4. ZPS-a).

Protiv prvostupanske odluke za lakšu povredu dužnosti optuženi i njegov branitelj mogu izjaviti žalbu Policijskom odboru<sup>23</sup> u roku od 15 dana od dana

22 R. Marinković, Supsidijarna primena opštih procesnih zakona u postupku utvrđivanja disciplinske odgovornosti državnih službenika, *Biltan sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, br. 3/2009, Beograd, str. 344.; Neki autori imaju suprotno mišljenje: L. Milivojević-Kruljac ističe da je taj model „nespojiv s kaznenom prirodom disciplinskog postupka.“, Disciplinski postupak u Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske te opće naznake nekih poredbenih sustava disciplinskog sudovanja, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, god. 13, 2006, Zagreb, str. 167.; „Disciplinski postupak je daleko bliži po formalnim odredbama, krivičnom postupku, nego upravnom, pa svako poistovjećivanje sa općim upravnim postupkom ne odgovara ni suštini, a ni formi disciplinskog postupka.“, M. Mandić, Disciplinska odgovornost i disciplinski postupak, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, br. 1/2011, Banja Luka, str. 228.

23 Policijski odbor imenuje Vlada. Policijski odbor čine četiri policijska službenika sa činom samostalnog inspektora ili višim činom i jedan državni službenik iz Ministarstva. Najmanje dva člana Policijskog odbora moraju biti diplomirani pravnici, a sjednici Policijskog odbora predsjedava policijski službenik sa najvišim činom ili policijski službenik koji je proveo najduže vremena u tom činu ukoliko policijski službenici imaju isti čin (čl. 117. st. 1. i čl. 118. st. 1. – 2. Pravilnika).

prijema odluke, putem osnovne organizacijske jedinice. Protiv odluke Policijskog odbora policijski službenik može podnijeti tužbu nadležnom sudu u roku od 30 dana od dana konačnosti te odluke (čl. 102. st. 4. i čl. 39. st. 2. Pravilnika).

#### **4.2. Disciplinski postupak za težu povredu dužnosti**

Glavni disciplinski tužitelj, odnosno disciplinski tužitelj po prijemu izvještaja ili dopune izvještaja o provedenom unutarnjem postupku, ako izvještaj nakon razmatranja ne odbaci, posredstvom Odjela za vođenje prvostupanjskog disciplinskog postupka podnosi zahtjev za pokretanje disciplinskog postupka u roku od 15 radnih dana od dana prijema izvještaja Disciplinskoj komisiji (dalje: Komisija). Zahtjev za pokretanje disciplinskog postupka sadrži: 1. ime i prezime policijskog službenika, njegove osobne podatke, podatke o njegovom zaposlenju u Ministarstvu, činu, ranijem disciplinskom kažnjavanju, eventualnoj suspenziji, godišnjim ocjenama u posljednje tri godine, nagradama, odlikovanjima, 2. činjenični opis povrede dužnosti (način, vrijeme i mjesto izvršenja, kao i ostale okolnosti iz kojih proizlaze obilježja teže povrede dužnosti koja se policijskom službeniku stavlja na teret), 3. prijedlog o dokazima koje treba izvesti, uz navođenje imena i prezimena svjedoka i vještaka, spisa koje treba pročitati i predmeta koji služe kao dokaz, 4. rezultat unutarnje istrage, 5. drugi materijal koji potkrjepljuje navode zahtjeva. Jednim zahtjevom za pokretanje disciplinskog postupka može se obuhvatiti jedna ili više povreda dužnosti, protiv jednog ili više osumnjičenih policijskih službenika (čl. 18. Pravilnika). Disciplinski postupak smatra se pokrenutim zaprimanjem zahtjeva za pokretanje disciplinskog postupka od strane Komisije (čl. 29. Pravilnika).

Pokretanje disciplinskog postupka zbog teže povrede dužnosti zastarijeva u roku od godinu dana od dana saznanja za izvršenu povredu dužnosti, a najduže u roku od dvije godine od dana izvršenja povrede. Izuzetno, pokretanje disciplinskog postupka zbog teže povrede dužnosti zastarijeva u roku od tri godine od dana saznanja za učinjenu povredu dužnosti ako je disciplinski postupak u vezi sa drugim postupkom ili kada je iz opravdanih razloga onemogućeno prikupljanje i korištenje dokaza. Vođenje disciplinskog postupka za težu povredu dužnosti zastarijeva u roku od godinu dana od dana pokretanja postupka. Zastarjelost za pokretanje i vođenje disciplinskog postupka ne teče ukoliko disciplinski postupak nije moguće pokrenuti ili voditi zbog odsutnosti policijskog službenika ili iz drugih opravdanog razloga (čl. 105. st. 2. – 5. ZPS-a).

Disciplinske mjere za teže povrede dužnosti i povrede koje narušavaju interes i ugled Ministarstva izriču Komisija i Policijski odbor, nakon provedenog disciplinskog postupka<sup>24</sup> (čl. 27. st. 1. Pravilnika). U postupku pred Komisijom

<sup>24</sup> U razdoblju 2012. – 2014. Komisije su, u predmetima zbog težih povreda radne dužnosti, izrekle 221 novčanu kaznu, 9 prestanaka radnog odnosa, osloboidle od odgovornosti 102 službenika, obustavile 91 i prekinule 32 postupka. U istom razdoblju Policijski odbor je izrekao 87 novčanih kazni, 4 prestanka radnog odnosa, oslobodio od odgovornosti 129 službenika, radi zastare obustavio 12 postupka, ukinuo rješenje i vratio na ponovni postupak 11 predmeta, ukinuo zaključak i vratio predmet na ponovni postupak u 2 slučaja, odlučio o jednoj obnovi postupka, te odbacio 1 zahtjev. – izvor podataka: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Srpske, Služba ministra, dopis br. SM-01-053 od 10.03.2015. (Podaci o suspenzijama i upravnim sporovima navode se po istom izvoru.)

obvezno se provodi usmena rasprava. Disciplinski optuženi ima pravo sudjelovati u postupku pred Komisijom, izjasniti se o dokazima, iznositi činjenice i predlagati dokaze u svoju korist. Disciplinski optuženi ima pravo na branitelja, kojeg sam angažira. Na zahtjev disciplinski optuženog Komisija osigurava sudjelovanje u postupku sindikalnog povjerenika organizacijske jedinice disciplinski optuženog. Ako se disciplinski optuženi ili svjedok, koji su uredno pozvani, ne odazovu pozivu, niti opravdaju svoj izostanak, postupak se vodi u njihovom odsustvu. Ako se vještak, koji je uredno pozvan, ne odazove pozivu, niti opravda svoj izostanak, Komisija odlučuje o dalnjem načinu vođenja postupka. Komisija u svakom konkretnom slučaju procjenjuje opravdanost razloga za neodazivanje pozivu. Izjave date u unutarnjem ili nekom drugom postupku mogu se pročitati i koristiti kao dokaz na usmenoj raspravi<sup>25</sup> (čl. 31. Pravilnika). Komisija nije vezana za pravnu kvalifikaciju disciplinske povrede iz zahtjeva za pokretanje disciplinskog postupka, ali je vezana za činjenični opis disciplinske povrede. Po završetku usmene rasprave Komisija donosi rješenje, čiji dispozitiv usmeno priopćava strankama (čl. 34., čl. 35. st. 4. Pravilnika). Odluka Komisije mora biti činjenično i pravno valjano obrazložena, kako bi bilo sasvim jasno zbog čega je konkretna odluka donesena, koji dokazi su prihvaćeni, a koji ne odnosno na temelju čega je stvoren zaključak o odgovornosti i koje odlučne činjenice su uzete u obzir prilikom odmjeravanja kazne. Ovo je naročito važno jer se time policijskom službeniku omogućava da sazna zašto je kažnjen, a razlozi izloženi u obrazloženju odluke mogu biti i različiti od onih sa kojima započeo postupak<sup>26</sup>.

Protiv prvostupanske odluke za teže povrede dužnosti i povrede koje narušavaju interes i ugled Ministarstva, optuženi, njegov branitelj, glavni disciplinski tužitelj, odnosno disciplinski tužitelj, mogu izjaviti žalbu Policijskom odboru u roku od 15 dana od dana prijema odluke, putem Odjela. Policijski odbor žalbu može: 1. odbaciti kao nedopuštenu, nepravovremenu ili izjavljenu od neovlaštene osobe, 2. odbiti kao neosnovanu i potvrditi odluku Komisije, 3. ukinuti odluku i predmet vratiti na ponovni postupak ili 4. preinačiti pobijanu odluku. Policijski odbor o žalbi odlučuje u roku od 30 dana od dana prijema žalbe. Rješenje Policijskog odbora je konačno, a protiv njega policijski službenik može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom u roku od 30 dana od dana prijema rješenja<sup>27</sup> (čl. 102. st. 2. ZPS-a; čl. 39. st. 1., čl. 45. Pravilnika).

25 Evropski sud za ljudska prava (European Court of Human Rights) je prihvatio stajalište da se odluka u disciplinskom postupku protiv policijskog službenika može temeljiti na pisanim iskazu svjedoka, pod uvjetom da je policijski službenik upoznat sa sadržajem tog iskaza i da mu je omogućeno da se na takav iskaz očituje: „(...) ne znači da izjava svjedoka mora uvijek biti dana pred sudom da bi se priznala kao dokaz. Ono što je bitno da bi se osiguralo pravo na pošteno suđenje u građanskim postupcima je mogućnost da se osoba koja je u pitanju, upozna sa dokumentima, osporava ih i komentira.“, predmet Trubić protiv Hrvatske, zahtjev br. 44887/10, presuda od 2.10.2012., (online), dostupno na: <http://www.vlada.hr> (26.02.2015.) ; „Upotreba iskaza dobivenih tijekom policijskih izvida i sudske istrage u svrhu dokazivanja sama po sebi nije protivna stavcima 1. i 3. (d) članka 6., uz uvjet da je poštivano pravo na obranu.“, predmet Vanjak protiv Hrvatske, presuda od 14. siječnja 2010., zahtjev br. 29889/04, (online), dostupno na: <http://www.pravosudje.hr> (26.02.2015.)

26 G. Braibant, *Administrativno pravo Francuske*, Beograd, 2002, str. 326.

27 U razdoblju 2012. – 2014. policijski službenici su radi novčane kazne izrečene u postupku zbog teže povrede radne dužnosti pokrenuli 28 sudske sporova, od čega su 3 tužbe usvojene, 8 ih je odbijeno, a 17 postupaka je u toku. Radi poništenja rješenja o prestanku radnog odnosa tijekom 2014. podnesene su 3 tužbe, a niti jedna nije riješena.

## 5. Odvojenost disciplinske i krivične ili prekršajne odgovornosti

Odgovornost za učinjeno krivično djelo ili prekršaj ne isključuje disciplinsku odgovornost policijskog službenika ukoliko je činjenje krivičnog djela ili prekršaja također i povreda dužnosti. Oslobađanje od krivične ili prekršajne odgovornosti ne podrazumijeva istovremeno i oslobađanje od disciplinske odgovornosti (čl. 22. Pravilnika). Obzirom na svrhu koja se želi postići, vrstu sankcija, dobra koja se žele zaštiti, ovlaštenike progona, tijela koja provode postupak te pravnu zaštitu, radi se o samostalnim i odvojenim odgovornostima koje se međusobno ne isključuju<sup>28</sup>.

## 6. Udaljenje policijskog službenika iz Ministarstva ili s poslova i zadataka

Udaljenje s rada (suspenzija) je institut kojim se policijski službenik, u zakonom propisanim slučajevima, može ili mora udaljiti s rada do okončanja disciplinskog ili krivičnog postupka.<sup>29</sup> Opće značajke udaljenja s rada jesu legalitet, privremenost, represivnost, preventivnost i akcesornost.<sup>30</sup> Riječ je o posebnoj mjeri koja nije sankcija jer još nije utvrđena disciplinska odgovornost policijskog službenika<sup>31</sup>. Udaljenjem s rada policijski službenik ne gubi svoje svojstvo službenika – on i dalje ostaje policijski službenik i zadržava svoje radno mjesto, jedino ne obavlja svoje službene dužnosti.

Policijski službenik može biti udaljen iz Ministarstva ili sa poslova i zadataka koje obavlja u Ministarstvu<sup>32</sup>. Na udaljenje sa poslova i zadataka se ne primjenjuju odredbe ZPS-a o premještaju (čl. 103–104. st. 4. ZPS-a). Zakonodavac je propisao

28 Cardona, *Opus citatum*, str. 5., smatra kako je ovo potrebno ako pravni sustav zemlje u cjelini želi biti interno konzistentan, te kao ilustraciju navodi presudu španjolskog Ustavnog suda od 11. listopada 1999. koja "priznaje načelo non bis in idem kao ustavnu garanciju primjenjivu na sve građane osim na one koji imaju pravnu vezu s upravom u kojoj ova druga ima položaj posebne nadmoći, odnosno vrstu odnosa gdje uprava ima upravne ili upravljačke ovlasti"; Europski sud za ljudska prava potvrdio je da je disciplinsko tijelo, kada se protiv policijskog službenika vodi krivični postupak za isti životni događaj, ovlašteno samostalno odlučivati da li su se u radnji policijskog službenika ostvarila obilježja povrede dužnosti iz radnog odnosa: "Sud smatra da je upravno tijelo bilo ovlašteno i sposobno neovisno utvrditi činjenice predmeta pred njim. Pri tome Sud ne smatra da je bila dana bilo kakva izjava koja bi dovela u pitanje pravo podnositelja zahtjeva da ga se smatra nevinim.56. S obzirom na to, Sud smatra da odluka o prestanku radnog odnosa podnositelja zahtjeva nije bila protivna pravu zajamčenom u članku 6. stavku 2. konvencije." predmet Šikić protiv Hrvatske, zahtjev br. 9143/08, presuda od 15. srpnja 2010., (online), dostupno na: <http://www.pravosudje.hr> (26.02.2015.)

29 Z. Ivošević, Suspenzija, u: *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, svezak 2, Službeni list SFRJ, Beograd, str.227.

30 D. Bolanča, Posebnosti suspenzije pomoraca u hrvatskom radnom i pomorskom pravu, *Pravo u gospodarstvu*, br. 11–12/1995. Zagreb, str. 828.

31 A. Drmić, Vrste povreda službene dužnosti i disciplinske sankcije, *Hrvatska javna uprava*, br. 3/2010, Zagreb, str. 792.

32 U razdoblju 2012. – 2014. bilo je suspendirano 65 policijskih službenika, od čega je 16 službenika pokrenulo sudske sporove radi ponuštenja odluke o suspenziji. Sud je usvojio 11 i odbio 2 tužbe, a 3 su postupka u tijeku.

različite uvjete za obligatorno i za fakultativno udaljenje policijskog službenika. Policijski službenik obvezno se udaljava iz Ministarstva ili sa poslova i zadataka koje obavlja: 1. ako je policijskom službeniku određen pritvor, 2. ako je protiv policijskog službenika podignuta ili potvrđena optužnica za krivično djelo i ako se, uzimajući u obzir prirodu krivičnog djela, kao i okolnosti pod kojima je učinjeno krivično djelo, može osnovano vjerovati da bi prisutnost policijskog službenika u Ministarstvu štetila interesima službe (čl. 103. st. 2. ZPS-a). Dok se nalazi u pritvoru policijski službenik nije u objektivnoj mogućnosti obavljati svoje poslove, pa zbog toga sama činjenica određivanja pritvora nužno dovodi do njegovog udaljenja sa rada u državnom organu.<sup>33</sup> Policijski službenik može se udaljiti iz Ministarstva ili sa poslova i zadataka koje obavlja ako je protiv njega pokrenut disciplinski postupak, i ako se, uzimajući u obzir prirodu teže povrede dužnosti, kao i okolnosti pod kojima je učinjena teža povreda dužnosti, može osnovano vjerovati da bi prisutnost policijskog službenika u Ministarstvu štetila interesima službe. Izuzetno, policijski službenik može se udaljiti iz Ministarstva ili sa poslova i zadataka koje obavlja i prije pokretanja unutarnjeg, disciplinskog ili krivičnog postupka ukoliko bi njegova prisutnost u Ministarstvu štetila ugledu i interesima službe. Udaljenje može trajati do okončanja unutarnjeg, disciplinskog, odnosno krivičnog postupka. Rukovoditelj osnovne organizacijske jedinice donosi odluku o udaljenju (čl. 103. st. 3–6. ZPS-a). Policijski službenik se udaljava sa rada kad se odluka o tome doneše. Bez odluke, nema udaljenja i kada osnova za udaljenje postoji. S obzirom na to, odluka o udaljenju policijskog službenika sa rada ima konstitutivni karakter<sup>34</sup>.

Tokom udaljenja iz Ministarstva i udaljenja sa poslova i zadataka policijskog službenika na poslove i zadatke bez policijskih ovlaštenja službeno oružje, značka i službena iskaznica policijskog službenika oduzimaju se i zabranjuje mu se nošenje službene odore. Policijski službenik može uložiti žalbu na odluku o udaljenju Policijskom odboru u roku od 15 dana od dana prijema odluke, a žalba ne odgada izvršenje odluke o udaljenju. Tokom udaljenja iz Ministarstva policijski službenik ima pravo na naknadu u visini od 55% plaće koju bi ostvario da je bio na radu. Tokom udaljenja sa poslova i zadataka koje obavlja policijski službenik prima plaću radnog mjesta na koje je udaljen. Ako se utvrdi da nije odgovoran za težu povredu dužnosti, niti za izvršenje krivičnog djela, policijski službenik ima pravo na punu naknadu svoje plaće i druga prava po osnovu rada (čl. 103. st. 7. – 8. i čl. 104. st. 1. – 3. ZPS-a). Policijskom službeniku ne pripada novčana naknada za pretrpljene psihičke boli uslijed nezakonitog udaljenja iz službe, jer je njegova satisfakcija u tome što je pravomoćnom odlukom upravnog tijela ili suda vraćen na posao<sup>35</sup>.

33 S. Novaković, *Disciplinska odgovornost zaposlenih u državnim organima*, *Pravni život*, br. 3–4/2003, Beograd, str. 150–151.

34 Z. Ivošević; M. Ivošević, *Komentar Zakona o radu*, Savremena administracija, Beograd, 2004, str. 279.

35 R. Lale, *Udaljenje radnika sa rada (suspenzija)*, *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu*, br.1/2012, Istočno Sarajevo, str. 137.

---

## Zaključak

Disciplinska odgovornost policijskih službenika u Republici Srpskoj uređena je detaljno i jasno, što omogućava brzu provedbu disciplinskih postupaka, ali i jamči zaštitu prava policijskim službenicima protiv kojih se disciplinski postupak vodi. Propisivanjem zastoja zastarjevanja zakonodavac je spriječio nastupanje zastare u slučajevima kada se postupak ne može voditi, a radi sprječavanje nastupanja zastare u slučajevima kada se predmet vrati na ponovno postupanje od strane nadležnog suda, bilo bi dobro novelirati ZPS rješenjem iz hrvatskog prava prema kojem se zastara vođenja postupka prekida i radnjama sudova koji odlučuju o zakonitosti i ustavnosti disciplinske odluke (čl. 109. st. 3. Zakona o policiji<sup>36</sup>). Zakonodavac je propisao veliki broj lakših i težih povreda dužnosti što omogućava da se pravno kvalificiraju sva nedopuštena ponašanja policijskih službenika. Kod propisivanja disciplinskim mjerama zakonodavac se odlučio za samo dvije mjere za lakše i za teže povrede službene dužnosti. Prijedlog je da se, kako je to riješeno u pravu Republike Hrvatske (čl. 110. st. 2. t. 5. ZPH) i pravu Republike Srbije (čl. 159. st. 1. t. 3. Zakona o policiji<sup>37</sup>), za teže povrede službene dužnosti propiše i mjeru uvjetnog prestanka radnog odnosa, koja se izriče kada se radi o osobito teškoj povredi dužnosti i kojom se policijskom službeniku pruža posljednja šansa da korigira svoje ponašanje i odnos prema radu. U slučaju fakultativne suspenzije bilo bi opravdano, kako je to propisano u njemačkom pravu (čl. 38. Saveznog disciplinskog zakona<sup>38</sup>), suspenziju uvjetovati i opravdanim očekivanjem da bi policijskom službeniku mogla biti izrečena mjera prestanka radnog odnosa.

## Literatura

1. Benković, B.; *Disciplinska odgovornost državnih službenika u pravu Republike Hrvatske i pravu Bosne i Hercegovine*, magistarski rad, Pravni fakultet, Sveučilište u Osijeku, Osijek, 2010.
2. Bezbradica, R.; Disciplinska odgovornost državnih službenika, *Radno i socijalno pravo*, god. 11, br. 1/2007, Udruženje za radno pravo i socijalno osiguranje Srbije i Crne Gore, Intermex, Beograd.
3. Bolanča, D.; Posebnosti suspenzije pomoraca u hrvatskom radnom i pomorskom pravu, *Pravo u gospodarstvu*, god. 34, br. 11–12/1995, Hrvatsko udruženje pravnika u gospodarstvu, Zagreb.
4. Braibant, G.; *Administrativno pravo Francuske*, JP Službeni list SRJ Beograd i CID Podgorica Beograd, 2002.
5. Cardona, F.; Liabilities and Discipline of Civil Servants, (online), dostupno na:
6. <http://www.sigmaxweb.org/publications/documents/37890790.pdf>, (03.03.2015.)

---

36 Zakon o policiji, Narodne novine, br. 34/11, 130/12, 151/14

37 Zakon o policiji, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 101/05, 63/09, 92/11

38 Savezni disciplinski zakon (Bundesdisziplinargesetz), IS 1510/2001, 160/2009, 2554/11, 3154/13, 3386/13, (online), dostupno na <http://www.juris.de> (26. 02. 2015.).

7. Čukić, Z.; Disciplinska odgovornost zaposlenih, *Sudska praksa*, god. 26, br. 1/2006, Poslovna politika, Beograd
8. Dedić, S.; Gradaščević-Sijerčić, J.; *Radno pravo*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2005.
9. Drmić, A.; Vrste povreda službene dužnosti i disciplinske sankcije, *Hrvatska javna uprava*, god. 10, br. 3/2010, Institut za javnu upravu, Zagreb.
10. Henning, O.; Policijska etika, Upute za orijentaciju, *Izbor članaka iz stranih časopisa*, br. 4/1999, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb.
11. Ilić, A.; Disciplinska i materijalna odgovornost državnih službenika u pravnom sistemu Republike Srbije (online), dostupno na: [www.teme.junis.ni.ac.rs/.../teme%201-2012-23%20lat.pdf](http://www.teme.junis.ni.ac.rs/.../teme%201-2012-23%20lat.pdf) (03.03.2015.)
12. Kolakušić, M.; Postupak radi povrede službene dužnosti državnih službenika i namještenika, te udaljenje iz službe (s osvrtom na policijske i sudske službenike), (online), dostupno na: <http://www.upravnisudrh.hr/radovi.html>, (03.03.2015.), 2006.
13. Krašovec, D.; *Pogodba o zaposlitvi in odgovornost za delovne obveznosti*, Upravna akademija, Ljubljana, 2006.
14. Kulić, Ž.; Vasiljević, D.; *Radni odnosi u organima državne uprave*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009.
15. Ivošević, Z.; Ivošević, M.; *Komentar Zakona o radu*, Savremena administracija, Beograd, 2004.
16. Ivošević, Z.; Suspenzija, u: *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, svezak 2, Službeni list SFRJ, Beograd.
17. Lale, R.; Udaljenje radnika sa rada (suspenzija), *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu*, br.1/2012, Istočno Sarajevo.
18. Novaković, S.; Disciplinska odgovornost zaposlenih u državnim organima, *Pravni život*, god. 52, br. 3-4/2003, Beograd.
19. Lubarda, B.; Disciplinska odgovornost i harmonizacija prava, *Pravo i privreda*, god. 38, br. 5-8/2001, Udruženje pravnika u privredi Srbije i Crne Gore, Beograd.
20. Mandić, M.; Disciplinska odgovornost i disciplinski postupak, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, br. 1/2011, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka.
21. Marinković, R.; Supsidijarna primena opštih procesnih zakona u postupku utvrđivanja disciplinske odgovornosti državnih službenika, *Biltén sudske prakse Vr̄hovnog suda Srbije*, br. 3/2009, Službeni glasnik, Beograd.
22. Milivojević-Kruljac, L.; Disciplinski postupak u Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske te opće naznake nekih poredbenih sustava disciplinskog sudovanja, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, god. 13, 2006, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Zagreb.
23. Milković, D.; Odgovornost službenika za povredu službene dužnosti, *Radno pravo*, br. 6/2005, Zagreb
24. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Srpske, Služba ministra, dopis br. SM-01-053 od 10.03.2015

25. Mitrović, Lj.; Disciplinska i materijalna odgovornost zaposlenih u organima unutrašnjih poslova, odnosno policijskim organima, u: *Primena i ostvarivanje prava u oblasti radnog i privrednog zakonodavstva BiH*, Glosarijum, Beograd, 2009.
26. Nikolić, G.; *Disciplinska odgovornost državnih službenika*, magistarski rad, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2008.
27. Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti policijskih službenika, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 45/14
28. Predmet Šikić protiv Hrvatske, zahtjev br. 9143/08, presuda od 15. srpnja 2010., (online), dostupno na: <http://www.pravosudje.hr> (26.02.2015.)
29. Predmet Trubić protiv Hrvatske, zahtjev br. 44887/10, presuda od 2.10.2012., (online), dostupno na: <http://www.vlada.hr> (26.02.2015.)
30. Predmet Vanjak protiv Hrvatske, presuda od 14. siječnja 2010., zahtjev br. 29889/04, (online), dostupno na: <http://www.pravosudje.hr> (26.02.2015.)
31. Savezni disciplinski zakon (Bundesdisziplinargesetz), IS 1510/2001, 160/2009, 2554/11, 3154/13, 3386/13 (online), dostupno na: <http://www.juris.de> , (26. 02. 2015.)
32. Simonović, D; Individualizacija disciplinske mjere, *Pravo i privreda*, god. 38, br. 5-8/2001, Udruženje pravnika u privredi Srbije i Crne Gore, Beograd.
33. Šegvić, S; *Obrana i unutarnji poslovi u ustavnopravnom sustavu Republike Hrvatske*, Veleučilište u Splitu, Split, 2000.
34. Zakon o policiji, *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 34/11, 130/12, 151/14
35. Zakon o policiji, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 101/05, 63/09, 92/11
36. Zakon o policijskim službenicima, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 20/14

## DISCIPLINARY RESPONSIBILITY OF POLICE OFFICERS IN THE SERBIAN REPUBLIC

**Damir Juras**

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Croatia

**Summary:** Along with stating the point of view of legal theory and quoting the practice of the European Court of Human Rights, in the paper the author gives a review of the legislation which regulates disciplinary responsibility of police officers in the Serbian Republic. Disciplinary responsibility is a special aspect of legal responsibility for violations of official duty, and respecting work discipline is of particular importance for the police because it ensures the functioning of the service and protection of the reputation of individual police officers and the service in general. In separate chapters of the paper

the author analyses: violations of duty, disciplinary measures, internal and disciplinary proceedings, separation of disciplinary and criminal or misdemeanour responsibility, and suspension of police officers. The author's conclusion is that by proscribing large number of minor and severe violation of duty, the legislator managed to cover all violations of official duty; however, the current catalogue of disciplinary measures does not allow individualization of sanctions for individual violations or for individual perpetrators, due to which the author suggests proscribing measures of conditional termination of employment which can be imposed for particularly severe violations of duty, when it is justified to give the police officer last chance to correct their behaviour and attitude towards work. In the view of the author, disciplinary proceedings have been regulated clearly and in details. It is important to emphasize that the decision can be made even in the absence of the police officer who unjustifiably failed to answer the summons, and that a disciplinary decision can be based on a written statement of witness, which enables fast implementation of the proceedings. The legislator has provided the protection of the rights of police officers against whom the proceedings are conducted, primarily in provisions requiring from the employer to enable the police officers in internal and disciplinary proceedings to plead on the evidence and facts they have been charged with, and the police officers are also guaranteed judicial review of disciplinary decisions. By prescribing suspension of the statute of limitations, the legislator has prevented the occurrence of statute of limitations in the cases when disciplinary proceedings cannot be conducted for justified reasons, while statute of limitations, in the cases when the competent (regular) court returns the case for retrial, can be prevented by proscribing that actions by courts which assess the legality and constitutionality of disciplinary decisions lead to termination of statute of limitations on disciplinary proceedings. The legislator has proscribed separating disciplinary and criminal or misdemeanour responsibility, taking into account that these are separate aspects of legal responsibility that have different purposes and protect different social values, thus the said proceedings have no influence on each other. In relation to the suspension of police officers, the author suggests that facultative suspension is conditioned by justified expectation that the officer could be sentenced to the termination of employment.

**Keywords:** disciplinary procedure, disciplinary responsibility, police officer, working duty.



UDK: 351.741  
007:912]:004  
Pregledni rad

## NEKE MOGUĆNOSTI ANALIZE GEOPROSTORNE DISTRIBUCIJE KRIVIČNIH DELA U RADU POLICIJE

Nenad Milić<sup>1</sup>

Kriminalističko-poličijska akademija, Beograd

**Sažetak:** Skup svih krivičnih dela na nekom geoprostoru formira određenu geoprostornu distribuciju. Ona nije slučajna već je u velikoj meri uslovljena karakteristikama geoprostora na kojem se manifestuje. Vršenje krivičnih dela podrazumeva postojanje pogodnih prilika, pri čemu niti su prilike podjednako distribuirane u geoprostoru, niti su konstantne u vremenu. Tako su neki geoprostori ugroženi vršenjem krivičnih dela, dok su drugi manje ili više bezbedni. Ako bi policija poznavala ugrožena područja i objekte, mogla bi na te prostore da usmeri raspoložive resurse i da efikasnije proaktivno deluje. Odgovor na pitanje kakve su karakteristike geoprostorne distribucije krivičnih dela, gde se grupišu lokacije krivičnih dela (žarišta) i kakvi su odnosi geoprostorne distribucije krivičnih dela i drugih činilaca okruženja, moguće je dobiti vršenjem geoprostornih analiza. U radu se ukazuje na pojam i značaj geoprostorne analize, specifičnosti metoda statistike koje se koriste u radu sa geoprostornim podacima i na praktičnom primeru analize geoprostorne distribucije krivičnih dela pokazuju neke od njenih mogućnosti u policijskom radu.

**Ključne reči:** geoprostorne analize, geoprostorna statistika, mapiranje kriminala, GIS, policija.

---

<sup>1</sup> Docent, nenad.milic@kpa.edu.rs. Rad je rezultat istraživanja na projektu: „Upravljanje policijskom organizacijom u sprečavanju i suzbijanju pretnji bezbednosti u Republici Srbiji“, koji finansira i realizuje Kriminalističko-poličijska akademija u Beogradu, ciklus naučnih istraživanja 2015-2019. godina (rukovodilac projekta prof. dr Dane Subošić) i „Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija“ (br. 179045), koji finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije a realizuje Kriminalističko-poličijska akademija u Beogradu, ciklus istraživanja 2011–2014. godine (rukovodilac projekta prof. dr Saša Mijalković).

## Uvod

Mapiranje kriminaliteta predstavlja deo opšteg koncepta analize kriminaliteta koji za cilj ima da omogući lakše razumevanje karakteristika geoprostorne distribucije krivičnih dela i drugih događaja od značaja za rad policije. Prema Rejčel Bobi (Rachel Boba), značaj mapiranja kriminaliteta se ogleda u tome što mapiranje olakšava vizuelnu i statističku analizu geoprostornih aspekata krivičnih dela i drugih događaja, omogućava analitičaru da poveže različite vrste podataka (npr. demografske podatke, podatke o ekonomskoj razvijenosti i sl., sa podacima koji se odnose na različite karakteristike krivičnih dela, prekršaja itd.) na zajedničkoj „podlozi“ – tematskim i topografskim kartama, ortofoto planu i dr. i olakšava prezentaciju rezultata analitičkog rada<sup>2</sup>.

Šira primena mapiranja kriminaliteta u policijskoj praksi ne bi bila moguća bez geografskih informacionih sistema (GIS). GIS je skup baza podataka, softvera i hardvera koji se koriste za prikupljanje, obradu, skladištenje (arhiviranje), analizu i prikaz geoprostornih podataka. GIS se najčešće koristi u svrhe skladištenja geoprostornih podataka i njihove vizuelizacije („pametna karta“) u cilju opisivanja onih elemenata stvarnog sveta koji su relevantni za korisnika, omogućujući mu da njime lakše upravlja. Međutim, bitno obeležje GIS jeste da je to skup alata koji iz postojećih skupova geoprostornih podataka, primenom odgovarajućih analitičkih postupaka (metoda), omogućavaju dobijanje novih (skupova) podataka sa dodatnom saznanjom vrednošću tj. informacija, omogućujući bolje razumevanje pojave (fenomena) koji je predmet interesovanja, što u krajnjoj liniji treba da ishoduje donošenjem kvalitetnijih odluka (GIS kao podrška odlučivanju). Objedinjujući operacije sa bazama podataka, poput upita i geoprostornih analiza, s jedinstvenom vizualizacijom tematskih sadržaja karate, GIS tehnologija danas predstavlja osnovu svih sistema mapiranja kriminaliteta.

Bezbednosno interesantne pojave (npr. kriminalitet) manifestuju se na delovima geoprostora formirajući određenu geoprostornu distribuciju. Izgled geoprostorne distribucije na određenom geoprostoru određuje njen geoprostorni obrazac. Geoprostorni obrazac manifestovanja neke pojave jeste statički koncept jer predstavlja geoprostornu distribuciju u trenutku vremena. Kakav će biti geoprostorni obrazac manifestacija neke pojave u realnom svetu zavisi od geoprostornih procesa koji se nalaze (deluju) u njihovoј pozadini. Geoprostorni proces je dinamički koncept koji objašnjava promene (obrasca) distribucije tokom vremena. Geoprostorni procesi su rezultat delovanja uzroka i uslova koji egzistiraju (deluju) na određenom geoprostoru. Identifikacija i analiza geoprostornih procesa upravo za cilj imaju da otkriju uzroke i uslove koji deluju na pojavu koja je predmet našeg interesovanja, kako bismo primenom odgovarajućih mera i radnji sa njom lakše upravljali. Ako su procesi pozitivni (npr. vode smanjenje broja izvršenih krivičnih dela), treba da pronađemo načine da ih održimo i sačuvamo, u suprotnom treba da ih sprečimo.

2 R. Boba, *Crime analysis and crime mapping*, SAGE Publications, 2005, p. 38.

## 1. Geoprostorne analize i geoprostorna statistika

Svrha GIS nije samo u izradi karata jer su one, sa aspekta GIS, nosioci informacija sadržanih u pripadajućim bazama podataka. Kreirana karta kao i ostali podaci sadržani u GIS svoj smisao dobijaju upravo primenom različitih analitičko-statističkih alata. Zbog toga se u praksi često može čuti da onaj ko koristi GIS isključivo za potrebe (kartografske) vizuelizacije i nije pravi korisnik GIS-a.

Geoprostorne analize imaju za cilj da: (1) identifikuju i opišu obrasce manifestovanja neke pojave u geoprostoru; (2) identifikuju i objasne proces(e) koji se nalaze u pozadini njihovog manifestovanja. Metodi geoprostorne analize mogu biti različitih, od onih najjednostavnijih koje ne podrazumevaju ništa više od upotrebe ljudskog oka (vizuelna metoda), pa do onih sofisticiranih koji zahtevaju dobro poznavanje matematike i statistike i upotrebu kompleksnih (specijalizovanih) softverskih alata<sup>3</sup>.

Iako ljudsko oko i mozak mogu biti dobar „alat“ za obradu geoprostornih podataka, vizuelna metoda često neće biti dovoljna da omogući donošenje ispravnih zaključaka. To naročito dolazi do izražaja u slučajevima gde je kartografski prikazana kompleksna geoprostorna distribucija (npr., sadrži veliki broj događaja) tako da, gde god da se pogleda, uočava se neki obrazac, ili se barem tako čini, jer kako objašnjavaju Anselin i drugi „ljudski um je uslovjen da pronalazi značenje i identificuje obrasce i grupisanje, čak i kada oni ne postoje“<sup>4</sup>.

Generalno gledano, u situacijama kada raspolažemo mnoštvom podataka koje ljudsko oko i mozak ne mogu obraditi, koristimo se metodama statistike. Za razliku od klasične statistike, u geoprostornim analizama koristimo primjenju, geoprostornu statistiku. Njeno bitno obeležje jeste rad sa geoprostornim podacima. Za razliku od klasičnih statističkih tehnika, kako navode Skot (Scott) i Getis (Getis) geoprostorne statističke tehnike u svoja izračunavanja direktno unose obeležja geoprostora kao što su površina, dužina, blizina, orijentacija i sl.<sup>5</sup> Specifičnosti geoprostorne statistike odražavaju specifičnosti geoprostornih podataka, pa tako Kelerman (Kellerman) navodi: „Svaki geoprostorni podatak odnosi se na neku lokaciju u geoprostoru koju označavamo X i Y koordinatom. Na taj način mi zapravo imamo dve serije podataka. Ako uzmemo u obzir da svaki geoprostorni podatak može ukazivati na određen broj jedinica – članova skupa (u statistici se koristi termin populacija i označava slovom p), odnosno intenzitet (obično se označava slovom W), mi zapravo radimo sa trodimenzionalnim serijama. Situacija se dodatno komplikuje ako se uvede visina (vrednost Z) kao

<sup>3</sup> Metode geoprostorne analize svoju primenu mogu pronaći i izvan geoprostora. Na primer, koriste se u astronomiji, proučavanju ljudskog mozga, izradi kompjuterskih čipova i dr. U tom kontekstu bilo bi ispravno koristiti formulaciju prostorne analize, međutim kako je tema rada neposredno povezana sa aktivnostima u geoprostoru (kriminalitet) opredelili smo se da zadržimo termin „geoprostorne“, dajući napomenu koja je sadržana u ovoj fuznoti.

<sup>4</sup> L. Anselin; J. Cohen; D. Cook; W. Gorr; G. Tita, Spatial Analyses of Crime, *Measurement and Analysis of Crime and Justice*, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Vol.4, 2000, p. 222.

<sup>5</sup> L. Scott; A. Getis, Spatial statistics. In: Kemp K (ed): *Encyclopaedia of geographic information*, Sage, Thousand Oaks, CA, 2008, p. 437.

četvrta dimenzija i kada se određena pojava posmatra u periodu od nekoliko godina, čime se uvodi još jedna, temporalna dimenzija<sup>6</sup>. Na značaj geoprostorne statistike ukazuje i Loren Skot (Lauren Scott) koja navodi: „Kada analiziramo naše podatke izvan njihovog geoprostornog konteksta – kada iz naših podataka uklonimo njihovu geoprostornu i vremensku dimenziju – mi dobijamo pola priče. Stvari se dešavaju u prostoru i vremenu i ako mi to ignorisemo naša analiza neće biti kompletne. To je važna razlika između tradicionalne i geoprostorne statistike. Tradicionalna statistika često polazi od pretpostavke da podaci nisu pod uticajem nečega što se zove „geoprostorna autokorelacija“. Dakle, u geoprostornom statističkom kontekstu mi ćemo i dalje pričati o srednjoj vrednosti i standardnoj devijaciji, ali naš fokus biće na tome kako se ovi koncepti primenjuju na geoprostorne entitete<sup>7</sup>“. Prema Endiju Mičelu (Andy Mitchell) uobičajena pitanja na koja geoprostorna statistika može odgovoriti su:

- 1) *Kako su događaji distribuirani u geoprostoru?* Odgovorom na ovo pitanje daju se sumarni (deskriptivni) pokazatelji geoprostorne distribucije uključujući centar distribucije, obim disperzije distribucije, orijentacija distribucije i sl.
- 2) *Kakav geoprostorni obrazac formira distribucija?*
- 3) *Gde se nalazi grupisanje događaja?*
- 4) *Kakvi su odnosi između dve ili više grupa događaja i/ili (atributnih) vrednosti koji ih bliže opisuju<sup>8</sup>.*

Ako raspolažemo lokacijama krivičnih dela koje su distribuirane na određenom geoprostoru (npr. teritorija policijske stanice), odgovor na prvo pitanje dobija se primenom centrografske metode geoprostorne statistike. Reč je o metodama koje su dvodimenzionalni ekvivalent klasičnih deskriptivnih statističkih metoda koje se mogu podeliti u dve grupe: mere centralne tendencije i mere disperzije skupa podataka. Geoprostorne analize obično počinju primenom centrografske metode<sup>9</sup>. One daju odgovor na pitanja gde se nalazi centar distribucije (npr. izračunavanjem centra srednje vrednosti distribucije, medijan centra distribucije i dr.), kakva je kompaktnost (disperzija) distribucije i kakva je orijentacija distribucije (npr. izračunavanje standardne devijacije rastojanja događaja od centra distribucije, elipsa standardne devijacije i dr.).

Odgovor na drugo pitanje podrazumeva primenu metoda koje za cilj treba da utvrde da li je geoprostorna distribucija krivičnih dela grupisana (događaji se nalaze blizu jedan drugom, pri čemu značajan deo geoprostora je sa veoma malo ili bez događaja), disperzivna (svaki događaj je što je moguće udaljeniji od

6 A. Kellerman, *Centrographic measures in geography*, *Concepts and techniques in modern geography* No. 32, Study Group in Quantitative Methods, of the Institute of British Geographers, University of East Anglia, Norwich, 1981, p. 3.

7 L. Scott, *Understanding Spatial Statistics and Geostatistics*, *ArcWatch: Your e-Magazine for GIS News, Views, and Insights*, ESRI, 2010. Retrieved from: <http://www.esri.com/news/arcwatch/0410/lauren-scott.html> (avaialble in September 2014).

8 E. Mitchell, *The ESRI guide to GIS analysis*, Volume 2: Spatial measurements and statistics, Redlands, California, USA, 2005, p. 4.

9 N. Milić, *Centrographic measures and spatial analysis of crime*, *Archibald Reiss days – Thematic conference proceedings of international significance*. Vol. 1, International Scientific Conference “Archibald Reiss Days”, Belgrade, 1-2 March 2013, organized by Academy of Criminalistic and Police Studies, pp. 385-398.

drugih događaja) ili je reč o neodređenoj distribuciji (niti je reč o grupisanju, niti o disperzivnoj distribuciji). U policijskoj praksi, geoprostorni obrasci lokacija krivičnih dela biće negde između neodređene i potpunog grupisanja ili neodređene i potpune disperzije. Jedna od osnovnih metoda kojim se daje odgovor na pitanje kakva je geoprostorni obrazac distribucije jeste metoda izračunavanja indeksa *najbližeg suseda*.

Odgovor na treće pitanje podrazumeva lociranje grupisanja događaja u klastere (kada je reč o grupisanju lokacija krivičnih dela u našoj literaturi se koristimo terminom kriminalno žarište ili ređe opasna mesta). Jedna od najčešće korišćenih metoda kojom se traži lokalno grupisanje (koncentracija) jeste *kernel gustina*, međutim ona ne daje odgovor na pitanja kakva je statistička značajnost dobijenog rezultata. S tim u vezi ova metoda se često dopunjuje *Getis-Ord Gi\** metodom<sup>10</sup>.

Četvrtu pitanje treba da dâ odgovor na pitanje kakve su veze lokacija krivičnih dela sa drugim skupovima podataka (različitim varijablama okruženja). U cilju davanja odgovora na ovo pitanje primenjuju se različite regresione i korelacione analize. Na ovaj način se identifikuju geoprostorni procesi koji se nalaze u pozadini manifestovanja geoprostornih obrazaca, odnosno uzroci i uslovi koji vode pojavi manifestacija kriminalne aktivnosti u datom geoprostoru.

Funkcionalnosti GIS alata koji su u praksi najrasprostranjeniji (npr., *ArcGIS* firme ESRI) mogu zadovoljiti većinu potreba kada je reč o analizi geoprostorne distribucije krivičnih dela. Međutim, kada je reč o složenijim geoprostornim analizama često je potrebno GIS alate „dopuniti“ funkcionalnostima drugih specijalizovanih softvera<sup>11</sup>. U delu rada koji sledi na primeru geoprostorne distribucije krivičnih dela razbojništva, na teritoriji jedne od beogradskih opština, pokazaćemo primenu nekih metoda geoprostorne analize.

## **2. Analiza geoprostorne i vremenske distribucije krivičnih dela razbojništva na teritoriji opštine Čukarica**

Krivična dela razbojništva bitno utiču na subjektivni osjećaj sigurnosti kod građana, a imajući u vidu društvenu opasnost ovih krivičnih dela, policija mora ulagati značajne napore u njihovom sprečavanju i rasvetljavanju. Imajući u vidu broj izvršenih krivičnih dela razbojništva<sup>12</sup>, u našoj praksi postavlja se pitanje da li se može učiniti više kako bi se takva krivična dela sprečila. Ako bi policija poznavala ugrožena područja i objekte (žarišta), kao i kritična vremena vršenja tih krivičnih dela, mogla bi na te prostore da usmeri raspoložive resurse i da, samim tim, efikasnije proaktivno deluje (npr., intenzivirani patrolni obilasci,

<sup>10</sup> Opširnije o ovoj metodi videti u: J. Ratcliffe; McCullagh, J, Hotbeds of crime and the search for spatial accuracy, *Journal of Geographical Systems*, 1 (4), 1999, r. 389.

<sup>11</sup> Z. Đurđević, Pojam i vrste analize kriminaliteta. *Nauka, bezbednost, policija*, 12(1), 2007, str. 101.

<sup>12</sup> U periodu od 2008. do 2013. godine na teritoriji Policijske uprave za grad Beograd, broj izvršenih razbojništva je varirao, ne odstupajući mnogo od proseka koji je iznosio oko dve hiljade dela godišnje (njemannje razbojništava izvršeno je 2013. godine – 1829, a najviše 2009. godine - 2681).

zasede, edukacija građana, kao i primena drugih sadržaja iz okvira koncepta rada policije u lokalnoj zajednici i problemski orijentisanog rada, situacione prevencije kriminala i dr.).

## 2.1. Metodološke napomene koje se odnose na realizaciju istraživanja

Analiza geoprostorne i vremenske distribucije krivičnih dela razbojništva na teritoriji opštine Čukarica imala je za cilj da otkrije mesta njihove koncentracije, a dobijena informacija kartografski prikaže u formi koja može inicirati donošenje odgovarajućih odluka koje će voditi primeni najefikasnijih (preventivnih i represivnih) mera uz racionalno angažovanje policijskih i drugih resursa. Predmet istraživanja nije obuhvatao sva krivična dela razbojništva, već samo ona izvršena u bankama, poštama, kladionicama, apotekama, menjачnicama, kazinima i kockarnicama. Prostorni obuhvat ovog istraživanja odenosio se samo na gradski deo beogradske opštine Čukarica koji je deo urbane zone Beograda<sup>13</sup>. Vremenski obuhvat istraživanja je trogodišnji period od 2008. do 2010. godine.

## 2.2. Obrada i geokodiranje podataka

Na teritoriji opštine Čukarica (gradski i prigradski deo), u periodu koji je predmet istraživanja, izvršeno je ukupno 179 krivičnih dela razbojništva na štetu banaka, pošta, kladionica, apoteka, menjачnica, kazina i kockarnica. Predmet našeg istraživanja biće analiza geoprostorne i vremenske distribucije 154 krivična dela razbojništva, izvršena u (užem) gradskom delu opštine Čukarica, na štetu gore navedenih objekta, i to: 17 krivičnih dela na štetu menjачnica, 58 krivičnih dela na štetu kladionica, 16 krivičnih dela na štetu banaka, 35 krivičnih dela na štetu apoteka, 21 krivično delo u objektima pošte i 7 krivičnih dela na štetu kazina i kockarnica.

Prvi korak u analizi podataka bio je njihova obrada. Dobijene podatke u pisanoj formi trebalo je unificirati i prevesti u *Microsoft Excel* format. Za svako krivično delo osim podataka o njegovoj lokaciji uneti su podaci o vremenu izvršenja, vrsti i nazivu objekta napada, sredstvu izvršenja, pribavljenoj koristi, opisu izvršioca, kao i KU broj pod kojim se vodi konkretan događaj<sup>14</sup>. Ovako koncipirana „baza podataka“ omogućava različite kombinacije njihovog prikaza u GIS okruženju. Na primer, moguće je vršiti pretragu i formirati kartografski prikaz po svakom od atributa (npr. prikazati lokacije svih krivičnih razbojništva koja su izvršena upotrebom vatrenog oružja, ili lokacije krivičnih dela gde je pribavljena imovinska

13 Prigradska naselja su odvojena od gradskog jezgra Čukarice i Beograda, i kao takva predstavljaju samostalne bezbednosne celine. Iako prigradska naselja Čukarice obuhvataju skoro dve trećine njene površine, na ovom prostoru (pretežno ruralnog karaktera) je u periodu koji je predmet analize izvršeno svega 25 krivičnih dela (14%) razbojništva na objektima koji su predmet ovog istraživanja. Samim tim, karakteristike prostorne i vremenske distribucije krivičnih dela razbojništva na ovom prostoru moguće je sagledati bez mnogo npora (vizelna metoda) i nekog zahtevnijeg analitičkog rada.

14 Lokaciji svakog krivičnog dela moguće je hiperlink vezom pridružiti podatke poput fotografije objekta, kompletну dokumentaciju nastalu vršenjem uviđaja, skicu objekta sa rasporedom kamera za video nadzor i dr.

korist manja od 100.000 dinara i sl.) ili pak kombinovanjem dva ili više atributa (na primer, krivična dela koja su izvršena u objektima banaka, u prepodnevnim časovima i u čijem izvršenju je učestvovao samo jedan izvršilac i sl.). Osim *atributnih* pretraga (selekcija), GIS alati omogućavaju i *geoprostorne* pretrage (na primer, prikazati sve lokacije krivičnih dela razbojništva koje se nalaze na 200 m od ulica kojima se kreće javni gradski prevoz i sl.). Na kraju, moguće je formirati kartografski prikaz kombinovanjem atributnih i geoprostornih pretraga (na primer, izdvojiti krivična dela razbojništva u kojima je korišćeno vatreno oružje a izvršena su na lokacijama koje nisu udaljene više od 500 m od objekata škola). Mogućnosti kreiranja različitih prikaza i dovođenje u vezu različitih objekata, prednosti su zbog kojih se mapiranje danas ne može zamisliti bez primene GIS tehnologije.

Nakon sređivanja podataka usledio je proces geokodiranja tokom kojeg svaka lokacija treba da dobije svoju X i Y koordinatu i, shodno tome, bude pozicionirana na odgovarajućem mestu na karti. U konkretnom slučaju bila su moguća dva načina geokodiranja: da se za svaku od 154 lokacije pojedinačno traži i unosi X i Y koordinata ili da se taj proces automatizuje (samim tim i ubrza) korišćenjem adresnog registra. Suština drugog postupka ogleda se u tome što se u adresnom registru nalazi spisak adresa sa unapred određenim koordinatama, pa se proces geokodiranja svodi na to da softver za svaku od adresa koju treba geokodirati, iz adresnog modela izvlači odgovarajuće (pripadajuće) koordinate<sup>15</sup>. To „izvlačenje“ koordinata se vrši na osnovu određenih pravila koja se definišu kreiranjem adresnog lokatora. U slučaju da neka od naših adresa u sebi sadrži slovnu grešku ili reč koja je „višak“ (npr. ako je u adresnom modelu naziv ulice „Proleterskih solidarnosti 14“, a u našoj bazi podataka стоји назив „Ulica proleterskih solidarnosti broj 14“, reči „ulica“ i „broj“ u našem nazivu predstavljaju višak), adresa verovatno neće biti prepoznata u adresnom modelu<sup>16</sup>. Zbog toga je od izuzetnog značaja da se podaci prethodno unificiraju i srede. Takođe, ako adresa nije sadržana u adresnom modelu, ona neće biti geokodirana.

Procenat uspešnosti geokodiranja je bio oko 70% iz razloga što adresni registar nije u dovoljnoj meri ažuran (ne sadrži sve adrese sa pripadajućim koordinatama). To je značilo da se jedan broj koordinata morao „ručno“ unositi kako bi sve lokacije bile geokodirane (uspešnost geokodiranja 100%). Takođe, u više navrata je bilo neophodno izaći na teren i utvrditi tačnu lokaciju objekta u kojem je vršeno razbojništvo. Na kraju, za svaku od lokacija krivičnih dela koja su predmet istraživanja ustanovljena je X i Y koordinata, što je preduslov njihovog kartografskog prikaza (slika 1).

<sup>15</sup> Za potrebe ovog istraživanja korišćen je adresni registar koji je ustupila firma GD<sub>i</sub> GISDATA iz Beograda.

<sup>16</sup> Postoji mogućnost podešavanja osetljivosti „uparivanja“ adresa. Međutim, snižavanjem praga osetljivosti povećava se mogućnost da adresa ne bude povezana sa svojom „replikom“ u adresnom registru.

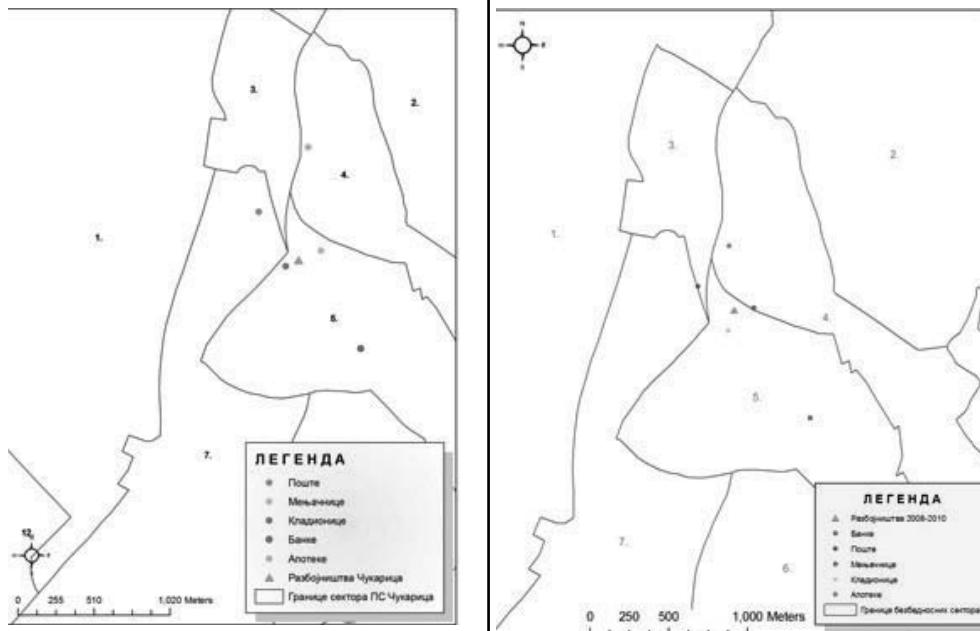


Slika 1. Pregledna karta distribucije krivičnih dela razbojništva koja su predmet istraživanja

### 2.3. Opšte karakteristike geoprostorne distribucije krivičnih dela razbojništva

Prvi korak u analizi geoprostorne distribucije jeste da se uoče njene opšte karakteristike, kod svakog od objekata napada koji su predmet istraživanja (apoteke, menjačnice, pošte itd.). U tom kontekstu možemo odrediti koja je to tačka u prostoru čiji zbir (euklidskih) rastojanja do svih ostalih lokacija krivičnih dela u geoprostoru je najmanja. Takva lokacija se označava kao *centar minimalnog rastojanja*. Na slici 2 (levo) prikazane su lokacije centara minimalnog rastojanja krivičnih dela razbojništva izvršenih na štetu pojedinih objekata (simboli kruga različitih boja), kao i srednja vrednost centra minimalnog rastojanja svih krivičnih dela koja su predmet analize (simbol trougla). Slično ovome, možemo odrediti i srednju vrednost svih X i Y koordinata grupe krivičnih dela. Dobijena lokacija predstavlja *centar srednje vrednosti*. Na slici 2 (desno) prikazani su centri srednje vrednosti razbojništva izvršenih na štetu banaka, pošta, menjačnica, apoteka i kladionica u periodu 2008–2010. godina, kao i „zajednički“ centar srednje vrednosti svih krivičnih dela koja su predmet istraživanja (označen simbolom trougla). Centri srednje vrednosti i minimalnog rastojanja se koriste prilikom poređenja geoprostornih distribucija različitih krivičnih dela (npr. centar geoprostorne distribucije razbojništva u kladionicama i onih koja su izvršena u apotekama, ili da ih uporedimo sa drugom vrstom krivičnih dela ili prekršaja),

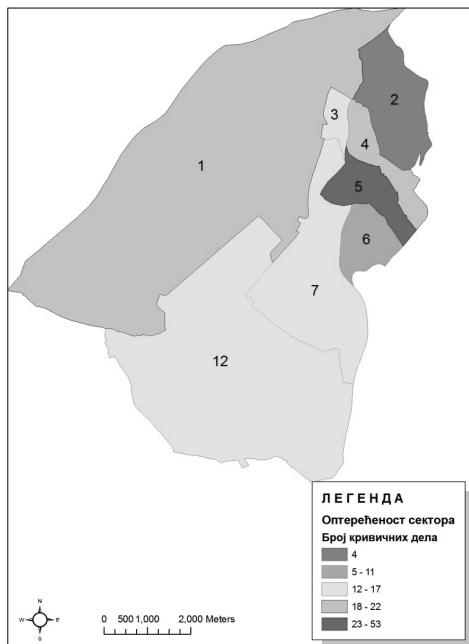
ili pak da analiziramo geoprostorno pomeranje (premeštanje) distribucije jedne grupe krivičnog dela u različitim periodima (npr. leto-zima, trogodišnji ili petogodišnji period i sl.). Takođe, ove tačke mogu biti od izvesne koristi i prilikom donošenju odluka o alokaciji raspoloživih resursa (npr. minimiziranje vremena odziva policijske patrole, određivanje granica patrolnih rejonata i sl.).



Slika 2. Lokacije centra minimalnog rastojanja (levo) i centra srednjih vrednosti (desno) geoprostornih distribucija krivičnih dela razbojništva koja su predmet istraživanja<sup>17</sup>

Interesantno je primetiti da se *centri srednje vrednosti* grupišu u blizini granica 3., 4., 5. i 7. bezbednosnog sektora. Ako se težište distribucije krivičnih dela nalazi u blizini granica ovih sektora, to bi moglo značiti da su ovi sektori i najopterećniji kada je reč o vršenju krivičnih dela koja su predmet istraživanja. Takođe, moglo bi se pretpostaviti da sa udaljavanjem od ovih sektora, njihova opterećenost krivičnim delima pada. U nameri da proverimo ovu pretpostavku izvršili smo analizu opterećenosti svakog od bezbednosnih sektora krivičnim delima koja su predmet istraživanja (slika 3).

17 Prilikom izračunavanja centra srednje vrednosti u obzir nije uzeto 14 krivičnih dela koja su grupisana na teritoriji Železnika (geoprostor u donjem levom uglu na slici 1) jer su ovi događaji geoprostorno izolovani od „matične“ distribucije. U literaturi se ovakvi događaji označavaju kao „geoprostorni otpadnici“ (eng. *spatial outliers*) i izuzimaju se iz ovakvih izračunavanja (i po potrebi zasebno analiziraju) jer oni svojim položajem u prostoru mogu u značajnoj meri iskriviti statističku sliku o izgledu (karakteristikama) geoprostorne distribucije ostatka (velike većine) krivičnih dela koja su predmet istraživanja.



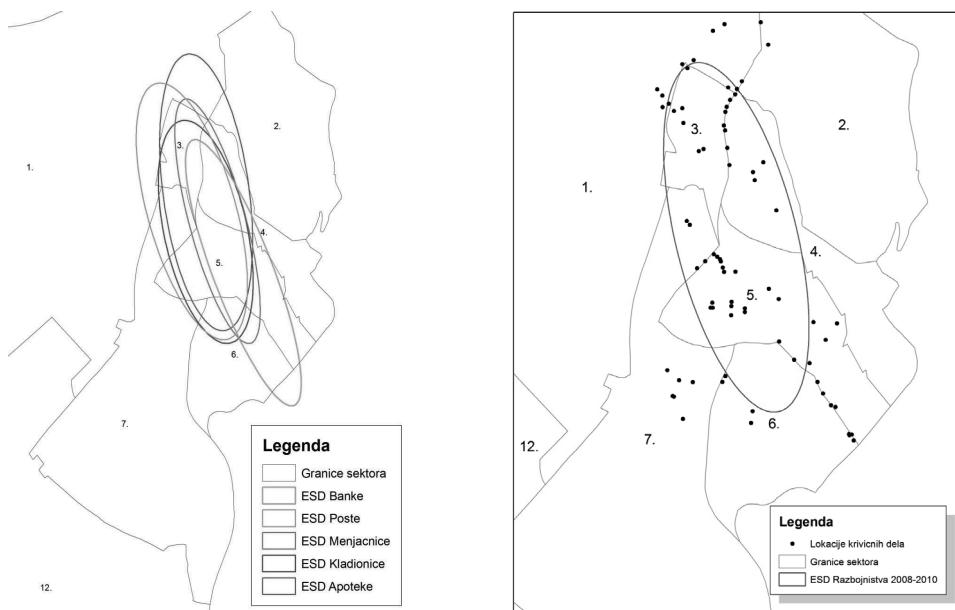
Slika 3. Opterećenost bezbednosnih sektora krivičnim delima koja su predmet istraživanja

Možemo uočiti da je 5. bezbednosni sektor najopterećeniji kada je reč o izvršenim krivičnim delima koja su predmet istraživanja. Na ovom sektoru je izvršeno jedna trećina ukupnog broja krivičnih dela koja su predmet istraživanja (53 krivična dela). Takođe, na ovom bezbednosnom sektoru izvršeno je skoro 2,5 puta više krivičnih dela nego na drugom najopterećenijem sektoru (1. bezbednosni sektor sa 22 krivična dela), odnosno skoro tri puta više nego na trećerangiranom sektoru po opterećenosti krivičnim delima (4. bezbednosni sektor sa 19 krivičnih dela). Bilo bi interesantno sagledati da li takva opterećenost sektora u praksi povlači i proporcionalno veće angažovanje resursa, tj. da li je na sektoru sa najizraženijom problematikom angažovan i najveći broj ljudi. Nažalost, nismo raspolagali podacima koji bi nam omogućili da proverimo ovu pretpostavku.

Prilikom sagledavanja opštih karakteristika geoprostorne distribucije krivičnih dela koja su predmet istraživanja, od značajne pomoći može biti i *elipsa standardne devijacije* (ESD). Standardna devijacija opisuje koliki je raspon između vrednosti članova nekog skupa, odnosno koliko su vrednosti članova skupa udaljenje od srednje vrednosti. Drugim rečima, elipsa standardne devijacije može nam ukazati na to u kojoj meri je geoprostorna distribucija grupisana (ili razbijena), a osim toga i na orientaciju geoprostorne distribucije (npr., sever – jug, istok – zapad i sl.). Ona se dobija na taj način što se najpre izračunava udaljenost svake pojedinačne lokacije krivičnog dela od centra srednje vrednosti, a zatim se oko centra srednje vrednosti opisuje kružnica poluprečnika vrednosti jedne standardne devijacije izmerenih rastojanja. Nakon toga se dobijena kružnica „pegla“ kako bi se

eliminisao suvišan prazan prostor u njenom obuhvatu što rezultuje dobijanjem oblika elipse. Na slici 4 (levo) mogu se videti elipse standardne devijacije za krivična dela razbojništva izvršena na štetu različitih vrsta objekata, dok se na istoj slici (desno) može videti elipsa standardne devijacije svih krivičnih dela koja su predmet istraživanja<sup>18</sup>. Takođe, možemo uočiti da su sve ESD približno istih veličina, što znači da su geoprostorne distribucije krivičnih dela razbojništva izvršenih na štetu različitih objekata približno istog intenziteta grupisanja. Osim toga, možemo uočiti da je distribucija krivičnih dela razbojništva izvršenih na štetu banaka „spuštena“ u odnosu na prostorne distribucije ostalih krivičnih dela. Takođe, možemo videti i da sva krivična dela imaju istu orientaciju geoprostorne distribucija (severozapad-jugoistok), što je u konkretnom slučaju i očekivano, s obzirom na (geografski) izgled geoprostora koji je predmet istraživanja.

Statistički gledano, pod pretpostavkom normalne distribucije članova skupa, elipsa standardne devijacije će obuhvatiti oko 60% članova distribucije. U našem slučaju, elipsa standardne devijacije obuhvatila je 57% lokacija krivičnih dela koja su predmet istraživanja. Drugim rečima, ESD nam ukazuje na prostor u kojem je skoncentrisano oko 2/3 krivičnih dela. Ako bismo u ovom trenutku morali da se opredelimo na koji prostor da usmerimo raspoložive resurse u cilju sprečavanja vršenja novih krivičnih dela, opredelili bismo se za prostor koji obuhvata ESD na slici 4. Međutim, konkretnijim (preciznijim) informacijama raspolagaćemo tek nakon analize (identifikacije) konkretnih kriminalnih žarišta.



Slika 4. Na slici levo prikazane su elipse standardne devijacije pojedinih grupa krivičnih dela koja su predmet istraživanja, dok je na slici desno prikazana elipsa standardne devijacije svih krivičnih dela koja su predmet istraživanja

18 Kao i u prethodnom slučaju i ovde nije uzet u obzir manji broj krivičnih dela (Železnik) koja su geografski izdvojena i kao takva mogu iskriviti statističku sliku geoprostorne distribucije većine ostalih krivičnih dela.

## 2.4. Geoprostorni obrazac distribucije krivičnih dela koja su predmet istraživanja

Pre nego što pređemo na identifikaciju konkretnih žarišta, izvršićemo još jedan test koji će nam pokazati kakav je obrazac geoprostorne distribucije krivičnih dela, odnosno da li postoji i kakov je intenziteta geoprostorno grupisanje krivičnih dela koja su predmet istraživanja. Izvršićemo *analizu najbližeg suseda*, odnosno izmeriti rastojanje svake lokacije krivičnog dela, do sebi najbliže lokacije (drugog krivičnog dela), izračunati srednju vrednost izmerenih rastojanja i dobijenu srednju vrednost uporediti sa istom srednjom vrednosti rastojanja „neutralnog“ skupa lokacija formiranog tako ne čine obrazac grupisanja, niti disperzije. Odnos srednjih vrednosti rastojanja najbližih suseda ovih skupova podataka se izražava indeksom *najbližeg suseda* (INS). Vrednosti indeksa niže od 1 označavaju da je grupisanje lokacija intenzivnije (obrazac grupisanja), dok vrednosti veće od 1 ukazuju na obrazac disperzije geoprostorne distribucije (Tabela 1).

Tabela 1. *Vrednosti indeksa najbližeg suseda krivičnih dela koja su predmet istraživanja*

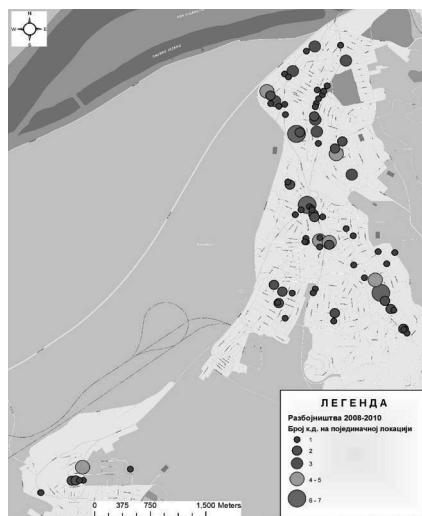
Stvarna srednja vrednost najbližeg suseda	Očekivana srednja vrednost najbližeg suseda	Indeks najbližeg suseda	Vrsta objekta
160.463972	309.173471	0.519010	Apoteke
74.844433	245.326691	0.305081	Kladionice
157.344998	437.237316	0.359862	Menjačnice
78.590348	403.112887	0.194959	Pošte
117.621449	500.000000	0.235243	Banke
29.672103	152.362350	0.194747	Razbojništva 2008-2010

Činjenica da je kod različitih krivičnih dela ustanovljeno grupisanje (vrednosti indeksa manje od 1) ne treba da iznenadi, jer, kako primećuju Suzan Smit (Susan Smith) i Kristofer Brus (Cristopher Bruce), geografija urbanog geoprostora neće dozvoliti potpuno slučajnu distribuciju incidenata u geoprostoru<sup>19</sup>. Razbojništva na štetu banaka, pošta, menjačnica i sl. neće se vršiti na onim delovima geoprostori gde takvih objekata nema, odnosno treba ih očekivati tamo gde su ovi objekti najbrojniji, a to je upravo urbani deo gradskih područja, pa će ona samim tim biti tu u većoj meri i koncentrisana. Međutim, u policijskoj praksi značaj indeksa najbližeg suseda dolazi do izražaja ako poredimo njegove vrednosti za različite vrste krivičnih dela na određenom geoprostoru (npr. krađe iz stambenih objekata sa krađama iz komercijalnih objekata i sl.). U našem primeru, ako pogledamo vrednosti indeksa najbližeg suseda u tabeli 1, možemo uočiti da su razbojništva na štetu različitih objekata (koja su predmet naše analize) u značajnoj meri grupisana, pri čemu najveći intenzitet grupisanja (odstupanja u odnosu na „neutralan“ raspored događaja u geoprostoru) imaju razbojništva izvršena na štetu pošta, dok su u najmanjoj meri grupisana razbojništva na štetu apoteka. Kada posmatramo distribuciju svih krivičnih dela koja su predmet istraživanja, uočavamo da ona pokazuju značajan intenzitet grupisanja, što i potvrđuje vrednost indeksa najbližeg suseda (INS = 0,1947, Z = -16,6).

19 S. Smith; C. Bruce, *CrimeStat III user workbook*, The National Institute of Justice, Washington DC, June 2008, p. 39.

## 2.5. Identifikacija kriminalnih žarišta (Gde se nalazi grupisanje krivičnih dela u geoprostoru?)

U dosadašnjem delu istraživanja zaključili smo da distribucija krivičnih dela koja je predmet istraživanja geoprostorno grupisana na teritoriji koja je predmet istraživanja, međutim, postavlja se pitanja kakva je situacija na mikro planu, odnosno da li u našoj distribuciji postoje i gde se nalaze konkretna žarišta krivičnih dela. Ako pažljivo pogledamo kartografski prikaz krivičnih dela na slici 1 stičemo utisak da se na njemu ne nalaze 154 lokacije krivičnih dela, za koja smo na početku rekli da su predmet našeg istraživanja. Utisak nas ne vara jer tamo zaista nema 154 tačke (lokacije krivičnih dela), a razlog za to je jednostavan. Na nekim od lokacija koje su prikazana na slici 1 izvršeno je više od jednog krivičnog dela. Naime, 154 krivična dela koja su predmet našeg istraživanja izvršena su na 84 lokacije u geoprostoru. U nameri da što jednostavnije identifikujemo lokacije na kojima je izvršeno dva ili više krivičnih dela, napravićemo kartografski prikaz gde ćemo lokacije krivičnih dela razbojništva prikazati simbolima čija će veličina biti proporcionalna broju krivičnih dela izvršenih na toj lokaciji. Lokacije sa najviše krivičnih dela, iz razloga lakšeg uočavanja, osim većim simbolom, označene su i drugačijom bojom (slika 5).

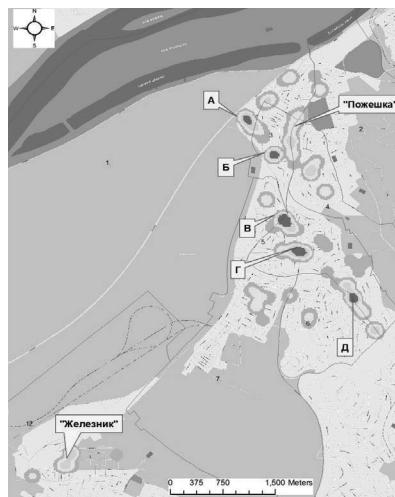


Slika 5. Pregledna karta distribucije krivičnih dela koja su predmet istraživanja (simboli u vidu krugova različitih veličina označavaju broj krivičnih dela na datoј lokaciji)

Dovoljan je jedan pogled na sliku 5 da se uoče lokacije sa iznenađujuće velikim brojem krivičnih dela (simbol crvenog kruga). Možemo uočiti tri lokacije na kojima je izvršeno šest i više krivičnih dela (simbol crvenog kruga), kao i šest lokacija na kojima je izvršeno više od četiri krivična dela u periodu koji je predmet istraživanja (simbol zelenog kruga). Šta to znači? Tri pojedinačne lokacije u prostoru (reč je o tri kladionice) su „odgovorne“ za 13% ukupnog broja krivičnih dela koja su predmet našeg istraživanja, dok usmeravanje resursa i rešavanje problema na „top 6“ lokacija (tri kladionice, jedna pošta, jedna banka i jedan

kazino/kockarnica) bi moglo voditi smanjenju krivičnih dela za 23%. Drugim rečima, blagovremenim identifikovanjem i rešavanjem problema razbojništva na šest pojedinačnih lokacija teritorije opštine Čukarice, broj izvršenih krivičnih dela bio bi manji skoro za četvrtinu (23%).

Na ovaj način bilo je moguće uočiti pojedinačne lokacije (žarišta), sa izrazito skoncentrisanom geoprostornom distribucijom. Međutim, ako želimo da uočimo nešto širi geoprostor (područje) na kojem je kriminalna aktivnost učestalija u odnosu na svoje okruženje, trebaće nam drugačiji kartografski prikaz. Reč je o tzv. karti gustine. Potrebno je da svaka tačka geoprostora koji je predmet istraživanja dobije odgovarajuću vrednost u zavisnosti od toga koliko je udaljena od lokacija krivičnih dela. S tim u vezi, oblast istraživanja se prekriva mrežom polja, sa prethodno definisanim brojem redova/kolona, da bi se zatim svakom polju dodelila određena vrednost u zavisnosti od toga (1) koliko je njegov centar udaljen od lokacija krivičnih dela, (2) koliki je radijus pretrage oko svake pojedinačne lokacije krivičnih dela, kao i (3) funkcije raspodele vrednosti (kernel funkcija) koji se u konkretnom slučaju koristi. Dakle oko svakog polja (u našem istraživanju stranica polja iznosila je 20 m) formira se zona pretrage (određena radiјusom pretrage koji je u našem istraživanju iznosio 164 m) koja obuhvata određeni broj polja mreže formirane tako da obuhvata celokupan geoprostor istraživanja, i u zavisnosti od funkcije raspodele vrednosti koja se koristi (u našem istraživanju korišćena je kvadratna kernel funkcija<sup>20</sup>), svakom od polja se dodeljuje određena vrednost. Izabrana funkcija poljima koja se nalaze u neposrednoj blizini lokacije krivičnog dela dodeljivao je najveće vrednosti, a sa udaljavanjem od centra polja, idući ka ivici zone pretrage (koju određuje radijus pretrage), te vrednosti su opadale. Sabiranjem vrednosti svakog polja pretrage i njihovom grafičkom vizualizacijom dobijen je prikaz kao na slici 6.



Slika 6. Pregledna karta kriminalnih žarišta na delu teritorije opštine Čukarica

20 Kvadratna kernel funkcija koja se koristi u izračunavanju gustine opisana je u: Silverman, B.W: *Density Estimation for Statistics and Data Analysis*, Chapman and Hall, New York, 1986, p. 76. Navedeno prema: <http://webhelp.esri.com/arcgisDesktop/9.3/index.cfm?TopicName=How%20Kernel%20Density%20works> (dostupno u maju 2011. godine). Za razliku od ArcGIS softver *CrimeStat III* nudi mogućnost izbora jedne od više ponuđenih kernel funkcija.

Uvidom u gore prikazane karte kriminaliteta može se uočiti sedam žarišta, odnosno delova geoprostora na kojem se krivična dela manifestuju u većem obimu, nego što je to slučaj sa manifestacijama kriminaliteta u njihovom okruženju. Uočena žarišta označena su slovima A, B, V, G i D. Žarišta „Požeška“<sup>21</sup> i „Železnik“<sup>22</sup> imaju specifičnu geoprostornu distribuciju pa su zbog toga izdvojena i označena drugačije od ostalih žarišta. Bliže karakteristike žarišta označenih slovima A, B, V, G i D navedena su u tabeli 2.

Tabela 2. Karakteristike identifikovanih žarišta

Oznaka žarišta	Broj krivičnih dela	Površina (km <sup>2</sup> )	Najugroženija pojedinačna lokacija	Kritično (žarišno) vreme	
				Sat	Dan
A	14	0,17	(pošta) 5 razbojništva	8-9h 10-11h 18-21h	četvrtak
B	8	0,08	(kladionica) 6 razbojništva	10-11h 20-21h 22-23h	utorak, nedelja
V	17	0,16	(kladionica) 7 razbojništva	19-23h	nedelja ponedeljak
G	16	0,165	(apoteka) 4 razbojništva	9-10h 19-20h 21-22h	utorak petak
D	16	0,22	(kladionica) 7 razbojništva	20-22h	utorak

Za efikasno suprotstavljanje problemu učestalog vršenja krivičnih dela nije dovoljno samo biti na „pravom mestu“. Žarišta označavaju geoprostor na kojem se krivična dela vrše učestalije nego na geoprostoru u svom okruženju. Međutim, kriminalna aktivnost na području žarišta ne mora se odvijati tokom svih 24 sata, sedam dana u nedelji, dvanaest meseci u toku godine. Potrebno je i znati koje je to „pravo vreme“. Kao što se krivična dela mogu koncentrisati (grupisati) u geoprostoru obrazujući kriminalno žarište, tako se mogu koncentrisati i u određenim periodima obrazujući tzv. kritična (žarišna) vremena. To dalje znači da ako se teži celovitom i potpunom razumevanju dinamike geoprostora na kojem

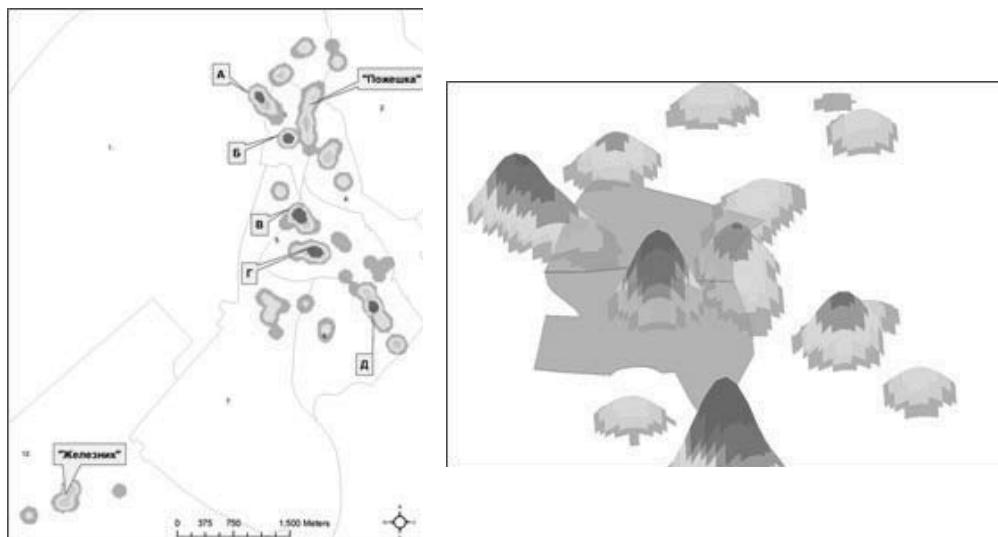
21 Požeška ulica je jedna od glavnih i najprometnijih ulica na teritoriji opštine Čukarica. Kartografskim prikazom lokacija krivičnih dela bilo je moguće uočiti značajan broj krivičnih dela koja se prostiru duže segmenta te ulice, dužine 875m, konstituišući tzv. linjsko žarište. Zbog svoje linjske orientacije ovo žarište u formiranju karte gustine ne dobija adekvatan intenzitet (u formiranju karte gustine koristi se kružni radijus pretrage - u našem slučaju korišćen je radijus pretrage od 164m). Međutim, vizuelnim pregledom kartografskog prikaza distribucije krivičnih dela u geoprostoru, žarišta ovog tipa se najčešće lako uočavaju. Problemi identifikacije linearnih žarišta prepoznati su od strane Eka i drugih koji navode da softveri za mapiranje koji su dostupni širem krugu korisnika omogućavaju lako otkrivanje pojedinačnih lokacija ili širih oblasti na kojima se učestalo vrše krivična dela, ali ne i linearna žarišta i da obične karte, na kojima su simbolom tačke označene loakcije krivičnih dela, predstavljaju najjednostavniji način otkrivanja žarišta. J. Eck; S. Chainey; J. Cameron; M. Leitner, R. Wilson, *Mapping crime: Understanding hotspots*. Washington DC: National Institute of Justice, 2005, p. 8.

22 Naselje Železnik nalazi se u jugoistočnom delu geoprostora koji je predmet istraživanja. Geografski je izdvojeno od središnje gradske zone opštine Čukarica. Na delu geoprostora koji obrazuju ulice Radnih akcija i Titova ukupno je izvršeno 11 krivičnih dela. Pet krivičnih dela skoncentrisano je na jednom objektu kazina/kockarnice u ulici Radnih akcija br. 40 i formira žarište izrazito koncentrisane geoprostorne distribucije, dok je drugo žarište „linijskog“ tipa i prostire se duž segmenta Titove ulice dužine 200 m na kojem je izvršeno šest krivičnih dela na štetu dve banke, apoteke i dve kladionice.

se učestalo manifestuju krivična dela, geoprostorna analiza treba da je praćena i analizom temporalnih karakteristika (vremenske distribucije) krivičnih dela.

Usmeravanje resursa na pravo mesto i u pravo vreme osnovna je prepostavka efektivnog i efikasnog angažovanja resursa. S tim u vezi, u tabeli 2 za svako od uočenih žarišta navedene su njegove temporalne karakteristike. Generalno gledano, na uočenim žarištima krivična dela se najčešće vrše utorkom, dok kada je u pitanju doba dana posebno su ugroženi prepodnevni časovi (9-11 časova) i večernji sati (20-22 časova). Drugim rečima izvršiocu se najčešće odlučuju da krivična dela vrše na početku i pred kraj radnog vremena objekata koji su meta napada, očekujući da se u to vreme u tim objektima nalazi najmanji broj ljudi.

Na kraju, koristimo priliku da skrenemo pažnju na još jednu činjenicu koja se u praksi često zanemaruje. Na slici 7 možemo uočiti da tri žarišta („A“, „V“ i „D“) prostiru duž granica sektora i to: žarište „A“ manjim delom zahvata granicu 1. i 3. bezbednosnog sektora (slika 111), žarište „V“ zahvata granicu 5. i 7. bezbednosnog sektora, dok žarište „D“ prelazi preko granice 5. i 6. bezbednosnog sektora. Takođe, lako se primećuje da žarište „Požeška“ prostire duž Požeške ulice koja razdvaja 3. i 4. bezbednosni sektor (slika 7), pri čemu se krivična dela nalaze sa obe strane „granice“. U praksi se dešava da radnici na sektoru gledaju samo „svoje dvorište“, ne uspevajući da uoče da krivična dela na njihovom sektoru čine deo šire slike (obrasca), koja ako se uoči, olakšava sagledavanje problema i njegovo rešavanje. U kontekstu ovakvih situacija 3D kartografski prikazi krivičnih dela mogu biti od značajne koristi.



Slika 7. Na slici levo prikazana su žarišta sa granicama bezbednosnih sektora.

Na slici desno je dat trodimenzionalni prikaz na kome se jasno vidi da žarište „A“ i žarište „Požeška“ prelaze granice 3. bezbednosnog sektora

## Zaključak

Danas, kada je usled budžetskih ograničenja, ideal policijske sveprisutnosti na određenom geoprostoru sve teže ostvariv, fokusiranje policijskih resursa na one delove geoprostora na kojem se krivična dela manifestuju u većem obimu, nego što je to slučaj sa manifestacijama kriminaliteta u okruženju, postaje preuslov efikasnog vršenja policijske funkcije. Međutim, biti na pravom mestu u pravo vreme, spreman i sposoban da se krivično delo spreči, odnosno prekine njegovo izvršenje, podrazumeva prethodno davanje odgovora na pitanje gde se nalazi „pravo mesto“ i koje je to „pravo vreme“. Do odgovora na ovo pitanje moguće je doći analizom geoprostorne i vremenske distribucije izvršenih krivičnih dela, u kojoj značajno mesto imaju GIS alati i tehnike mapiranja kriminaliteta.

Rezultati analize geoprostorne i vremenske distribucije krivičnih dela razbojništva na teritoriji opštine Čukarica, potvrđuju značaj GIS tehnologije u procesu analitičkog informisanja policijskih službenika o osnovnim karakteristikama geoprostornog i temporalnog manifestovanja problema razbojništva. Oni im mogu olakšati otkrivanje problema, njegovu analizu, pripremu i donošenju odluke o angažovanju policijskih resursa, kao i praćenje njene realizacije, odnosno efekata preduzetih mera i radnji<sup>23</sup>. Imajući u vidu prethodno navedeno, geoprostorne analize moraju pronaći svoje mesto u okviru analitičke podrške radu policije, a dobijeni rezultati, u formi pogodnog analitičkog proizvoda, prezentovani na radnim sastancima rukovodilaca policijske stanice i vođa sektora, prilikom upućivanja policijskih službenika na njihove pozorničke i patrolne rejone, one moraju biti sadržane u dosijeima bezbednosnih sektora, o njima se mora diskutovati na sastancima sa predstavnicima zajednice (npr. u našem primeru sa vlasnicima – odgovornim licima objekata na čiju štetu su vršena razbojništva) itd. U tom kontekstu se i potvrđuje činjenica o mapiranju kriminaliteta i GIS tehnologiji kao značajnim činiocima podrške odlučivanju na svim nivoima policijske organizacije – od taktičkog (policajac pozornik) do strategijskog (rukovodeći nivo policijske organizacije).

## Literatura

1. Anselin, L.; Cohen, J.; Cook, D.; Gorr, W.; Tita, G.; *Spatial Analyses of Crime, Measurement and Analysis of Crime and Justice*, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Vol.4, 2000.
2. Boba, R.; *Crime analysis and crime mapping*, SAGE Publications, 2005.
3. Đurđević, Z.; Pojam i vrste analize kriminaliteta. *Nauka, bezbednost, policija*, 12(1), 2007, str. 93-109.
4. Eck, J.; Chainey, S.; Cameron, J.; Leitner, M.; Wilson, R.; *Mapping crime: Understanding hotspots*. Washington DC: National Institute of Justice, 2005.

<sup>23</sup> N. Milić, Mapiranje kriminala u funkciji problemski orientisanog rada policije, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, Kriminalističko-polička akademija, Beograd, 2012, str. 123-140.

5. Kellerman, A.; Centrographic measures in geography, *Concepts and techniques in modern geography* No. 32, Study Group in Quantitative Methods, of the Institute of British Geographers, University of East Anglia, Norwich, 1981.
6. Milić, N.; Centrographic measures and spatial analysis of crime, *Archibald Reiss days – Thematic conference proceedings of international significance*. Vol. 1, International Scientific Conference “Archibald Reiss Days”, Belgrade, Academy of Criminalistic and Police Studies, March 2013, pp. 385-398.
7. Milić, N.; Mapiranje kriminala u funkciji problemski orijentisanog rada policije, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, Kriminalističko-policajksa akademija, Beograd, 2012, str. 123-140.
8. Mitchell, E.; *The ESRI guide to GIS analysis, Volume 2: Spatial measurements and statistics*, Redlands, California, USA, 2005.
9. Ratcliffe, J.; McCullagh, J.; Hotbeds of crime and the search for spatial accuracy, *Journal of Geographical Systems*, 1 (4), 1999, pp. 385-398.
10. Scott, L.; Understanding Spatial Statistics and Geostatistics, *ArcWatch: Your e-Magazine for GIS News, Views, and Insights*, ESRI, 2010. Retrieved from: <http://www.esri.com/news/arcwatch/0410/> lauren-scott.html (avaialble in September 2012).
11. Scott L.; Getis, A.; Spatial statistics. In: Kemp K (ed): *Encyclopaedia of geographic information*, Sage, Thousand Oaks, CA, 2008, pp.436-440.
12. Smith, S.; Bruce, C.; *CrimeStat III user workbook*, The National Institute of Justice, Washington DC, June 2008.

## SOME POSSIBILITIES OF SPATIAL ANALYSIS OF CRIMES IN POLICE WORK

**Nenad Milic**

Academy of Criminalistics and Police Studies, Belgrade

**Summary:** Crime does not occur randomly. It tends to concentrate at particular places for reasons that can be explained in relation to victim and offender interaction and the opportunities that exist to commit crime. If the police knew where crime is concentrated (where are the hotspots) resources could be directed in order to take proactive actions. In order to identify hotspots, spatial distributions of crimes should be examined. Patterns in data must be identified, and underlying (spatial) processes must be understood in order to be effective in crime prevention. This could be achieved using spatial analysis techniques. In cases where spatial distribution is not complex and visually overwhelming the simple “eyeball method” should be sufficient. But in cases where spatial distribution of a large

number of crimes (events) is present, the spatial statistics is needed. Spatial statistics help cut through some of the subjectivity to get more directly at spatial patterns, trends, processes, and relationships. Today, the most commercial GIS solutions already have more or less developed statistical capabilities. In cases where built-in GIS statistical capabilities are not sufficient to satisfy particular research need, they must be supplemented by specialized statistical software. An example of the usage of spatial statistics is shown on the practical example using commercial robberies dataset in one of Belgrade's municipalities. The crime distribution is assessed using centrographic measures (mean centre, centre of minimum distance, standard deviation ellipse). Centrographic measures allows us to visualize a complex spatial trend, how quickly the mean centre moves, and where it moves, is there changes in dispersion and/or orientation of the crime distribution etc., providing valuable information about the spatial processes promoting this crime shifts. The level of clustering was assessed calculating nearest neighbour index and finally clusters (i.e. hotspots) were identified using kernel density tool. Kernel density maps provide a realistic and accurate image of the location and shape of the hot spot distribution. In order to achieve complete understanding of the dynamics of crime activity at the hot spots, the analysis of spatial distribution isn't enough. Spatial analysis should be accompanied with analysis of time distribution of crimes at hot spots. This paper concludes that spatial analysis and spatial statistics techniques must be used in everyday crime mapping efforts aimed to provide analytical support to police decision making from tactical to strategic level.

**Keywords:** spatial analysis, spatial statistics, crime mapping, GIS, police.



UDK: 343.85:[343.343.3:796.093(497.11)

Pregledni rad

## NASILJE U SPORTU U REPUBLICI SRBIJI – PRIMER PODRUČJA VIŠEG SUDA U NIŠU<sup>1</sup>

**Darko Dimovski<sup>2</sup>**

**Ivan Ilić<sup>3</sup>**

Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

**Sažetak:** Polazeći od određenja nasilja u sportu, autori naglašavaju da su slučajevi nasilja na sportskim priredbama poznati još iz antičkog doba. Dalje u radu ističu da ni tada postojeća država nije bila imuna na ove nemile događaje, koje su (ne)retko imale i političku konotaciju. Najznačajniji međunarodni dokumenti doneseni od strane Saveta Evrope predmet su analize u narednom delu rada. Ujedno, zakonodavni okvir o borbi protiv nasilja u sportu autori obrađuju, naglašavajući promene u biću krivičnog dela nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi. Na kraju rada autori analiziraju distribuciju nasilja u sportu na nivou Republike Srbije, uz poseban osvrt na nasilje u sportu na području Višeg suda u Nišu.

**Ključne reči:** nasilje u sportu, zakonodavni okvir, Republika Srbija, Niš.

### Uvod

Nasilje u sportu se može odrediti kao kršenje pravila sporta, uz nanošenje štete, pri čemu jedno takvo ponašanje ne teži ostvarivanju cilja sporta. Kriminolog<sup>4</sup> Smit je nasilje u sportu određivao vrlo slično prethodnom određenju – kao nasilje

<sup>1</sup> Rad je realizovan u okviru projekta br. 179046, Ministarstva za prosvetu, nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

<sup>2</sup> Docent, darko@prafak.ni.ac.rs

<sup>3</sup> Asistent, ivan@prafak.ni.ac.rs

<sup>4</sup> Više o kriminološkom aspektu nasilja u sportu videti: M. Kostić, *Kriminološka obeležja nasilja u sportu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 51/2008, str. 53-72.

kojim se krše pravila konkretnog sporta, dolazi do opasnosti za ugrožavanje ljudskih života i imovine, pri čemu ugrožene osobe ne očekuju primenu nasilja prema njima.<sup>5</sup>

Prvi slučajevi nasilja u sportu zabeleženi su još u antičkom dobu. Naime, Rimljani su održavali borbe gladijatora do smrti. Radi ilustracije rasprostranjenosti nasilju u sportu navećemo rečenicu čuvenog rimskog filozofa Seneke: *Ujutru su ljudi bacani lavovima i medvedima, dok su uveče bacani radi zabavljanja gledalaca.*<sup>6</sup> Na ovaj način gledaoci su zahtevali borbu jednog gladijatora sa drugim do smrti. Pojava nasilja u sportu je opstajala u svim epohama, bez obzira na društveno-ekonomski kontekst. Stručna javnost počela je da se bavi oblicima ispoljavanja, uzrocima, kao i merama prevencije nasilja u sportu tek u drugoj polovini XX veka. Razlog za to treba tražiti u popularizaciji i komercijalizaciji sporta u XX veku, kada postaje globalni fenomen. Nasilje u sportu, u savremenom smislu, vezuje se za pojavu huliganskih<sup>7</sup> navijačkih grupa u Engleskoj.<sup>8</sup> Društvena reakcija na ovu patološku pojavu usledila je posle više tragičnih događaja, od kojih se dva posebno izdvajaju, po svojim posledicama. U finalnoj utakmici Kupa evropskih šampiona između „Juventus“ i „Liverpula“, na stadionu „Hejsel“, 28. maja 1985. godine, pognuto je 39 navijača italijanskog kluba. Engleski navijači izazvali su rušenje dela tribine stadiona, na kome su se nalazili navijači „Juventus“. drugi događaj zbio se na stadionu „Hilzbro“, na utakmici između „Šefild Venzdeja“ i „Liverpula“. Tada je u neredima poginulo 96 navijača. Nakon toga, u Engleskoj je uvedeno niz krivičnih dela sa zatvorskom kaznom za izazivanje izgreda na stadionima, usvajanjem Zakona o fudbalskim navijačima, 1989. godine.<sup>9</sup> Takođe je zabranjeno je točenje alkohola, a stadioni su u Engleskoj opremljeni video nadzorom. Ulazak navijača na teren je krivično delo, sa zaprećenom kaznom zatvora. Snažna represivna politika dala je odlične rezultate u Engleskoj, gde se sportske manifestacije posmatraju i odigravaju bez incidenata, a navijači su disciplinovani, budući da se uz krivičnu sankciju za izazivanje nereda izriče i mera doživotne zabrane prisustvovanja utakmicama.

Obnovom državnosti, u Srbiji osnovani su u prvim godinama XX veka prvi fudbalski klubovi, poput BSK-a i Jugoslavije. Prvi slučaj nasilja u sportu, zabeležen u novinama, je krvava tuča sportskih navijača u Zemunu, 23. oktobra 1936. godine (dnevni list „Politika“, *Krvava tuča sportskih navijača u Zemunu*, broj 10208). Novinar je napisao da je, posle održane utakmice i noćne sedeljke u kavani, došlo do krvave tuče kamenicama nasred ulice, između navijača nekih sportskih klubova u Zemunu. U toj tuči, u kojoj je učestvovalo osam vatreñih navijača, teže je povređen Vlajko Milošević, obućar, sa stanom i radnjom u Dobanovačkoj ulici, broj 35, u Zemunu. Pošto su tek juče lekari konstatovali da je povređeni Vlajko dobio potres mozga, prenesen je u bolnicu i njegova se smrt očekuje svakog trenutka.

5 <http://www.indiana.edu/~cspc/violence.htm>, 18. 5. 2014.

6 B. Wingate, *Violence at Sports Events*, The Rosen Publishing Group, New York, 2009, p. 10.

7 Termin „huligan“ i „huliganizam“ datira iz XV veka, a u strčnoj literaturi se pominje u XIX veku. Pod tim pojmom se podrazumeva destruktivno ponašanje pojedinca ili grupe, koje odstupa od društvenih normi (Lj. Mitrović, *Nasilje na sportskim priredbama*, Socijalna misao, 1/2009, str. 23).

8 Više o tome: D. Bodin, L. et al, *Sport i nasilje u Evropi*, Zagreb, 2007.

9 Više o normativnom okviru u Engleskoj: D. Šuput, *Pravni okvir koji uređuje borbu protiv nasilja na sportskim priredbama u Evropskim državama*, Strani pravni život br. 1/2010, str. 240.

Slučajevi nasilja u sportu beleženi su i u socijalističkoj Jugoslaviji. Naime, dovoljno je navesti sukoba navijača u Šidu, Subotici, Beogradu, Sarajevu, Zagrebu i drugim gradovima širom bivše Jugoslavije. Jedan od događaja, koji je simbolički najavio raspad SFRJ, takođe je bio manifestacija nasilja u sportu. Na neodigranoj prvenstvenoj utakmici Dinamo-Crvena Zvezda, došlo je do nereda i međusobne tuče, koja se prenela i na teren, tako da je rezultirala obračunom igrača međusobno i sa pripadnicima policije.<sup>10</sup> Organizovana reakcija države, donošenjem posebnog zakonodavnog okvira – Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, u Srbiji je usledila tek 2003. godine. Dotadašnja državna reakcija protiv sprečavanja nasilja na sportskim priredbama ogledala se u procesiranju nasilnika za druga krivična dela, poput telesne povrede i nasilničkog ponašanja.

## 1. Pravni okvir za sprečavanje nasilja u sportu

Na međunarodnom planu, za sprečavanje nasilja u sportu od posebnog značaja je *Evropska konvencija o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama* od 19. avgusta 1985. godine.<sup>11</sup> Njenom ratifikacijom države potpisnice su preuzele na sebe obavezu da preduzmu neophodne mere, s ciljem sprečavanja nasilja na sportskim priredbama, ne samo na fudbalskim utakmicama, već i u drugim sportovima. Predviđena koordinacija više državnih organa i tela, kao i međunarodna saradnja. Konvencija predviđa veći broj mera za sprečavanje nasilja u sportu, poput upotrebe sredstava javnog reda, organizovanje klubova navijača i putnih aranžmana za prisustvo sportskih manifestacija, zabranu unošenja alkoholnih pića i pirotehničkih sredstava, zabranu prisustva ranijih učesnika u neredima i dr. Deo konvencije posvećen je postupku sa vinovnicima nasilja na sportskim priredbama. Predviđena je krivična odgovornost za učesnike u izgredima, ustupanje krivičnog gonjenja zemlji prebivališta učinilaca i njihovo izručenje. S ciljem adekvatnog i delotvornog sprovodenja Konvencije, u okviru Saveta Evrope usvojene su dve preporuke, *R 2003 (1) o ulozi socijalnih i edukativnih mera u prevenciji nasilja u sportu (sa Priručnikom o sprečavanju nasilja u sportu)* i *R 2003 (6) o prevenciji rasizma, ksenofobije i rasne netolerancije u sportu*.

Osim izvora prava Saveta Evrope, za sprečavanje nasilja u sportu od posebne važnosti je regulativa Međunarodne federacije fudbalskih saveza (FIFA) i Udruženja evropskih fudbalskih saveza (UEFA). Ove fudbalske organizacije predviđaju preventivne i represivne mере u svojim statutima, a posebno u disciplinskom pravilniku. Predviđena je mogućnost izricanja novčanih kazni za fudbalske klubove i fudbalske saveze, odigravanje fudbalskih utakmica bez prisustva publike, ili van sopstvenog stadiona, suspenzija fudbalskog stadiona, kao i isključenje iz međunarodnih takmičenja, koje organizuju pomenute

---

10 <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=931952>, 20. 8.2014.

11 Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 9/90.

federacije. Poslednjih godina, svetska i evropska fudbalska unija aktivno se bore za sprečavanje rasizma na stadionima, kao i bilo kojeg vida diskriminacije sportista.

Pravni okvir za sprečavanje nasilja u sportu u Srbiji čine Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama,<sup>12</sup> Zakon o sportu<sup>13</sup> i Krivični zakonik.<sup>14</sup> Osim toga, niz drugih zakona i podzakonskih akata odnosi se, na posredan način, na nasilje u sportu. U sprečavanju, suzbijanju i prevenciji ove pojave učestvuje niz državnih organa, čije je koordinirano delovanje neophodno za uspeh. U tom sistemu učestvuju Narodna skupština, Vlada Republike Srbije, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo omladine i sporta, javno tužilaštvo, prekršajno sudstvo, kao i sama sportska udruženja.<sup>15</sup>

Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama je centralni zakon u ovoj oblasti. Njime je ustanovljeno niz mera za sprečavanje nasilja u sportu. Za organizatora sportskih priredbi propisane su brojne obaveze, kojima se sprečava ova pojava. Zakon diferencira mere za sprečavanje nasilja u sportu na četiri grupe: preventivne mere, mere koje se preduzimaju na sportskim priredbama, mere koje se preduzimaju na sportskim priredbama povećanog rizika i mere koje preduzimaju nadležni državni organi. Sistem represivnim mera obuhvata prekršajno kažnjavanje sportskih saveza, sportskih društava, sportskih klubova i drugih organizatora sportskih priredbi. Za fizička lica koja prisustvuju sportskim priredbama predviđeni su tzv. navijački prekršaji, sa mogućnošću izricanja novčane kazne ili kazne zatvora od 30 do 60 dana.

U članu 20 Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama inkriminisala krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi. Ovo krivično delo je prestalo da bude inkriminisano u okviru tog zakona 2009. godine, prebacivanjem u Krivični zakonik (član 344a KZ). Tom prilikom biće krivičnog dela je neznatno izmenjeno. Već nakon četiri meseca, izmenama Krivičnog zakonika ovo krivično delo je značajnije modifikovano, pri čemu je promenjen naziv u nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu.

Naime, radnja krivičnog dela određena je alternativno, pri čemu krivično delo može da izvrši bilo koje lice. Zakonodavac je propisao da radnja krivičnog dela koja treba da bude izvršena na sportskoj priredbi, kao i posledica dela. Radnja krivičnog dela sastoji se u fizičkom napadu ili fizičkom obračunu sa učesnicima sportske priredbe ili javnog skupa, u vršenju nasilja ili oštećenju imovine veće vrednosti prilikom dolaska ili odlaska sa sportske priredbe ili javnog skupa, unošenju u sportski objekat ili bacanju na sportski teren, među gledaoce ili učesnike javnog skupa predmeta, pirotehničkih sredstava ili drugih eksplozivnih, zapaljivih ili škodljivih supstanci koje mogu da izazovu telesne povrede ili ugroze zdravlje učesnika sportske priredbe ili javnog skupa, neovlašćenom ulasku na

---

12 Službeni glasnik RS, br. 67/2003, 101/2005 – dr. zakon, 90/2007, 72/2009 - dr. zakon, 111/2009 i 104/2013 - dr. zakon

13 Službeni glasnik RS, br. 24/2011 i 99/2011 – dr. zakoni.

14 Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013

15 D. Milenković, V. Todorović, *Pravni okvir sprečavanja nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama*, Beograd, 2011, str. 25.

sportski teren ili deo gledališta namenjen protivničkim navijačima i izazivanju nasilje, oštećenju sportskog objekta, njegove opreme, uređaja i instalacija, ili u izazivanju nacionalne, rasne, verske ili druge mržnje ili netrpeljivosti zasnovane na nekom diskriminatornom osnovu sopstvenim ponašanjem ili parolama na sportskoj priredbi ili javnom skupu, usled čega dođe do nasilja ili fizičkog obračuna sa učesnicima, Posledica se sastoji u ugrožavanju ljudi i imovine veće vrednosti. Ugrožavanje treba da bude konkretno, da izvršenjem nastupa neposredna, bliska i stvarna opasnost. Za osnovni oblik ovog krivičnog dela zaprečena je kazna zatvora od šest meseci do pet godina i novčana kazna. Ako je delo izvršeno od strane grupe, propisana je kazna zatvora od jedne do osam godina, a kolovođa grupe se može kazniti zatvorskom kaznom od tri do 12 godina. Za učinioца ovog krivičnog dela predviđeno je obavezno izricanje mere bezbednosti zabrane prisustvovanja određenim sportskim priredbama.

Ova, najmlađa, mera bezbednosti u našem krivičnom pravu, uvedena je izmenama i dopunama KZ, decembra 2009. godine. Ona se izriče učiniocu krivičnog dela, koji je izvršio delo, povezano sa nasiljem na sportskim priredbama (član 344a KZ), ako je to neophodno zarad zaštite opšte bezbednosti. Sastoji se u obavezi osuđenog, da se neposredno pred početak sportske priredbe javi službenom licu policijske uprave, odnosno u policijsku stanicu, u kojoj će boraviti za vreme održavanja te priredbe.

Trajanje mere predviđeno je u intervalu od jedne do pet godina, od pravnosnažnosti odluke, a vreme provedeno na izdržavanju kazne zatvora ne uračunava se u trajanje ove mere. Primena ove mere je fakultativna, ali zakon dozvoljava i njenu obaveznu primenu (član 89b, stav 6 KZ). Ova mera je takođe supplementarnog karaktera, s tim što predstavlja jedan od osnova za obavezan opoziv uslovne osude, ukoliko učinilac prekrši zabranu koja čini njenu bit.

Zakonodavac u članu 89b stav 5 KZ predviđa mogućnost izricanja kazne zatvora u trajanju od 30 dana do tri meseca, ako učinilac prekrši zabranu prisustvovanja sportskim priredbama, odnosno ako ne izvrši dužnost javljanja policijskoj upravi. To je moguće samo u slučaju, ako se ova mera bezbednosti izvršava nakon što je učinilac izdržao izrečenu kaznu zatvora. Specifičnost izricanja kazne zatvora je u tome što to nije posledica izvršenog krivičnog dela, već posledica neizvršenja mere bezbednosti, odnosno nepoštovanja odluke suda.<sup>16</sup>

Zakonodavac je predviđao kažnjavanje službenih ili odgovornih lica, koja učestvuju u organizovanju sportskih priredbi. Ako propuste da preduzmu potrebne mere obezbeđenja, s ciljem onemogućavanja ili sprečavanja napada, pa usled toga dođe do ugrožavanja života i tela, odnosno imovine većeg broja ljudi, može im se izreći kazna od tri meseca do tri godine i novčana kazna. Analizirajući zakonsko određenje krivičnog dela, možemo zaključiti da se nasilje može dogoditi između gledalaca, između različitih grupa gledalaca, između samih takmičara, kao i između gledalaca i učesnika.

Zakonom o sportu uređena su prava i obaveze sportista i svih drugih lica u sportu, zatim pravni položaj sportskih organizacija, finansiranje sportskih organizacija, organizovanje sportskih priredbi, školski sport i privatizacija sportskih udruženja. Ovaj zakon se delom odnosi na sprečavanje nasilja u sportu.

---

16 D. Jovašević, *Krivično pravo- opšti deo*, Beograd 2010, str. 264.

Predviđene su obaveze za organizatora sportskih priredbi da osigura bezbednost, predupredi nastanak štete po učesnike i prisutne gledaoce, kao i službena lica. Organizator je dužan da spreči nasilje i nedolično ponašanje na sportskim priredbama i da prijavi održavanje manifestacije nadležnim državnim organima. Za štetu nastalu po sportiste, gledaoce i druga prisutna lica, organizator solidarno odgovara, prema opštim pravilima o odgovornosti za nastanak štete. Pojedine odredbe zakona odnose se na sprečavanje negativnih pojava u sportu, pri čemu je akcenat na antidoping merama.

Vlada Republike Srbije je 2013. godine usvojila Nacionalnu strategiju za borbu protiv nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama<sup>17</sup> i Akcioni plan za njeno sprovođenje. Na taj način je stvorena osnova za uspostavljanje efikasnog mehanizma za sprečavanje nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, koordiniranim radom nadležni državnih organa. Cilj ovih dokumenata je podizanje nivoa bezbednosti na sportskim događajima, kao i razvoj preventivnih mehanizama za sprečavanje nasilja, u skladu sa evropskim standardima. U obrazloženju Vlade se naročito ističe da je izmenom propisa uspostavljen efikasan mehanizam za procesiranje učinilaca krivičnih dela i prekršaja, koji onemogućava prisustvo rizičnih grupa i pojedinaca na sportskim priredbama.

## 2. Podaci o nasilju u sportu u Srbiji

Podrobniju analizu obima i dinamike izvršenja nasilja u sportu kroz krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi po godinama moguće je sprovoditi tek 2010. godine, jer je od te godine Republički zavod za statistiku počeo da vodi evidenciju o ovom izvršenom krivičnom delu. Naime, kao što smo već naglasili 2009. godine ovo krivično delo je, izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, inkriminisano u okviru glave XXXI, pod nazivom „krivična dela protiv javnog reda i mira», što je rezultiralo time da Republički zavod za statistiku ne vodi pojedinačnu evidenciju o ovom krivičnom delu. Ujedno, vremenski okvir posmatranja obima krivičnih dela nasilja na sportskoj priredbi ograničen je do kraja 2012. godine, jer zbog bliskog vremenskog okvira, kada je istraživanje rađeno, u odnosu na 2013. godinu, Republički zavod za statistiku nije još uvek obradio podatke o broju prijavljenih, procesiranih i presuđenih krivičnih dela, za tu godinu. Drugim rečima, vremenski okvir je ograničen na period od 2010. do 2012. godine. Tokom obrade podataka o broju prijavljenih, procesiranih i presuđenih krivičnih dela nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi korišćen je statistički metod.

Tokom 2010. godine za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi bilo je prijavljeno 249 punoletnih lica, pri čemu je jedno lice bilo nepoznati učinilac. Tri prijavljena punoletna lica su osobe ženskog pola. Krivična prijava je odbačena prema 15 osoba, od čega je razlog odbacivanja u deset slučajeva bila činjenica da delo nije krivično delo, za koje se goni po službenoj dužnosti (član 284, stav 1, tačka 1 Zakonika o krivičnom postupku<sup>18</sup>), u jednom slučaju je bilo

<sup>17</sup> Službeni glasnik RS, broj 63/2013.

<sup>18</sup> Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014, u daljem tekstu ZKP.

isključeno krivično gonjenje (član 284, stav 1, tačka 2 ZKP), a u četiri slučaja nije bilo dokaza da su izvršili krivično delo ili je došlo do oproštaja krivičnog gonjenja ili postoji necelishodnost krivičnog gonjenja ili poravnanje. Prema jednom licu je istraga obustavljena usled nedostatka dokaza da je osumnjičeni učinio krivično delo (član 308, stav 1, tačka 3 ZKP). Optužnica, odnosno optužni predlog podnet je protiv 232 osobe, od čega za 157 osoba nakon sprovedene istrage, Optuženo je 30 lica, od čega je jedna osoba bila ženskog pola. Iz predstavljenih podataka uočljiva je diskrepanca između broja osumnjičenih, protiv kojih je podignut optužni akt (232 lica), i broja optuženih (protiv samo 30 lica optužni akt stao na pravnu snagu). Za podrobniju ocenu drastičnog smanjenja broja optuženih, u odnosu na broj osumnjičenih bila bi potrebna *case study* analiza. Na osnovu zakonskih mogućnosti, može se izvući zaključak da je u velikom broju slučajeva sklopljen sporazum o priznanju krivičnog dela (član 313 ZKP), pre nego da u velikom broju slučajeva optužni akt nije prošao sudske kontrole optužbe. Druga, realna mogućnost, jeste da je od započetih krivičnih postupaka u dosta slučaja istraga prešla u narednu kalendarsku godinu, pa je zabeležen tako mali broj optuženja.

Osuđujuća presuda doneta je protiv 27 okrivljenih, pri čemu je postupak obustavljen prema jednom licu, još u fazi sudske kontrole optužbe, jer delo za koje je optužen nije bilo krivično delo (član 338, stav 1, tačka 1 ZKP). U jednom slučaju doneta je oslobođajuća presuda, dok je protiv jednog lica optužba odbijena, jer je javni tužilac odustao od krivičnog gonjenja (član 422 stav, 1 tačka 1 ZKP).

Od osuđenih lica jedna osoba je ženskog pola. Četiri lica su osuđena za pokušaj krivičnog dela nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi. Izrečena je jedna kazna zatvora, u iznosu od jedne do dve godine. Prema pet lica izrečena je novčana kazna u rasponu od deset do sto hiljada dinara. Prema 21 osobi izrečena je uslovna osuda, a prema 15 osoba, neka od sporednih krivičnih sankcija.<sup>19</sup>

Naredne, 2011. godine, bilo je prijavljeno 310 punoletnih lica za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi, od čega je bilo 294 poznatih učinilaca. Dve prijavljene punoletne osobe su ženskog pola. Prema 38 lica javni tužilac je odbacio krivičnu prijavu, u deset slučajeva delo nije bilo krivično delo, u jednom slučaju je isključeno krivično gonjenje, dok prema 27 lica usled nedostatka dokaza da su izvršili krivično delo, ili usled odustanka od krivičnog gonjenja iz razloga necelishodnosti ili poravnjanja. Istraga je obustavljena prema 12 okrivljenih, od čega je u jednom slučaju ustanovljeno da delo nije krivično delo, dok kod ostalih 11 okrivljenih nije bilo dokaza da su izvršili krivično delo. Optužni akt je podnet protiv 244 okrivljenih, od toga za 113 lica nakon sprovedene istrage. Optuženo je 145 lica, dok je protiv 129 lica doneta osuđujuća presuda. Krivični postupak je obustavljen protiv jednog okrivljenog, jer je javni tužilac odustao od krivičnog gonjenja na glavnem pretresu. Za ovo krivično delo tokom 2011. godine je ukupno sedam okrivljenih oslobođeno optužbe, od čega u dva slučaja zbog toga što delo za koje su optuženi nije krivično delo, dok u ostalim slučajevima usled nedostatka dokaza da su učinili krivično delo. Dva lica su proglašena krivim za

19 Punoletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2010. godina– Prijave, optuženja i osude (online), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/Website/repository/documents/00/00/55/23/SB\\_546\\_Punoletni\\_ucionici\\_KD.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/Website/repository/documents/00/00/55/23/SB_546_Punoletni_ucionici_KD.pdf), 3. 6. 2014.

pokušaj ovog krivičnog dela. Na kaznu zatvora osuđeno je 13 lica, od čega jedno lice na kaznu zatvora od tri do pet godina, jedno lice na kaznu zatvora od jedne do dve godine, osam lica na zatvorsku kaznu od tri do šest meseci, jedno lice na zatvorsku kaznu od dva do tri meseca, kao i dve osobe na kaznu zatvora do dva meseca. Uslovna osuda izrečena je u slučaju 106 okriviljenih, dok je prema 75 osoba izrečena sporedna kazna. Novčana kazna izrečena je u deset slučajeva, od toga je kod pet okriviljenih izrečena novčana kazna u rasponu od 10.000 do 100.000 dinara, kod četiri lica je novčana kazna bila do 10.000 dinara, dok je jedno lice osuđeno na novčanu kaznu između 100.000 i 200.000 dinara.<sup>20</sup>

Tokom 2012. godine za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi bilo je prijavljeno 257 punoletnih lica, od kojih 25 nepoznati učinilaca. Prema 33 osumnjičenih krivična prijava je odbačena, za 11 lica delo nije krivično delo, u jednom slučaju usled postojanja osnova koji isključuju krivično gonjenje, dok protiv 21 lica nije bilo dokaza da su izvršili krivično delo ili je došlo do odustajanja od krivičnog gonjenja ili je postojala necelishodnost krivičnog gonjenja ili je sproveden postupak poravnjanja. Istraga je obustavljena protiv tri osumnjičena. Odgovarajući optužni akt je podnet protiv 196 okriviljenih, od čega protiv 92 lica nakon sprovedene istrage. Tokom ove godine optuženo je 231 lice, od čega je jedna osoba ženskog pola. Osuđeno je 173 lica. Krivični postupak je obustavljen protiv 12 okriviljenih, od čega je protiv jednog lica postupak obustavljen zbog nedostatka dokaza, a u jednom slučaju je ustanovljeno da delo nije krivično delo, dok su za tri okriviljena postojale okolnosti koje isključuju krivično gonjene. U sedam slučajeva javni tužilac je odustao od gonjenja tokom glavnog pretresa. Optužbe je oslobođeno 31 lice, od čega njih 20 zbog toga što delo za koje su optuženi nije krivično delo, a njih 11 usled nedostatka dokaza. Jednom okriviljenom je izrečena mera bezbednosti. Kazna zatvora je 2012. godine izrečena u 19 slučajeva, od čega je jednom okriviljenom izrečena kazna zatvora od tri do pet godina, tri lica su osuđena na kaznu zatvora od dve do tri godine, dva lica su osuđena na kaznu zatvora od jedne do dve godine, tri lica na kaznu zatvora od šest meseci do 12 meseci, šest lica na kaznu zatvora od tri do šest meseci, tri lica na kaznu zatvora od dva do tri meseca i jedno lice na kaznu zatvora do dva meseca. Novčana kazna je izrečena za devet okriviljenih, od čega su tri u iznosu između 10.000 i 100.000 dinara, dok je prema šest lica izrečena novčana kazna u iznosu od 10.000 dinara. Uslovna osuda je izrečena prema 141 okriviljenom, a vaspitna mera prema četiri lica. Sporedna kazna izrečena je u 104 slučaja.<sup>21</sup>

Iz podataka Republičkog zavoda za statistiku proizlazi da za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi u lepezi krivičnih sankcija dominira uslovna osuda. Kao i u slučaju mnogih drugih krivičnih dela, politika izricanja krivičnih sankcija veoma je blaga. To ne odgovara težini posledica, koje mogu nastati izvršenjem ovog krivičnog dela. Na taj način se potencijalnim budućim učiniocima šalje poruka da neće pretrpeti gotovo nikakve štetne posledice, ako

20 Punoletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2011. godina– Prijave, optuženja i osude (online), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/89/64/SB\\_558\\_Punoletni\\_ucinoci\\_kd.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/89/64/SB_558_Punoletni_ucinoci_kd.pdf), 31. 5. 2014.

21 Punoletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2012. godina– Prijave, optuženja i osude. (online), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/24/91/SB\\_576\\_Punoletni\\_ucinociKD2012.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/24/91/SB_576_Punoletni_ucinociKD2012.pdf), 30. 5. 2014.

bi izvršili ovo krivično delo. Rezultat nedovoljno strogog odnosa prema ovoj veoma društveno štetnoj pojavi je nesmanjeni broj incidenata na sportskim takmičenjima. Uz to, struktura posmatrača sportskih događaja se menja u korist onih, koji promocijom nasilja, dominiraju u odnosu na gledaoce, koji na miran i kulturni način posmatraju ove događaje. Iz statistike nije teško zaključiti da je minorna primena odlaganja krivičnog gonjenja (član 283. ZKP).<sup>22</sup> Jedna od mera, koja bi morala da nađe primenu kod ovog krivičnog dela je podvrgavanje psihosocijalnom tretmanu, radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja (član 283. stav 1. tačka 6. ZKP), jer je zakonodavac upravo ciljao na krivična dela sa elementima nasilja.

Tokom 2010. godine za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi podneto je od strane policije 15 krivičnih prijava protiv maloletnih učinilaca krivičnih dela. Predlog za izricanje krivične sankcije podnet je za sedam maloletnika. Postupak nije pokrenut, odnosno krivična prijava je odbačena prema pet maloletnika, jer je u slučaju tri maloletnika utvrđeno da delo nije krivično delo, dok za dva maloletnika nije postojala osnovana sumnja da su izvršili krivično delo, ili je utvrđeno da postoje razlozi celishodnosti. Pripremni postupak je obustavljen prema tri maloletnika, od čega je za dva lica utvrđeno da delo koje su učinili nije krivično delo, a kod jednog maloletnika nije bilo osnovane sumnje da su izvršili krivično delo ili su postojali razlozi celishodnosti.

Iste godine ukupno je optuženo 18 maloletnika, od čega dve maloletnice. Prema 17 maloletnih učinilaca krivičnih dela je izrečena krivična sankcija – maloletnički zatvor ili vaspitna mera. Postupak pred većem za maloletnike je obustavljen prema jednom maloletniku. Vaspitni nalog je primenjen takođe prema jednom maloletniku. Za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi osuđeno je dvanaest starijih maloletnih učinilaca, od čega dve maloletnice. Nije izrečena nijedna kazna maloletničkog zatvora, dok su izrečene vaspitne mere prema četiri maloletnika, i to mere upozorenja i usmeravanja – posebne obaveze. Mere pojačanog nadzora izrečene su prema osam starijih maloletnih učinilaca, od čega je trojici maloletnika izrečena mera pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca, dok je prema pet starijih maloletnika izrečena mera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva. Tokom iste godine za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi osuđeno je pet mlađih maloletnih učinilaca, pri čemu je četvorici maloletnika izrečena mera upozorenja i usmeravanja – jedan sudske ukor i tri posebne obaveze. Ujedno, izrečena je jedna mera pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca mlađim maloletniku.<sup>23</sup>

Tokom 2011. godine podneto je 87 krivičnih prijava protiv maloletnih učinilaca za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi, od čega protiv tri maloletnice. Predlog za izricanje sankcije podnet je protiv 77 lica. Postupak nije pokrenut, odnosno krivična prijava je odbačena protiv četiri maloletna učinioца, od čega u jednom slučaju usled nedostatka osnovane sumnje, odnosno usled postojanja razloga celishodnosti krivičnog gonjenja, a u slučaju tri

<sup>22</sup> Budući da je za osnovni oblik ovog krivičnog dela predviđena kazna zatvora od šest meseci do pet godina, odlaganje krivičnog gonjenja se može primeniti.

<sup>23</sup> Maloletni učinioци krivičnih dela u Republici Srbiji, 2010. godina (onilne), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/Website/repository/documents/00/00/57/72/Maloletni\\_2010.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/Website/repository/documents/00/00/57/72/Maloletni_2010.pdf), 6. 6. 2014.

maloletnika postojali su ostali razlozi. Pripremni postupak je obustavljen prema šest maloletnika, u četiri slučaja, jer nije postojala osnovana sumnja, odnosno iz razloga celishodnosti. Prema jednom maloletniku pripremni postupak je obustavljen jer delo nije krivično delo, dok su u slučaju jednog maloletnika postojali drugi razlozi. Za krivično delo nasilje na sportskoj priredbi optuženo je 29 maloletnika, od čega je prema 26 maloletnika izrečena kazna maloletničkog zatvora ili vaspitna mera. Postupak pred većem za maloletnike je obustavljen u tri slučaja, pri čemu u jednom slučaju iz razloga celishodnosti, a u preostala dva slučaja, zato što je javni tužilac za maloletnike odustao od predloga za izricanje krivične sankcije. Tokom 2011. godine ukupno je osuđen 21 stariji maloletnik. Izrečeno je 12 vaspitnih mera upozorenja i usmeravanja – četiri sudska ukora i osam posebnih obaveza. Mere pojačanog nadzora izrečene su prema devet starijih maloletnika – dve mere pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca i sedam od strane organa starateljstva. Za ovo krivično delo osuđujuća presuda doneta je za pet mlađih maloletnika. Izrečene su tri mere upozorenja i usmeravanja, jedan sudski ukor, i dve mere pojačanog nadzora, od čega jedna mera pojačanog nadzora od strane od strane roditelja, usvojioca ili staraoca i jedna mera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva.<sup>24</sup>

Tokom 2012. godine krivične prijave su podnete protiv 37 maloletnih učinilaca – po sedam za region Beograda i Vojvodine. Na regionu Šumadije i Zapadne Srbije podnete su krivične prijave za šest maloletnika, dok su na regionu Južne i Istočne Srbije podnete krivične prijave za tri maloletna lica. Za nasilničko ponašanjem na sportskoj priredbi tokom 2012. godine osuđeno je 16 maloletnika, od čega je jedan maloletnik osuđen za pokušaj. Mere upozorenja i usmeravanja izrečene su prema 14 maloletnika, dok je prema dvojici maloletnika izrečena mera pojačanog nadzora. Prema dvojici maloletnika izrečena je mera bezbednosti.<sup>25</sup>

Raspoloživi podaci impliciraju da, u alokaciji krivičnih sankcija, očekivano, dominiraju vaspitne mere. Prema maloletnicima, koji nisu recidivisti, korisno bi bilo delovanje posebnim obavezama, naročito uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu (član 14, stav 1, tačka 8 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica<sup>26</sup>). Ova obaveza može dati pozitivne efekte po oticanje posledica nasilničkog ponašanja. Indikativno je neznatno korišćenje mogućnosti izricanja vaspitnih naloga prema maloletnicima, bez obzira na mnogobrojne prednosti, koje ove mere poseduju. Primenom vaspitnih naloga izbegava se vođenje krivičnog postupka, ali se deluje na ličnost maloletnika određenim represivnim merama. U slučaju nasilja na sportskim priredbama korisna bi bila afirmacija primene prvenstveno vaspitnog naloga uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu (član 7, stav 1, tačka 5 ZM). Osim toga, vaspitni nalog odvikanja od zavisnosti izazvane upotrebot alkohola ili opojnih droga može se primeniti u pojedinim slučajevima, stoga što se nasilničko ponašanje često

<sup>24</sup> Maloletni učiniovi krivičnih dela u Republici Srbiji, 2011. godina (online), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/89/61/SB\\_559\\_Maloletni\\_uciniovi\\_kd.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/89/61/SB_559_Maloletni_uciniovi_kd.pdf), pristup 31. 5. 2014.

<sup>25</sup> Maloletni učiniovi krivičnih dela u Republici Srbiji, 2012. godina (online), dostupno na: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/06/89/SK112013715.pdf>, 30. 5. 2014.

<sup>26</sup> Službeni glasnik RS, br. 85/2005, u daljem tekstu ZM.

ispoljava kao posledica konzumiranja ovi supstanci. Najzad, vaspitnim nalogom uključivanje u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog karaktera može se delovati na maloletnike, koji nisu ispoljili visok stepen nasilničkog ponašanja, s ciljem jačanja svesti o lokalnoj zajednici i njenim dobrima.

### **3. Podaci o nasilju u sportu na području Višeg suda u Nišu**

Drugim delom istraživanja obuhvaćeno je područje Višeg javnog tužilaštva u Nišu, odnosno Višeg suda u Nišu, jer je krivično delo nasilničkog ponašanja na sportskoj priredbi u nadležnosti ovih državnih organa (član 23, stav 1 Zakona o uređenju sudova<sup>27</sup>). Obrađen je isti vremenski okvir od 2010. do 2012 godine. Istraživanjem su obuhvaćena punoletna i maloletna lica.

U 2010. godini, na teritoriji VJT u Nišu, ukupno je podneto 19 krivičnih prijava protiv punoletnih lica, za krivično delo nasilničkog ponašanja na sportskoj priredbi. Protiv jednog osumnjičenog je odbačena krivična prijava. U četiri slučaja je primenjen oportunitet krivičnog gonjenja. Protiv 14 lica podignut je optužni predlog. U svim tim slučajevima krivični postupak je okončan osuđujućom presudom. Izrečeno je 12 uslovnih osuda, u jednom slučaju i novčana kazna. Kazna zatvora u trajanju od tri do šest meseci izrečena je protiv dva okriviljena, u jednom slučaju i novčana kazna, kao sporedna, u iznosu od 100.000 dinara.

Naredne, 2011. godine, na području VJT u Nišu podneto je 17 krivičnih prijava za ovo krivično delo protiv punoletnih lica. Krivična prijava je odbačena u tri slučaja. Prema četiri osumnjičena primenjeno je uslovno odlaganje krivičnog gonjenja. Doneto je sedam osuđujućih i tri oslobođajuće presude.<sup>28</sup> Izrečeno je pet uslovnih osuda, od toga u četiri slučaja i novčana kazna u iznosu od 10.000 do 40.000 dinara. U jednom slučaju izrečena je kazna zatvora u trajanju od šest meseci, dok je u jednom slučaju izrečena novčana kazna od 20.000 dinara.

Tokom 2012. godine za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi VJT u Nišu podneto je 28 krivičnih prijava protiv punoletnih lica, od kojih su dve odbačene. U četiri slučaja primenjen je uslovni oportunitet. Javni tužilac je u preostala 22 slučaja podigao optužni predlog. Doneto je 16 osuđujućih i šest oslobođajućih presuda.<sup>29</sup> Uslovna osuda izrečena je u četiri slučaja. Protiv sedam okriviljenih izrečena je novčana kazna, u iznosu od 10.000 do 30.000 dinara. Interesantno je da je u svim ovim slučajevima izrečena i mera bezbednosti – zabrana prisustvovanja sportskim priredbama. Kazna zatvora u trajanju od šest meseci izrečena je u pet slučajeva. Od toga, u tri slučaja je izrečena i novčana kazna, u iznosu od 30.000 dinara, kao i mera bezbednosti zabrana prisustvovanja sportskim priredbama.

<sup>27</sup> Službeni glasnik RS, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - dr. zakon, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011 i 101/2013

<sup>28</sup> Od tog broja, jedna osuđujuća i sve tri oslobođajuće presude u trenutku prikupljanja podataka nisu bile pravnosnažne.

<sup>29</sup> Protiv četiri okriviljena, koji su u prvostepenom postupku oslobođeni od optužbe, postupak i dalje traje, jer je u postupku po žalbi ukinuta presuda.

Iz dostupnih podataka može se zaključiti da je, kao i na državnom nivou, dominantna krivična sankcija, koja se izriče za ovo krivično delo, uslovna osuda. Prilikom izricanja zatvorskih kazni, najčešće se odmerava na samom minimumu, za osnovni oblik ovog krivičnog dela (šest meseci), neretko i ispod minimuma, primenom ublažavanja kazne. To govori o veoma blagoj kaznenoj politici na području VS u Nišu, u odnosu na državni nivo. Novčana kazna se često izriče, kao glavna, ali i kao sporedna sankcija, u iznosu koji je nešto niži, u odnosu na državni prosek. Hronološki gledano, iznos novčane kazne opada, idući prema 2012. godini, što je verovatno posledica pada životnog standarda građana, o čemu sudije imaju svest. Upitno je koliko je primena novčane kazne delotvorna za učinioce ovih krivičnih dela, budući da je najčešće reč o nezaposlenim licima. Pozitivan trend, u odnosu na državni nivo, predstavlja agilnija primena mere bezbednosti zabrane prisustva sportskim događajima, čime se eliminiše mogućnost ponavljanja izvršenja ovog krivičnog dela.

Područje VJT u Nišu karakteriše veoma mali broj krivični prijava protiv maloletnih lica. U 2010. i 2012. godini nije bilo niti jedne krivične prijave. U 2011. godini podneto je šest krivičnih prijava. Osuđujuća presuda doneta je u pet slučajeva, pri čemu je izričan isključivo sudski ukor, dok je za jedno maloletno lice postupak obustavljen. Iako broj maloletnih učinilaca ovog krivičnog dela ne dozvoljava donošenje nekih podrobnijih zaključaka, evidentno je da se prema maloletnicima na području VS u Nišu gotovo isključivo reaguje najblažom krivičnom sankcijom – sudskim ukorom.

## Zaključak

Slučajevi nasilja u sportu privlače pažnju kako opšte, tako i stručne javnosti. Društvo, suočeno sa nasiljem u sportu još od davnina, tek od XX primenjuje organizovanu reakciju na slučajeve nasilja na sportskim priredbama. Bilo je potrebno da se dogodi masovna pogibija navijača „Juventusa“ u Briselu 1984. godine, na finalnoj utakmici Kupa šampiona između kluba iz Torina i istoimenog kluba iz Liverpula, da bi međunarodna zajednica odgovorila donošenjem *Evropske konvencije o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama*, 19. avgusta 1985. godine u okviru Saveta Evrope.

Nekadašnja država SFRJ je ubrzo, ratifikujući ovu Konvenciju, preuzeala na sebe njome predviđene obaveze. Donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, Republika Srbija je inkriminisala krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priređbi. Inkriminacija ovog dela danas postoji u odredbi člana član 344a Krivičnog zakonika. Detaljna analiza obima i dinamike nasilja u sportu, kroz krivično delo nasilničkog ponašanja na sportskoj priređbi po godinama, moguće je sprovoditi tek 2010. godine, jer je od te godine Republički zavod za statistiku počeo da vodi evidenciju o ovom izvršenom krivičnom delu.

Dobijeni rezultati empirijskog istraživanja na području, koje pokriva Više javni tužilaštvo, odnosno Viši sud u Nišu, ukazuju na blagu kaznenu politiku prema

učiniocima nasilja na sportskim priredbama, uz izbegavanje primene instituta uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja. Pri tome, mogućnost podvrgavanja psihosocijalnom tretmanu radi oticanja uzroka nasilničkog ponašanja uopšte ne postoji. Ulepezi izrečenih sankcija dominira sudski ukor, dakle najblaža krivična sankcija. S obzirom da krivično delo nasilničkog ponašanja na sportskoj priredbi obuhvata elemente nasilja, prema učiniocima je celishodno reagovati nametanjem određenih posebnih obaveza, primera radi uključivanja u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu. Imajući u vidu da je jedan od vaspitnih naloga po sadržini istovetan sa navedenom posebnom obavezom, moguće je prema maloletnicima primenjivati i ova mere *sui generis*. Adekvatnim programima, pre svega prevencije nasilja, ali i oštrim odgovorom države prema učiniocima ovih krivičnih dela, mogao bi biti stvoren ambijent u kome bi na sportskim priredbama bilo mesto jedino nadmetanjima u sportu i sportskom navijanju.

## Literatura

1. Wingate, B.; *Violence at Sports Events*, The Rosen Publishing Group, New York, 2009.
2. Bodin, D. et al, *Sport i nasilje u Evropi*, Zagreb, 2007.
3. Jovašević, D.; *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd 2010.
4. Milenković, D.; Todorić, V.; Pravni okvir sprečavanja nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, Beograd, 2011.
5. Šuput, D.; Pravni okvir koji uređuje borbu protiv nasilja na sportskim priredbama u Evropskim državama, Strani pravni život br. 1/2010.
6. <http://www.indiana.edu/~cspc/violence.htm>, pristup 18. 5. 2014. godine
7. <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=931952>, pristup: 20. 8. 2014.
8. Krivični zakonik *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013
9. Mitrović, Lj.; *Nasilje na sportskim priredbama*, Socijalna misao, 1/2009.
10. Kostić, M.; Kriminološka obeležja nasilja u sportu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 51/2008.
11. Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2010. godina (onilne), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/Website/repository/documents/00/00/57/72/Maloletni\\_2010.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/Website/repository/documents/00/00/57/72/Maloletni_2010.pdf), 6. 6. 2014.
12. Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2011. godina (online), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/89/61/SB\\_559\\_Maloletni\\_ucinoci\\_kd.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/89/61/SB_559_Maloletni_ucinoci_kd.pdf), pristup 31. 5. 2014.
13. Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2012. godina (online), dostupno na:
14. <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/06/89/SK112013715.pdf>, 30. 5. 2014.
15. Nacionalna strategija za borbu protiv nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama *Službeni glasnik RS*, broj 63/2013.

16. Punoletni učinioци krivičnih dela u Republici Srbiji, 2010. godina– Prijave, optuženja i osude (online), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/Website/repository/documents/00/00/55/23/SB\\_546\\_Punoletni\\_ucinioici\\_KD.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/Website/repository/documents/00/00/55/23/SB_546_Punoletni_ucinioici_KD.pdf), 3. 6. 2014.
17. Punoletni učinioци krivičnih dela u Republici Srbiji, 2011. godina– Prijave, optuženja i osude (online), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/89/64/SB\\_558\\_Punoletni\\_ucinioici\\_kd.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/89/64/SB_558_Punoletni_ucinioici_kd.pdf), 31. 5. 2014.
18. Punoletni učinioци krivičnih dela u Republici Srbiji, 2012. godina – Prijave, optuženja i osude. (online), dostupno na: [http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/24/91/SB\\_576\\_Punoletni\\_ucinioiciKD2012.pdf](http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/24/91/SB_576_Punoletni_ucinioiciKD2012.pdf), 30. 5. 2014.
19. Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005.
20. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 9/90.
21. Zakon o sportu, *Službeni glasnik RS*, br. 24/2011 i 99/2011 – dr. zakoni.
22. Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, *Službeni glasnik RS*, br. 67/2003, 101/2005 – dr. zakon, 90/2007, 72/2009 – dr. zakon, 111/2009 i 104/2013 – dr. zakon
23. Zakon o uređenju sudova, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – dr. zakon, 78/2011 – dr. zakon, 101/2011 i 101/2013
24. Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014

## VIOLENCE IN SPORTS IN THE REPUBLIC OF SERBIA – THE EXAMPLE OF THE JURISDICTION OF THE HIGHER COURT IN NIS

**Darko Dimovski**

**Ivan Ilic**

Faculty of Law, University of Niš

**Summary:** The authors emphasize that violence in sport can be defined as a violation of the rules of the sport, along with causing damage, where such a behaviour does not aspire to achieving the goal of sport. The phenomenon of violence in sport is also known in ancient times, when they were held gladiator fights. At the same time, violence in sport was observed in all epochs, but a systematic study of sports violence occurs only in the second half of the twentieth century.

Neither Serbia was not an exception to the exercise of violence at sporting events. The first recorded case of violence in sport took place in 1936 in Zemun. However, an organized response of the state in the form of adoption of a special law to regulate this type of crime violence occurred only in 2003 - then the Act on the Prevention of Violence and Misbehaviour at Sports Events. After that, the authors analyse the international documents on prevention of violence in sport, as well as the domestic legal framework. Furthermore, the authors analysed data on criminal offense of violent behaviour at sports events at the level of the Republic of Serbia and the city of Niš. The time frame of the research is limited to the period from 2010 to 2012, since before 2010. The Republic Statistical Office has not kept separate records of this criminal act, but it is counted in the so-called „other offenses“. During the processing of data on the number of entries, prosecuted or convicted of offenses of violent behaviour at sports events used a statistical method. The results of empirical research, which covers the area of High public prosecutor and High Court in Nis, indicating mild penal policy towards the perpetrators of violence at sporting events, avoiding the application of criminal prosecution conditional delay institute. In addition, the possibility of being subjected to psychosocial treatment, in order to eliminate the causes of violent behaviour, in general, does not exist. The court reprimand like the mildest sanction dominates in the range of sanctions imposed. Bearing in mind that the offense of violent behaviour at sports events includes elements of violence, according to the perpetrators is expedient to react by imposing certain specific obligations, for example the inclusion of individual or group treatment in a health institution or counselling. Bearing in mind that one of the educational orders, by its content, is identical to the above mentioned special obligation, it is also possible to apply these measures *sui generis* to minors.

**Keywords:** violence in sport, the legislative framework, the Republic of Serbia, Nis.



UDK: 159.923.072-057.875:371.26

378.6:351.74(497.11)

Pregledni rad

## PREDICTION MODEL OF EFFECTIVE STUDIES AT THE ACADEMY OF CRIMINALISTIC AND POLICE STUDIES<sup>1</sup>

Sasa Milojevic<sup>2</sup>

Bojan Jankovic<sup>3</sup>

Vladimir Cvetkovic<sup>4</sup>

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

**Summary:** The paper deals with the connection between the input characteristics of students of the Academy of Criminalistic and Police Studies in Belgrade related to the acquired and inherited values and effective studying. Data collection was performed using the questionnaire technique on a sample of 120 students and the logic regression method. The questionnaire comprised 11 closed questions, 10 relating to predictor variables (gender, high school, success in high school, place in which it was finished, going in for sport, respondent's family and financial situation, whether a member of the family is employed by the Ministry of Interior and the course of studies), and one relating to the criterion variable (studying without repeating years). The results of logic regression showed that the overall model explains between 40.4% and 55.7% of variance in the status of effective studying, and it correctly classified 83.6% of cases. Only five predictor variables provided a unique statistically significant contribution to the model. The paper proved that if a student had a specific set of inherited and acquired characteristics, probability that he/she would study effectively is significantly

<sup>1</sup> This paper is the result of the research on project: "Management of police organization in preventing and mitigating threats to security in the Republic of Serbia", which is financed and carried out by the Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade - the cycle of scientific projects 2015-2019.

<sup>2</sup> Corresponding author is Professor Saša Milojević, PhD, sasa.milojevic@kpa.edu.rs.

<sup>3</sup> Bojan Janković, PhD, bojan.jankovic@kpa.edu.rs.

<sup>4</sup> Vladimir Cvetkovic, MA, vladimir.cvetkovic@kpa.edu.rs.

increased. The paper proved that higher police education institutions should pay attention to the inherited and acquired characteristics at the entrance examination. Unlike any previous research, the paper deals with desired characteristics modelling implying that the candidate has increased chances to study effectively.

**Keywords:** prediction model, effective study, acquired and inherited values, criminalistic and police studies.

## Introduction

The selection and training of future police officers is a long-term, intensive and expensive process. Knowledge is at the centre of students' engagement with higher education.<sup>5</sup> In an effort to improve the quality of new recruits, police organizations have adopted different techniques to identify the quality staff and eliminate unskilled candidates for policing. One way is to adopt a multistage testing,<sup>6</sup> which includes: written tests, physical tests, oral interviews, vetting candidates, medical and psychological examinations,<sup>7</sup> as well as the polygraph test. Another way that could affect the quality of police personnel was to employ a greater number of highly educated candidates.<sup>8</sup> Several studies have shown that recruitment of new police officers who have a higher education can contribute to the better performance of certain police operations.<sup>9</sup> Besides elimination of undesirable police candidates by selection process, some studies address the issue of predicting which candidates will be able to successfully complete the police academy (course for police officers).<sup>10</sup> The research presented in this paper differs from similar studies as it relates to the prediction of effective study at higher education institutions for police education, which lasts for 3 or 4 years.

5 P. Ashwin, Knowledge, curriculum and student understanding in higher education, *Higher Education*, 67/2014, 123–126.

6 K. Gray, Problem behaviors of students pursuing policing careers, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 34/2011, No. 3, pp. 541-552.

7 J. Lough; V. Treuer, A critical review of psychological instruments used in police officer selection, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 36/2013, No. 4, pp. 737-751; W. Weiss; U. Davis; R. Rostow; C. Kinsman, The MMPI-2 L Scale as a Tool in Police Selection, *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 18/2003, No. 1, pp. 57-60; R. Cochrane; T. Tett; L. Vandecreek, Psychological Testing and the Selection of Police Officers: A National Survey, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 30/2013, No. 5, pp. 511-537. K. Gray, Opus citatum; Y. Porath, Identifying Mmipi-2 Predictors of Police Officer Integrity and Misconduct, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 34/2007, No. 8, pp. 985-1004.

8 K. Gray, Opus citatum.

9 R. Roberg; S. Bonn, Higher Education and Policing: Where are we now?, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 27/2004, No. 4, pp. 469-486; S. Smith; M. Aamodt, The Relationship between Education, Experience, and Police performance, *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 12/1997, No. 2, pp. 7-14.

10 B. Wright; M. Dai; M. Greenbeck, Correlates of police academy success, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 34/2011, No. 4, pp. 625-637; D. Lester, Predictors of graduation from a police training academy, *Psychological Reports*, Vol. 44/1979, No. 2, pp. 362-362.

Effectiveness is the ability to produce the desired results.<sup>11</sup> When something is considered to be effective that means it has a desired outcome.<sup>12</sup> Accordingly, an effective study means that the process of education at a higher education institution has the desired outcome – graduation with spending fewer resources (time, financial resources, etc.). Thus, the desired outcome of studies, or effective studies, is graduating “in a given term” or studying without repeating one or more school years.<sup>13</sup>

In Serbia, the Academy of Criminalistic and Police Studies as an institution of higher education was established by the Decision of the Government of Serbia<sup>14</sup> to apply the curriculum of police education.<sup>15</sup> This higher education institution was established as a legal successor of the Advanced School of Internal Affairs, formed in 1972,<sup>16</sup> and Police Academy, formed in 1993. The Academy of Criminalistic and Police Studies is a member of the Association of European Police Colleges. The Academy of Criminalistic and Police Studies is the only stand-alone higher level education institution in Serbia accredited for performing criminalistic studies.

The Academy realizes many curricula, which, in addition to a number of theoretical parts, contain a considerable proportion of content enabling students to acquire practical knowledge and skills necessary to perform police duties.<sup>17</sup> All theoretical contents studied at the Academy can be classified into general educational content (Sociology, Ethics, Economics, Foreign Language, etc.), contents of criminology (Criminology, Criminal Methodology, Crime Operations, etc.), legal content (Criminal Law, Misdemeanour Law, Administrative Law, etc.), security-related fields (International Security, National Security, Security in Emergencies, etc.), as well as police activities (organization and activities of the police, police tactics, technical resources of the police, etc.). On the other hand, the students of the Academy acquire practical knowledge and skills by the so-called specific forms of teaching. There are many of them, and they vary in content and style of performance, but the goal is the same – adoption of necessary practical knowledge and skills that serve as a “professional tool” to the graduates in performance of the police duties.<sup>18</sup> Such demanding academic curricula necessitate that students, especially those who are studying effectively, have a number of desirable psychophysical characteristics (morphological characteristics, fundamental motor status, IQ, cognitive and conative abilities, endurance, perseverance, etc.).

11 N. Sockalingam; N. Rotgans; J. Shmidt, Student and tutor perceptions on attributes of effective problems in problem-based learning, *Higher Education*, 62/2011, 1-16.

12 S. Milojević, *Osnovi policijske taktike*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009.

13 S. Milojević; D. Subošić, Analiza primenjivosti znanja i veština koje se stiču na Policijskoj akademiji sa aspekta obavljanja policijske profesije, *Nauka, bezbednost, policija*, Vol. 2/2002, No. 7, pp. 67-98.

14 S. Milojević, Optimizacija modela posebnih oblika nastave na Kriminalističko-policijskoj akademiji, *Bezbednost*, Vol. 52/2010, No. 3, pp. 24-55.

15 G. Milošević; D. Subošić, Praktična obuka studenata u sistemu visokog policijskog obrazovanja Republike Srbije, *Bezbednost*, Vol. 52/2010, No. 1, pp. 154-171.

16 B. Banović, Viša škola unutrašnjih poslova u procesu reforme policijskog školstva, in “*Okrugli sto o reformi policijskog školstva u Srbiji*”, Beograd, Srbija, 2004, OEBS i Savet Evrope, Beograd, pp. 39-42.

17 S. Milojević; D. Subošić, *Opus citatum*.

18 *Ibidem*.

Police organizations around the world face the challenge of selecting the applicants who will become successful on-the-job performers.<sup>19</sup> Determining whether a candidate for a student of the Academy has desirable psychophysical properties is conducted in the admission examination based on the announcement for admission. In addition to determining whether the applicant meets the requirements of the announcement, during the admission process, a series of data about the acquired and inherited values (gender, high school that the candidate has finished, whether the candidate goes in for sports, whether a candidate's close family member is employed at the Ministry of Interior and the like), while very few of them are used in deciding which candidate will be admitted to the Academy, and which will be refused. In addition to weeding out the unsuitable candidates, the selection process attempts to predict which candidates will be able to successfully complete the Academy.<sup>20</sup>

Given the above, with 20% sample students of final years of the Academy, a research was conducted and the data were collected in order to answer the question whether or not the input characteristics of the Academy students, relating to the acquired and inherited values, can predict their effectiveness in the study. The obtained results are presented below.

## 1. The sample and the applied methods

Data collection was performed by the questionnaire technique<sup>21</sup> on a stratified sample of 120 students of the Academy (randomly selected students of the third year of undergraduate vocational studies (63 or 52.5%) and the fourth year of undergraduate academic studies (57 or 47.5%). The questionnaire comprised 11 closed questions, 10 of which related to predictor variables in connection with the acquired and inherited characteristics (respondent's gender, high school the respondent finished, respondent's success in high school, place where the respondent finished high school, whether the respondent goes in for sport, respondent's family situation, respondent's financial situation, whether a member of the respondent's immediate family is employed by the Ministry of Interior and the course of studies the respondent enrolled), while one related to the dependent (criterion) variable (effectiveness of studying).

Since the aim of the research is to answer the question whether the effectiveness during studies may be predicted on the basis of the input characteristics of the Academy students, logistic regression<sup>22</sup> was used while processing the collected data, since it enables testing a model for predicting categorical outcomes (effective studying or not). In order to apply logistic regression, the following assumptions are necessary to be satisfied: (1) sample size, (2) multicollinearity, and (3) atypical points.

---

19 J. Lough; V. Treuer, *Opus citatum*.

20 B. Wright; M. Dai; M. Greenbeck, *Opus citatum*.

21 N. Milošević; S. Milojević, *Osnovi metodologije bezbednosnih nauka*, Policijska akademija, Beograd, 2001.

22 G. Tabachnick; S. Fidell, *Using multivariate statistic* (5th edn.), Pearson Education, Boston, 2007.

To satisfy the assumption on the size of the sample, it was necessary to recode the respondents' responses to questions about the finished high school and the place where the high school was finished. Recoding responses about the finished high school was made in such a way that all high schools listed by respondents were classified into four categories – grammar schools, high school of technical sciences (e.g., high school of mechanical engineering, high school of electrical engineering, high school of civil engineering, and the like), high school of natural sciences (high school of chemical science, medical high school, high school of veterinary and the like) and high schools of social sciences (high school of economics, law and administration high school, tourism management high school, etc.). Recoding of responses about the place where the respondent finished high school was performed in such a way that all the answers were classified into four categories according to the statistical regions the Republic of Serbia is divided into – (1) Vojvodina, (2) Belgrade, (3) Sumadija and Western Serbia, and (4) Southern and Eastern Serbia. After the recoding, the assumption on the size of the sample was satisfactory because in each category of variables there were sufficient number of cases, as can be seen from Table 1.

Table 1. *Descriptive statistics of samples*

Variable	Categories	Frequency	Percent
Gender	Female	40	33.3
	Male	80	66.7
	Total:	120	100.0
High school	Grammar schools	34	28.3
	High schools of technical sciences	21	17.5
	High schools of natural sciences	18	15.0
	High schools of social sciences	45	37.5
	Total:	118	98.3
Success in high school	3.50-4.49	61	50.8
	4.50-5.00	57	47.5
	TOTAL	118	98.3
Statistical region in which the respondent finished high school	Vojvodina	25	20.8
	Belgrade	15	12.5
	Sumadija and Western Serbia	43	35.8
	Southern and Eastern Serbia	34	28.3
	Total:	117	96.4
Respondent goes in for sports	Yes	65	54.2
	No	55	45.8
	TOTAL	120	100.0
Family situation of the respondent	Lives with both parents	99	82.5
	Lives with a single parent	21	17.5
	Total:	120	100.0
Financial situation of the respondent/Closer family member works in the Police	Good	54	45.0
	Bad	64	53.3
	TOTAL	118	98.3
	Yes	27	22.5
	No	93	77.5
	Total:	120	100.0
Course of study of the respondent	Vocational studies	63	52.5
	Academic studies	57	47.5
	Total:	120	100.0
Repeating a year	Yes	41	34.2
	No	78	65.0
	Total:	119	99.2

The assumption of multicollinearity is also not violated because in the diagnosis of collinearity, given in Table 2, values of the coefficient of tolerance and the magnification variance factor are within permitted limits (tolerance  $0 > 0.10$ , and the magnification variance factor  $< 10$ ).

Table 2. *Diagnostics of collinearity*

	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
Gender	.897	1.115
High school	.969	1.032
Success	.829	1.206
Statistical region	.878	1.139
Sport	.890	1.123
Family situation	.882	1.133
Financial situation	.923	1.083
Family member employed by the Ministry of Interior	.920	1.087
Course of study	.862	1.160

Finally, the assumption of the absence of non-typical points was also confirmed by examination of Mahalanobis distances of residuals (the values of which are given in Table 3), since the model that was examined had 10 predictor variables, so that the maximum value of Mahalanobis distance is 24.144, smaller than the table critical (maximum allowed) value.<sup>23</sup>

Table 3. *Descriptive statistics of residual*

Predicted Value	Min.	Max.	Mean	Std. Dev.	N
	.23	1.18	.66	.295	110
Std. Predicted Value	-1.463	1.775	.024	1.004	110
Standard Error of Predicted Value	.087	.186	.121	.021	110
Adjusted Predicted Value	.17	1.19	.66	.299	110
Residual	-.928	.725	-.008	.381	110
Std. Residual	-2.354	1.839	-.020	.967	110
Stud. Residual	Min.	Max.	Mean	Std. Dev.	N
	-2.451	1.967	-.019	1.017	110
Deleted Residual	-1.006	.832	-.007	.422	110
Stud. Deleted Residual	-2.514	1.995	-.018	1.023	110
Mahal. Distance	4.535	24.144	9.978	4.099	110
Cook's Distance	.000	.076	.010	.013	110
Centred Leverage Value	.040	.214	.088	.036	110

Thus, all initial assumptions for the application of logistic regression are met. Accordingly, logistic regression will be used to analyze the ability of the model consisting of students' input characteristics to make prediction of the effectiveness of their studying.

<sup>23</sup> J. Goodwin, *Research in psychology: Methods and design* (5th edn), New York, 2004, John Wiley.

## 2. Results

The results of logistic regression used to examine power of the model consisting of inherited and acquired input characteristics of a student to predict the outcome of effectiveness of studying are given in the following tables.

Table 4. *Results of predicting effectiveness outcome in the zero step*

Observed		Predicted			Percentage Correct	
		Whether a respondent repeated a year		Yes		
		Yes	No			
Step 0	Whether a respondent repeated a year	Yes	0	38	.0	
		No	0	72	100.0	
Overall Percentage					65.5	

Table 4 presents the results of the analysis without any predictor variables comprising the model. They are used to compare the model results that contain them. The table indicates that there were 65.5% correctly classified cases. Because most of the respondents study regularly without repeating the school year, in the initial (zero) step, it was assumed that not all respondents would repeat the school year during the study.

Table 5. *Aggregate performance indicators of the model*

Chi-square		df	Sig.	
Step 1	Step	56.848	14	.000
	Block	56.848	14	.000
	Model	56.848	14	.000

Table 5 presents differences between the models we have analyzed (composed of predictor variables) and the results obtained in the initial (zero) step, when there were no predictor variables in the model. In other words, the table is composed of indicators showing how well the model predicts the results. Since the significance is less than 0.0005, the model with a set of variables as predictors predicts the final result (effectiveness of study) better than the initial prediction without predictor variables. Indicator  $\chi^2$  is 56.848 with 14 degrees of freedom.

Table 6. *Hosmer and Lemeshow Test*

Step	Chi-square	df	Sig.
1	5.094	8	.747

Hosmer and Lemeshow test, the results of which are presented in Table 6, supports the assumption that the model is good. In this test, an indicator of poor predicting is the significance lower than 0.05. The Table 6 indicator  $\chi^2$  for Hosmer and Lemeshow test is 5.094, with significance 0.747. It is more than 0.05, which means that the test supports the model.

Table 7. Summary data of the model

Step	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	.404	.557

Table 7 presents the values of Cox-Snell R square and Nagelkerke R square that show which part of the criterion variable variance the model explains. In the table, these two indicators are 0.404 and 0.557, which means that a given set of variables (model) explains between 40.4% and 55.7% of the variance.

Table 8. Results of predicting the outcome of effectiveness

Observed		Predicted			Percentage Correct	
		Whether a respondent repeat- ed a year		Yes		
		Yes	No			
Step 0	Whether a respondent repeated a year	Yes	30	8	78.9	
		No	10	62	86.1	
	Overall Percentage				83.6	

Table 8 shows the results of logistic regression when all predictor variables were included in the analysis. There are indicators of how accurately the model predicts the category (the respondent repeats the academic years/the respondent studies regularly without repeating school years) for each tested case. When these results are compared with the results given in Table 4 (without predictor variables included in the model), we observe a significant improvement achieved by the inclusion of predictor variables in the model. Now, the model correctly classifies 83.6% of all cases, which is better than 65.5% reported in the Table 4. Sensitivity of the model is great because it correctly classifies 86.1% of respondents who regularly study without repeating the school year. Determination of the model is also great because it correctly classifies 78.9% of respondents who repeat the school year. A positive predictive value of the model is 88.5%, which shows that the model accurately picks 88.5% of respondents who are predicted to regularly study without repeating school years. A negative predictive value of the model is 75%, which means that the model shall classify 75% of respondents as those who repeat the school year, and that is true. Table 9 provides the information on the contribution (importance) of each predictor variable. Based on the values in the column Sig., the variables that significantly contribute to the predictive capabilities of the model are: (1) respondent's gender; (2) whether the respondent finished grammar school; (3) whether the respondent finished high school of natural sciences; (4) whether the respondent goes in for sport, and (5) what the financial situation of the respondent is like. Other predictor variables did not significantly contribute to the model. B coefficients for all predictor variables that significantly affect the power of the model are positive, which means that (since these are categorical variables) the existence of an attribute of a variable increases probability that a student will study effectively. Probability ratios for significant predictor variables show that there is a greater probability that the student will study effectively if he is male, if he finished grammar school or high school of natural sciences, if he goes in for sport, and if his financial situation is bad.

Table 9. *Predicting the probability that the respondent regularly studies without repeating school years*

	<b>B</b>	<b>S.E.</b>	<b>Wald</b>	<b>df</b>	<b>Sig.</b>	<b>Exp(B)</b>	<b>95% C.I. for EXP(B)</b>	
							<b>Lower</b>	<b>Upper</b>
Gender	.716	.339	4.464	1	.035	2.046	1.053	3.976
Grammar school	1.98	.325	37.31	1	.000	7.274	3.848	13.74
High schools of technical sciences	.151	.851	.031	1	.859	1.163	.219	6.162
	<b>B</b>	<b>S.E.</b>	<b>Wald</b>	<b>df</b>	<b>Sig.</b>	<b>Exp(B)</b>	<b>95% C.I. for EXP(B)</b>	
							<b>Lower</b>	<b>Upper</b>
High schools of natural sciences	.448	.165	7.366	1	.007	1.639	.462	.883
High schools of social sciences	-.522	.730	.510	1	.475	.593	.142	2.484
Success	-.191	.607	.099	1	.754	.826	.251	2.718
Vojvodina			3.788	3	.285			
Belgrade	1.362	1.078	1.595	1	.207	3.905	.472	32.321
Sumadija and Western Serbia	-.533	.788	.458	1	.499	.587	.125	2.749
Southern and Eastern Serbia	.215	.838	.066	1	.797	1.240	.240	6.411
Whether the respondent goes in for sport	.398	.178	6.243	1	.011	2.712	.332	.743
Family situation	-.614	1.088	.318	1	.573	.541	.064	4.571
Financial situation	.826	.228	5.164	1	.003	3.136	1.122	3.872
Family member works in the Police	-1.113	.831	1.794	1	.180	.329	.064	1.675
Course of study	.275	.593	.216	1	.642	1.317	.412	4.208
Constant	5.493	1.888	8.465	1	.004	243.102		

### 3. Discussion and conclusion

Summarizing the results, it can be concluded that the direct logistic regression was conducted to assess the influence of various factors on the probability that a student of the Academy will study effectively. A predictive model comprises ten predictor variables (gender, type of high school the respondent finished, the respondent's success in high school, the statistical region in which the respondent finished high school, whether the respondent goes in for sport, the respondent's family situation, the respondent's financial situation, whether any of the respondent's immediate family members is employed by the Ministry of Interior, and the respondent's course of study). The whole model (with all predictors) was statistically significant  $\chi^2$  (14, N = 110) = 56.848,  $p < 0.0005$ , which shows that the model divides subjects into those who study effectively and

those who repeated one or more school years during the study. As a whole, the model explains between 40.4% (Cox - Snell R Square) and 55.7% (Nagelkerke R Square) of the variance in the status of effective study, and it correctly classifies 83.6% of cases.

Only five predictor variables gave a unique statistically significant contribution to the model (male, finished high school, finished high school of natural sciences, going in for sport, and bad financial situation). The strongest predictor of effective study is finished grammar school, and then the following: bad financial situation of the respondent, finished high school of natural sciences, going in for sport, and, in the end, the respondent's gender. The results show that, with all other factors equal in the model, probability that the student will study effectively is greater if the respondent: (1) is male – 2.046 times, (2) finished grammar school – 7.274 times (in comparison to all other schools), (3) finished high school of natural sciences (in relation to schools of technical and social sciences) – 1.639 times, (4) goes in for sports 2.712, and (5) his financial situation is bad – 3.136 times.

The Academy of Criminalistic and Police Studies is a specific institution of higher education, which is, in a way, a hybrid of the Faculty of Law, Faculty of Sport, Faculty of Security Studies, and the Military Academy, with a specificity related to the study of Criminal Justice Sciences. The results obtained by the conducted research confirm that specific students, specific both by their psychophysical characteristics, and by the acquired and inherited characteristics, attend a specific institution.

It is rather surprising that the probability of more effective study is greater if the student has finished grammar school, or high school of natural sciences. The Curricula of the Academy of Criminalistic and Police Studies mostly belong to social and human sciences, so it would be logical that students who finished high schools of social sciences would complete the curriculum easier and faster. Why it is not like that may be the subject of a new research, but the assumption is that in grammar schools and high schools of natural sciences students "learn how to learn" better than in other schools, which later influences the process of studying.

Bad financial situation is a strong motivating factor that drives students to study effectively. Students who are aware that they have insufficient financial support for higher education are more responsible and treat their obligations arising from the curriculum more seriously, and therefore study more effectively. This is probably not specific for the Academy only, but can be applied to all universities in Serbia. That can also be the subject of a new research.

Since in the curricula taught at the Academy there is a special emphasis on the skills and habits necessary for performing the police duties, it is necessary for the students to be physically fit, because skills and habits are acquired by training, and training in the police usually implies increased physical stress. Therefore, the students who go in for sports are more physically fit than those who do not, and that is why they complete the parts of the curriculum more easily, thus studying more effectively.

Although the Academy has been accepting female students for more than a decade, it seems that female students' assessment criteria, particularly in the parts

of the curriculum (skills) in which physical constitution has a significant influence (special physical education, field training, police tactics, police topography, etc.) have not been adequately established yet, reflecting as a statistically significant contribution to the described model.

This paper has demonstrated that if a student has a specific set of inherited and acquired characteristics, the probability of effective study at the Academy greatly increases. Bearing this in mind, the Academy of Criminalistic and Police Studies, as well as similar institutions of higher education, should pay attention to inherited and acquired characteristics so that a candidate at the admission may be classified into the group of students with higher probability to study more effectively.

## References

1. B. Banović, Viša škola unutrašnjih poslova u procesu reforme policijskog školstva, in "Okrugli sto o reformi policijskog školstva u Srbiji", Beograd, Srbija, 2004, OEBS i Savet Evrope, Beograd, pp. 39-42.
2. B. Wright; M. Dai; M. Greenbeck, Correlates of police academy success, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 34/2011, No. 4, pp. 625-637.
3. D. Lester, Predictors of graduation from a police training academy, *Psychological Reports*, Vol. 44/1979, No. 2, pp. 362-362.
4. D. Richardson; S. Cave; L. Grange, Prediction of Police Officer Performance Among New Mexico State Police as Assessed by the Personality Assessment Inventory, *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 22/2007, No. 2, pp. 84-90.
5. E. Paoline; W. Terrill, Police Education, Experience, and the Use of Force , *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 34/2007, No. 2, pp. 179-196.
6. G. Kayihan; G. Ersoz; G. Ozkan; A. Koz, Relationship between efficiency of pistol shooting and selected physical-physiological parameters of police, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 36/2013, No. 4, pp. 819-832.
7. G. Milošević; D. Subošić, Praktična obuka studenata u sistemu visokog policijskog obrazovanja Republike Srbije, *Bezbednost*, Vol. 52/2010, No. 1, pp. 154-171.
8. G. Tabachnick; S. Fidell, *Using multivariate statistic* (5th edn.), Pearson Education, Boston, 2007.
9. J. Goodwin, *Research in psychology: Methods and desing* (5th edn), New York, 2004, John Wiley.
10. J. Lough; V. Treuer, A critical review of psychological instruments used in police officer selection, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 36/2013, No. 4, pp. 737-751.
11. K. Gray, Problem behaviors of students pursuing policing careers, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 34/2011, No. 3, pp. 541-552.

12. M. Sellbom; G. Fischler; Y. Porath, Identifying MMPI-2 Predictors of Police Officer Integrity and Misconduct, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 34/2007, No. 8, pp. 985-1004.
13. N. Milošević; S. Milojević, *Osnovi metodologije bezbednosnih nauka*, Policijska akademija, Beograd, 2001.
14. N. Sockalingam; N. Rotgans; J. Shmidt, Student and tutor perceptions on attributes of effective problems in problem-based learning, *Higher Education*, 62/2011, 1-16.
15. P. Ashwin, Knowledge, curriculum and student understanding in higher education, *Higher Education*, 67/2014, 123-126.
16. R. Cochrane; T. Tett; L. Vandecreek, Psychological Testing and the Selection of Police Officers: A National Survey, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 30/2013, No. 5, pp. 511-537.
17. R. Roberg; S. Bonn, Higher Education and Policing: Where are we now?, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 27/2004, No. 4, pp. 469-486.
18. S. Milojević, Optimizacija modela posebnih oblika nastave na Kriminalističko-policijskoj akademiji, *Bezbednost*, Vol. 52/2010, No. 3, pp. 24-55.
19. S. Milojević, *Osnovi policijske taktike*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009.
20. S. Milojević; D. Subošić, Analiza primenjivosti znanja i veština koje se stiču na Policijskoj akademiji sa aspekta obavljanja policijske profesije, *Nauka, bezbednost, policija*, Vol. 2/2002, No. 7, pp. 67-98.
21. S. Milojević; G. Vučković; B. Janković, Analiza stavova studenata Kriminalističko-policijske akademije o efektivnosti terenske obuke u letnjim uslovima, *Bezbednost*, Vol. 53/2011, No 2, pp. 46-65.
22. S. Smith; M. Aamodt, The Relationship between Education, Experience, and Police performance, *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 12/1997, No. 2, pp. 7-14.
23. W. Weiss; U. Davis; R. Rostow; C. Kinsman, The MMPI-2 L Scale as a Tool in Police Selection, *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 18/2003, No. 1, pp. 57-60.

# MODEL PREDIKCIJE EFEKTIVNOG STUDIRANJA NA KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKOJ AKADEMIJI U BEOGRADU

Saša Milojević

Bojan Janković

Vladimir Cvetković

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

**Sažetak:** Rad odgovara na pitanje da li se na osnovu ulaznih karakteristika studenata Akademije, koje se odnose na stečene i nasleđene vrednosti, može predvideti njihova efektivnost tokom studiranja. Odgovor na postavljeno pitanje potražen je realizacijom istraživanja sa studentima Kriminalističko-policijske akademije. Pri obradi prikupljenih podataka iskorišćena je logička regresija koja omogućava ispitivanje modela za predikciju kategorijskih ishoda (efektivno studira ili ne). Ispitivani model se sastojao od 10 prediktorskih varijabli (pol ispitanika, vrsta srednje škole koju je ispitanik završio, uspeh ispitanika u srednjoj školi, statistički region u kome je ispitanik završio srednju školu, da li se ispitanik bavi sportom, porodična situacija ispitanika, materijalna situacija ispitanika, da li je neki od ispitanikovih bližih članova porodice zaposlen u MUP-u i vrsta studija koju ispitanik pohađa). Rezultati logičke regresije pokazali su da model u celini objašnjava između 40.4% i 55.7% varijanse u statusu efektivnog studiranja i tačno klasificuje 83.6% slučajeva. Samo pet prediktorskih varijabli dale su jedinstven statistički značajan doprinos modelu (muški pol, završena gimnazija, završena srednja škola prirodnih nauka, bavljenje sportom i lošiji materijalni status). U skladu sa tim rezultatima, u radu je dokazano da ukoliko student ima specifičan set nasleđenih i stečenih karakteristika vezanih za statistički značajne prediktorske varijable, uveliko se povećava verovatnoća da će efektivno studirati na Kriminalističko-policijskoj akademiji.

**Ključne reči:** model predikcije, efektivno studiranje, logička regresija, Kriminalističko-policijska akademija.



UDK: 321.011:327

341.211

Stručni rad

## POVRATAK KA IZVORNOM ZNAČENJU POJMA SUVERENITETA

Ilija Jovanov<sup>1</sup>

Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu

**Sažetak:** Državna vlast je jedna od omiljenih tema pravnih pisaca. Razlog tome, između ostalog, jeste činjenica da se ona stalno menja. Od svih njenih svojstava, o suverenosti se možda i najviše pisalo. Kao što je slučaj sa većinom klasičnih teorija, i teorija o suverenitetu, čini se, pretrpela je određene izmene. Društvene okolnosti su se umnogome promenile od Bodenovog vremena do danas, pa se neminovno postavlja pitanje primenjivosti teorije o suverenitetu državne vlasti shvaćene u tradicionalnom smislu. Autor u ovom radu pokušava da rasvetli pojedine uticaje na savremenu državnu vlast i teoriju suvereniteta i da ukaže na jedno od mogućih modernih shvatanja suverenosti.

**Ključne reči:** suverenitet, pravna i politička suverenost, državna vlast, podela vlasti.

### Uvod

Svaka istorijska epoha ima svojih obeležja. Tako i savremeno doba, koje će jednoga dana takođe biti deo istorije, ima svoje osnovne karakteristike. Jedna od najupečatljivijih jeste tzv. globalizacija. Povezivanje država, njihova regionalna, kontinentalna i interkontinentalna saradnja, odnosno međuzavisnost na globalnom nivou, čini se da je izraženije nego ikada. Takav način razvoja međunarodnih odnosa podrazumeva i zajedničko odlučivanje o mnogim stvarima, pri čemu ponekad nema ni formalne, a još manje suštinske ravnopravnosti. Jedne države su moćnije od drugih, i svakako će težiti da ostvare svoje geopolitičke, ekonomski

---

<sup>1</sup> Asistent, [ijovanov@pf.uns.ac.rs](mailto:ijovanov@pf.uns.ac.rs)

i druge interese. Njima zajedničko odlučivanje obezbeđuje legitimitet donesenih odluka, i omogućava da nacionalne interese predstave kao nadnacionalne, dok su slabije države izvesno primorane da ih poštuju jer gotovo svako suprotstavljanje predstavlja „borbu protiv vetrenjača“. Na taj način, čini se da moćniji, najčešće putem različitih međunarodnih organizacija, narušavaju suverenitet slabijih država, pa se postavlja pitanje šta je ostalo od klasičnog Bodenovog shvatanja da suverenost predstavlja nezavisnost prema spolja i suprematiju prema unutra, tj. pravnu neograničenost. Kako suverenitet ima nekoliko svojih aspekata, to nije samo pravni, već u velikoj meri i politički problem, pa i ekonomski. Zbog toga je u moderno doba potreбno razumeti suverenost kao pravni i politički pojam, i u sintezi ta dva pronaći savremeno značenje. Problem se ne pojavljuje samo na međunarodnom nivou, kao posledica globalizma. On je i unutrašnji, jer se može desiti da se svojstvo pravne neograničenosti (ako ga ima) formalno nalazi kod najviših političkih institucija izabranih od strane naroda, ali suštinski u rukama određene političke figure koja zahvaljujući političkoj nadmoći diktira celokupnu politiku jedne zemlje i pravno normiranje.

Kada se pogledaju savremene nacionalne države, postavlja se pitanje da li suverenitet može da opstane u unutrašnjim okvirima, ili pak realnost demantuje postojanje tog načela. Da li je ono na neki način prevazideno, pa države ulaze u neku fazu „postsuvereniteta“? Da li pravna i politička (faktička) suverenost postoje jedna nezavisno od druge i kojem pojmu bi eventualno trebalo dati prioritet? Najzad, kao veoma interesantno nameće se pitanje postojanja uslova za povratak ka izvornom značenju pojma suvereniteta i njegovom prilagođavanju savremenim tokovima u razvoju država.

## 1. Klasični pojam suvereniteta

Suverenost kao pojam sa onim značenjem koje je danas uobičajeno i opšteprihvaćeno, počinje da se javlja na zalasku srednjeg veka. Antičko shvatanje prava kao svesne ljudske tvorevine, u srednjem veku zamjenjeno je uverenjem da je ono „samonikli izraz kolektivnog života oličen, pre svega, u starovremenskim običajima.“<sup>2</sup> S obzirom da je većina društvenih odnosa i načina postupanja državnih organa bilo regulisano upravo običajima, ne može se govoriti o suverenitetu u klasičnom smislu reči. Suparništvo između duhovne i svetovne vlasti na početku srednjovekovne epohe, pa i ceo feudalni sistem po kome se državni život izvodio iz privatnopravnih odnosa, doprineli su da karakterne crte države nisu bile izražene koliko kod starih Grka i Rimljana.<sup>3</sup> Kako su se društveni odnosi brzo menjali, postala je vidljiva neophodnost da se stvaraju novi načini njihovog regulisanja, tj. javlja se potreba za stvaranjem pisanih prava. Država postepeno preuzima na sebe tu delatnost i na određeni način pomaže teorijskom uobličenju pojma suvereniteta državne vlasti. U tom periodu dolazi i do intenzivne recepcije rimskog prava, koje dobija svoje novo mesto u istoriji. Naročito je u svrhu određivanja sadržine pojma suvereniteta poslužila Ulpijanova izreka da ono

---

2 K. Čavoški, *Uvod u pravo I*, Beograd 1994, 138.

3 S. Jovanović, *O suverenosti*, Niš 1996, 7.

„što se princepsu svidi ima snagu zakona zato što je narod, zakonom o vladavini koji je donet povodom njegove vlasti, preneo njemu i u njega svu svoju najvišu vlast i ovlašćenja.“<sup>4</sup> Učvršćivanje ovog kvaliteta državne vlasti, omogućavalo je postepeni nastanak nacionalnih, suverenih država.

Klasični pojam suvereniteta je kreacija Žana Bodena (*Jean Bodin*). Sam izraz ima starofrancusko poreklo, i prvobitno je označavao nekoga koji je na višem položaju, naročito feudalca. Prema ondašnjoj francuskoj terminologiji, taj viši je njegovom nižem *seigneur*, od francuskog *seignor*, što ima svoj koren u vulgarizovanoj latinskoj reči *senior*. Da se može govoriti o francuskom poreklu reči, ukazuje i činjenica da Boden u svom delu *Šest knjiga o republici*, u latinskoj verziji, nije koristio termin *superanus*, koja na latinskom ima značenje nekoga ko je najviši, već reč *maiestas*, i povremeno *summa potestas*. Tek kasnije, u vreme kada je teorija o suverenitetu državne vlasti dobijala na značaju i svojoj teorijskoj zaokruženosti (XVI vek), sa jačanjem kraljevske vlasti, ta reč počinje da se koristi u superlativu, označavajući najvišu vlast koja ne mora da sluša zapovesti ni jedne druge vlasti, kako u zemlji tako i izvan njenih granica.

Boden je definisao suverenost kao stalnu, neotuđivu, nedeljivu i pravno neograničenu vlast, imajući u vidu da je suveren jedini izvor prava. Ona je apsolutna, jer ne dopušta bilo kakvo ograničavanje ili uslovljavanje. Dakle, suverenost je pravno neograničena jer suveren nije niti jednom drugom vlašću pravno ograničen prilikom stvaranja prava kojim reguliše ponašanje svojih podanika.<sup>5</sup>

Sa prelaskom u novi vek i razdvajanjem državne vlasti od religijskih dogmi, svako konstituisanje proste državne moći zahtevalo je neki pravni osnov nevezan za božje pravo. Makilvejn (*Charles Howard McIlwain*) analizom reči *potestas*, u latinskoj verziji Bodenovog rada *Šest knjiga o republici* (*De Republica Libri Sex*, izdato deset godina nakon prve verzije na francuskom), dolazi do zaključka da suverenost nije samo puka sila, već zakonita vlast. Pošto se pravno utemeljenje tražilo u nekom svetovnom pravu, a ne u božjim ili prirodno-pravnim regulama, to odmah baca senku na doslednost Bodenove teorije. Ako je vlast pravno neograničena, na osnovu kog pozitivnog zakona je zakonita? Makilvejn tvrdi da nije reč o neusklađenosti, već o nedovoljnom poznavanju antičke i srednjovekovne osnove na kojoj se temelji Bodenova teorija. Za njeno ispravno razumevanje, neophodno je razlikovati osnovni zakon države, koji može biti zasnovan na prirodnom pravu, božanskom pravu, starim običajima naroda ili izrazu narodne volje (što je danas najčešće slučaj, putem ustava) i obične zakone, koje izdaje državna vlast i koji ne mogu biti u nesaglasju sa fundamentalnim aktima države.<sup>6</sup>

Ne ulazeći u detaljnija razmatranja o logičkoj utemeljenosti Bodenove pravne teorije suvereniteta državne vlasti, opšteprihvaćena literatura prilikom objašnjavanja tog pojma i danas polazi od klasičnih karakteristika utvrđenih od strane ovog autora: nezavisnosti prema spolja i suprematije prema unutra, odnosno pravne neograničenosti.

---

4 *Justinianova Digesta*, Prva knjiga, prevod dr Antun Malenica, Beograd 1997, 113.

5 Čavoški, *Ibid.*, 141.

6 C. H. McIlwain, *Constitutionalism and the Changing World*, Cambridge University Press 1939, 26–29, 54.

## 2. Dva aspekta pojma suvereniteta

Da se o suverenitetu može govoriti ne samo *de iure* već i *de facto*, nije potrebno posebno ukazivati. Dovoljno je sumarno pogledati funkcionisanje državnih vlasti u najvećem broju savremenih država. Političko shvatanje suvereniteta uveliko je prisutno, o čemu svedoče i rasprave koje datiraju daleko u prošlost.

Džon Ostin (*John Austin*) navodi da suverenost podrazumeva uobičajenu poslušnost najvećeg dela (mase) jednog političkog društva, koji je po navici odan određenom i opštepoznatom prepostavljenom. Drugim rečima, suveren je onaj koji uobičajeno prima poslušnost od mase jednog društva. Ovo pozitivno određenje ima i svoju negativnu stranu, jer pomenuta ličnost ili grupa ličnosti, ne sme uobičajeno iskazivati poslušnost nekom drugom licu ili telu. Ispoljena *habitual obedience* podrazumeva i izvesnu dugotrajnost. Ako većina članova jednog društva sluša naredbe suverena, ali je ta poslušnost retka ili prolazna, ako nije uobičajena i stalna, onda nema suvereniteta.<sup>7</sup>

Ostinova teorija ima svojih nedostataka. Prvo, pitanje je koliki deo zajednice treba da iskazuje svoju naviknutu poslušnost jednom nadređenom. Koliko često mora da ispoljava tu poslušnost, koliko dugo, da bi ona postala uobičajena? Kako sam Ostin navodi, univerzalan odgovor na ova pitanja nije moguće dati, jer on zavisi od konkretnih okolnosti u svakoj državi. Drugo, nosioci državne vlasti su političke institucije, čiji se članovi u moderno doba brzo smenjuju. Njihov mandat traje, po pravilu, svega nekoliko godina, a sve u cilju veće demokratizacije vlasti i obezbeđenja njenog legitimeta. Može se desiti (čak neretko) da se državna službena lica smenjuju i pre redovnih izbora, pa se postavlja pitanje da li je uopšte moguće govoriti o stvaranju neke uobičajene poslušnosti većeg dela građana prema nosiocima državne vlasti. Rasprava bi možda mogla da ide u pravcu ustanovljavanja visokog stepena poverenja u političke institucije i uobičajenom poštovanju njihovih zapovesti, bez obzira na članove.

Za razliku od Ostina, posmatrajući engleski pravno-politički sistem, Dajsi (*Albert Venn Dicey*) određuje suverenost kao pravo da engleski Parlament, pod engleskim ustavom (u materijalnom smislu, naravno), stvara ili poništava svako pravo, te da niko ne može staviti van snage one norme čiju sadržinu utvrđuje Parlament. Takva parlamentarna suverenost, u pozitivnom i negativnom smislu, u potpunosti je priznata od strane engleskog prava, o čemu svedoče istorijski primeri pravnih akata koji navode Parlament kao nesporognog tvorca prava: *The Act of Settlement*, *The Act of Union*, *The Septennial Act*.<sup>8</sup>

Dajsi posebno ukazuje da svako razuman može zaključiti da suverenost Parlamenta nije neograničena. Ako doktrina parlamentarne suverenosti uključuje atribute neograničene moći Parlamenta, onda se radi o jednoj dogmi, pravnoj fikciji. Zbog toga, razmatrajući mogućnost ograničenja delovanja Parlamenta kada donosi norme suprotne moralu, aktima koje je doneo prethodni saziv i prerogativima Krune, ovaj autor dolazi do zaključka da nema *pravnih* (podvukao I. J.) ograničenja parlamentarnoj suverenosti, i završava konstatacijom da je suverenost Parlamenta nesumnjiva pravna činjenica.<sup>9</sup>

7 J. Austin, *The Province of Jurisprudence Determined*, London 1832, Lecture VI, 197.

8 A. V. Dicey, *Introduction to the Study of the Constitution*, London 1950, 39–85.

9 *Ibid.*

### 3. Savremena suverenost

Ako se počne sa Bodenovim, klasičnim pojmom suvereniteta (koji se i danas uzima kao polazna osnova i uobičajeno navodi u svim raspravama o toj temi), onda se može polemisati o ispoljavanju navedenog svojstva državne vlasti prema spolja i prema unutra. No, pre toga, mora se učiniti kratka napomena u pogledu shvatanja o nosiocu, izvoru suvereniteta. U savremenim državama, koje su dostigle određeni stepen društveno-političkog razvitka koji se obično naziva demokratijom, vladajuće mišljenje jeste da je titular suvereniteta narod.<sup>10</sup> Kako on ne može sam i neposredno da sprovodi vlast, taj suverenitet prenosi na državnu vlast, koja „društvenim ugovorom“ stiče svojstvo suverene vlasti. Boden je tvrdio da je suverenitet nedeljiv, da samo jedna vlast može biti najviša. Međutim, kao izraz borbe protiv apsolutizma, iz želje naroda da na neki način ograniči svemoć državne vlasti, nastala je teorija o podeli vlasti. Ustanovljavanjem nekoliko nosilaca državne vlasti koji bi se međusobno kontrolisali, bilo bi onemogućeno „prekomerno vršenje vlasti“ prema narodu.<sup>11</sup> Brojni autori na ovom mestu navode da nije reč o podeli vlasti nego o podeli funkcija.<sup>12</sup> Pojedini pisci idu i korak dalje, pa prave razliku između funkcija i delatnosti države.<sup>13</sup> No, i pored toga što koriste termin *podela funkcija*, oni nastavljaju da za legislaturu, egzekutivu i judikaturu koriste izraz *vlast*.<sup>14</sup> Pritom, najveći broj autora zastupa teoriju o tripartitnoj podeli vlasti.<sup>15</sup> Ona se najčešće sreće i u praksi država, iako danas ipak doživljava izvesnu promenu. S obzirom da nema suštinske različitosti u interesima između zakonodavne i izvršne vlasti, te da ova poslednja preuzima na sebe regulisanje glavnice društvenih odnosa, postavlja se pitanje ko bi tu izvršnu vlast trebalo da zaustavlja kako se ona ne bi odmetnula. Jedno od mogućih rešenja može biti ustavnosudska vlast, po nekim autorima ključna za ostvarivanje savremene pravne države.<sup>16</sup>

10 Teoriju narodne suverenosti naročito je razvijao Žan-Žak Russo, ističući da je ona neograničena, sveta, nepovrediva, neotuđiva i nedeljiva. Ž. Ž. Russo, *Društveni ugovor*, prevod sa francuskog Tihomir Marković, Beograd 2011. Vidi G. Vukadinović, *Žan Žak Russo i prirodno pravo*, doktorska disertacija, Novi Sad 1993.

11 Iako se Džon Lok smatra prvim autorom koji je na celovitiji način izložio načelo podele vlasti, kao tvorac tripartitne podele vlasti i ideje da jedna vlast treba da ograničava drugu, najčešće se navodi baron Monteskeje. Ćuvena je njegova misao: „Sve bi bilo izgubljeno ako bi isti čovek ili telo prvaka, bilo plemiča bilo ljudi iz naroda, vršili te tri vlasti, naime vlast donošenja zakona, vlast izvršavanja javnih odluka i vlast suđenja za zločine ili u sporovima pojedinaca.“ S. de Monteskeje, *O duhu zakona*, prevod Aljoša Mimica, Beograd 2011, 128.

12 Postoje dva osnovna pravca tumačenja Monteskejeove teorije o podeli vlasti. Jedan je imao svoje oživotvorene u francuskom Ustavu iz 1792. godine, i podrazumeva apsolutnu funkcionalnu i organizacionu razdvojenost zakonodavstva, uprave i sudstva. Drugi, koji se smatra prihvaćenijim, podstiče ravnotežu i saradnju tri vrste državnih organa koji vrše tri državne funkcije. „Pojmom ‘podela vlasti’ zapravo prebrojavamo osnovne državne funkcije: zakonodavstvo, izvršavanje i upravljanje, i suđenje.“ S. P. Orlović, *Načelo podele vlasti u ustavnom razvoju Srbije*, doktorska disertacija, Beograd 2008, 16.

13 D. M. Mitrović, *Uvod u pravo*, Beograd 2010, 45–47.

14 Termin „državna vlast“ može imati različita objašnjenja. Tako R. Lukić razlikuje šire i uže značenje, kada „se njime označavaju tri osnovne vrste državnih vlasti, tj. tri osnovne vrste donošenja i izvršenja pravnih normi.“ R. Lukić, *Uvod u pravo*, Beograd 1977, 183.

15 Pored Monteskejea, npr. Pol Laband, Georg Jelinek, Slobodan Jovanović, Radomir Lukić itd.

16 Vidi G. Vukadinović, *Vladavina ustava ili ustavni sudstva*, Novi Sad 2013.

Prema tome, u državama koje primenjuju načelo podele vlasti u pravom smislu te reči, nije moguće utvrditi koja to vlast (shvaćena u užem značenju) ima svojstvo najviše u odnosu na druge. Politički gledano i uzimajući u obzir Ostinova shvatanja, suveren je onaj čija se volja uobičajeno sluša. Ako se krene od teorije narodnog suvereniteta, što je opredeljenje većine ustava demokratski razvijenog sveta, onda bi nakon izbora trebalo da dođe do formiranja političke vlasti koja bi verno odslikavala način na koji je narod glasao. Da bi vlast mogla efikasno da upravlja, ona mora biti legitimna, moraju vladati oni kojima je narod ukazao najveće poverenje. Ali, to i ne mora da bude slučaj. U zemljama sa višestrašačkim političkim sistemima, u kojima postoji jako veliki broj političkih partija čija ideologija nije jasno definisana, i koje su sklone da se vode nekim konkretnim, kratkoročnim i pojedinačnim interesima, dešava se da političku vlast formiraju koalicije političkih subjekata bez prisustva one političke stranke koja je dobila najviše glasova gledano ponaosob. Sve i kada se takva politička vlast formira, postavlja se pitanje ko je politički suveren, čije će se odluke uobičajeno slušati. Moguće je da se, u državama koje su u nekoj od faza velikih strukturalnih i vrednosnih promena (tzv. tranzicija), politički suverenitet nalazi u rukama neke političke ličnosti koja nema mogućnost neograničenog pravnog normiranja, ali koja će zahvaljujući najvišoj poziciji koju zauzima u „političkoj hijerarhiji“, moći da obezbedi uobičajenu pokornost prema svojim odlukama i u velikoj meri uticaj na stvaranje prava. Njenim odlukama neće se po navici i u dužem vremenskom periodu pokoravati većina naroda, ali hoće oni koji stvaraju pravo u jednoj državi, čime se pokazuje da je politička suverenost od izuzetnog značaja.<sup>17</sup> Dakle, gledano u unutrašnjim okvirima jedne države, moguće je da politička suverenost nije svojstvo onih državnih organa koji su ustavom određeni da stvaraju pravo i donose najznačajnije pravne akte (zakone), već jedne ličnosti koja je na nekoj od „sporednih“ funkcija, ali ipak presudno utiče na celokupnu politiku države. Njene odluke se uobičajeno slušaju, pa se potom i pretvaraju u pravo, te se može steći utisak da su pravna i politička suverenost u velikoj meri povezane.

Iako se do utvrđivanja političkog suverena može doći i primenom određenih kriterijuma koje predlažu pojedini autori (poput Ostina), čije se ispunjenje po pravilu ne može sa potpunom sigurnošću utvrditi, građani ponekad mogu sasvim jasno imati osećaj postojanja političkog suverena društva u kojem žive. Ali, čak i da je tako, da li je politički suveren, u najvećem jeku globalističkih kretanja, oslobođen uobičajene poslušnosti prema nekome spolja? Sa sigurnošću se može tvrditi da države već odavno nisu autohtone organizacije. Moderni trendovi nameću saradnju država, stvaranje zajedničkog tržišta, zajedničko rešavanje problema i donošenje odluka. Postojanje različitih međunarodnih organizacija, čije su države članice, ukazuje na sve veći broj tačaka vezivanja država na međunarodnom planu. Tako, ako se u ispitivanje uzme jedna od najznačajnijih međunarodnih organizacija današnjice, Evropska unija, već na osnovu uobičajenih, svakodnevnih događaja, može se

<sup>17</sup> Osim Ostinovog shvatanja suvereniteta kao naviknute pokornosti većine naroda odlukama suverena, postoje, naravno, i drugačija shvatanja tog pojma. Na primer, Hinsli navodi da je osnovna ideja postojanja suvereniteta jednostavno postojanje apsolutnog političkog autoriteta u političkoj zajednici. F. H. Hinsley, *Sovereignty*, Cambridge University Press 1986, 26.

dovesti u pitanje održivost koncepta političkog suvereniteta državne vlasti na nadnacionalnom nivou.<sup>18</sup>

Dakle, možda se može izvesti zaključak da politička vlast u državi sluša neku drugu političku vlast izvan njenih granica, što u principu ona ne mora da čini. Ali, ako želi da napreduje, da obezbedi određeni ekonomski položaj svojim građanima, stabilnost i izvestan stepen ukupnog blagostanja, onda izolacija čini se nije najbolje rešenje. Na pitanje da li je ta poslušnost *uobičajena*, odgovor je već mnogo teže dati. Što je država ekonomski snažnija, to je politički manje zavisna od drugih država i vlasti, tako da se može uvideti da one koje su u velikim ekonomskim problemima, ili pak one koje smatraju da će im članstvo u nekim međunarodnim organizacijama doneti izvestan boljitet, zaista uobičajeno slušaju nadržavnu političku vlast. Zbog toga Neil Makormik (*Neil MacCormick*), makar kada je reč o EU, navodi da nema suvereniteta državnih vlasti.<sup>19</sup> Čak i one ekonomski najmoćnije države, kako bi obezbedile da se njihove („neobavezujuće“) preporuke poštaju na nadnacionalnom nivou, moraju sarađivati sa drugima u cilju plediranja za pribavljanje legitimite tim aktima, čime pokazuju da nisu politički imune u odnosu na druge vlasti. Naravno, odmah se nameću nova pitanja; recimo, da li je politički suverenitet prešao u ruke nadnacionalne organizacije? Ukazujući na potencijalne razorne posledice postojanja univerzalne suverenosti, Makormik se protivi takvom zaključku, ističući da nauka i filozofija treba da se bore protiv jednosmernih pogleda na savremene pojave (suverenost država ili EU), što nije kvalitet klasične teorije suvereniteta.<sup>20</sup>

#### 4. Pravno ograničenje političke suverenosti

Suverenost shvaćena samo u političkom smislu, ukoliko postoji, može imati za posledicu različite zloupotrebe. Zbog toga se kao nužno nameće postojanje

18 Primera radi, ne tako davno, štampa je navodila da bi Hrvatska mogla da ima ozbiljne probleme sa EU ukoliko raspiše referendum o ukidanju cirilice, čime je nedvosmisleno i javno upućeno političko upozorenje vlastima u Hrvatskoj. I Srbija je imala sličnih poteškoća sa EU, iako nije članica. Odgovarajućim političkim sredstvima, ona je bila primorana da osigura uvođenje kvote za povlašćen uvoz cigareta iz EU, odnosno da se za cigarete iz Hrvatske zadrži ista poreska stopa koja je važila dok je ta zemlja bila potpisnica sporazuma CEFTA. Takvu odluku Srbije Evropska komisija je „pozdravila“ u svom izveštaju o procesu pridruživanja EU. Sličan primer može se uočiti i kada je reč o zahtevu Srbije za članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji, jer je uslov (a na njega je skrenula pažnju, uvek nezaobilazna, Evropska komisija) da se iz domaćeg zakonodavstva uklone sve restriktivne odredbe o prometu bilo kakvih proizvoda, pa i genetski modifikovane hrane. Ovakvih primera je bezbroj, i oni se mogu primetiti gotovo svakodnevno. Npr. izjava šefa britanske diplomacije Vilijama Hejga povodom krize u Ukrajini, da se od Srbije i drugih zemalja koje se približavaju članstvu u EU očekuje da sarađuju sa Briselom po pitanjima spoljne politike.

19 N. MacCormick, Beyond the Sovereign State, *The Modern Law Review*, No. 1/1993, 1–18.

20 *Ibid.* U prilog tezi da tradicionalna teorija suvereniteta danas nije uvek primenjiva prilikom određivanja državne vlasti govori primer Svetе Gore. „Ipak, čini se da bi se za sada moglo reći da Sveti Gora poseduje jedan vid parasuvereniteta, specifičnu formu podeljenog suvereniteta između državnih, svetogorskih i vaseljenskih vlasti u Carigradu.“ D. Avramović, Sveti Gora – između autonomnosti i državnosti, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 2/2013.

pravnog okvira.<sup>21</sup> Već je navedeno da je državna vlast u društveno-politički razvijenim državama u izvesnom smislu ipak podeljena, i da ni jedna nema apsolutni karakter. Dajsi je (posmatrajući engleski pravni i politički život svog vremena) tvrdio da je engleski Parlament suveren, i da нико не може staviti van snage pravo koje on stvara. Ipak, engleski pravni sistem je i danas specifičan jer, za razliku od većine drugih zemalja Evrope, ne postoji poseban ustavni sud koji kontroliše ustavnost akata. U onim državama u kojima je takva institucija ustanovljena, ona može da poništi akte ukoliko utvrdi da su u neskladu sa ustavom. Prema tome, parlament (u zemljama sa ustavnim sudstvom) očigledno nema pravnu suverenost, sa aspekta nemogućnosti drugih državnih organa da kasiraju pravo koje on stvori.<sup>22</sup> Drugim rečima, parlament nije pravno neograničen jer, za razliku od engleskog pravnog sistema u kojem nema razlike u pravnoj snazi između zakona koji regulišu ustavnu materiju i svih ostalih zakona, pravo koje stvara mora biti u skladu sa ustavom. Ni ustavni sud nije suveren jer ne stvara pravo, već ga poništava. Suveren organ bi jedino bio ustavotvorni organ, koji prilikom donošenja ustava nije vezan bilo kojim drugim pravom. Naravno, to kada se ustav donosi prvi put, kada se ustanovljava državnopravni sistem. Ako se ustav samo menja, onda i taj ustavotvorni organ mora poštovati pravila o ustavnoj reviziji, jer bi u suprotnom došlo do državnopravnog diskontinuiteta.

Čini se da je ustavotvorni organ, ako se izuzme forma u kojoj mora da se vrši ustavna promena, zaista pravno neograničen u pogledu sadržine revizionog akta. Već na drugi osvrt, s obzirom da danas postoji uobičajena težnja ka uvođenju demokratskog načina vršenja vlasti, savremenih ustava, kada je reč o odlučivanju o najvažnijim državnim pitanjima, predviđaju jedan vid neposrednog ispoljavanja narodnog suvereniteta obavljanjem referendumu. U tom slučaju, odluku donose državni organ i narod. Ustavotvorni organ jeste pravno neograničen, ali njegovu odluku treba narod da potvrdi. Ako je odbije (pa čak i ako je prihvati), ne može se reći da stoji pravna neograničenost ustavotvornog organa, jer ga u stvaranju prava pravno ograničavaju građani.

Ako se kao ogledno polje uzme Evropska unija i prouči pravni uticaj organizacije na države koje nisu članice, onda se može zapaziti da njega, zapravo, nema. Države ne-članice nisu u obavezi da primenjuju pravo EU, niti postoji pravni mehanizam koji može da ih natera da postanu članice. Kada je reč o članicama, situacija je već drugačija. Osnivačkim ugovorima, predviđeni su različiti pravni instrumenti neophodni za funkcionisanje zajednice. Oni se razlikuju, između ostalog, i u pogledu toga da li proizvode neposredna pravna dejstva ili zahtevaju implementaciju u nacionalno zakonodavstvo.

21 Pravni okvir je danas veoma teško utvrditi, jer pored državnog prava postoji i veliki broj izvora autonomnog prava. Videti G. Vukadinović, Vrste autonomnog prava i shvatanja pravnog pluralizma, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 4/2012.

22 Ovo ne mora biti slučaj samo u zemljama koje imaju posebnu ustavosudsku vlast. U državama u kojima je formalno zadržana tripartitna podela vlasti, došlo je do proširenja nadležnosti najviših sudova u materijalnom smislu. Tako je Vrhovni sud države Viskonsin (ŠAD) u jednoj od čuvenih presuda *State v. Yoder and Wisconsin v. Yoder* presudio da su pravna pravila te države, koja zahtevaju da sva deca obavezno idu u školu do navršenih 16 godina života, suprotna Prvom amandmanu koji garantuje religijske slobode. Presudu je kasnije potvrdio i *U. S. Supreme Court*, čime se pokazuje da pravo koje stvara jedna državna vlast može biti stavljeno van snage od strane neke druge vlasti.

EU ne raspolaže nekakvim aparatom fizičke prinude kojim bi obezbedila poštovanje svojih pravila. Zbog toga, ona moraju na neki način biti priznata od strane država članica kako bi našla svoju primenu, i državnu sankciju u slučaju neprimene. Tek kada je uneto u nacionalni pravni sistem, pravo EU može da proizvodi pravno dejstvo. To priznanje ne dolazi u odnosu na svaki akt pojedinačno, već se države članice potpisivanjem ugovora o pristupanju EU obavezuju da pojedine akte neposredno primenjuju, i bez posebnog akta o ratifikaciji. To su oni akti koji su tako formulisani da ne zahtevaju neku posebnu konkretizaciju od strane nacionalnog prava.

Na primer, uredbe predstavljaju vrstu akata koje donose određeni organi EU i po svom karakteru odgovaraju zakonima nacionalnih država. Iako postoje i uredbe koje imaju karakter izvršnog podzakonskog akta, one najčešće predstavljaju pravne akte koji imaju opštu obavezujuću snagu i neposredno se primenjuju u svim državama članicama. Čak, države članice ne samo da ne treba da preduzimaju ništa radi njihove implementacije, već bi svaki takav akt bio suprotan pravu zajednica, jer bi uredbe lišavao jednoobraznog i simultanog dejstva, što je suština ovih akata. Iako mogu postojati izuzeci, s obzirom na svoje pravno dejstvo uredbe vrše ulogu zakona u pravu EU i imaju primat nad nacionalnim pravom.<sup>23</sup>

Stavljući po strani različite stavove o pitanju pravne prirode prava EU, nema sumnje da osnivački ugovori po načinu nastanka i njihovom pravnom dejstvu predstavljaju međunarodne ugovore. Jednom kada ih država zaključi, prema pravilima međunarodnog prava, ima obavezu i da ih poštuje. To dalje ima za posledicu primenu pravno obavezujućih pravila koje stvaraju organi EU. U suprotnom, može se ići sve do Suda EU koji će doneti odgovarajuću presudu, ali ne i dalje. Iako odluke Suda obavezuju države članice, nema monopola sile, te se njima prepusta da svojim unutrašnjim aktima sproveđu presudu.<sup>24</sup> Zato se nezaobilazno nameće pojam političkog suvereniteta, jer će se, po pravilu političkim odlukama, vršiti različiti pritisci koji će pogoditi određenu državu. Iz tog razloga, države u najvećem broju slučajeva prihvataju izvršenje ugovorima preuzete obaveze i one obaveze koje nameće pravo EU.

Za razliku od EU koja stvara nadnacionalno pravo za države članice, određena pravila međunarodnog prava obavezuju praktično sve države poznatog sveta. Postojanje jedne države nije uslovljeno njenim priznanjem od strane drugih, ali je tokom XX veka bilo vidljivo da su sve društveno-teritorijalne zajednice koje su egzistirale kao *de facto* države, nastojale da dobiju *de iure* priznanje članstvom u Organizaciji ujedinjenih nacija.<sup>25</sup> Tim činom, države se obavezuju da poštuju pravo koje stvara pomenuta organizacija, a naročito su u tom pogledu važne odredbe iz glave VII Povelje koje, između ostalog, omogućavaju preuzimanje

23 R. Etinski, *et al.*, Osnovi prava Evropske unije, Novi Sad 2010, 28–31. Osim uredaba, i direktive i odluke su takođe obavezujuće za države članice, s tim što one mogu da biraju na koji način će ih uneti u svoje unutrašnje pravo. *Ibid.* 31–36.

24 Radovan D. Vukadinović, *Uvod u institucije i pravo Evropske Unije*, Kragujevac 2012, 135.

25 Teorija o deklarativnom dejstvu priznanja danas je široko je prihvaćena u doktrini međunarodnog prava. Prema ovoj teoriji, država postoji kao međunarodnopravni subjekt i kada nije priznata. Ona i tada uživa ona prava i obaveze koje izviru iz imperativnih normi međunarodnog prava. R. Etinski, *Međunarodno javno pravo*, Novi Sad 2004, 95.

vojnih mera radi sprečavanja ili zaustavljanja agresije ili kršenja mira. U ovom slučaju međunarodna zajednica ima i aparat sile koji može da primeni ukoliko se njene odluke ne primenjuju dobrovoljno, čime se direktno narušava pravni suverenitet nacionalnih država.

## 5. Soft law kao način uticaja na suverenitet

Za razliku od pravno obavezujućih pravila, u međunarodnom pravu se već dugo vremena može uočiti postojanje jedne posebne vrste regula koje imaju uticaj na suverenitet nacionalnih država. To su uglavnom preporuke i formalno neobavezuće norme, koje ne nastaju kroz uobičajene propisane procedure koje se koriste za donošenje pravnih normi. Ipak, ta pravila vrše snažan uticaj na zakonodavstva i na javno mnjenje. Osnovna osobina mekog prava je da ima tendenciju prerastanja u klasično, *hard law* i da često predstavlja prvi korak na tom putu. Takođe, *soft law* se sve češće koristi za regulisanje međunarodnih odnosa jer je adekvatnije od međunarodnih ugovora, pa i od međunarodnih običaja.<sup>26</sup>

Činjenica je da meko pravo postoji, te da je iz razloga veće homogenosti izraženije u EU u odnosu na globalnu zajednicu. Uticaj koji ono ima prema suverenitetu država je vidljiv, naročito ako se u prvi plan istaknu sankcije koje se primenjuju za njeno nepoštovanje. U diplomatiјi se ne naređuje, već se preporučuje. Pa ipak, te „preporuke“ su opskrbljene takvim mehanizmom, da se njihova primena često uopšte i ne dovodi u pitanje. Osnovni instrument u tom smislu, koji se u modernom dobu koristi, jesu različite ekonomsko-političke mere. Državama se stavlja u izgled onemogućavanje nekih ekonomskih beneficija, ili pak slabljenje političke podrške za određeni pravac delovanja, što je naročito izraženo kod onih država koje pretenduju da postanu članice EU. One se, ponekad, uslovjavaju poštovanjem preporuka koje ne poštuju čak i pojedine države članice.<sup>27</sup>

---

26 „O mekom pravu se sve više govori i piše, jer se, pogotovo u međunarodnoj zajednici, ono sve češće upotrebljava. To je i razumljivo, jer je *soft law* zgodan instrument, s obzirom na to da je efektivniji od međunarodnog običaja, za koji je potrebno vreme da se ustali i stekne pravnu obveznost ili od međunarodnih ugovora, za čije je usaglašavanje obično potrebno mnogo dugotrajnog truda sa neizvesnim krajnjim ishodom, pogotovo u pogledu njihove ratifikacije. Osim toga, *soft law* ostavlja državama širi diskrecioni prostor, a pogodno je i za lansiranje različitih političkih i ideoloških punjenja.“ D. Avramović, ’Omekšavanjem prava’ ka međunarodnoj vladavini prava?, *Srpska politička misao*, br. 2/2011, 263–288.

27 Tako postoje države članice EU koje nisu priznale nezavisnost Kosova, ali i države regionalne teže da postanu članice koje to jesu učinile. Npr. sredinom 2008. god. Specijalni predstavnik EU na Kosovu Piter Fejt izjavio je da očekuje da će sve zemlje regionalne, uključujući i Crnu Goru, što pre priznati nezavisnost Kosova, što se nedugo zatim i desilo. Tadašnja Vlada Crne Gore odluku je obrazložila zaštitom nacionalnih i državnih interesa Crne Gore, i ubrzanjem procesa evropskih i evroatlantskih integracija.

## Zaključak

Suverenost kao svojstvo državne vlasti tokom istorije različito je tumačeno. S obzirom da se pripisuje državnoj vlasti nastaje kao teorijski pojam, ali u težnji da bude primenjeno verno odražava stanje u vršenju vlasti u realnosti. Isti princip kojim se Boden služio u objašnjavanju tog pojma, može da se koristi i danas. Ako se pogleda način na koji se vrši vlast u moderno doba, jedan od zaključaka može biti da ona nije nepodeljena. Jedna vlast može izdavati zapovesti koje neka druga vlast ili ne može, ili u ograničenom obimu može menjati i poništavati. Osim toga, čak i kada postoje instrumenti kojima jedna vlast može da utiče na egzistenciju druge, oni su po pravilu „mrtvo slovo na papiru“. Praksa pokazuje da se ni u predsedničkom, pa ni u parlamentarnom sistemu najviši državni organi ne smenjuju nadglasavanjem, već političkim dogовором. Dakle, pored pravnog pojma suvereniteta, koji je važan ukoliko se teži opšteprihvaćenom idealu stvaranja pravne države, politički suverenitet je takođe od izuzetnog značaja. Na to upućuju politički dogovori koji su nužni za obrazovanje i funkcionisanje najviših državnih organa, ali i za pravno normiranje.

Bodenov model suvereniteta koji se pripisuje državnoj, najvišoj vlasti, izgleda doživljava izvesne promene. Čini se da današnja stvarnost u određenoj meri demantuje postojanje jednog i najvišeg izvora pravne i političke moći. Imajući u vidu globalističke trendove, nosioci suvereniteta ne mogu se tražiti samo u okviru nacionalnih država, nego i na međunarodnom planu. Da li suverenitet kao pojam uopšte postoji ili ne, a ako postoji na koji način će biti shvaćen, pitanja su od čijih odgovora zavisi postupanje država u brojnim situacijama. Po Makormiku, suverenost je nestala sa nacionalnog nivoa, a da je neki međunarodni subjekt nije stekao. Opet, praksa je pokazala da države ne žele da se odreknu isključivog prava na odlučivanje kada je reč o pojedinim pitanjima od (za njih) ključnog značaja. Tako je u prethodnom periodu većina članica EU odbila da prihvati ideju Nemačke o fiskalnom suverenitetu centralnih vlasti evropske zajednice.

Moguće bi bilo tvrditi da su danas suverene samo države koje raspolažu nuklearnim naoružanjem. One zaista jesu najmoćnije u pogledu ratnog potencijala koji mogu da iskoriste, bilo za napad ili odbranu. Ali u stanju mira, do sada se nije moglo čuti u političkom diskursu pretinja upotrebotom nuklearne sile protiv određene države čija je politika u suprotnosti sa interesima vojno najmoćnijih zemalja. Naprotiv, čak i u takvim situacijama koriste se drugi mehanizmi, pravni, politički, ekonomski, kako bi se postigli željeni rezultati. Takođe, moglo bi se reći da su stalne članice Saveta bezbednosti UN suverene jer imaju pravo veta na odluke tog tela. Ali tada bi se opet govorilo o nekom nerедовном stanju, a ne o ubičajenoj svakodnevnoj komunikaciji između država.

Jedan od zaključaka bi mogao da ide u pravcu tvrdnje o nepostojanju suvereniteta, odnosno postojanju različitih izvora političke moći i pravne regulative, uz međusobnu saradnju na dobrovoljnoj osnovi. Čini se, ipak, da svet nije još uvek u toj fazi razvoja kada će države ne vršeći različite pritiske dobrovoljno pronalaziti rešenja u globalnom interesu. Ili se može reći da suverenitet ipak i dalje postoji, ali shvaćen u jednom drugačijem smislu, u onom izvornom značenju tog pojma, nekoga koji je viši a ne najviši. Izgleda da je najvišeg, barem ovog momenta, teško pronaći.

## Literatura

1. Avramović, D.; Sveti Gora – između autonomnosti i državnosti, objavljeno u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, Novi Sad, 2013.
2. Avramović, D.; „Omekšavanjem prava“ ka međunarodnoj vladavini prava?, *Srpska politička misao*, vol. 32, br. 2/2012, Institut za političke studije, Beograd
3. Austin, J.; *The Province of Jurisprudence Determined*, London 1832.
4. Čavoški, K.; *Uvod u pravo I*, Beograd 1994.
5. Dicey, A. V.; *Introduction to the Study of the Constitution*, London 1950.
6. Etinski, R.; *Međunarodno javno pravo*, Novi Sad 2004.
7. Etinski, R., Đajić, S., Stanivuković, M., Bordaš, B., Đundić, P., Tubić, B.; *Osnovi prava Evropske unije*, Novi Sad 2010.
8. Hinsley, F. H.; *Sovereignty*, Cambridge University Press 1986.
9. Jovanović, S.; *O suverenosti*, Niš 1996.
10. Justinijanova Digesta, Prva knjiga, prevod dr Antun Malenica, Beograd 1997.
11. Lukić, R.; *Uvod u pravo*, Beograd 1977.
12. MacCormick, N.; Beyond the Sovereign State, *The Modern Law Review*, 1/1993, London
13. Mitrović, D. M.; *Uvod u pravo*, Beograd 2010.
14. de Monteskje, Š.; *O duhu zakona*, prevod Aljoša Mimica, Beograd 2011.
15. McIlwain, C. H.; *Constitutionalism and the Changing World*, Cambridge University Press 1939.
16. Orlović, S. P.; *Načelo podele vlasti u ustavnom razvoju Srbije*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad 2008.
17. Orlović, S. P.; *Vladavina ustava ili ustavnog sudstva*, Novi Sad 2013.
18. Russo, Ž. Ž.; *Društveni ugovor*, prevod sa francuskog Tihomir Marković, Beograd 2011.
19. Vukadinović, G.; Vrste autonomnog prava i shvatanja pravnog pluralizma, objavljeno u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, Novi Sad 2012.
20. Vukadinović, G.; *Žan Žak Russo i prirodno pravo*, Novi Sad 1993.
21. Vukadinović, R. D.; *Uvod u institucije i pravo Evropske Unije*, Kragujevac 2012.

## SOVEREIGNTY – RETURN TO THE ORIGINAL MEANING OF THE TERM

Ilija Jovanov

Faculty of Law, University of Novi Sad

**Summary:** State power is one of the favourite topics of legal writers. The reason for this, among other things, is the fact that it has been constantly changing. Sovereignty, among all its characteristics, may have been written about most. As it is the case with the majority of the classical theories, the theory of sovereignty seems to have suffered some changes. Social circumstances have greatly changed since Bodin times, which inevitably raises the question of the applicability of the theory of the sovereignty of the state power in the traditional sense. One of the most striking changes is so-called globalization. The connection between states, their regional, continental and intercontinental cooperation, i.e. the interdependence on the global level, seems to be more expressed than ever. That manner of developing international relationships involves joint decision making on many issues, whereby sometimes there is no formal, and even less substantial equality. As sovereignty has several aspects, it is not only legal, but also largely a political problem, and even economical. Therefore, it is necessary in modern times to understand sovereignty as a legal and political problem, and in the synthesis of those two to find the contemporary meaning. The author of this paper considers the legal aspect of sovereignty built upon the standpoint of the famous English legal writer Dicey. He created the theory of sovereignty of English Parliament which was based on strict law and the conventions of the constitution. On the other hand, the political meaning of sovereignty is taken into consideration in accordance with teachings of John Austin. His theory of habitual obedience as a fundament of sovereignty has its critics, but it seems that it has stood the test of time and with awareness of its limitations still can be useful at the present time. Finally, those two aspects of the term sovereignty are considered in the context of modern national states. There is a question if sovereignty can exist internally or the reality denies that principle? Is it in some way exceeded, so the states enter a sort of “post sovereignty” phase? Does legal and political (factual) sovereignty exist independently and which one should possibly be given priority to? Which are the limitations of sovereignty in modern times? It is particularly interesting the narrowing of sovereignty by soft law of the EU states, as well as of the states which have the ambition to become a part of the European Union. The author of this paper tries to shed light on the various influences on the modern theory of state power and sovereignty, and to point out a potential modern conception of sovereignty.

**Keywords:** sovereignty, legal and political sovereignty, state power, separation of powers.



UDK: 342.531.42(497.11)

342.77(497.11)

Stručni rad

# POLOŽAJ PARLAMENTA ZA VREME VANREDNOG I RATNOG STANJA U USTAVNOM SISTEMU REPUBLIKE SRBIJE

Jelena Jovičić<sup>1</sup>

Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu

*Kad ne bi bilo parlamenta i moj sober bi mogao biti diktator.*  
(Kamilo Kavur)

**Sažetak:** Vanredno stanje je specifičan oblik stanja nužde u kome se nalazi jedna država usled nastupanja nepredviđenih i teških okolnosti po opstanak imovine i građana. Upravo takvo neprirodno stanje uslovljava uvođenje režima vanrednih mera kojima organi državne vlasti nastoje da očuvaju kontinuitet normativnog i političkog delovanja. Autor se u radu bavi proučavanjem ovlašćenja i dužnosti parlamenta kao nosioca narodne suverenosti tokom vanrednog pravnog režima. U prvom delu rada analiziraju se normativna rešenja ovog pitanja u Republici Srbiji kao i zemljama u okruženju. U tom pogledu, analiziraju se odredbe Ustava kao i Zakona o odbrani i Zakona o vanrednim situacijama. Poseban naglasak se stavlja na postojanje neopravdanog pravnog dualizma instituta vanrednog stanja i vanredne situacije. U drugom delu rada proučava se delovanje državnih organa vlasti usled nastupanja vanrednih okolnosti, gde se posebno analiziraju ovlašćenje parlamenta za proglašenje i ukidanje vanrednog stanja, ovlašćenja i rad tokom vanrednog stanja, odnos prema nosiocima izvršne vlasti i preuzimanje mera za ograničavanjem ljudskih i manjinskih prava i sloboda.

**Ključne reči:** parlament, vanredno stanje, ratno stanje, ustav, zakon, ljudska prava i slobode.

---

<sup>1</sup> Diplomirani pravnik, saradnik u nastavi na Pravnom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu,  
jovicic@jura.kg.ac.rs

## Uvod

Funkcionisanje pravnog sistema u redovnim prilikama je uobičajeno i bez prekida. To je, uostalom, i u skladu sa načelom vladavine prava i pravne države. Tada se normalno vrše funkcije nosilaca državne vlasti, a time i ostvaruje princip podele vlasti kao i zaštita ustavom zajamčenih ljudskih i manjinskih prava. Međutim, promene u funkcionisanju svakog pravnog sistema nastaju kada nastupe neke nepredvidive i neočekivane okolnosti, kada dođe do nastupanja takvog stanja u društvu i državi da je neophodno preduzeti određene mere kako bi se obezbedila zaštita ustavnog poretka kao i života ljudi i imovine. Upravo su takve okolnosti razlog za proglašenje vanrednog ili ratnog stanja, a time i uvođenja vanrednog pravnog režima.

Razloga za uspostavljanjem vanrednog pravnog režima ima više, od nastupanja elementarnih nepogoda, preko oružanih napada, do rata. Većina država u svetu pitanje položaja svojih državnih organa u takvim okolnostima prepusta normiranju ustavotvorca. To i jeste logično s obzirom da je ustav po hijerarhiji pravni akt sa najvišom pravnom snagom. Ipak, imajući u vidu značaj i posledice mera koje se donose u takvim okolnostima, ustavotvorac ostavlja mogućnost zakonodavcu da ova pitanja podrobnije uredi i time upotpuni njihovo normativno regulisanje.

Položaj parlamenta kao nosioca zakonodavne vlasti, kao i svih drugih državnih organa, znatno je izmenjen u režimu vanrednog i ratnog stanja. To se vidi kako kroz funkcije koje obavlja, tako i kroz način zasedanja, mogućnosti raspuštanja odnosno pitanje trajanja mandata kao i odnos sa drugim nosiocima državne vlasti. Ustavom Republike Srbije i Zakonom o odbrani detaljno je regulisan položaj Narodne skupštine u toku vanrednog pravnog režima. Danas je za razliku od rešenja prethodnog ustavotvorca uloga našeg zakonodavca u ovakvim okolnostima znatno otežan. Naime, proširena su ovlašćenja parlamenta u odnosu na donošenje odluke o proglašenju vanrednog i ratnog stanja, dok je prema rešenju prethodnog ustava bilo predviđeno da odluku o tome donosi predsednik Republike. Osim toga, predviđeno je i koje su to mere koje se mogu donositi od strane zakonodavne, odnosno izvršene vlasti, radi ograničenja ljudskih i manjinskih prava čime je znatno ograničen princip ravnoteže u sistemu podele vlasti.

S obzirom na značaj ove teme, a imajući u vidu činjenicu da se u poslednjih nekoliko godina razvija posebna naučna disciplina, tzv. parlamentarno pravo, autor je odlučio da je analizira upravo zbog toga što je ova oblast parlamentarnog delovanja nedovoljno obrađena u teoriji.

### **1. Pojam i pravno regulisanje instituta vanrednog stanja i ratnog stanja**

U funkcionisanju svake države mogu nastupiti okolnosti koje svojom prirodom prevazilaze mogućnosti njihovog regulisanja redovnim pravnim režimom. Ti posebni događaji ili okolnosti su predviđeni institutom vanrednog stanja kao stanja „državne nužde u kojem je ugrožen njen opstanak usled

nastupanja prilika koje ugrožavaju poredak ili spoljnu nezavisnost zemlje.<sup>2</sup> Imajući u vidu ovaku definiciju, postavlja se pitanje šta se može podrazumevati pod izuzetnim okolnostima koja dovode do potrebe za uvođenjem vanrednog stanja. Većina autora bi tu ubrojali ratove, oružane sukobe, prirodne katastrofe itd. Ipak, glavni predmet uređenja vanrednog zakonodavstva je zaštita i očuvanje javnog poretku, odnosno očuvanje ustavne i teritorijalne celovitosti zemlje u vanrednim prilikama. U tome se sastoji i funkcionisanje vanrednog pravnog režima u kome se žrtvuju pojedine značajne vrednosti u vidu nekih garantovanih sloboda i prava, a u cilju jačanja celokupnog ustavnog porekta.<sup>3</sup>

Međutim, potrebno je napraviti razliku između instituta vanrednog stanja i vanredne situacije. Naime, čini se da je u našem pravnom sistemu nepotrebno stvoren „dualizam“ ovih pojmljivačkih termina.<sup>4</sup> Ovakav zaključak se izvodi iz načina normativnog regulisanja instituta vanredne situacije, koji je regulisan posebnim zakonom, dok se ustavom ovo pitanje ne reguliše. Nameće se pitanje šta je zakonodavac time htio da postigne osim što je doveo do prilične pravne konfuzije pri razumevanju ova dva pojma. Neki autori posegli su za jednim vidom teleološkog tumačenja pa su vanredne situacije definisali kao blaži oblik narušavanja ustavnog sistema koji treba da olakša prevazilaženje prirodnih nepogoda. Sa druge strane, pri definisanju pojma vanrednog stanja mnoge države u svojim ustavima prave razliku između ratnog i vanrednog stanja. Takav je slučaj i sa našim Ustavom od 2006. godine. Stoga, kao kriterijum razlikovanja, uzimaju se razlozi za proglašenje, pa su tako razlozi spoljne prirode poput agresije, vojnog napada i sl. povod proglašenju ratnog stanja dok razlozi unutrašnje prirode, tj. ugrožavanje ustavnog porekta, povod vanrednom stanju. Takvo zapažanje ima i prof. Pajvančić, koja pored okolnosti koje dovode do njihovog uvođenja, kao kriterijum razlikovanja uzima u obzir i ovlašćenja kojima raspolažu državni organi vlasti u jednom ili drugom obliku vanrednog stanja.<sup>5</sup>

Ustavom Republike Srbije pitanja vanrednog i ratnog stanja regulisana su u okviru dela koji se tiče principa ustavnosti i zakonitosti. Samo takvo određenje mesta ovih instituta u Ustavu ukazuje na značaj koji oni u pravnom životu zemlje imaju. U članu 200 predviđeno je da, kada javna opasnost ugrožava opstanak države ili građana, Narodna skupština proglašava vanredno stanje. Dakle, naš ustavotvorac prilikom definisanja uslova za proglašenje vanrednog stanja koristi termin „javna opasnost“.<sup>6</sup> Međutim, u članu 201 predviđeno je samo da odluku o ratnom stanju donosi Narodna skupština, a da pri tome nije utvrđeno koji su to razlozi za njeno donošenje. Naime, Ustav razlikuje vanredno stanje i ratno stanje kao dva oblika ugrožavanja ustavnog porekta i ljudskih prava. Ipak ustavotvorac je ostavio mogućnost zakonodavcu da svojim odredbama konkretizuje normativno regulisanje ovih instituta, što je i učinjeno Zakonom o odbrani.<sup>7</sup>

2 J. Trkulja, *Stranputice vanrednog stanja*, *Nova Srpska politička misao*, Beograd, 2003, br. 1, str. 1.

3 D. Gujančić, *Vanredno stanje – francusko iskustvo*, *Politička revija*, Institut za političke studije, Beograd, 2010, br. 1, str. 165.

4 D. Simović, D. Avramović, *Vanredno stanje i vanredne situacije u Republici Srbiji – (ne)opravdani dualizam*, *Kultura polisa*, Udruženje za političke nauke SCG, Novi Sad, 2012, posebno izdanje 1, str. 503.

5 M. Pajvančić, *Odluka o proglašenju vanrednog stanja*, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 2004, br. 76 (6), str. 215.

6 Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.

7 Zakon o odbrani, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2007, 88/2009 i 104/2009.

## 2. Donošenje odluke o proglašenju i ukidanju vanrednog i ratnog stanja

Ustavom Republike Srbije od 2006. godine otklonjene su normativne nepreciznosti u pogledu regulisanja pitanja nadležnosti državnih organa za proglašenje vanrednog stanja, za razliku od rešenja koja su bila predviđena Ustavom Republike Srbije od 1990. godine. To je izraz tendencije ustavotvorca da se usvoje najbolja rešenja koja su druge zemlje pa i međunarodna zajednica primenile u svojim pravnim dokumentima. Zbog uticaja koji uvođenje vanrednog stanja ima na ljudska prava i sloboda kao i na pravni poredak uopšte, većina ustava savremenih država pravo na proglašenje vanrednog i ratnog stanja poverava parlamentu. Ako se ima u vidu funkcija parlamenta kao osnovnog zakonodavca u svakoj zemlji, koji je nosilac i odraz narodne suverenosti, onda nam se čini logičnim i ispravnim ovakvo rešenje.

Prema Ustavu Republike Srbije od 2006. godine ovlašćenje za donošenje odluke o proglašenju vanrednog i ratnog stanja povereno je Narodnoj skupštini. Ovakvo rešenje predstavlja značajnu novinu ustavotvorca s obzirom da je Ustavom od 1990. godine bilo predviđeno da odluku o proglašenju vanrednog stanja ima predsednik Republike. Ovakva normativna regulativa verovatno je bila posledica izuzetno jake uloge predsednika u ondašnjem sistemu vlasti, koji se zbog toga često u literaturi označava terminom „prezidencijalni parlametarizam“. Naime, iako je donošenjem Ustava Republike Srbije od 1990. godine u zemlji uspostavljen polupredsednički sistem podele vlasti, ipak moramo imati u vidu da u okolnostima u kojima se jedna država privikava na potpunu novinu pravno-političkog uređenja ne može da ne dođe do iskrivljenja u raspodeli određenih ovlašćenja. Pritom, ako se ima u vidu činjenica da je prema ovom ustavu predsednik imao mnogo veća ovlašćenja u odnosu na Vladu iako su zajedno deo izvršne vlasti, onda nam nije nerazumljivo rešenje ustavotvorca da ovlašćenje za donošenje odluke o proglašenju vanrednog stanja ne poveri skupštini. Međutim, ovakvo ustavno određenje može da bude jako opasno jer se time stvara savršena podloga za uvođenje diktature u vanrednim prilikama, odnosno za zloupotrebu ovlašćenja za proglašenje vanrednog stanja sa tim ciljem. Da ovo nije samo puko teoretičko pokazali su i primeri iz ustavne prakse Nemačke, Italije i Japana tokom Drugog svetskog rata. Imajući u vidu ovakvu opasnost od zloupotrebe ovlašćenja, naš ustavotvorac je 2006. poverio Narodnoj skupštini donošenje odluke o proglašenju vanrednog i ratnog stanja.

Ovde treba razjasniti još jednu specifičnost u pogledu ustavnog regulisanja pitanja vanrednog i ratnog stanja. Naime, naš ustavni režim razlikuje primarnog i sekundarnog donosioca odluke o proglašenju vanrednog i ratnog stanja. Tako je kao osnovno rešenje Ustava predviđeno ovlašćenje Narodne skupštine da donosi odluke o proglašenju vanrednog i ratnog stanja, i zbog toga se i smatra primarnim donosiocem odluke. Međutim, kada su okolnosti takve da se Narodna skupština ne može sastati, onda je predviđeno da odluku o proglašenju vanrednog i ratnog stanja donose zajednički predsednik Republike, predsednik Vlade i predsednik Narodne skupštine, kao sekundarni kolektivni donosilac odluke. Ipak, kako ni u ovom slučaju ne bi bile stvorene mogućnosti za prekoračivanjem ovlašćenja,

Ustavom je predviđeno da odluka o proglašenju vanrednog stanja podleže potvrdi od strane Narodne skupštine. Tako, Ustav propisuje kratak period od samo 48 sati u kojem odluka o proglašenju vanrednog stanja mora dobiti potvrdu od Narodne skupštine. Međutim, ovde se postavlja pitanje šta se dešava u situaciji ako Narodna skupština ni u tom roku ne može da se sastane? Ustav je dao odgovor i na to pitanje time što je precizirano da će se odluka o proglašenju vanrednog stanja izneti na potvrdu onda kada Narodna skupština bude mogla da se sastane.<sup>8</sup> Ukoliko Narodna skupština ne potvrdi odluku o proglašenju vanrednog stanja, onda se smatra da je došlo do prestanka pravnog važenja takve odluke. Ona prestaje da važi na osnovu samog Ustava sa završetkom prve sednice Narodne skupštine održane po proglašenju vanrednog stanja.<sup>9</sup> Isto pravilo primenjuje se i u slučaju kada je reč o donošenju odluke o proglašenju ratnog stanja od strane sekundarnog donosioca odluke.

Imajući u vidu nadležnost Narodne skupštine za donošenje odluke o proglašenju vanrednog i ratnog stanja, nameće se pitanje kakvo je rešenje predviđeno naš ustavotvorac u pogledu potrebne većine za njeno donošenje. S obzirom da se radi o izuzetno delikatnim okolnostima u kojima se odlučuje, kao i da se time uvode određene privremene mere, odnosno da se uspostavlja vanredni pravni režim, većina ustava u svetu zahteva kvalifikovanu većinu glasova u parlamentu. Tako, na primer, većinu od tri petine glasova u parlamentu za donošenje odluke o vanrednom stanju zahteva ustavotvorac u Grčkoj, dok se dvotrećinska većina zahteva u Hrvatskoj, Mađarskoj, Makedoniji.<sup>10</sup> Kod nas je predviđeno Ustavom da se odluka o proglašenju vanrednog stanja donosi natpolovičnom većinom ukupnog broja poslanika, dakle ovde je reč o kvalifikovanoj većini u obliku apsolutne većine.<sup>11</sup> Ustavom Republike Srbije se za usvajanje odluke o proglašenju ratnog stanja ne zahteva kvalifikovana većina, pa se u ovom slučaju primenjuje opšte pravilo da Narodna skupština odlučuje većinom glasova poslanika Narodne skupštine na sednici na kojoj je prisutna većina od ukupnog broja narodnih poslanika, dakle prostom većinom. Razlozi koje je ustavotvorac imao u vidu prilikom normiranja različitih pravila u pogledu većine potrebne za donošenje odluka o vanrednom i ratnom stanju ostaju nejasni pogotovu ako se ima u vidu činjenica da je ratno stanje takvo stanje koje sa sobom nosi veći stepen opasnosti po opstanak zajednice i građana, nego što bi se moglo očekivati za vreme vanrednog stanja.<sup>12</sup>

Položaj Narodne skupštine u pogledu nadležnosti za proglašenje vanrednog i ratnog stanja precizno je određen Zakonom o odbrani u skladu sa njenom legislativnom ulogom.<sup>13</sup> Prema odredbama člana 87 Zakona o odbrani predviđeno je da Narodna skupština, kada na osnovu zajedničkog predloga predsednika Republike i Vlade utvrdi da su ispunjeni uslovi, donosi odluku o proglašenju ratnog ili vanrednog stanja. Ipak, ovde ostaje otvoreno pitanje kako se vrši

8 Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.

9 Isto.

10 R. Deskoska, *Restrictions of Human Rights in Emergency Situations*, 7<sup>th</sup> World Congress of the International Association of Constitutional Law, 2007, pp. 1–14.

11 Član 105, stav 23, tačka 2 Ustav Republike Srbije.

12 M. Pajvančić, *Komentar Ustava Republike Srbije*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2009, str. 263.

13 Zakon o odbrani, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2007, 88/2009 i 104/2009.

procena nastupanja okolnosti koje uzročno-posledično dovode do donošenja ovakve odluke. Ako pogledamo normativna rešenja, možemo zaključiti da ovde postoji ozbiljna pravna praznina. S obzirom na to da ovde ni Ustav ni zakon ne regulišu to pitanje, nameće se zaključak da onda sami donosioci odluke procenjuju ispunjenost uslova za proglašenje ratnog ili vanrednog stanja. To u ovom slučaju znači da će procenu o nastupanju vanrednih okolnosti davati Narodna skupština pre donošenja odluke o proglašenju vanrednog ili ratnog stanja, odnosno da će u slučaju kada Narodna skupština nije donosilac odluke, u situaciji kada ne može da se sastane odluku o tome donositi predsednik Republike, predsednik Narodne skupštine i predsednik Vlade.

S obzirom na prirodu vanrednog pravnog režima i posledice koje proizvodi po funkcionisanje države uopšte, postavlja se pitanje važenja odluke o proglašenju vanrednog stanja. Prema Ustavu Republike Srbije predviđeno je da odluka o proglašenju vanrednog stanja važi najduže 90 dana. Međutim, ovde je ustavotvorac dao mogućnost produžetka roka važenja odluke za još 90 dana i to većinom glasova od ukupnog broja poslanika Narodne skupštine.<sup>14</sup> Ovakvo vremensko ograničenje važenja odluke ne postoji kada je u pitanju ratno stanje, što je u skladu sa njegovom prirodom pa samim tim nemogućnosti da se predvidi koliko će ono da traje.

Kada je reč o ukidanju odluke o proglašenju vanrednog i ratnog stanja vidimo da je ustavotvorac ovo pitanje prepustio zakonskom regulisanju. Naime, Zakonom o odbrani predviđeno je da kada prestanu uslovi zbog kojih je proglašeno ratno i vanredno stanje, predsednik Republike i Vlade, podnose zajedno Narodnoj skupštini predlog za ukidanje ratnog i vanrednog stanja.<sup>15</sup> Analiziranjem ovakvog rešenja zakonodavca nalazimo zanimljivim normiranje prema kome se za podnošenje predloga, kako za donošenje odluke tako i za ukidanje odluke o proglašenju vanrednog i ratnog stanja, traži potpuna saglasnost nosioca izvršne i zakonodavne vlasti. Ovo je razumljivo ako se ima u vidu tendencija da se i u takvim okolnostima postigne ravnoteža u sistemu podele vlasti.

### **3. Ovlašćenja i dužnosti Narodne skupštine tokom vanrednog i ratnog stanja**

Ustavom Republike Srbije predviđena je obaveza Narodne skupštine da se za vreme vanrednog i ratnog stanja sastaje bez poziva, kao i da suspenduje ustavne odredbe koje regulišu redovna i vanredna zasedanja Narodne skupštine.<sup>16</sup>

Osim odredaba kojima se reguliše obaveza sastajanja Narodne skupštine za vreme vanrednog stanja, Ustavom su predviđena i određena ograničenja, u pogledu rada parlamenta. Tako, Ustavom se izričito zabranjuje raspuštanje Narodne skupštine za vreme vanrednog stanja. Imajući u vidu posledice koje raspuštanje skupštine ima na ceo politički sistem zemlje, kao i raspisivanja parlamentarnih izbora i promena nosilaca izvršne vlasti, onda je logično ovakvo

14 Član 200 Ustava Republike Srbije.

15 Član 93, stav 1 Zakona o odbrani.

16 Član 106, stav 1, 2 i 3 Ustava Republike Srbije.

rešenje ustavotvorca. Međutim, ukoliko je Narodna skupština raspuštena u momentu proglašenja vanrednog stanja, ponovo se uspostavlja njena puna nadležnost sve do okončanja vanrednog stanja.<sup>17</sup> Pri izboru ovakvog rešenja pošlo se od stava da je u vanrednom pravnom režimu neophodna stabilnost u vršenju funkcija nosilaca državne vlasti, pa je zato i data mogućnost produžetka mandata skupštini, kako za vreme vanrednog tako i za vreme ratnog stanja.

Imajući u vidu kontrolnu funkciju legislative nad radom egzekutive, postavlja se pitanje u kojoj meri se ona ostvaruje za vreme vanrednog stanja. Da li postoje neka odstupanja u takvim okolnostima? Odgovor na ovo pitanje najbolje je formulisan u komentaru Ustava koji daje prof. Pajvančić kada kaže da „za vreme rata i vanrednog stanja dolazi do poremećaja nadležnosti u korist egzekutive, a i do odstupanja u režimu garantovanih ljudskih prava, što govori da se u ovim prilikama pod svojevrsnim udarom nalaze dva izuzetno značajna ustavna principa a to su princip ograničenja vlasti i ljudska prava i slobode čiji je Ustav glavni zaštitnik“. Kada proglaši vanredno stanje, Narodna skupština ima ovlašćenje da doneše mere kojima se reguliše režim odstupanja od ljudskih i manjinskih prava zagarantovanih Ustavom. Međutim, dejstvo ovih mera vremenski je ograničeno. Ustavom je predviđeno da ove mere traju najduže 90 dana. Ipak, mogućnost produžetka dejstva ovih mera poverena je Narodnoj skupštini za još 90 dana. Ipak, u ovom slučaju traži se kvalifikovana većina, tj. absolutna većina glasova svih narodnih poslanika.<sup>18</sup>

Kao što postoji alternativna procedura proglašenja vanrednog stanja u slučaju kada skupština ne može da se sastane, tako ona postoji i u slučaju usvajanja mera kojima se ograničavaju ljudska i manjinska prava i slobode. U ovom slučaju, ovlašćenja za propisivanje mera za ograničavanje ljudskih i manjinskih prava prelaze na organe izvršne vlasti, predsednika Republike i Vladu. Na ovom mestu značajno je pomenuti ovlašćenje Vlade za donošenje tzv. uredbe za vreme vanrednog stanja kojom se propisuju mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava. Međutim, da bi ta uredba bila punovažna, potrebno je da je potpiše predsednik Republike. Ovde je takođe utvrđeno ograničenje dejstva mera na 90 dana, uz mogućnost produžetka za još 90 dana. Ipak, kako bi se ostvarila kontrolna funkcija parlamenta, predviđeno je da Narodna skupština potvrди uredbu u roku od 48 sati od usvajanja uredbe. S tim u vezi, predviđena je obaveza Vlade da uredbu o merama odstupanja od ljudskih i manjinskih prava podnese na potvrdu Narodnoj skupštini, a ako ne postoji mogućnost da se Narodna skupština sastane, uredba se podnosi na potvrdu čim sastajanje postane moguće. U slučaju da Narodna skupština ne potvrdi uredbu, mere prestaju da važe po sili Ustava u roku od 24 sata od početka prve sednice Narodne skupštine održane po proglašenju vanrednog stanja.<sup>19</sup>

Kada je reč o donošenju mera kojima se odstupa od ljudskih i manjinskih prava za vreme ratnog stanja, Ustavom je predviđeno da odluku o tome donosi Narodna skupština. Međutim, u slučaju kada Narodna skupština ne može da se sastane, mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava utvrđuju zajedno

---

17 Član 109 Ustava Republike Srbije.

18 Član 200, stav 3 Ustava Republike Srbije.

19 Član 200, st. 7 i 8 Ustava Republike Srbije.

predsednik Republike, predsednik Narodne skupštine i predsednik Vlade. Dakle, ovde postoje znatna odstupanja od rešenja koje ustavotvorac predviđa za vreme vanrednog stanja. Tokom ratnog stanja ne donosi se uredba Vlade u pogledu mera odstupanja od ljudskih i manjinskih prava. Imajući u vidu okolnosti ratnog stanja, smatramo da je rešenje ustavotvorca opravdano s obzirom na činjenicu da je u vreme ratnog stanja teže ispoštovati proceduru donošenja ove uredbe. Ipak, Ustavom je predviđeno da se mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava donete za vreme ratnog stanja, podnose na potvrdu Narodnoj skupštini kada bude u mogućnosti da se sastane.<sup>20</sup>

Režim odstupanja od ljudskih i manjinskih prava predstavlja izuzetno osetljivo pitanje, naročito ako se uzmu u obzir okolnosti u kojima se ustanovljava. Samim dopuštanjem donošenja ovakvih mera ustavotvorac je dao mogućnost poremećaja nadležnosti u korist egzekutive. Ipak, ograničenje ljudskih i manjinskih prava nije bezuslovno, imajući u vidu značaj pojedinih ljudskih prava i sloboda, kao i njihov apsolutni karakter, a što se vidi kroz tekstove kako međunarodnih pravnih dokumenata tako i većine ustava savremenih država. Stoga su našim Ustavom predviđene granice odstupanja od ljudskih i manjinskih prava. U tu svrhu ustanovljeni su određeni ustavni principi. To su princip srazmernosti i princip nediskriminacije. Princip srazmernosti podrazumeva da ograničenje prava može da postoji samo u onom obimu koji je neophodan. Princip nediskriminacije podrazumeva da mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava ne mogu dovesti do razlikovanja na osnovu rase, pola, jezika, veroispovesti, nacionalne pripadnosti ili društvenog porekla.<sup>21</sup>

## Zaključak

Imajući u vidu normativna rešenja koja je u pogledu regulisanja položaja Narodne skupštine za vreme vanrednog i ratnog stanja dao ustavotvorac, kao i teorijska razmatranja pojedinih autora, zaključujemo da je od izuzetnog značaja proučavanje ovog pitanja. Ako uzmemo u obzir obim ovlašćenja parlamenta u vanrednim okolnostima, njegovu kontrolnu funkciju prema uredbama i odlukama izvršne vlasti, kao i mogućnosti donošenja mera kojima se odstupa od ljudskih i manjinskih prava, onda nam je jasno zašto su ustavom ova pitanja detaljno regulisana. Ovde se ne radi o bilo kakvim ograničenjima, već je reč o promenama u funkcionisanju celokupnog pravnog poretka jedne zemlje. Ako se tome doda činjenica da se usled odstupanja od redovnih nadležnosti nosilaca državne vlasti znatno menja nadležnost pojedinih državnih organa pa time i primena načela podele vlasti, onda nam je jasno da se u navedenim situacijama mora strogo voditi računa o mogućnosti zloupotreba. U okolnostima u kojima država ne može normalno da funkcioniše zbog nastupanja vanrednih okolnosti, stvaraju se mogućnosti za razvoj monopolskog položaja šefa države, što nije bio redak slučaj u istoriji. Stoga se moraju uspostaviti granice između državne vlasti i slobode građana, a najbolji način za to je da upravo parlament kao nosilac

---

20 Član 201, stav 5 Ustava Republike Srbije.

21 Član 202, stav 2 Ustava Republike Srbije.

narodne suverenosti bude taj koji će u datom trenutku osigurati poštovanje principa vladavine prava i pravne države. Zato je Ustavom dato ovlašćenja parlamentu da donosi odluke o proglašenju i ukidanju vanrednog i ratnog stanja, kao i mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava. Kako bi se obezbedio kontinuitet u radu parlamenta, Ustavom je zabranjeno njegovo raspuštanje za vreme vanrednog stanja, ali je predviđeno i produženje mandata parlamenta ako je raspušten pre donošenja odluke o vanrednom stanju. Sve ovo potvrđuje stav da je u uslovima otežanim za normalno funkcionisanje države položaj parlamenta od izuzetne važnosti jer se time postiže garancije da će i u vanrednom pravnom režimu javni poredak biti zaštićen.

## Literatura

1. Trkulja, J.; *Stranputice vanrednog stanja*, *Nova Srpska politička misao*, Beograd, 2003, br. 1.
2. Gujančić, D.; *Vanredno stanje – francusko iskustvo*, *Politička revija*, Institut za političke studije, Beograd, 2010, br. 1.
3. Simović, D., Avramović, D.; *Vanredno stanje i vanredne situacije u Republici Srbiji – (ne)opravdani dualizam*, *Kultura polisa*, Udruženje za političke nauke SCG, Novi Sad, 2012, posebno izdanje 1.
4. Pajvančić, M.; *Odluka o proglašenju vanrednog stanja*, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 2004, br. 76 (6).
5. Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.
6. Zakon o odbrani, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2007, 88/2009 i 104/2009.
7. Deskoska, R.; *Restrictions of Human Rights in Emergency Situations*, 7<sup>th</sup> World Congress of the International Association of Constitutional Law, 2007.
8. Pajvančić, M.; *Komentar Ustava Republike Srbije*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2009.

## THE POSITION OF PARLIAMENT IN STATE OF EMERGENCY AND STATE OF WAR WITHIN CONSTITUTIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF SERBIA

**Jelena Jovicic**

Faculty of Law, University of Kragujevac

**Summary:** State of emergency is a specific form of state of emergency in which there is a state due to the occurrence of unexpected and difficult circumstances for the survival of the property and citizens.

This state requires the introduction of the regime of emergency measures that aim to keep legal and political activities of state bodies. Author of the paper studies the powers and duties of the parliament as the bearer of the sovereignty of the emergency legal regime. At the first part analyzes the normative solutions in Serbia and surrounding countries. Author analyzes solutions of the Constitution of Republic of Serbia and solutions of legislative. Special emphasis is placed on the existence of unjustified legal dualism between emergency and situations of emergency. The second part studied the action of public authorities because of extraordinary circumstances where specifically analyzing the authority of Parliament and the declaration of the state of emergency, parliamentary work, attitude toward executive power and restriction of human and minority rights.

**Keywords:** parliament, state of emergency, constitution, law, human and minority rights.

UDK: 343.85:343.575(497.11)

343.224-053.6(497.11)

Stručni rad

## MALOLETNI UČINIOCI KRIVIČNIH DELA U VEZI SA OPOJNIM DROGAMA

**Gordana Nikolić<sup>1</sup>**

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

**Sažetak:** Iako se maloletnici najčešće pojavljuju kao učinioци imovinskih krivičnih dela, kao i dela sa elementima nasilja, sve je veća njihova zastupljenost među učiniocima krivičnih dela u vezi sa zloupotrebom opojnih droga. Zloupotrebu opojnih droga u Krivičnom zakoniku Republike Srbije regulišu tri krivična dela (do noveliranja Krivičnog zakonika 2009. godine regulisala su je dva krivična dela) koja se nalaze u grupi krivičnih dela protiv zdravila ljudi. Analiziranje maloletnika kao učinjoca navedenih krivičnih dela je za autora predstavljalo veliki izazov, te je s tim u vezi autor u radu najpre prikazao opšte karakteristike o maloletnicima, zatim su analizirana krivična dela koja regulišu zloupotrebu opojnih droga u Krivičnom zakoniku Republike Srbije iz 2006. godine, uključujući izmene i dopune koje su učinjene 2009. godine i kasnija noveliranja, kao i statistički podaci u sudskoj praksi koji se odnose na maloletne učinioce krivičnih dela zloupotrebe opojne droga, na osnovu čega će se adekvatnim metodama izneti zaključci o navedenom predmetu rada.

**Ključne reči:** maloletnici, opojne droge, zloupotreba, Krivični zakonik, domaće pravo.

### **Uvodne napomene**

Kriminalitet maloletnika<sup>2</sup> je oduvek privlačio pažnju opšte i stručne javnosti, kako zbog činjenice da su oni, kao mlada bića, sposobni da izvrše krivična dela, tako i zbog

<sup>1</sup> Doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu, samostalni policijski inspektor, chupka84@gmail.com

<sup>2</sup> Videti više u: Đ. Ignjatović, *Kriminologija*, Beograd, 2011.

činjenice da kriminalitet maloletnika postaje sve brutalniji i nasilniji, poprimajući sve teže oblike ispoljavanja. Pri odabiru društvene reakcije na kriminalitet mlađih moraju se uzimati u obzir i sve njegove kriminološke i krivičnopravne karakteristike<sup>3</sup>. Na kriminalitet maloletnika prinuđen je da reaguje i krivičnopravni sistem posredstvom pravosudnih organa. Ta reakcija se sastoji u vođenju krivičnog postupka prema maloletniku i izricanju odgovarajuće krivične sankcije.

U poslednje vreme maloletna lica se sve češće pojavljuju kao učinoci krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom. Opojne droge predstavljaju supstance ili materije koje imaju psihoaktivni efekat i koje utiču na promenu stanja svesti, mišljenja, zapažanja, raspoloženja i ponašanja; tokom produženog uzimanja, ove supstance mogu dovesti do stanja zavisnosti i zbog toga stvaraju zdravstvene i socijalne probleme.<sup>4</sup> Prema članu 3 Zakona o psihotropnim kontrolisanim supstancama (*Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 99/2010) opojna droga je svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na *Spisku*, u skladu sa Jedinstvenom konvencijom o opojnim drogama, odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem, smanjujući osećaj bola, izazivajući pospanost ili budnost, halucinacije, smetnje u motornim funkcijama, kao i druge patološke ili funkcionalne promene centralnog nervnog sistema.

Zloupotreba opojnih droga, posmatrana u širem smislu, predstavlja sve delatnosti koje se preduzimaju u vezi sa opojnim drogama, a koje su izvan pravnih normi, dok u užem smislu predstavlja neposrednu zloupotrebu opojnih droga, tj. njihovo unošenje u organizam koje dovodi do stanja zavisnosti i psihofizičkog propadanja osobe koja to čini.

## 1. Položaj maloletnika u krivičnom pravu

Položaj maloletnika je u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije regulisan maloletničkim krivičnim pravom. Ono određuje krivično-pravni položaj maloletnih lica (kao učinilaca, odnosno kao žrtava krivičnih dela), sistem krivičnih sankcija za maloletne učinioce krivičnih dela, a pod određenim uslovima i za punoletne učinioce, kao i postupak za izricanje i izvršenje ovih sankcija od strane nadležnih državnih organa.<sup>5</sup> Sam naziv „maloletničko krivično pravo“, koji je uobičajen u pravnoj teoriji, kao i naziv „krivično pravo za maloletnike“ asocira na krivično pravo „maloletničkog karaktera“ koje se nalazi nasuprot „punoletničkom krivičnom pravu“.<sup>6</sup>

3 Videti više: S. Knežević, *Maloletničko krivično pravo*, Niš, 2010; Lj. Lazarević, *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd, 2005; Lj. Radulović, *Maloletničko krivično pravo*, Beograd, 2010; Soković, S., Bejatović, S. *Maloletničko krivično pravo*, Kragujevac, Pravni fakultet, Institut za pravne i društvene nauke, 2009; Z. Stojanović, *Krivično pravo*, Opštii deo, Beograd, 2007; Škulić, M., Stevanović, I., *Maloletni delikventni u Srbiji – neka pitanja materijalnog, procesnog i izvršnog prava*, Jugoslovenski centar za prava deteta, Beograd, 1999; M. Škulić, *Maloletnici kao učinoci i kao žrtve krivičnih dela*, Beograd, 2003; M. Škulić, *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Beograd, 2011

4 D. Ignjatović, *Kriminologija*, Beograd, 2006, str. 300 i 301.

5 M. Simović, et al, *Maloletničko krivično pravo*, Istočno Sarajevo, 2013, str. 185-192.

6 M. Škulić, *Maloletnici kao učinoci i kao žrtve krivičnih dela*, Beograd, 2003, str.368.

Osnovni izvor maloletničkog krivičnog prava je Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (*Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 85/2005) prema kome se maloletno lice smatra lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo 14 godina, a nije navršilo 18 godina, dok se lica u uzrastu do 14 godina nazivaju decom<sup>7</sup> i prema njima se ne mogu primeniti krivične sankcije, niti druge krivično-pravne mere ako učine krivično delo. Prema pomenutom Zakonu maloletnici se kao učinoci krivičnih dela prema uzrastu dele na mlađe i starije maloletnike. Mlađi maloletnici su lica uzrasta od navršenih 14 do nenavršenih 16 godine, dok u stariji maloletnici lica koja su navršila 16, ali nisu navršila 18 godina. U određenim slučajevima maloletničko krivično pravo se primenjuje i na mlađa punoletna lica, odnosno na lica koja su u vreme izvršenja krivičnog dela navršila 18 godina, a u vreme suđenja nisu navršila 21 godinu.

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (*Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 85/2005) je svojim odredbama materijalnog krivičnog prava regulisao i kažnjavanje maloletnika za učinjena krivična dela, te se tako njima mogu izreći sledeće krivične sankcije:

- 1) *vaspitne mere,*
- 2) *kazna maloletničkog zatvora i*
- 3) *mere bezbednosti.*

Navedeni Zakon navodi da je svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opštег i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, na vaspitanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu, dok je svrha maloletničkog zatvora, pored navedene svrhe, i vršenje pojačanog uticaja na maloletnog učinioca da ubuduće ne vrši krivična dela, kao i na druge maloletnike da ne vrše krivična dela (član 10 ZMUKD).

Najčešće krivične sankcije koje se izriču maloletnicima su vaspitne mere (nezavodskog i zavodskog tipa) i mogu se izreći i mlađim i starijim maloletnicima. Vaspitne mere se mogu sistematizovati u tri grupe: 1) mere upozorenja i usmeravanja: sudski ukor i posebne obaveze; 2) mere pojačanog nadzora: pojačan nadzora od strane roditelja, usvojioца ili staraca, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor od strane organa starateljstva, pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitanje i obrazovanje maloletnika; 3) zavodske mere: upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom, upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje (član 11 ZMUKD).

U izuzetnim slučajevima kada su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi i ako je sud došao do uverenja da se svrha maloletničkih krivičnih sankcija ne može ostvariti primenom vaspitnih mera, sud može starijem maloletniku da izrekne posebnu vrstu kazne – kaznu maloletničkog zatvora. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (*Službeni*

---

<sup>7</sup> Konvencija o pravima deteta kao dete smatra svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina ukoliko se po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije.

*glasnik Republike Srbije*, broj 85/2005) predviđao je četiri uslova koji moraju biti kumulativno ispunjeni da bi se maloletnim učiniocima krivičnih dela izrekla kazna maloletničkog zatvora. *Prvi uslov* je objektivan i odnosi se na starost maloletnika. Može se kazniti samo stariji maloletnik (starosti od šesnaest do osamnaest godina). *Drugi uslov* je težina izvršenog krivičnog dela. Potrebno je da je maloletnik izvršio krivično delo za koje je predviđena kazna zatvora teža od pet godina. *Treći uslov* je subjektivne prirode i odnosi se na postojanje visokog stepena krivice na strani maloletnika, dok je za postojanje *četvrtog uslova* potrebna ocena suda da zbog težine izvršenog krivičnog dela i visokog stepena krivice maloletniku nije opravdano izreći neku od vaspitnih mera.

Kazna maloletničkog zatvora izriče se uvek u određenom trajanju i može trajati od šest meseci do pet godina, a izuzetno i do deset godina, ukoliko je izvršeno krivično delo za koje je predviđena kazna zatvora u trajanju od dvadeset godina ili teža kazna ili u slučaju sticaja najmanje dva krivična dela. Izricanje kazne maloletničkog zatvora je uvek fakultativno čak i kada su ispunjeni svi prethodno navedeni uslovi za njeno izricanje, što ovu krivičnu sankciju izdvaja od kazne zatvora koja se izriče punoletnim izvršiocima krivičnih dela. S obzirom na svoj karakter kazna maloletničkog zatvora je jedina krivična sankcija koja se može izreći maloletnim učiniocima krivičnih dela i koja za posledicu ima osuđivanost maloletnika.

Mere bezbednosti se mogu izreći maloletnicima ako im je izrečena vaspitna mera ili kazna maloletničkog zatvora, osim mere bezbednosti obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi koja se može izreći samostalno (član 39 ZMUKD).

## 2. Krivična dela u vezi sa opojnim drogama

Zloupotreba opojnih droga u Republici Srbiji regulisana je Krivičnim zakonom i to članovima koji se nalaze u grupi krivičnih dela protiv zdravlja ljudi. Do donošenja Krivičnog zakonika 2006. godine, krivična dela protiv zdravlja ljudi su bila sistematizovana zajedno sa delima protiv životne sredine u jedinstvenu grupu dela. Objekat zaštite krivičnih dela protiv zdravlja ljudi je zdravlje ili pravo na zaštitu zdravlja, koje predstavlja psihofizičko stanje čoveka kod koga postoji harmonična funkcija svih organa i delova tela, odnosno procesa koji ga čini sposobnim na normalan život i rad.<sup>8</sup>

Donošenje novog Krivičnog zakonika Republike Srbije 2006. godine (*Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 85/05, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/12, 104/13 i 108/14) zloupotreba opojnih droga regulisana članovima 246 i 247 koji su se nalazili u grupi krivičnih dela protiv zdravlja ljudi. Osnov za inkriminaciju proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga u krivično zakonodavstvo Republike Srbije nalazi se u međunarodnim aktima kao što su: Jedinstvena konvencija o opojnim drogama iz 1961. godine, Konvencija o psihotropnim supstancama iz 1971. godine i Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama iz 1988. godina.

Slučajevi *neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga* su prema pomenutom Zakoniku (*Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 85/05,

<sup>8</sup> Lj. Lazarević, *Krivično pravo, posebni deo*, Beograd, 1993, str. 213-215.

88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/12, 104/13 i 108/14) bili regulisani članom 246, te se tako osnovni oblik sastojao u sledećem: 1) *Ko neovlašćeno proizvodi, prerađuje, prodaje ili nudi na prodaju ili ko radi prodaje kupuje, drži ili prenosi ili ko posreduje u prodaji ili kupovini ili na drugi način neovlašćeno stavlja u promet supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, kazniće se zatvorom od dve do dvanaest godina.*

Kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela postoji ukoliko je delo iz navedenog stava 1 izvršeno od strane više lica<sup>9</sup> koja su se udružila za vršenje tih dela, ili je učinilac ovog dela organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika, dok je privilegovani oblik regulisan stavom 3 navedenog člana koji se sastoјao u sledećem: 3) *Ko neovlašćeno drži supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine.*

Radnja izvršenja ovog privilegovanih oblika predstavlja neovlašćeno držanje supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Sa jedne strane, ovaj oblik je obuhvatao držanje opojne droge radi sopstvene upotrebe, pa se na taj način inkriminisala narkomanija, dok se, sa druge strane, u praksi ovaj oblik primenjivao i onda kada se radilo o ozbilnjim trgovcima opojnom drogom, tj. kada se radilo o delu iz stava 1, ali se zbog problema u dokazivanju namere da se droga drži u cilju prodaje, delo kvalifikovalo kao privilegovani oblik.<sup>10</sup>

Oslobodenje od kazne je regulisano stavovima 4 i 5, te se tako učinilac privilegovanih oblika ovog člana (stav 3) mogao osloboditi od kazne ukoliko je opojnu drogu držao radi sopstvene upotrebe, ali i ukoliko učinilac osnovnog i privilegovanih oblika (st. 1 i 3) člana 246 KZ RS otkrije od koga nabavlja opojnu drogu.

Članom 246 stavom 6 Krivičnog zakonika Republike Srbije iz 2006. godine inkriminisane su i određene pripremne radnje za osnovni oblik dela kao što su neovlašćeno pravljenje, nabavljanje, posedovanje ili davanje na upotrebu opreme, materijala ili supstanca za koje se zna da su namenjene za proizvodnju opojnih droga. Navedenim članom je propisano i obavezno izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta (opojne droge i sredstva za njihovu proizvodnju i preradu).

Slučajevi *omogućavanja uživanja opojnih droga* su prema Krivičnom zakoniku Republike Srbije iz 2006. godine bili regulisani članom 247. Navedeno delo je imalo jedan osnovni i jedan teži oblik. Osnovni oblik se sastojao u navođenju drugog na uživanje opojne droge (radnja podstrekavanja) ili davanju opojne droge drugom licu da je uživa on ili drugo lice, stavljanju na raspolaganje prostorija radi uživanja opojne droge i omogućavanju drugom da uživa opojnu drogu na drugi način (radnje pomaganja). Teži oblik postoji ukoliko je osnovni oblik dela učinjen prema maloletnom licu, prema više lica ili je izazvana naročito teška posledica.<sup>11</sup>

Ubrzo, već 2009. godine, usledile su značajne izmene u pogledu krivičnih dela koja regulišu zloupotrebu opojnih droga donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srbije (*Službeni glasnik RS*, broj 72/2009 i 111/2009), koji je krivična dela u vezi sa zloupotrebom opojnih droga preciznije i jasnije odredio, te je tako pored izmena u postojećim članovima 246 i 247 uveo i novi član 246a.

9 Pod izrazom „više lica“ treba podrazumevati najmanje dva lica.

10 Z. Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2007, str. 576.

11 *Ibidem*, 2007, str. 577 i 578.

U članu 246 su učinjene najpre terminološke izmene u samom nazivu člana, ukidanjem termina „držanje“, a samim tim i radnje koje navedeni član reguliše, te tako s tim u vezi navedeni član propisuje slučajeve *neovlašcene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga*. Osnovni oblik navedenog krivičnog dela je ostao isti, s tim što je povećan posebni minimum kazne zatvora sa dve na tri godine, dok je posebni maksimum kazne zatvora ostao isti i iznosi dvanaest godina.

Zakonodavac je, pored osnovnog oblika ovog krivičnog dela, propisao i dva posebna oblika, jedan laki i dva teža oblika. Prvi posebni oblik dela se sastoji u neovlašćenom pravljenju, nabavljanju, posedovanju ili davanju na upotrebu opreme, materijala ili supstance za koje se zna da su namenjene za proizvodnju opojnih droga (stav 6), dok se drugi posebni oblik dela sastoji u neovlašćenom uzgajanju maka ili psihoaktivne konoplje, ili drugih biljaka iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu (stav 2).

Kvalifikovani oblici ovog krivičnog dela su regulisani stavovima 3 i 4 i postoje ukoliko je osnovni oblik ovog krivičnog dela učinjen od strane grupe ili je učinilac ovog dela organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika i ako je osnovni oblik dela učinjen od strane organizovane kriminalne grupe.

Oslobođenje od kazne ovog krivičnog dela je regulisano stavom 5, koji se sastoji u tome da se učinilac navedenog dela iz st. 1–4 može oslobođiti od kazne ukoliko otkrije od koga nabavlja opojnu drogu. Izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta (opojne droge i sredstva za njihovu proizvodnju i preradu) ostalo je nepromenjeno.

Krivično zakonodavstvo Republike Srbije je noveliranjem Krivičnog zakonika oštire inkriminisalo krivično delo iz člana 246, dopunjujući član 57 Krivičnog zakonika, koji se odnosi na granice ublažavanja kazne uvođeći u navedeni član nove stavove 2 i 3 kojim se ne može ublažiti kazna za krivično delo iz člana 246 stav 1 i 3, kao ni učiniocu krivičnog dela koji je ranije osuđivan za isto krivično delo.

Radnja *neovlašćenog držanja opojnih droga*, koja je do noveliranja Krivičnog zakonika Republike Srbije 2009. godine bila propisana kao privilegovani oblik krivičnog dela iz člana 246 (stav 3), ukinut je u navedenom članu i propisan kao osnovni oblik novog člana 246a, s tim što je preciziran uvođenjem količine opojne droge i namere učinioca („manja količina“ i „sopstvena upotreba“), te tako osnovni oblik krivičnog dela Neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a Krivičnog zakonika Republike Srbije (*Službeni glasnik RS*, broj 72/2009 i 111/2009) glasi: *1) Ko neovlašćeno drži u manjoj količini za sopstvenu upotrebu supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine, a može se i oslobođiti od kazne.*

Oslobođenje od kazne je regulisano u stavu 2, te se tako učinilac navedenog osnovnog oblika ovog krivičnog dela može oslobođiti od kazne ukoliko otkrije od koga nabavlja opojnu drogu. Navedenim članom je propisano i obavezno izricanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta (opojne droge).

Uvođenjem novog člana 246a u Krivični zakonik Republike Srbije učinjen je veliki napredak u preciznijem krivično-pravnom regulisanju zloupotrebe opojnih droga i jednostavnijem i jasnijem inkriminisanju radnji neovlašćenog držanja opojnih droga koje su do tada bile regulisane članom 246 stavom 3 Krivičnog zakonika. Necelishodnost prethodnog navedenog člana i stava rešena

je uvođenjem namere učinioca (za sopstvenu upotrebu) i količine opojnih droga (mala količina) te se očekivalo da u praksi više neće postojati problem u dokazivanju namere učinioca, odnosno da će se jednostavnije razdvojiti slučajevi neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga (koji se odnose na proizvodnju i prodaju opojnih droga) od slučajeva neovlašćenog držanja opojnih droga (koji se odnose na ličnu upotrebu). Uprkos naporima da se noveliranjem Krivičnog zakonika prevaziđu problemi u kvalifikovanju i dokazivanju krivičnih dela koja regulišu zloupotrebu opojnih droga, u praksi su se, ipak uočili navedeni problemi, jer zakonodavac u članu 246a Krivičnog zakonika navodi izraze „mala količina“ i „sopstvena upotreba“ pod kojima nije jasno određeno ni koja se količina smatra malom količinom ni koji su parametri za utvrđivanje namere učinioca u smislu konzumenta opojne droge, koju je u praksi stvarno teško utvrditi.<sup>12</sup> Ukoliko se zanemare ovi nedostaci, važno je naglasiti da je uvođenje člana 246a u Krivični zakonik Republike Srbije od izuzetne važnosti jer se narkomanija podvela pod inkriminaciju posebnog člana, koji je dobio precizniju i ozbiljniju dimenziju, ali su se i svakako raščlanili slučajevi konzumiranja opojne droge od njene proizvodnje i prodaje, pa je samim tim i olakšano dokazivanje navedenih radnji izvršenja.

Pored izmena i dopuna koje su učinjene noveliranjem Krivičnog zakonika, slučajevi *omogućavanja uživanja opojnih droga* su i dalje inkriminisani članom 247, čiji se osnovni oblik nije menjao, ali je pored postojećih, u prethodnom tekstu navedenih težih oblika, uveden još jedan teži oblik dela, koji se odnosi na slučaj nastupanja smrti lica prema kome je izvršen osnovni oblik dela (stav 3). Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srbije (*Službeni glasnik RS*, broj 72/2009 i 111/2009) u član 247 je pored stava 3 uveden i stav 4, kojim je propisan poseban osnov isključenja kažnjivosti; on se odnosi samo na zdravstvene radnike koji se neće kazniti za ovo delo ako u okviru pružanja medicinske pomoći omogućavaju upotrebu opojnih droga .

Noveliranjem Krivičnog zakonika 2012. godine (*Službeni glasnik RS*, broj 121/12) izmene koje se odnose na krivična dela koja regulišu zloupotrebu opojnih droga učinjene su jedino u članu 247 i to u smislu brisanja stava 4, koji se odnosio na nekažnjavanje zdravstvenih radnika koji u okviru pružanja medicinske pomoći omogućavaju upotrebu opojnih droga, iako je on u inkriminaciju navedenog Zakonika uveden izmenama i dopunama 2009. godine.

Dalje izmene i dopune Krivičnog zakonika Republike Srbije koje su učinjene 2013. godine (*Službeni glasnik RS*, broj 104/13) i 2014. godine (*Službeni glasnik RS*, broj 108/14) nisu uticale na krivična dela koja regulišu zloupotrebu opojnih droga, te je s tim u vezi od krucijalnih izmena 2009. godine, regulisanje predmetnih krivičnih dela ostalo nepromenjeno (uz zanemarljive izmene člana 247 noveliranjem Krivičnog zakonika 2012. godine, koje su u prethodnom tekstu rada navedene).

<sup>12</sup> U praksi je to uglavnom slučaj ukoliko je opojna droga kod izvršioca navedenog krivičnog dela pronađena u većem komadu (što ukazuje na izvršenje krivičnog dela iz člana 246. KZ), a nisu pronađene kesice, vagica i sl. što može ukazati na prodaju iste, ili nije identifikovan kupac, odnosno nisu zatečeni prodavac i kupac u toku primopredaje opojne droge, odbrana izvršioca se zasniva na činjenici da je kupovina veće količine opojne droge povoljnija u nameri da je iskoristi za svoju ličnu upotrebu (član 246a KZ), te se u tom slučaju javlja problem u dokazivanju izvršenja krivičnog dela iz člana 246 KZ, na šta utiče i nedovoljna preciznost člana 246a navednog Zakonika.

### 3. Krivična dela maloletnika u vezi sa opojnim drogama u sudskoj praksi

Analizom podataka Republičkog zavoda za statistiku koji su objavljeni u *Biltenima i Saopštenju* u narednom izlaganju će biti prikazan obim i dinamika ispoljavanja krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga u sudskoj praksi učinjenih od strane maloletnih lica, kao i krivične sankcije koje su izrečene maloletnicima osuđenim zbog izvršenih predmetnih krivičnih dela za period od 2010. do 2013. godine.

Tabela 1. *Odnos prijavljenih maloletnih učinioca za izvršena krivična dela protiv zdravila ljudi i ukupnog broja izvršenih krivičnih dela za period od 2010. do 2013. godine*

	<b>2010. godina<sup>13</sup></b>	<b>2011. godina<sup>14</sup></b>	<b>2012. godina<sup>15</sup></b>		<b>2013. godina<sup>16</sup></b>	
	Broj prijavlj. mal. lica	Proc. prijavlj. mal. lica	Broj prijavlj. mal. lica	Proc. prijavlj. mal. lica	Broj prijavlj. mal. lica	Proc. prijavlj. mal. lica
Ukupna izvršena krivična dela	3.747	100%	4.323	100%	3.913	100%
Krivična dela protiv zdravila ljudi	175	5%	181	4%	156	4%
					127	3%

Imajući u vidu da su do noveliranja Krivičnog zakonika 2009. godine slučajevi neovlašćenog držanja opojne droge bili inkriminisani članom 246 stavom 3, i statistički podaci od 2006. do 2009. godine odnose se samo na član 246 koji je regulisao i slučajeve neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i slučajeve neovlašćenog držanja opojnih droga. S obzirom da je u inkriminaciju krivičnog zakonodavstva 2009. godine uveden novi član 246a, koji reguliše slučajeve neovlašćenog držanja opojnih droga, a da je postojeći član 246 izmenjen i reguliše slučajeve neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, i statistički podaci se odnose na dva krivična dela 246 i 246a, izuzev člana 247, koji se odnosi na slučajeve omogućavanja uživanja opojnih droga i koji nije doživeo značajne zakonske izmene, pa ujedno ni smislu statističke analize.

Na osnovu podataka u tabeli 1 u posmatranom periodu se može konstatovati da su krivična dela protiv zdravila ljudi, odnosno krivična dela zloupotrebe opojnih droga, zastupljena sa 100% u grupi krivičnih dela u kojoj se nalaze. Ona imaju malu zastupljenost u odnosu na ukupna krivična dela koja su izvršili maloletnici, preciznije 3–5% u posmatranom periodu, što je opravdano, imajući

13 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 14 i 15.

14 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str.14 i 15.

15 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013, str. 14 i 16.

16 Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku, br. 192, Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji – 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014, str. 3 i 4

u vidu činjenicu da maloletnici najviše vrše imovinska krivična dela i krivična dela sa elementima nasilja, kako je u radu i istakuto.

*Tabela 2. Odnos prijavljenih maloletnih učinioca za izvršena krivična dela u vezi sa opojnom drogom i krivičnih dela protiv zdravlja ljudi za period od 2010. do 2013. godine*

	<b>2010. godina<sup>17</sup></b>	<b>2011. godina<sup>18</sup></b>	<b>2012. godina<sup>19</sup></b>		<b>2013. godina<sup>20</sup></b>			
	Broj prijavlj. mal. lica	Proc. prijavlj. mal. lica	Broj prijavlj. mal. lica	Proc. prijavlj. mal. lica	Broj prijavlj. mal. lica	Proc. prijavlj. mal. lica	Broj prijavlj. mal. lica	Proc. prijavlj. mal. lica
Krivična dela protiv zdravlja ljudi	175	100%	181	100%	156	100%	127	100%
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ	68	39%	69	38%	42	27%	32	25%
Neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ	101	58%	108	60%	107	69%	93	73%
Omogućavanje uživanja opojnih droga iz čl. 247 KZ	5	3%	4	2%	7	4%	2	2%

Analizom navedenih podataka može da se konstatuje da nema većeg odstupanja u broju prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnih dela protiv zdravlja ljudi tokom 2010. i 2011. godine, dok se taj broj smanjuje u 2012. i 2013. godini, kao i to da krivična dela u vezi sa zloupotrebom opojnih droga u odnosu na ostala krivična dela iz grupe krivičnih dela protiv zdravlja ljudi čine gotovo 100%. Broj prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnog dela iz čl. 246 u 2010. i 2011. godini je gotovo isti, dok se znatno smanjuje u 2012. i 2013. godini, za razliku od broja prijavljenih maloletnih lica za izvršena krivična dela iz člana 246a, gde u posmatranom periodu nema većeg odstupanja osim 2013. godine kada je taj broj bio nešto manji. Važno je napomenuti i to da broj prijavljenih maloletnih lica za izvršena krivična dela iz člana 246a izuzetno dominira u odnosu na broj izvršenih krivičnih dela iz čl. 246 i 247 od strane maloletnika, kao i to da se broj prijavljenih maloletnika u najmanjem broju uočava kod izvršenja krivičnog dela iz člana 247.

17 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, Maloletni učinioци krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 15.

18 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, Maloletni učinioци krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 15.

19 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, Maloletni učinioци krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013, str. 16.

20 Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku, br. 192, Maloletni učinioци krivičnih dela u Republici Srbiji – 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014, str. 4

Tabela 3. *Prijavljeni maloletni učinioци krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom prema polu za period od 2010. do 2012. godine*

	2010. godina <sup>21</sup>			2011. godina <sup>22</sup>			2012. godina <sup>23</sup>		
	Svega	Dečaci	Devojčice	Svega	Dečaci	Devojčice	Svega	Dečaci	Devojčice
Krivična dela protiv zdravljaja ljudi	175	169	6	181	168	13	156	149	7
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ	68	67	1	69	62	7	42	40	2
Neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ	101	96	5	108	102	6	107	103	4
Omo-gućavanje uživanja opojnih droga iz čl. 247 KZ	5	5	/	4	4	/	7	6	1

Analizirajući maloletne učinioce krivičnih dela protiv zdravljaja ljudi, odnosno krivična dela zloupotrebe opojnih droga prema polu, u posmatranom periodu, može da se konstatiše da dečaci predstavljaju dominantnu kategoriju, dok su devojčice zastupljene u znatno manjem broju, ali svakako predstavljaju nezanemarivu kategoriju maloletnih izvršilaca predmetnih krivičnih dela.

Iz statističkih podataka koji su prikazani u tabeli 4, a koji se odnose na zastupljenost maloletnih izvršilaca predmetnih krivičnih dela prema godinama života, izvodi se zaključak da nema većih oscilacija posmatrajući 2010., 2011. i 2012. godinu u smislu broja prijavljenih maloletnih lica za izvršena krivična dela zloupotrebe opojnih droga po uzrastu, ali je važno istaći da maloletni učinioci navedena krivična dela u najvećem broju slučajeva vrše sa sedamnaest godina, te da se broj prijavljenih maloletnika intenzivno smanjuje što je uzrast manji, te je s tim u vezi najmanji broj prijavljenih maloletnika sa njihovih četrnaest godina.

21 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 21.

22 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str.20.

23 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013, str. 23.

MALOLETNI UČINIOCI KRIVIČNIH DELA U VEZI SA OPOJNIM DROGAMA

Tabela 4. *Prijavljeni maloletni učinioci krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom prema godinama života za period od 2010. do 2012. godine*

	2010. godina <sup>24</sup>				2011. godina <sup>25</sup>				2012. godina <sup>26</sup>			
	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.
Krivična dela protiv zdravljaju ljudi	9	29	57	80	6	25	59	91	5	27	48	76
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246a KZ	3	9	22	34	3	9	23	34	3	2	16	21
Neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ	6	19	34	42	3	16	34	55	2	21	30	54
Omogućavanje uživanja opojnih droga iz čl. 247 KZ	/	1	1	3	/	/	2	2	/	4	2	1

Tabela 5. *Odnos osuđenih maloletnih učinioца za izvršena krivična dela protiv zdravljaju ljudi i ukupnog broja izvršenih krivičnih dela za period od 2010. do 2013. godine*

	2010. godina <sup>27</sup>		2011. godina <sup>28</sup>		2012. godina <sup>29</sup>		2013. godina <sup>30</sup>	
	Broj osuđenih malalica	Proc. osuđenih malalica						
Ukupna izvršena krivična dela	1640	100%	2290	100%	2302	100%	2648	100%
Krivična dela protiv zdravljaju ljudi	91	5%	138	6%	146	6%	145	5%

24 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 21.

25 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 20.

26 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013, str. 23.

27 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 44, 45, 48 i 49.

28 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 46, 47, 50 i 51.

29 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013, str. 50, 51, 54 i 55.

30 Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku, br. 192, Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji – 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014, str. 2 i 5.

Broj osuđenih maloletnika za izvršena krivična dela zloupotrebe opojnih droga, odnosno krivična dela protiv zdravlja ljudi, iznosi 5–6% od ukupnog broja osuđenih maloletnika, što je i logično imajući u vidu podatke iz tabele 1 koji govore da je sličan i procenat zastupljenosti maloletnika prijavljenih za izvršena krivična dela protiv zdravlja ljudi u odnosu na ukupan broj prijavljenih maloletnih lica.

Tabela 6. *Odnos osuđenih maloletnih učinioca za izvršena krivična dela u vezi sa opojnom drogom i krivičnih dela protiv zdravlja ljudi za period od 2010. do 2013. godine*

	2010. godina <sup>31</sup>		2011. godina <sup>32</sup>		2012. godina <sup>33</sup>		2013. godina <sup>34</sup>	
	Broj osuđenih mal.lica	Proc. osuđenih mal.lica						
Krivična dela protiv zdravlja ljudi	91	100%	138	100%	146	100%	145	100%
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ	67	74%	69	50%	78	53%	31	21%
Neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ	20	22%	64	46%	55	38%	107	74%
Omogućavanje uživanja opojnih droga iz čl. 247 KZ	4	4%	5	4%	13	9%	7	5%

Posmatrajući ukupan broj osuđenih maloletnika za izvršena krivična dela protiv zdravlja ljudi, koji su prikazani u tabeli 6, proizilazi da su maloletnici osuđeni samo za krivična dela u vezi sa opojnim drogama (čl. 246, 246a i 247), te su brojem osuda za ta dela procentualno zastupljeni 100% u odnosu na ukupan broj osuđenih maloletnika za navedenu grupu krivičnih dela.

Važno je istaći da su u periodu od 2010. do 2012. godine maloletnici u najvećem broju osuđeni za izvršena krivična dela iz čl. 246, za razliku od 2013. godine u kojoj su za isto delo osuđeni u znatno manjem broju. Ukupan broj osuđenih maloletnika za izvršena krivična dela protiv zdravlja ljudi ostao je bez većeg odstupanja u odnosu na ranije posmatrane godine. Broj osuđenih maloletnika za izvršena krivična dela iz člana 246a bio je najveći 2013. godine, iako je broj prijavljenih maloletnika u toj godini za izvršeno krivično delo iz člana 246a bio jednak procentualno zastupljen kao i u prethodno posmatranim godinama. Najmanje maloletnika je osuđeno za izvršena krivična dela iz člana 247, što je i logično jer je i najmanji broj prijavljenih maloletnika za ovo delo.

31 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 44, 45, 48 i 49.

32 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 46, 47, 50 i 51.

33 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013, str. 50, 51, 54 i 55.

34 Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku, br. 192, Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji – 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014, str. 2 i 5.

Tabela 7. *Osuđeni maloletni učinioци krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom prema izrečenim krivičnim sankcijama za period od 2010. do 2013. godine*

	2010. godina <sup>35</sup>			2011. godina <sup>36</sup>			2012. godina <sup>37</sup>			2013. godina <sup>38</sup>		
	Svega	Kazna mal. zatv.	Vasp. mere	Svega	Kazna mal. zatv	Vasp. mere	Svega	Kazna mal. zatv	Vasp. mere	Svega	Kazna mal. zatv	Vasp. mere
Krivična dela protiv zdravljaja ljudi	91	1	90	138	-	138	146	-	146	145	-	145
	100%	1%	99%	100%	0%	100%	100%	0%	100%	100%	0%	100%
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet oponjih droga iz čl. 246 KZ	67	1	66	69	-	69	78	-	78	31	-	31
Neovlašćeno držanje oponjih droga iz čl. 246a KZ	20	-	20	64	-	64	55	-	55	107	-	107
Omogućavanje uživanja oponjih droga iz čl. 247 KZ	4	-	4	5	-	5	13	-	13	7	-	7

Krivične sankcije koje se izriču maloletnim učiniocima krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga isključivo su vaspitne mere, imajući u vidu podatke koji govore da su u svim analiziranim godinama prema osuđenim maloletnicima izrečene vaspitne mere izrečene u 100% slučajeva. Izuzetak je 2010. godina, gde je u jednom slučaju izrečena kazna maloletničkog zatvora, i to za izvršeno krivično delo iz člana 246. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku<sup>39</sup> kazna maloletničkog zatvora je izrečena starijem maloletniku, i to u trajanju od šest meseci do dve godine (što su i zakonski uslovi). Ujedno se može zaključiti da su vaspitne mere u dominantnom broju izrečene maloletnicima osuđenim za krivično delo iz člana 246, dok je samo u 2013. godini taj broj najdominantniji za maloletnike osuđene za krivična dela iz člana 246a.

35 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, Maloletni učinoci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 44, 45, 48 i 49.

36 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, Maloletni učinoci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 46, 47, 50 i 51.

37 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, Maloletni učinoci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013, str. 50, 51, 54 i 55.

38 Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku, br. 192, Maloletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji – 2013., Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014, str. 2 i 5.

39 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, *Maloletni učinoci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010.*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 44, 45, 48 i 49.

Tabela 8. *Osuđeni maloletni učinioци krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom prema izrečenim vaspitnim merama za period od 2010. do 2013. godine*

	2010. godina <sup>40</sup>			2011. godina <sup>41</sup>			2012. godina <sup>42</sup>			2013. godina <sup>43</sup>		
	mere upoz. i usme	mere pojač. nadzora	zavod ske mer	mere upoz. i usme	mere pojač. nadzora	zavod ske mer	mere upoz. i usme	mere pojač. nadzora	zavod ske mer	mere upoz. i usme	mere poja. nadzora	zavod ske mer
Krivična dela protiv zdravlja ljudi	41	48	1	55	79	4	59	85	2	76	67	2
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ	27	38	1	24	43	2	29	47	2	9	22	-
Neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a KZ	11	9	-	29	33	2	25	30	-	66	40	1
Omogućavanje uživanja opojnih droga iz čl. 247 KZ	3	1	-	2	2	-	5	8	-	1	5	1

U najvećem broju slučajeva vaspitne mere koje se izriču maloletnicima jesu mere pojačanog nadzora, a u nešto manjem broju izrečene su mere upozorenja i usmeravanja, dok se zavodske mere retko izriču i predstavljaju skoro zanemarljivu kategoriju. Mere pojačanog nadzora se u najvećem broju slučajeva izriču maloletnicima osuđenim za krivično delo iz člana 246, osim u 2013. godini, gde je taj broj bio najveći za krivična dela iz člana 246a.

## Zaključak

Prilikom analize navedenih statističkih podataka potrebno je da se ukaže na nekoliko zaključaka. Prvo, svi prijavljeni, odnosno osuđeni maloletnici za izvršena krivična dela protiv zdravlja ljudi, jesu izvršioci krivičnih dela u vezi sa opojnim

40 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 44, 45, 48 i 49.

41 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 46, 47, 50 i 51.

42 Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013, str. 50, 51, 54 i 55.

43 Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku, br. 192, Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji – 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014, str. 2 i 5.

drogama. Zatim, s obzirom da je u radu navedeno da se maloletnici pojavljuju najčešće kao učinioci imovinskih krivičnih dela, odnosno krivičnih dela sa elementima nasilja, iako ne predstavljaju dominantnu kategoriju prijavljenih odnosno osuđenih lica za izvršena krivična dela zloupotrebe opojnih droga u odnosu na ukupan broj krivičnih dela, svakako ih treba posmatrati sa posebnom pažnjom.

Važno je istaći i to da maloletnici predmetna krivična dela najčešće vrše u uzrastu od 17 godina i da je broj izvršenja ovih dela od strane maloletnih lica manji što je i uzrast manji. Dečaci kao izvršioci izuzetno dominiraju u odnosu na devojčice. Najveći je broj prijavljenih, odnosno osuđenih maloletnika za izvršeno krivično delo neovlašćenog držanja opojnih droga, odnosno maloletnici se u najčešćem slučaju pojavljuju kao konzumenti opojnih droga, a manje kao trgovci.

Krivične sankcije koje se izriču maloletnim učiniocima krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama su u svim slučajevima vaspitne mere, i to najčešće mere pojačanog nadzora, dok se kazna maloletničkog zatvora gotovo ne izriče, osim u jednom slučaju i to 2010. godine.

Važno je napomenuti i zastupljenost tamne brojke – određen broj krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga koji je izvršen od strane maloletnih lica nije otkriven i dokazan, što utiče na precizno i realno sagledavanje postojanja ovog krivičnog dela u našoj zemlji.

Republika Srbija je svakako učinila veliki napredak najpre u donošenju posebnog Zakona koji reguliše oblast maloletnika, zatim u noveliranju krivičnih dela koja regulišu zloupotrebu opojnih droga i svojoj borbi, preko policijskih, pravosudnih i drugih sistema, prema maloletnim licima koji su izvršioci navedenih krivičnih dela. Iako je ta borba složena, jer se kao izvršioci pojavljuju maloletna lica, naša zemlja je u tome aktivna, upravo zbog posebnog određenja maloletnika, izmenama i dopunama krivičnih dela koja regulišu oblast zloupotreba opojnih droga, te se tako i u budućnosti treba boriti svim instrumentima moći da se maloletnici, kao posebna bića, u maloj meri ili uopšte ne pojave kao učinioci krivični dela što će uticati na njihov pravilan rast i razvoj i smanjiti mogućnost da se dalje kao punoletna lica pojave u ulozi učinilaca krivičnih dela.

## Literatura

1. Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 547, *Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2010*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012.
2. Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 559, *Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2011*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012.
3. Bilten Republičkog zavoda za statistiku, br. 577, *Maloletni učinioci krivičnih dela – prijave, optuženja i osude – 2012*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2013.
4. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik Republike Srbije, broj 85/2005.

5. Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama, *Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 99/2010.
6. Ignjatović, Đ.; *Kriminologija*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
7. Ignjatović, Đ.; *Kriminologija*, Pravni fakultet, Beograd, 2011.
8. Jedinstvena Konvencija o opojnim drogama, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovor*, broj 2/1964.
9. Konvencija o psihotropnim supstancama, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, broj 40/1973.
10. Konvencija o pravima deteta, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, broj 15/1990.
11. Krivični zakonik, *Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 85/05, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/12, 104/13 i 108/14.
12. Knežević, S.; *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Niš, 2010
13. Lazarević, LJ.; *Komentar Krivičnog zakonika*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2011.
14. Lazarević, LJ.; Grubač, M.; *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Justinian, Beograd, 2005.
15. Radulović, LJ.; *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Beograd, 2010.
16. Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku, br. 192, *Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji – 2013*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014.
17. Soković, S., Bejatović, S, *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2009.
18. Simović, M. et al., *Maloljetnicko krivično pravo*, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo, 2013.
19. Stojanović, Z.; *Krivično pravo, Opšti deo*, Pravni fakultet, Beograd, 2007.
20. Stojanović, Z.; *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
21. Stojanović, Z.; *Krivično pravo, opšti deo*, Pravna knjiga, Beograd, 2010.
22. Stojanović, Z.; *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.
23. Škulić, M., Stevanović, I, *Maloletni delikventni u Srbiji – neka pitanja materijalnog, procesnog i izvršnog prava*, Jugoslovenski centar za prava deteta, Beograd, 1999.
24. Škulić, M.; *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, Dosije, Beograd, 2003.
25. Škulić, M.; *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet, Beograd, 2011.

## JUVENILE OFFENDERS IN CONNECTION WITH DRUG ABUSE

**Gordana Nikolic**

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia

**Summary:** Although juveniles usually appear as perpetrators of crimes against property, as well as work with elements of violence, their greater representation is reflected as perpetrators of criminal offenses related to drug abuse. Drug abuse in the Criminal Code of the Republic of Serbia is regulated by three offenses (by amending the Criminal Code of 2009 was regulated by the two offenses) that are in the group of crimes against public health. Analyzing juveniles as perpetrators of these offenses was a great challenge for the author, and in this connection the author in this paper, presented general characteristics of juveniles, then analyzes the criminal acts that regulate narcotic abuse in the Criminal Code of the Republic of Serbia and 2006, including changes and additions, which were made in 2009 and subsequent amending, as well as statistical data in the jurisprudence relating to juvenile offenders in relation to narcotic substance abuse. Based on that and with an adequate methods, some conclusions will be made.

**Keywords:** juveniles, drugs, abuse, Criminal Code, domestic law.



## SUMMARIZED INSTRUCTIONS TO AUTHORS<sup>1</sup>

The journal publishes original and so far unpublished papers (either partially or as a whole), from 30,000 to 45,000 characters with spaces. The text of the paper, prepared by Microsoft Word text processor, Times New Roman, in Serbian or English language and with the corresponding Latin script, is submitted electronically to the following e-mail address: [caspisopis@kpa.edu.rs](mailto:caspisopis@kpa.edu.rs).

The content of the papers should be structured so as to include: the title, name and surname of the (co-)author(s), abstract with key words, introduction, the main part, conclusions, the reference list and appendices, if necessary.

**The title** of the paper is typed in capital letters, centered, 12 pt normal, bold. **The name and surname** of the (co-)author(s) without the author's title but with the affiliation are written below the title of the paper with single spacing, centered, 11 pt italic. If there are several authors, they are listed one below another. **Subtitle: Abstract** not longer than 100 to 150 words is written below the information related to the author(s), centered, 10 pt bold, and the contents of the abstract in Serbian (for the contributions in Serbian) or English (for the papers in English) language are written below the word **Abstract**, justified, single spacing, one extra spacing, 10 pt normal. **Subtitle: Key words** are written after the body of abstract, without spacing, at the beginning of the line, 10 pt italic, and key words (4 to 6) are listed in the same line, 10 pt normal.

**Subtitles: Introduction, Conclusions and References** are written without numbers, while the **subtitles** of the main body of the paper (at least two) are numbered, all 12 pt bold. The body of the paper (passages) are written as justified (12 pt normal), with single spacing and one extra spacing above and below the subtitles and between passages, with 2.5 cm margins. The beginning of a passage is written from the beginning of the line. The words are divided with one space, and with one space after the punctuation marks. The reference list is followed by the **summary (expanded abstract)** which should include: the title, the information about the author/co-author(s) and the body, it should not exceed 400 to 500 words according to the rules for writing a summary in English if the paper is written in Serbian, and vice versa.

**Footnotes** are written below the text at the corresponding page with continuous numbering. The references are quoted in footnotes according to the following examples:

- **Books:** S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2010, str. 22–24.
- **Journals:** N. Jovančević, Položaj glavnih procesnih subjekata u novom ZKP iz 2011, *Crimen*, br. 2/2012, Beograd, str. 191.
- **Collected papers:** Z. Stojanović, Krivično delo nezakonitog bogaćenja – razlozi za i protiv uvođenja, objavljeno u: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex, Beograd, 2012, str. 343.
- **Laws and regulations:** *Sl. glasnik RS*, br. 101/2005, 63/2009 – odluka US i 92/2011, čl. 5, st. 2, tač. 7.
- **Web pages:** <http://www.environment-agency.gov.uk/business/sectors/37063.aspx> (19. 9. 2011).

The contributions which are not prepared according to these instructions will not be considered for publishing by the editorial board.

<sup>1</sup> The integral text of the technical instructions can be found at the following address: <http://www.kpa.edu.rs/cms/data/akademija/nbp/en-uputstvo-2014.pdf>

## IZVOD IZ UPUTSTVA ZA AUTORE<sup>1</sup>

U časopisu se objavljaju originalni i do sada (u celosti i delimično) neobjavljeni radovi, obima od 30.000 do 45.000 karaktera sa razmacima. Tekst rada, pripremljen pomoću programa za obradu teksta Microsoft Word, u fontu Times New Roman, na srpskom ili engleskom jeziku, odgovarajućim **latiničnim** pismom, dostavlja se u elektronskoj verziji na E-mail adresu **casopis@kpa.edu.rs**.

Sadržaj rada treba strukturirati tako da sadrži: naslov, ime i prezime (ko)autora, sažetak (apstrakt) sa ključnim rečima, uvod, glavni deo rada, zaključke, popis korišćene literature i po potrebi priloge.

**Naslov rada** se piše velikim slovima, centrirano, u fontu 12 pt normal, bold. **Ime i prezime** (ko)autora bez titule, sa nazivom ustanove, pišu se ispod naslova rada sa razmakom od jednog reda, centrirano, u fontu 11 pt italic. Nekoliko autora upisuju se jedan ispod drugog. Podnalov: **Sažetak (apstrakt)** u obimu od 100 do 150 reči, piše se ispod podataka o autorima centrirano, u fontu 10 pt bold, a sadržaj apstrakta na srpskom (za rade na srpskom) ili na engleskom (za rade na engleskom) jeziku piše se ispod reči **Sažetak (apstrakt)** sa potpunim ravnanjem, jednostrukim proredom, sa razmakom od jednog reda, u fontu 10 pt normal. **Podnalov: Ključne reči** piše se iza teksta apstrakta, bez razmaka, na početku reda, u fontu 10 pt italic, a u produžetku istog reda navode se ključne reči (4–6), u fontu 10 pt normal.

**Podnaslovi: Uvod, Zaključak i Literatura** pišu se bez numeracija, a **podnaslovi** glavnog dela rada (najmanje dva) sa numeracijom, sve u fontu 12 pt bold. **Tekst rada** (pasusi) piše se obostranim ravnanjem redova (12 pt normal), jednostrukim proredom sa jednim redom razmaka iznad i ispod podnaslova i između pasusa, sa marginama od 2,5 cm. Početak pasusa se piše od početka reda. Reči se medusobno razdvajaju jednim razmakom, sa obavezним razmakom iza interpunkcijskih znakova. Nakon popisa literature, dodaje se **rezime (prošireni sažetak)**, koji sadrži: naziv rada, podatke o (ko)autorima i sadržaj rezimea, sve u obimu od 400 do 500 reči, po pravilima za pisanje sažetka, na engleskom jeziku ukoliko je rad napisan na srpskom, i obrnuto.

**Fusnote** se pišu ispod teksta na odgovarajućoj stranici, sa kontinuiranom numeracijom. Sadržaji se citiraju u fusnotama prema sledećim primerima:

- **Knjige:** S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2010, str. 22–24.
- **Časopisi:** N. Jovančević, Položaj glavnih procesnih subjekata u novom ZKP iz 2011, *Crimen*, br. 2/2012, Beograd, str. 191.
- **Zbornici:** Z. Stojanović, Krivično delo nezakonitog bogaćenja – razlozi za i protiv uvođenja, objavljeno u: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksi i Intermex, Beograd, 2012, str. 343.
- **Propisi:** Sl. *glasnik RS*, br. 101/2005, 63/2009 – odluka US i 92/2011, čl. 5, st. 2, tač. 7.
- **web stranice:** <http://www.environment-agency.gov.uk/business/sectors/37063.aspx> (19. 9. 2011).

Radove koji nisu pripremljeni prema tehničkom uputstvu uređivački odbor neće uzeti u razmatranje za objavljivanje u časopisu.

<sup>1</sup> Celovit tekst Tehničkog uputstva autori mogu pronaći na adresi: <http://www.kpa.edu.rs/cms/data/akademija/nbp/sr-uputstvo-2014.pdf>

CIP - Каталогизација у публикацији  
Народна библиотека Србије, Београд

343.98

[Nauka, bezbednost, policija]

**NBP** : јурнал за криминалистичку и праву : journal of criminalistics and law / главни и одговорни уредник = editor-in-chief Dragana Kolarić ; уредник за енглески језик = english language editor Dragoslava Mićović. - Vol. 1, no. 1 (1996)- . - Београд (Цара Душана 196) : Криминалистичко-полицијска академија = Academy of Criminalistics and Police Studies, 1996- (Београд : Inpress). - 24 cm

Tri puta годишње  
ISSN 0354-8872 = NBP. Nauka, bezbednost, policija  
COBISS.SR-ID 125217799